CURSUS
THEOLOGICO-MORALIS
Tomus Prior

Quoad ea, quæ Moralis Theologia diſputat
de LEGIBUS, de Præceptis Decalogi,
de Reſtitutione, & de Contractibus,

Ad uſum Tyronum elucubratus,

Et in Quotidianis Prælectionibus

A P. DOMINICO VIVA
SOCIETATIS JESU
SACRÆ THEOLOGIÆ PROFESSORE

Suis Auditoribus Traditus

In Palæſtra Collegii Neapolitani ejuſdem Societatis,
Cupientibus, atque inſtantibus Moralis Theologiæ Gandidatis
IN LUCEM PUBLICAM EDITUS,
AC DICATUS

EXCELLENTISSIMO PRINCIPI

D. MARCO ANTONIO
BORGHESIO
SULMONÆ PRINCIPI, ac ROSSANI,
PROREGI JAM NEAPOLITANO, &c.

PARS QUARTA
DE CONTRACTIBUS

PATAVII, Ex Typographia Seminarii, MDCCXXIII.
Apud Joannem Manfrè.
SUPERIORUM PERMISSU, ac PRIVILEGIO.

INDEX
QUÆSTIONUM, ET ARTICULORUM,

Qui in hoc Quarto Tractatu Theologico-Morali de CONTRACTIBUS continentur.

QUÆSTIO PRIMA.

De Contractibus in genere.

QUÆSTIO II.
De Emptione, & Venditione.

QUÆSTIO III.
De Mutuo, & Usura.

QUÆSTIO IV.
De Censibus, seu Redditibus annuis.

QUÆSTIO V.
De Emphyteusi, Feudo, & Libello.

ART.

QUÆSTIO VI.
De Cambiis.

QUÆSTIO VII.
De Locatione, & Conductione.

QUÆSTIO VIII.
De Promissione, & Donatione.

QUÆSTIO IX.
De aliis præcipuis Contractibus.

QUÆSTIO X.

De Testamentis, Legatis, & aliis ultimis Voluntatibus.

FINIS.

CUR-

CURSUS THEOLOGICO-MORALIS

Ad uſum Tyronum elucubratus.

PARS QUARTA.

DE CONTRACTIBUS.

Procemium.

OST tractatum de Reſtitutione jure merito diſceptatur de Contractibus; Etenim cum per Contrahentium voluntates dominia transferantur, diſcutiendum quantum Juris ex unoquoque Contractu, aut quaſi Contractu comparetur, ut plene dignoſcere poſſimus, quid noſtrum ſit, quid alienum, quid retineri poſſit, quid reſtituere teneamur. Magnum profecto molimur opus, & omnibus apprime neceſſarium, cum homines quotidianis Contractibus implicentur. Agemus proinde prius breviter de Contractibus in genere, deinde ad ſingulos deſcendemus ſpeciatim agendo in ſecunda quæſtione de Emptione, & Venditione. In tertia de Mutuo, & Uſura. In quarta de Cenſibus. In quinta de Feudo, Emphyteuſi, & Libello. In ſexta de Cambiis. In ſeptima de Locatione, & Conductione. In octava de Promiſſione, & Donatione. In nona de aliis frequentioribus Contractibus, nempe De Fidejuſſione, Aſſecuratione, Pignore, & Hypotheca, De Depoſito, Commodato, & Precario, De Contractu Societatis, De Ludo, & Sponſione, ac De Quaſi Contractibus. In decima demum de Teſtamentis, Codicillis, Legatis, Fideicommiſſis, & id genus aliis.

QUÆSTIO PRIMA.

De Contractibus in genere.

Inquiremus Primo, Quid, & Quotuplex sit Contractus? Secundo, Quam pariat obligationem? Tertio, An sit validus, ubi per dolum, errorem, aut metum celebretur, vel sine solemnitatibus requisitis? Quarto, Utrum Juramentum confirmet Contractus? Quinto, Quinam possint contrahere? Sexto, Ex quanam culpa ad restitutionem teneantur Contrahentes? Septimo, Quibusnam concedatur restitutio in integrum? Octavo, An Contractus, vel Dispositio, celebrata sub causa, modo, demonstratione, aut conditione obliget? Denique, quæ supersunt de Contractibus in genere summatim explicabimus.

ARTICULUS I.

Quid, & Quotuplex sit Contractus?

I. Contractus presse sumptus fert in utroque Contrahente obligationem; At late sumptus, ut in præsenti, fert obligationem saltem in uno contrahentium.

II. In hoc sensu definitur, quod sit Duorum, vel plurium consensus, atque conventio.

III. Quatuor modis Contractus perficiuntur, Consensu, Verbis, seu certa Verborum forma, Scriptura, & Rei traditione.

IV. Contractus dividitur in Nominatum, & Innominatum, qui quadruplex est, do ut des, facio ut facias, do ut facias, facio ut des. Item in Nudum, qui jure civili non parit actionem in foro externo, & Vestitum, qui illam parit, quod sex modis evenire potest.

V. Dividitur etiam in Gratuitum, seu lucrativum, & Onerosum; Necnon in Contractum bonæ fidei, & Stricti juris: Et in illum, qui est in favorem recipientis, & qui in favorem tradentis, aut utriusque.

VI. Demum dividitur in Formalem, seu expressum, & Virtualem seu implicitum, qui etiam dicitur Quasi Contractus, quatenus rationabiliter præsumitur adesse mutuus consensus, ut in Tutela, Mandato, Curatore.

I. Sumi potest Contractus stricte, & proprie, itaut ferat in utroque Contrahente obligationem, ut est Emptio, Mutuum, & similes; Et potest late accipi pro Conventione duorum, vel plurium, itaut complectatur tam Contractus, qui in utroque, quam Contractus, qui in uno saltem obligationem pariant. In hoc secundo sensu a nobis de Contractibus agendum; siquidem etiam Donatio, & Promissio acceptata dici possunt Contractus, quamvis obligationem solum inducant in Donante, & Promittente, non vero in Donatario, ac Promissario.

II. Quæritur nunc primo, Quomodo Contractus definiatur?

Respondeo, Contractum late sumptum pro Pacto ex Ulpiano definiri, quod sit *Duorum, vel plurium consensus, atque conventio*; Unde fit, quod Donatio, & Promissio ante acceptationem non dicantur Contractus, cum nondum habeatur consensus duorum; se-

secus vero post acceptationem: Contractus vero presse sumptus ex eodem Ulpiano definitur, quod sit *Pactum, ex quo ultro, citroque oritur obligatio*: Hujusmodi est exempli gratia Mutuum, ratione cujus duo conveniunt, & invicem obligantur, itaut Mutuans non possit mutuum repetere ante tempus præfixum, & Mutuatarius teneatur tempore præfixo illud fideliter restituere.

III. Quæritur secundo, Quotupliciter Contractus perficiatur?

Respondeo, non eodem modo Contractus omnes perfici, & celebrari; Aliqui enim solo mutuo consensu exterius manifestato statim perficiuntur; Aliqui indigent etiam scriptura; Aliqui certa verborum forma; Aliqui traditione rei. Quare universim quatuor modis Contractus perficiuntur, Consensu, Verbis, seu certa Verborum forma, Scriptura, ac rei traditione. Primo dicuntur Consensu exterius celebrato perfici Contractus omnes, in quibus nulla requiritur ex speciali ratione aut Verborum forma, aut scriptura; nec requiritur rei traditio; ut sunt Emptio, Venditio, & similes. Perficiuntur secundo Verbis Contractus, qui indigent certa verborum forma per interrogationem, & responsionem, quæ dicitur forma stipulationis; Exempli gratia dicendo, Promittis dare centum Titio? Promitto. Hic tamen modus contrahendi per stipulationem pertinet potius ad forum externum, & parum est in usu: Olim enim eo Romani utebantur; nunc vero promissiones, & pacta non confirmantur stipulatione, sed publico Notarii instrumento, vel simplici scriptura manu promittentis subscripta, aut obsignata. Perficiuntur tertio Scriptura illi Contractus, qui ante Scripturam sunt invalidi; ut Emphytheusis, & alii Contractus, quos Contrahentes nolunt habere vim, antequam a Notario scribantur. Denique dicuntur Re ipsa perfici Contractus, qui non sistunt in sola conventione, sed indigent rei traditione, ut celebrentur; Cujusmodi sunt Depositum, Commodatum, Mutuum, Permutatio, Pignus, Donatio; Isti enim ante traditionem rei non censentur celebrati, sed dicuntur Pactum nudum; unde nullam pariunt obligationem civilem, nisi in casibus mox explicandis.

IV. Quæritur tertio, Quotuplex sit Contractus?

Respondeo, Contractum late sumptum pro Pacto, Primo dividi in Nominatum, & Innominatum. Dicitur Contractus Nominatus, qui proprium habet nomen, ut Emptio, Venditio; Innominatus vero dicitur, qui proprium nomen non habet, sed genericum Conventionis; Cujus quatuor sunt species, Do ut des, Facio ut facias, Do ut facias, Facio ut des; exempli gratia, si des Titio panem, ut det vinum, habetur Contractus Do ut des; si vero tu obligeris ad scribendum, verbi gratia, ut Titius fodiat, habetur Contractus Facio ut facias; Quod si des panem, verbi gratia, ut alter fodiat, Contractus hic dicitur Do ut facias; Denique si fodias, verbi gratia, ut alter det panem, Contractus dicitur esse, Facio ut des; Omnes isti contractus Innominati differunt a Contractibus habentibus speciale nomen. Nam si des panem, verbi gratia, ut alter det vinum, hic Contractus non est Emptio, nam per Emptionem datur pretium pro merce, nec est alius Contractus Nominatus: Est quidem Permutatio, sed quatenus Permutatio est nomen genericum, quod convenit etiam Emptioni, Mutuo, &c. Similiter si facias ut alter det, hic non est Contractus locationis, vi cujus datur opera solum pro pretio, non pro alia re; idemque dicas de reliquis.

Dividitur secundo Contractus in Nu-

duo implicite conveniunt absque expressa pactione se obstringentes, & hic vocatur Quasi contractus, qui habetur in Tutela, Mandato, Negotiorum gestione, & simili officio, videlicet Curatoris, Procuratoris, &c., in quibus non habetur expresse consensus mutuus obligationem inducens, ut in contractu, sed rationabiliter præsumitur adesse talis mutuus consensus; quia qui tutelam verbi gratia, aut mandatum suscipit, virtualiter se obligat ad tale munus rite gerendum juxta leges, aut consuetudines talis officii.

Ex quibus habes, in quo differat contractus a Quasi contractu, & quam obligationem inducat tam contractus formalis, & expressus, quam virtualis, & implicitus, seu quasi contractus.

ARTICULUS II.

Quam obligationem pariat Contractus?

I. Debitum aliud est Antidorale, seu Morale fundatum in ipsa rei honestate; aliud Legale, quod oritur ex virtute præcipiente aliquem actum; ita tamen, ut trahat onus restitutionis, si ex virtute justitiæ oriatur.

II. Obligatio ex justitia vel est pro foro interno, & hæc non dat actionem pro externo, sed exceptionem; Vel est tantum Civilis, ac nititur in falsa præsumptione, & dat actionem solum pro foro externo; Vel est Civilis simul, & Naturalis, & pro utroque foro ligat. Hæc autem oritur aut ex contractu, aut ex quasi contractu, aut ex delicto, aut ex quasi delicto.

III. Promittens non obligatur ex justitia (nisi juret, aut instrumentum publicum faciat,) sed ex fidelitate, qua probabiliter non obligat sub gravi.

IV. Quivis contractus etiam nudus parit obligationem Naturalem, seu obligat in conscientia. Contractus dumtaxat vestitus parit etiam obligationem Civilem. Pactum autem nudum non dat actionem, sed exceptionem, retentionem pignoris, aliosque parit effectus; Et jus Canonicum jubet pacta nuda impleri.

V. Pactum nudum parit obligationem etiam Civilem, si juramento firmetur, sic enim evadit vestitum.

VI. Pollicitatio, seu promissio non acceptata nullatenus obligat, nisi facta sit Civitati, Reipublicæ ob causam, &c.

VII. Quid si pollicitatio fiat Ecclesiæ, & ad pias causas? Si donans moriatur, antequam Nuncius moneat illum de donatione facta, ad donatarium ne, an ad hæredes spectat res illa donata?

I. Notandum primo, obligationem esse vinculum quoddam, quo quis astringitur ad aliquid faciendum; hæc autem vel potest fundari in ipsa rei honestate, & a Juristis dicitur Antidoralis, quia scilicet quis tenetur esse gratus suo benefactori; & tale debitum dicitur Morale, quia laudabile quidem est, sed non præcipitur: Vel obligatio fundatur in necessitate, & hæc importat debitum legale, seu præceptum, quod oritur vel a virtute Charitatis, vel Justitiæ, vel Religionis, vel Obedientiæ, vel ab alia virtute; ita tamen, ut sola obligatio orta ex virtute justitiæ præter peccatum inducat onus restitutionis, ut diximus anno superiore.

II. Notandum secundo, quod obligatio ex justitia, de qua agitur in præsenti, alia est Naturalis tantum, quæ scilicet obligat dumtaxat in foro conscientiæ, & in foro externo non dat actionem, sed solum exceptionem, & retentionem pignoris, ut mox explicabimus: Alia est tantum Civilis, quæ sci-

scilicet inducitur a lege positiva ex aliqua præsumptione, cui non respondet veritas a parte rei, (si enim responderet, ea obligatio esset etiam naturalis,) ut si quis juxta allegata, & probata falso existimetur debitor, & cogatur ad solvendum; & talis obligatio dumtaxat Civilis dat solum actionem in foro externo: Alia demum obligatio ex justitia est Naturalis simul, & Civilis; quæ non solum obligat in foro conscientiæ, sed etiam dat actionem in foro externo. Hæc autem ex quatuor capitibus oriri potest: Primo, ex Contractu, ut ex mutuo, locatione, &c. Secundo, ex quasi Contractu, ut ex tutela, negotiis gestis, aut alio simili officio, in quo scilicet rationabiliter præsumitur adesse mutuus consensus, ferens obligationem. Tertio, ex delicto, puta ex furto, homicidio, vel alio contra justitiam. Quarto, ex quasi delicto, quando scilicet non ex dolo, sed ex imperitia, vel imprudentia aliquis læsus est; ut quando quis e fenestra saxum projicit, & casu prætereuntem lædit, itaut teneatur damnum compensare, eo quod non adhibuerit debitam diligentiam.

III. Notandum tertio ex Sà apud Moyam, quod promittens non soleat obligare se ex justitia, nisi juret, vel faciat publicum instrumentum. Cum autem non conferat alteri jus justitiæ, tantum obligatur ex fidelitate, quæ non obligat in multorum sententia sub mortali.

IV. Quæritur nunc, Quinam Contractus pariant, præter obligationem naturalem, etiam civilem?

Respondeo, & dico primo; Quilibet Contractus etiam nudus parit obligationem naturalem, seu obligat in foro conscientiæ, itaut non possit parte invita rescindi; dummodo tamen Contrahentes sint habiles ad contrahendum, & libere consentiant, & Contractus non sit irritus jure positivo, nec detur irritandi potestas. Ratio est, quia jure naturæ tenetur quis præstare, quod altero acceptante promisit.

Dico secundo; Contractus, qui dicitur pactum nudum, parit tantum obligationem naturalem, non vero civilem: Contra vero parit etiam obligationem civilem pactum vestitum. Ita communiter ex leg. *Juris Gentium*, ff. *de Pactis*, ubi dicitur: *Nuda Pactio obligationem non parit, sed exceptionem.* Quare in foro conscientiæ positis nudis pactis tenetur quilibet implere promissum, & fidem exolvere; at iis jus civile non assistit concedendo actionem; ne scilicet lites multiplicentur; immo tolerat, & permittit eorum rescissionem, quamdiu neutra ex parte pactum nudum est impletum; Si vero ex altera tantum parte sit impletum, permittit, vel quod resiliat is, qui contractum implevit ex parte sua, vel quod alteram partem cogat ad implendum illum. Verum in foro etiam externo talia nuda pacta pariunt aliquos effectus; Primo scilicet exceptionem, hoc est oppositionem adversus actionem actoris, sive ea sit dilatoria, sive peremptoria, de quibus Less. lib. 2. cap. 17. num. 2.: quamvis quædam pacta nuda privilegio Juris dent etiam actionem civilem, ut Donatio verbalis acceptata, Promissio dotis, Promissio solvendi pro se, vel pro alio; ut notat idem Less. Secundo tribuunt jus compensandi in foro conscientiæ. Tertio, jus retinendi pignus. Quarto, impediunt soluti repetitionem; immo jus Canonicum, cum conditum sit ad salutem Animarum, & respiciat solum obligationem conscientiæ, jubet impleri pacta nuda; nisi forte præsumatur fraus, aut error: hanc enim ob causam non concedit actionem ad exigendum promissum, nisi exprimatur causa cur sit promissum, præsumitur enim ex errore, aut frau-

fraude factam esse promissionem.

V. Dico tertio, pactum nudum, si juramento firmetur, parit non solum naturalem, sed etiam civilem obligationem, idque ob Numinis reverentiam. Ita communiter; Nam pactum nudum juramento vestitur, ut supra diximus.

VI. Quæritur secundo, An promissio non acceptata, quæ dicitur Pollicitatio, habeat rationem pacti, & obligationem naturalem, aut civilem inducat?

Respondeo, neutram obligationem inducere; non civilem, ex leg. *Si pactum* ff. *de Sollicit.*, Neque naturalem, ut communiter docent apud Molin. disp. 263.; qui enim promittit alteri, seu donat, sub tacita illa conditione promittit, & donat, si rem ille acceptet; atque adeo antequam acceptet, promissio, & donatio nullam obligationem parit, & revocari potest. Verum sicut votum obligat statim ac emittitur, quia statim acceptatur a Deo, si sit de meliori bono, ita promissio facta Civitati, vel Reipublicæ ob causam, puta propter incendium, terræmotum, &c. vel ob gratitudinem, ob honorem sibi decretum, aut decernendum, statim obligat, antequam acceptetur, seu in pactum transeat, ex leg. *Ob causam*, ff. *de Pollicitat.* Ratio est, quia Princeps generali lege propter bonum publicum talem pollicenti obligationem imposuit; dummodo exterius promiserit, nec solum propositum manifestarit; Unde fit, quod ex tali lege utraque habeatur obligatio, tam naturalis, quam civilis, quia legi obtemperare tenemur in conscientia, ut suo loco diximus.

VII. Dubium est, An etiam pollicitatio facta Ecclesiæ, vel ad piam causam ante acceptationem obliget, itaut non possit revocari? Affirmat Molin. disp. 263.; quia jura civilia adimentia obligationem pollicitationi non loquuntur de pollicitatione facta ad pias causas; cum non possint id statuere sine consensu Pontificis. Sed communius cum Less., Sanch., & Laym. cap. 1. negant; quia nullum jus positivum in favorem Ecclesiæ id statuit, & jure naturali nullam obligationem parit pollicitatio. Si quis tamen juret, pollicitationem factam Ecclesiæ se non revocaturum, donec intimetur ad acceptandum, certe non potest illam in reverentiam Numinis revocare; atque adeo ad id non vi pacti, & ex justitia, sed vi juramenti, & ex Religione teneretur. Si tamen promittens juret se non revocaturum, non explicando an post, vel ante acceptionem, putat Sanch. apud Bonac. quæst. 1., quod possit ante acceptionem illam revocare, eo quod intelligi debeat, se non revocaturum post acceptionem.

Dubium est secundo, Utrum si pollicitator moriatur, antequam perveniat ad donatarium Epistola, vel Nuntius, qui illum moneat de donatione, res donata pertineat ad hæredes donantis, an vero ad donatarium, si velit acceptare? Sanch., & Less. apud Laym. loc. cit. putant, quod ad donatarium, quia ex parte donantis jam donatio est valida, & perfecta. Communius tamen docent, quod ad hæredes donantis; cum donatarius non habeat jus acceptandi, neque ex vi pacti, cum pactum requirat consensum duorum; mortuo autem donante, ejus consensus non perseverat, sed extinguitur, ex Cap. *Si gratiose*, *de Rescriptis in* 6.; neque ex vi mandati, quia etiam mandatum extinguitur morte mandantis, si executio nondum dari cœpit, ex leg. *Mandatum*, Cod. *Mandati*. Putat tamen Laym. primo, quod donatarius, si rem donatam accipiat a Nuncio, possit illam sibi retinere, donec ab hæredibus repetatur. Secundo, quod si Nuncius culpabiliter distulerit rem tradere donatario,

rio, & interim donans moriatur, teneatur (ut ostendit Molin. disp. 263.) ad duplicem restitutionem, alteram donatario, ut patet, alteram hæredibus donantis, quia donatio non fuit acceptata, & mandatum morte mandantis expirat; unde res donata in tali casu debetur hæredibus donantis. Verum ad hanc secundam non obligant ante sententiam judicis Laym., & alii apud Dian. part. 6. tract. 7. resol. 4. putantes donantem cessisse juri suo, & gratiam illam esse jam factam donatario. Notat demum Laym. cap. 26., mandatum ad pias causas non expirare morte mandantis, sicut non expirat mandatum de danda dote puellæ, ex leg. *Si ego, de Jure dotium*, ob specialem favorem dotis.

ARTICULUS III.

An sit validus Contractus per errorem, dolum, aut metum celebratus, vel sine solemnitatibus Juris?

I. Error potest esse vel circa substantiam rei, vel circa qualitates. Dolus vel potest dare causam Contractui, vel potest incidere in Contractum. Metus potest esse vel a causa necessaria, vel a libera, vel incuti ad extorquendum Contractum, vel ad alium finem: Potest etiam esse justus, vel injustus, levis, vel gravis.

II. Error circa substantiam invalidat Contractum, sive talis error sit Antecedens, seu inducens ad contrahendum, sive sit Concomitans, quatenus etiam errore deprehenso adhuc Contractus fieret, quamvis ad hunc non inducat.

III. Error circa accidentia universim Contractum non invalidat, (ut nec Contractum Matrimonialem,) dummodo dolus ab altero proveniens non det causam Contractui; tunc enim Contractus rescindibilis esset rescindendus ad arbitrium decepti. Quod si quis expresse dicat se nolle contrahere, si erret circa qualitates expositas, tunc etiam Contractus Matrimonialis esset irritus, necnon Professio Religiosa.

IV. Dolus circa substantiam multo magis, quam error hujusmodi irritat Contractum. Dolus vero circa qualitates dans causam Contractui, si proveniat ab altero Contrahente, est irritandus ad arbitrium decepti; secus vero si proveniat a tertia persona; quæ tamen tenetur damnum resarcire.

V. Non datur obligatio adimplendi Contractum initum per dolum circa qualitates a tertia persona provenientem, si ex altera parte nondum sit adimpletus. Nec Sponsalium Contractus obligat, si notabilis mutatio aut superveniat, aut de novo appareat.

VI. Si Contractus per dolum ab altero Contrahente provenientem dantem causam Contractui esset juxta probabilem opinionem irritus, teneretur deceptor solum ad damnum compensandum; secus si esset irritandus.

VII. Contractus per dolum incidentem in Contractum celebratus non est irritus, sed irritandus ad arbitrium decepti.

VIII. Dolus, ac error circa causam finalem irritant promissionem, & donationem: Secus vero si sint circa causam impulsivam. Hinc ad restitutionem tenetur pauper, qui paupertatem simulans, magnam obtinet eleemosynam; Secus vero si parvam.

IX. Votum simplex pariter irritum est, si emissum sit per dolum versantem circa causam finalem; non tamen votum solemne, sicut nec Matrimonium.

X. Uni-

X. Universim est jure naturæ validus Contractus per metum gravem celebratus ad illum extorquendum, licet sit rescindibilis; Jure tamen saltem positivo Matrimonium sic contractum est irritum; sicut etiam Professio Religiosa. Sic pariter Sponsalia, Renunciatio Beneficii, Donatio, Testamentum, Legatum., & similia.

XI. Si tamen metus sit justus, aut si sit injustus, sed non incussus ad Contractum extorquendum, neque irritus est contractus, neque irritandus: Sicut neque si levis sit metus injustus ad Contractum extorquendum incussus. Quid de metu reverentiali, ac de precibus importunis?

XII. Probabile est, invalidum esse Matrimonium initum cum metu levi injuste incusso ad illud extorquendum.

XIII. Contractus, deficientibus solemnitatibus juris substantialibus, (sine quibus scilicet Contractus annullatur,) non solum est irritus in foro externo, sed etiam probabilius in foro conscientiæ. Nec quia cessat aliquando finis legis inducentis formam Contractus, ideo tunc cessat ea lex obligare. Testamentum tamen, deficientibus solemnitatibus, solum pro foro externo est irritum.

XIV. Hinc probabilius est, restituenda esse, quæ per Contractum gratiosum accepta sunt sine solemnitatibus substantialibus; Et Contractus minorum esse irritos sine auctoritate Curatoris; Contra vero legata in testamento minus solemni relicta solvenda esse.

I. Recolenda quæ fuse alias annotavimus, præsertim in Opusculo de Principiis Moralitatis. Primo errorem, seu ignorantiam vel contingere circa substantiam Contractus, ut si Contrahens credat unam rem emere, verbi gratia vinum, & emat aliam, puta aquam; Vel contingere circa qualitatem, & accidentia, ut si credens emere equum strenuum, & robustum, emat ignavum, & pigrum. Secundo, dolum vel dare causam Contractui, quando scilicet contrahens non contracturus esset deprehenso dolo; Vel incidere in Contractum, quando scilicet deprehenso dolo Contractus fieret, quamvis non ita libenter; esto aliquando idem dolus respectu Titii possit dare causam Contractui, & respectu Caji incidere in Contractum; ut si vendatur equus quindecim annorum, & dicatur esse septem annorum, & Titius non empturus esset, Cajus vero esset illum empturus, quamvis minori pretio, dolo deprehenso. Tertio, Metum esse vel justum, vel injustum; Vel incuti a causa extrinseca necessaria, vel a causa libera; Vel inferri ad extorquendum Contractum, vel ad alium finem. Demum vel esse levem, vel gravem, itaut ad metum gravem reducatur metus reverentialis, si sit conjunctus cum minis, vel verberibus; necnon preces importunæ Superiorum, ut notat Dian. part. 2. tract. 5. Miscel. resol. 20.

II. Quæritur nunc primo, An Contractus per errorem celebratus sit validus?

Respondeo, & dico primo; Error circa substantiam irritat Contractum; Verbi gratia, si emisti vitrum loco gemmæ, irrita est emptio: Et ratio est, quia deficit consensus essentialiter requisitus ad Contractum; etenim ex leg. *Per errorem, ff. de Jurisdictione omnium Judicum*, Nihil est magis contrarium consensui, quam error, scilicet circa substantiam. Idque non solum verum est in Contractu oneroso, sed etiam in gratuito, puta in donatione, promissione, necnon in voto; Nec solum verum est si error circa substantiam sit antecedens, sed etiam si sit conco- mi-

mitans. Dicitur autem error Antecedens, quando inducit ad Contractum, qui deprehenso errore non fieret. Dicitur Concomitans, quando non inducit ad Contractum, sed ita illum comitatur, ut deprehenso errore adhuc Contractus fieret: Verbi gratia, si ex errore pro auro emeris gemmam non inductus ad emendum ex tali errore; nam etiam emisses, detecto tali errore circa substantiam. Ratio dicti est, quia ad valorem Contractus requiritur consensus absolutus actu existens; atqui in casu nostro consensus absolutus non datur, (eo quod error etiam concomitans circa substantiam tollat consensum,) sed solum daretur consensus, si deprehenderetur error; ergo in casu nostro cum errore concomitante non stat validitas Contractus. Sic si quis ducat ex errore Teresiam putans esse Bertam, quamvis etiam contraxisset cum Teresia, si errorem deprehendisset, adhuc de facto matrimonium factum cum Teresia est nullum, quia non habetur absolutus consensus, sed solum conditionatus erga illam, & error concomitans est circa substantiam.

III. Dico secundo, Si error sit circa accidentia, Contractus est validus; ut si emas equum, quem putas septem annorum, & invenias illum esse quindecim annorum; dummodo dolus non det causam Contractui, seu non inducat ad contrahendum, ut mox dicemus. Ratio est, quia cum hujusmodi errore circa qualitatem stat consensus; ut constat in matrimonio, quod certum est esse validum, si quis contrahat cum Berta putata virgine, & nobili, quamvis deinde inveniat illam defloratam, & ignobilem.

IV. Quæritur secundo, An sit validus Contractus celebratus per dolum?

Respondeo, & dico primo, certum esse, quod Contractus celebratus per dolum circa substantiam sit irritus; Si enim est irritus talis Contractus celebratus per solum errorem sine dolo, a fortiori si errori, seu ignorantiæ decepti adjungatur dolus deceptoris.

V. Dico secundo, contractus celebratus per dolum circa qualitates dantem causam contractui, ubi dolus proveniat ab altero contrahente, est irritandus ad arbitrium decepti, itaut huic competat actio ad contractum rescindendum, & deceptor teneatur in conscientia omne damnum resarcire. Ita Laym., Less., Con., & alii: Quamvis Bonac. cum aliis putet, contractus bonæ fidei non solum esse irritandos, ut constat, ratione doli, sed etiam irritos; non quidem jure naturæ, ut patet, (aliter hujusmodi matrimonium non esset validum,) sed jure positivo; Certum tamen est, quod tam contractus matrimonialis, quam Professio Religiosa, nec irrita sunt, nec irritanda, nisi dolus dederit causam illis; quia cum importent statum perpetuum, non præsumitur deesse consensus debitus, nisi dolus sit circa substantiam, vel nisi expresse quis dicat se nolle contrahere, si circa talia accidentia erret. Præterquamquod matrimonium cum sit ex Christi institutione indissolubile, non potest esse irritandum.

Dico tertio, Quando dolus circa qualitates dans causam contractui non provenit ab altero contrahente, sed vel a tertia persona, vel a propria opinione, qua contrahens seipsum decipit, tunc Contractus est validus, ut docent communiter contra Medin. apud Trull., cum non desit sufficiens consensus, quamvis deceptus habeat actionem contra tertium, a quo fuit deceptus; & decipiens tenetur omnia damna resarcire.

Neque obstat, quod in leg. *Ea vero*, ff. *Pro socio* dicatur: *Societatem dolo initam non esse validam*; unde viden-

dentur jure positivo esse irriti Contractus per dolum celebrati.

Nam, ut notat Trull. lib. 7. cap. 17. disp. 13. num. 5., in jure, quod irritandum est, sæpe dici solet irritum; quia potest deceptus reddere Contractum irritum.

Notandum tamen, quod si contrahens invincibiliter fuit deceptus a tertia persona, & dolus circa qualitates dedit causam contractui, non tenetur contractum adimplere, si ex altera parte non est adhuc adimpletus. Ita Bonac. ex Less., & Sanch. Et ratio est, quia hæc videtur esse tacita contrahentium intentio, quod nolint cognita deceptione contractum implere: Et ideo Sponsus non tenetur ad matrimonium celebrandum, postquam cognovit aliquid adesse, quo ab initio cognito sponsalia non celebrasset. Præterquamquod non est obligatio implendi contractum, quando supervenit notabilis mutatio; In jure autem idem est notabilem mutationem de novo apparere, ac de novo advenire.

VI. Ex quibus deciditur quæstio illa, An deceptor teneatur ad implendum contractum, cui dolus dedit causam, si deceptus adhuc cognito dolo velit illum perficere?

Respondeo enim, quod si contractus per dolum celebratus sit validus, & solum possit exceptione doli elidi, seu solum possit ad arbitrium decepti irritari, procul dubio teneatur deceptor implere contractum, sic volente decepto: Talis est probabiliter Contractus, quando dolus ab altero contrahente provenit, & dat causam contractui, juxta sententiam nostram in secunda conclusione, & talis est Contractus celebratus per dolum incidentem in contractum, ut dicemus in quarta Conclusione. At si vera esset sententia Bonac. adducta in secunda Conclusione, quod contractus bonæ fidei celebratus per dolum dantem illi causam sit jure positivo irritus, dicendum cum eodem Bonac., Less. cap. 17. num. 32., Sanch. contra Molin. disp. 352. num. 8. decipientem teneri solum ad resarcienda damna, eo quod decipiendo peccaverit contra justitiam; non vero teneri ad perficiendum contractum ante Judicis sententiam, quia Contractus onerosus fert obligationem mutuam; ergo cum deceptus non obligetur, nec obligabitur decipiens vi contractus.

VII. Dico quarto, contractus celebratus per dolum incidentem in contractum (quem numero primo explicavimus) est validus in utroque foro, ex leg. *Et eleganter, de Dolo*; Et ratio est, quia habetur sufficiens consensus, nec a Jure irritatur: Tenetur tamen decipiens damna resarcire, & deceptus potest ad arbitrium contractum rescindere. Quare si ematur vinum, quod vendens falso dicit esse plurium annorum, vel talis loci, renetur deceptor damna resarcire, si sit deterioris conditionis; Quod si sit æque bonum, vel æqualis valoris, ac si esset plurium annorum, vel talis loci, non peccabit mortaliter decipiendo, nec tenebitur ad ullam restitutionem, quia emptor non graviter læditur: At si emptor minori pretio esset tale vinum apud alios empturus, si cognovisset deceptionem, tenetur decipiens resarcire hoc lucrum cessans, quamvis vinum, quod vendidit, justo pretio rigoroso vendiderit; Ratio est, quia dolo, & mendaciis fuit causa injusta efficax, quod tale lucrum ementi cessaret. Notat tamen Molin. disp. 352. num. 18., quod sæpe mercatores mentientes, & juramento affirmantes rem, quam vendunt, pluris valere, vel carius emisse, &c., excusentur ab ulla restitutione; quia emens non solet talibus dictis fidem adhibere, cum ea sit consuetudo mercatorum; Unde cum

non augeatur pretium ratione talis mendacii, & doli, non consurgit obligatio restitutionis.

VIII. Dico ultimo, promissio, & donatio sunt irrita, si dolus, seu error circa causam finalem interveniat; (quo scilicet errore cognito promissio, & donatio non fierent) Contra vero valida sunt, si dolus sit circa causam impulsivam; quo scilicet cognito fierent quidem, sed non ita libenter, vel tam cito. Ita Bonac., Less., & alii communiter.

Unde fit, quod accepta per simulationem, & dolum versantem circa causam finalem, seu motivam, sint restituenda, cum absit animus donandi; Et ideo communiter docent apud Dian. part. 5. tract. 7. resol. 21., quod qui accepit eleemosynam magnam fingendo paupertatem, vel consanguinitatem, teneatur illam restituere vel danti, ut putat Molin., Less., & Bonac. hic, vel aliis pauperibus, aut piis operibus, ut docet Navar., & Sot., eo quod videatur res illa pauperibus consecrata. Ratio est, quia quando eleemosyna est magna, dolus præsumitur versari circa causam motivam: quando vero est parva, non datur obligatio restitutionis, quia dolus est circa causam impulsivam.

Quamvis enim verum sit, quod cognito dolo, eleemosyna non data fuisset, non tamen censetur deceptus, quod velit obligare decipientem in re parva ad restitutionem; quia talis eleemosyna censetur data potius titulo charitatis, & pietatis, quam paupertatis, ut docet Granad. apud Dian. loc cit.; unde causa finalis eleemosynæ subsistit. Et propter eandem rationem docent communiter apud Bonac. hic punct. 3. §. 2. num. 13., quod si Episcopus conferat Beneficium Clerico idoneo, sed affecto talibus defectibus, quos si cognosceret Episcopus, Beneficium non conferret, talis collatio est valida, quia subsistit causa finalis collationis, quæ est idoneitas Clerici; Alioquin omnes fere Contractus essent conditionati, & invalidi, quia fere semper quædam ignorantur, quibus cognitis, Contractus non fierent.

IX. Ex dictis sequitur, irritum esse votum simplex emissum per dolum versantem circa causam finalem, cum desit animus se obligandi: Contra vero votum solemne, uti etiam matrimonium est validum, etiamsi error sit circa causam finalem, ut sæpe diximus; quia cum ferant statum perpetuum, postulant, quod non irritentur per talem dolum; Sicut nec per metum levem injuste incussum ad ea extorquenda irritari possunt, ut cæteri contractus.

X. Quæritur tertio, An Contractus per metum celebratus sit validus?

Respondeo, & dico primo: Contractus celebratus per metum sive levem, sive gravem injuste incussum ad ipsum extorquendum jure naturæ validus est; eo quod metus non tollat consensum sufficientem ad contrahendum; sicut non tollit consensum sufficientem ad peccandum; Potest tamen irritari ad arbitrium ejus, qui metum gravem per injuriam passus est, sive metus incussus fuerit ab altero contrahente, sive a tertio, ut communiter docent ex cap. 2., & 4. *De his, quæ vi*, cum æquitas id requirat. Excipiuntur tamen quidam casus; Nam saltem jure positivo invalidum est matrimonium celebratum per metum gravem injuste incussum ad illud extorquendum, ut communiter docent; Esto nonnulli putent esse irritum etiam jure naturali. Secundo, sunt irrita sponsalia, ut putat Bonac., & Sanch. contra Con., Hurtad., & Perez, qui putant esse solum irritanda. Tertio, Jurisdictio per talem metum extorta videtur irrita ex Sylvest., quamvis Bonac., & Less. putent probabilius, solum

lum in aliquibus casibus, puta in absolutione censuræ, esse irritam. Quarto, renunciatio Beneficii, sicut etiam donatio, & promissio, necnon quæ vim habent donationis, ut remissio debiti, legatum, & testamentum, sunt irrita, non quidem jure naturæ, ut putant Pont., & Medin. apud Dian. part. 2. tract. 5. miscel. resol. 108., sed jure positivo, ex Reginald., & Rebel.; quamvis multi doceant esse solum irritanda, & teneri solum ad restitutionem, qui metum injuriose incussit.

XI. Dico secundo: Contractus celebratus per metum etiam gravem juste incussum ad illum extorquendum, nec irritus est, nec irritandus; quia nulla intercedit injuria; ut si quis metuens, ne a Judice damnetur propter stuprum, promittat Bertæ matrimonium, vel dotem: Idem dicas si metus incutiatur injuste ad alium finem, & Contractus sponte eligatur tanquam medium ad evadendum metum, ut si captus a latrone promittas matrimonium, vel dotem Bertæ, ut te liberet.

Dico tertio: Contractus celebratus per metum levem injuste incussum ad illum extorquendum non videtur rescindibilis, ne in foro quidem conscientiæ: Et extorta tali metu probabiliter videntur non esse sub obligatione restituenda. Ita Medin., Basil., Perez de Matrim. disp. 57. sect. 6. cum Tambur. loc. cit., & Dian. part. 3. tract. 5. resol. 117. contra Less., Pal., Sanch., & alios; Et ratio est, quia metus levis facile repelli potest; unde si quis cum tali metu consentit in Contractum, non præsumitur ex vi metus, sed ex propria libertate consentire. Hinc fit, quod in sententia illorum, qui dicunt apud eundem Tambur., solas importunas preces afferre metum levem, & metum reverentialem esse levem, non tenetur ad restitutionem, qui aliquid ex Contractu per talem metum celebrato accepit: Verbi gratia si mulier, vel filius, vel subditus, Marito, Parentibus, Superiori per metum reverentialem, aut importunis precibus ducti aliquid promittant, vel hæreditatem renuncient, vel fidejubeant solvere legata, &c.

Quia tamen probabilis etiam est (& me judice probabilior, ut fuse ostendi in Opusculo de Principiis moralitatis quæst. 6. art. 3.) sententia opposita Less. lib. 2. cap. 17. dub. 2., Pal., Sanch., lib. 4. disp. 9. Laym. cap. 6. putantium tali metu extorta restituenda esse, ac posse metum levem passis succurri auctoritate Judicis, ut rescindatur Contractus, (quamvis non detur actio ad rescindendum Contractum, nisi quando metu gravi celebratus est ad vitandas lites; ut nec datur actio, quando læsio est infra dimidium,) ac eosdem posse in foro conscientiæ propria auctoritate illos rescindere, dummodo relaxatio a juramento forte præstito petatur; ideo probabile etiam est, uxorem, filium, subditum non teneri stare iis contractibus; Immo si quid forte ex vi illorum solvant, posse clam compensare, si alia via non possint illud recuperare; Et is, qui aliquid ex iis contractibus accepit, tenetur juxta hanc sententiam in conscientia illud restituere.

XII. Addit Tambur., probabile esse ex Lug., quod matrimonium celebratum cum metu levi injuste incusso ad illud extorquendum invalidum sit in foro conscientiæ, eo quod jura requirant ad matrimonii validitatem consensum plene liberum. Sed probabilius est ex Sanch. esse validum; quia metus levis non tollit perfectam libertatem, eo quod facile depelli possit.

XIII. Quæritur quarto, An validus sit Contractus celebratus sine juris solemnitatibus?

Respondeo, solemnitates juris alias esse substantiales, sine quibus scilicet Con-

Contractus a jure irritatur, vel quia contrahentes redduntur inhabiles ad contrahendum, vel quia Contractus sine illis non solum prohibetur, sed etiam annullatur; Alias vero esse accidentales, quæ scilicet non tollunt validitatem contractus. Hinc aperte sequitur, quod contractus tunc solum sit invalidus, quando sine solemnitatibus substantialibus celebratur: Sicut enim contrahentes apponere possunt conditiones aliquas, sine quibus non obligantur, ita Princeps potest formam juris stabilire propter bonum commune apponendo conditiones aliquas substantiales, sine quibus obligatio non inducatur.

Dubitatur solum, Utrum in foro tantum externo talis contractus sit invalidus, an etiam in interno? Censeo equidem cum Bonac., Azor., Less. lib. 2. cap. 19. num. 35., quod hujusmodi contractus sint universim invalidi etiam in foro conscientiæ. Sed excipitur testamentum tam ad pias causas factum, ut communiter docent, quam ad causas non pias, ut verius docet Less., & Molin. contra Bonac., & alios; ejus enim solemnitates videntur solum pro foro externo requiri, ut probat Less. loc. cit. Et ratio disparitatis videtur esse, quia alii contractus, si sunt invalidi ex defectu solemnitatum, facile possunt iterari; testamentum vero raro iterari potest ob imminentem mortem Testatoris. Molin. tamen, Sot., Reginald., & alii probabiliter putant non solum testamentum, sed etiam alios contractus esse validos in foro conscientiæ, si adsint requisita jure naturæ, etiamsi desint solemnitates juris substantiales; dummodo lex non reddat expresse irritum contractum in foro conscientiæ; Sicut Trident. reddit etiam in foro conscientiæ irritum matrimonium sine Parocho, & testibus; Sed communius rejiciuntur, quia dum lex irritum reddit contractum sine solemnitatibus, eo ipso adimit contrahentibus potestatem se obligandi, ut docent communiter de Matrimonio clandestino; & ideo contractus sine solemnitatibus juris invalidi sunt in foro conscientiæ.

Neque dicas, quod cessante fine legis in casu particulari cessat lex; finis autem stabiliendi solemnitates in contractibus est, ut adimantur fraudes; ergo sublatis fraudibus, contractus in foro conscientiæ est validus.

Nam primo transmissa majore, negatur minor; non enim finis solemnitatum est, ne adsint fraudes, sed ne adsit periculum fraudum, (ut docet Bonac. hic,) quod nunquam cessat. Secundo falsum pariter est, quod cessante fine legis inducentis formam substantialem contractus, vel inhabilitantis aliquem ad contrahendum, ea lex cesset; lex enim, quæ inducit formam, pertinet ad essentiam contractus; unde sicut sine forma substantiali ruit compositum; ita ruit contractus sublata forma stabilita a lege: Hac de causa matrimonium inter consanguineos est nullum ante dispensationem, quamvis detur causa ad dispensandum, seu quamvis in aliquo casu cesset causa, ex qua inductum fuit impedimentum dirimens consanguinitatis, unde possit dispensari; Sic etiam Professio Religiosa nulla est ante annos a jure præfixos, &c.

XIV. Hinc sequitur primo, quod accepta per contractum gratuitum sine solemnitatibus substantialibus celebratum juxta probabiliorem sententiam restituenda sint ante judicis sententiam; quia nullo justo titulo retineri possunt: Accepta vero per contractum onerosum retineri possent titulo compensationis. Secundo sequitur, contractus Minorum, & Pupillorum de re immobili, vel pretiosa esse irritos, si celebrentur sine auctori-

ta-

tate Curatoris, vel Tutoris; quia jura irritant tales contractus. Tertio, ex eo, quod testamentum, ut diximus, deficientibus solemnitatibus solum pro externo foro sit irritum, sequitur juxta hanc probabiliorem, & communiorem sententiam, quod hæres ab intestato teneatur in conscientia dare hæreditatem hæredi instituto in testamento minus solemni, & solvere legata in tali testamento relicta, modo constet de voluntate Testatoris. Unde fit, eum, cui res aliqua legato relicta est in testamento minus solemni, posse uti compensatione occulta, quando aliter id consequi non potest. Quomodo autem possit hic legatarius uti compensatione occulta, cum debitum sit solum probabile, probabilitate tamen circa jus, non circa factum, (sicut etiam in nonnullis aliis similibus casibus) fuse expendimus in superiori tractatu de restitutione quæst. 6. art. 3. num. 12. juxta doctrinam Cardinalis de Lugo disp. 16. de Just. sect. 5., Lessii cap. 19. num. 23. Molin., Granado, & aliorum apud P. Andream Zuccherium in suis valde eruditis Decisionibus Patavinis casu 2. Mensis Martii.

ARTICULUS IV.

Utrum juramentum confirmet contractus.

I. *Juramentum confirmare contractum est vi juramenti dare jus alteri, & actionem adversus jurantem propter contractum cæteroqui irritum jure positivo.*

II. *Juramentum additum contractui irrito jure naturali in multis differt a juramento addito contractui irrito jure positivo.*

III. *Universim contractus jure positivo sive Civili, sive Canonico irriti juramento confirmantur.*

IV. *Non confirmantur tamen juramento contractus jure positivo irriti, si metu injusto aut ipsi contractus, aut juramentum superadditum extorqueantur.*

V. *Indiget relaxatione facta a Prælato hujusmodi juramentum, ut non servetur.*

VI. *Votum simplex metu extortum non indiget relaxatione, ut non servetur; secus vero juramentum. Illud quippe ex traditione Ecclesiæ est irritum, non vero istud.*

VII. *Juramentum metu injusto extortum superadditum Contractui, qui a lege irritatur propter bonum commune non obligat, nec indiget relaxatione, ut non servetur. Tale est juramentum additum matrimonio, ac sponsalibus metu injusto extortis, necnon Professioni Religiosæ; & probabiliter etiam Voto Religionis.*

VIII. *Quinam possit relaxare isthæc juramenta addita contractibus? Regulares privilegiarii quamvis possint vota etiam jurata commutare, non possunt tamen hæc juramenta relaxare.*

IX. *Quænam causa requiratur, ut licite hæc juramenta relaxentur?*

I. Implexe nimis a Doctoribus quæstio isthæc discutitur. Equidem in Opusculo primo de Principiis Moralitatis quæst. 7. abunde, ac pro modulo meo dilucide exposui, quæ hac de re a Theologo morali non videbantur ignoranda. Hic summatim nonnulla perstringimus.

Quæritur itaque primo, Quid sit juramentum confirmare contractus?

Respondeo, tunc juramentum confirmare contractum, quando contractus de se jure positivo irritus, atque adeo ne in foro quidem interno obligans, superveniente juramento de eo servando, redditur obligatorius non solum in conscientia, sed etiam in foro externo, itaut pro hoc foro detur actio

actio creditori. Dixi id habere Contractum jure positivo irritum, ut est, verbi gratia, alienatio fundi dotalis, Contractus pupilli sine auctoritate tutoris, renunciatio futuræ successionis in paterna hæreditate, & similes. Etenim si contractus sit irritus jure naturali, (ut sunt contractus usurarii) juramento firmari non possunt; quamvis enim qui juravit solvere usuras, vi juramenti, & in obsequium Numinis in testem invocati, teneatur illas solvere; at non tenetur vi contractus, seu vi promissionis factæ usurario; nec usurarius vi talis juramenti actionem ullam habet ad usuras exigendas: Immo mutuatarius post solutionem usurarum factam, ut impleat, quod juravit, potest per occultam compensationem illas recuperare, utpote injuste ab Usurario acceptas, & sine ullo justo titulo: Quod si ante solutionem tale juramentum ab Episcopo relaxetur, nullatenus tenetur usuras solvere.

II. In multis itaque differt juramentum additum contractui jure naturali irrito a juramento addito contractui, qui sit irritus jure positivo. Primo quidem, quia illud nullum jus confert alteri, nec confert actionem in foro externo, prout confert juramentum additum Contractui, qui jure positivo sit irritus. Secundo, quia obligatio servandi juramentum additum contractui irrito jure naturali est personalis, oriturque solum a virtute Religionis; unde non transit ad hæredes: Contra vero obligatio juramenti additi contractui irrito jure positivo, cum det jus alteri, & actionem pro foro externo, est obligatio etiam ex justitia; & ideo transit ad hæredes. Tertio, quia juramentum in primo casu potest a Prælato relaxari, ubi fuerit in contractu læsio ad finem contendendi in judicio absque perjurio; At in secundo casu relaxari non potest, eo quod det alteri jus justitiæ; Et Prælatus nequit relaxare juramentum in præjudicium alterius. Quod autem juramentum additum contractui, qui jure positivo sit irritus, pariat jus justitiæ, & actionem pro foro externo adversus jurantem, atque adeo confirmet hujusmodi contractum, non provenit ex vi ipsius juramenti, quod obligat solum ad veritatem rei juratæ servandam, sed provenit ex jure positivo sive Civili, sive Canonico.

III. Quæritur secundo, Quosnam contractus jure positivo irritos juramentum confirmet, conferendo adversus jurantem jus, & actionem etiam pro foro externo?

Respondeo, nonnullos apud Suar. lib. 2. de Juram. cap. 29. putare, quod solum confirmentur contractus, qui beneficio restitutionis in integrum rescindi possunt. Azor. lib. 11. cap. 5. putat confirmari solum contractus irritos jure civili. Sed probabilius dicendum cum Sanch. lib. 3. cap. 12., Molin. disp. 156. Guttier., & aliis communius, universim contractus sive jure civili, sive jure Canonico irritos juramento confirmari, itaut tribuant parti jus, perinde ac si contractus non essent jure positivo irriti. Idque constat ex multis textibus, quos exponit Merol. disp. 1. cap. 3. num. 428.: Suar. loc. cit. & Less. cap. 17. num. 56. censent debere in contractu firmando a juramento inesse obligationem naturalem servandi promissum, ut deinde vi juramenti superaddatur obligatio civilis. Sed cum omnis contractus jure positivo irritus obligationem illam naturalem præsupponat, aliter frustra irritaretur, ideo omnis omnino contractus irritus jure positivo juramento firmatur.

IV. Quæritur tertio, An juramentum confirmet contractus metu extortos jure positivo irritos?

Re-

Respondeo, nullum contractum jure positivo irritum firmari juramento, & tribuere alteri jus, ac actionem adversus jurantem, si talis contractus sit metu injusto extortus; Nec si sit sponte quidem celebratus, sed juramentum superadditum sit metu injusto extortum. Ratio est, quia juramento non inest vis confirmandi contractus ex natura sua irritos, ut diximus, sed solum ex jure positivo; atqui non est verisimile, quod jus positivum velit firmari juramento contractus metu injusto extortos, aut contractus sponte initos, quibus superadditur juramentum metu injusto extortum; ergo hujusmodi contractus juramento non firmantur, sive tales contractus sint irriti jure positivo in bonum privatum, ut sunt, verbi gratia, contractus minorum, aut mulierum; sive in bonum publicum, ut juramentum de non extrahendis equis, frumento, pecunia e Regno, quod a lege vetatur. Quamvis Sanch. lib. 4. de Matrim. disp. 20. num. 13. censeat hos dumtaxat contractus meticulosos juramento non confirmari. Sed ratio a nobis adducta probat de utrisque.

V. Juramentum tamen hujusmodi, quod sine culpa servari potest, relaxatione facta a Prælato indiget, ut non servetur intuitu Religionis; Siquidem ex cap. *Cum pactum, de Pactis in 6.*, & ex cap. *Cum contingat, de Juram.* universim obligant juramenta, *quoties servari possunt sine dispendio salutis æternæ*.

VI. Neque dicas: Votum simplex metu extortum esse irritum; ergo etiam juramentum metu extortum, unde non indiget relaxatione. Negatur enim consequentia; Et disparitas est, quia, ut notat Franciscus de Lugo quæst. 10. num. 64. ex Sanch. lib. 4. de Matrim. disp. 14., votum simplex metu extortum jure positivo non quidem scripto, sed tradito, seu ex traditione, & consuetudine habente vim legis ab Ecclesia irritatur, non secus ac irritatur ex traditione Ecclesiæ matrimonium fidelis cum infideli metu extortum: At juramentum metu extortum ab Ecclesia non irritatur; unde indiget relaxatione, ut non servetur, si citra culpam servari potest.

VII. Advertit tamen Suar. lib. 2. de Juram. cap. 26., Sanch. lib. 3. cap. 9., Merol. disp. 1. cap. 3. num. 486., juramentum metu extortum superadditum contractui, qui irritatur a lege ob publicam utilitatem, non obligare, nec indigere relaxatione; Etenim sicut non obligat juramentum in præjudicium tertii, ex cap. *Quamvis pactum, de Pactis in 6.*, ita a fortiori non obligat juramentum in præjudicium boni publici; esset quippe vinculum iniquitatis; Propterea juramentum adjectum sponsalibus, aut matrimonio metu gravi extortis nullatenus obligat, ut docet Sanch. lib. 4. disp. 21. Azor., Sà contra Henr. lib. 11. cap. 9., Sotum, Ledesm.; quia isti contractus meticulosi ob publicam utilitatem irritantur; ne scilicet oriantur rixę inter Conjuges, ac mala prolis educatio in Reipublicæ detrimentum. Idemque dicendum de juramento adjecto Religiosæ professioni metu extortæ, & probabilius ex Suar., Sanch., Rodriq. contra Sot., & Palat., etiam de juramento adjecto simplici voto Religionis metu extorto. Et ratio ulterior est ex Merol. loc. laud., quia juramentum relaxari potest, quoties in contractu, cui illud adjicitur, apparet turpitudo ex parte creditoris; sed in casibus adductis apparet hæc turpitudo, quod scilicet executioni dentur isti contractus, qui jure positivo sunt irriti ob publicam utilitatem, si metu injusto extorqueantur; ergo relaxari potest.

VIII. Quæritur quarto, Quinam Prælatus possit juramenta isthæc con-

tractui adjecta relaxare?

Respondeo, solum Pontificem posse aliquando, & quidem ob urgentissimam causam, relaxare juramentum in præjudicium tertii; At quando non est in præjudicium tertii, si ex parte creditoris appareat turpitudo, (ut est juramentum de solvendis usuris, aut si contractus, aut ipsum juramentum superadditum contractui sint metu extorta,) tunc poterit Episcopus, ac ejus Vicarius hujusmodi juramentum relaxare; Abbates pariter habentes jurisdictionem quasi Episcopalem: Non tamen Parochus, aut Confessarius; Sicut nec possunt isti in votis dispensare. Regulares vero, quamvis habeant privilegium commutandi vota etiam jurata, quæ non sint in præjudicium tertii, ut habetur in Compendio Privilegiorum Societatis *V. Commutatio* §. 1. ex Bulla Gregorii XIII.; at non proinde possunt relaxare juramenta addita contractibus, quia nomine votorum juratorum censentur venire solum juramenta, quibus vota confirmantur, & quæ intuitu pietatis, ac soli Deo fiunt; non vero quæ contractibus superadduntur, ut docent communiter. Qua de causa Pater Noster Generalis Thyrsus Gonsalez literis encyclicis advertit, quod privilegium nobis concessum relaxandi isthæc juramenta sine præjudicio tertii sit solum relate ad Nostros, ut habetur in Comp. Privileg. *V. Confessarius* §. 6.

IX. Requiritur tamen causa, ut relaxatio isthæc licite concedatur; Eaque esset, vel si turpitudo in contractu habeatur ex parte creditoris, ut quando quis juravit se usuras soluturum; Vel si juramentum, aut contractus sint metu extorta; Vel si dolus inciderit in contractum; puta si quis deceptus fuerit in pretio rei emptæ cum juramento non contraveniendi contractui, ut notat Sanch. lib. 3. cap. 21. (nam si dolus dederit causam huic contractui, juramentum relaxatione non indiget;) Vel propter ingratitudinem donatarii, cui juramentum adjectum est de illa non revocanda, ut notat Molin. disp. 221.

ARTICUL. V.

Quinam possint contrahere?

I. Contrahere non possunt, qui carent usu rationis; & qui a Jure impediuntur; ut pupillus sine licentia Tutoris, qui tamen in sui favorem valide contrahit.

II. Contractus pupilli, aut Minoris, nisi fiat de licentia Tutoris, aut Curatoris, & cum Judicis facultate, quando alienatur res immobilis, aut mobilis, quæ servando servari potest (verbi gratia per triennium) est invalidus. Si vero alienetur res mobilis, quæ servari non potest, requiritur solum licentia Tutoris, aut Curatoris; Quod si absque hac licentia fiat, probabilius in foro conscientiæ est invalidus, & obligatorius; quamvis non in foro civili.

III. Pupillo, & Minori absque licentia debita contrahentibus competit restitutio in integrum.

IV. Probabiliter Pupillus, & Minor, quibus competit restitutio in integrum ob contractus sine licentia initos, retinere possunt in conscientia, quæ ob tales contractus deberent solvere.

V. Filiusfamilias puber, aut pubertati proximus potest quidem contrahere de bonis Castrensibus, vel quasi Castrensibus; non tamen de Adventitiis, aut Profectitiis.

VI. Qui non est pubertati proximus, invalide donat etiam bona Castrensia, vel quasi; quæ tamen probabiliter possunt a donatario retineri.

VII. Filiusfamilias non debet Patri operas

ras artificiales, sed obsequiales, nisi tamen ab eo alatur.

VIII. Uxor solum de bonis paraphernalibus contrahere potest, non vero de dote. Religiosi pariter contra Superioris voluntatem nequeunt se obligare.

I. Certum est, omnes, & solos usu rationis præditos contrahere posse, si habeant administrationem bonorum, de quibus sunt contracturi, & a jure non impediantur. Unde sequitur primo, amentes, furiosos, dormientes, ebrios, & infantes ante usum rationis contrahere non posse, cum ad contrahendum consensus liber, & usus rationis requiratur. Sequitur secundo, nec posse prodigum contrahere sine Curatoris consensu, eo quod illi a jure administratio suorum bonorum prohibeatur; Et pari ratione pupillus ante decimum quartum annum sine licentia Tutoris, & Minor ante vigesimum quintum completum sine licentia curatoris contrahere non possunt; cum id a jure ipsis vetetur. Nihilominus si pupillus, vel Minor contrahant cum Majore in sui commodum, contractus est validus ex leg. *Si Curatorem* apud Bonac., & Sanch. lib. 6. disp. 38., secus vero si contrahant in sui damnum; quia quod in favorem teneræ ætatis institutum est, non debet illi præjudicare.

II. Quæritur nunc primo, An contractus pupilli, vel minoris sine licentia Tutoris, vel Curatoris obliget saltem naturaliter, seu in foro conscientiæ, quamvis non obliget in foro civili?

Respondeo, quod si pupillus, vel minor cum licentia Tutoris, vel Curatoris alienent rem immobilem, vel etiam mobilem, quæ servando servari potest (idest, ut putat Bonac., per triennium) contractus est invalidus etiam in foro conscientiæ; nisi id fiat non solum auctoritate Tutoris, vel Curatoris, sed etiam de Judicis licentia, & ex justa causa; qualis censetur esse ad emenda alimenta, ad solvenda debita, &c. Si vero alienent res mobiles, quæ servando servari non possunt de sola licentia Tutoris, vel Curatoris absque facultate Judicis, contractus in utroque foro est validus. Si demum rem hujusmodi mobilem alienent sine licentia Tutoris, vel Curatoris, probabilius est, quod in conscientia teneantur stare contractui, quamvis non obligentur civiliter, ut docent probabilius, & communius cum Bonac., Sanch., Rebel. contra Covar. apud Trull. disp. 7., & Dian. part. 2. tract. 5. Miscellan. resol. 44.; Et ratio est, quia obligatio naturalis, & in foro conscientiæ consurgit ex consensu contrahentium, quotiescumque lex non irritet contractum; talis autem contractus non irritatur, ut colligitur ex leg. *Marcellus*, ff. *de Fidejussoribus*, sed solum prohibetur, atque adeo est validus.

III. Certum tamen est, quod Pupillo, & Minori sic contrahentibus datur a lege restitutio in integrum, seu possunt coram Judice repetere, quæ sic alienarunt.

Hinc sequitur, quod qui habuit rem immobilem, vel etiam mobilem, quæ servando servari potest a pupillo, vel minore per contractum sine licentia Judicis inserta in actis per tabellionem, & absque justa causa teneatur in foro conscientiæ ante sententiam Judicis illam restituere, eo quod contractus fuerit invalidus; nisi tamen illam retineat titulo compensationis. Contra vero, qui rem mobilem dictam habuit per contractum sine licentia Tutoris, vel Curatoris celebratum, non tenetur illam restituere, antequam coram Judice repetatur; quia probabilius talis contractus est

validus in foro conscientiæ.

IV. Dubium est, An Minor teneatur in conscientia solvere, quæ debet ex promissione, vel alio contractu, Verbi gratia, quæ perdidit in ludo pecunia credita, posito quod possit per Judicem repetere id, quod forte solvit, beneficio restitutionis in integrum?

Respondeo, communius docere cum Trull., Bonac.contra Salon.apud Dian. part. 2. tract. 5. Miscellan. resol. 44., quod qui potest repetere solutum, potest non solvere, (nisi tamen se soluturum jurasset, licet hoc juramentum probabile sit, ut notat Trull. lib. 7. cap. 27. disp. 4. num. 6., quod relaxari possit, sicut juramentum de solvendis usuris) Ratio est, quia videtur frustranea illa circulatio, & in Regul. 71. Juris in 6. dicitur, quod cui datur actio ad repetendum, eidem datur exceptio ad retinendum. Nota tamen, quod si pupillus solvat alteri, ille non tenetur restituere ante sententiam Judicis, etiamsi pupillus possit id repetere coram Judice. Adde demum, quod si pupillus non possit coram Judice repetere propter contradictionem aliquorum indebitam, potest etiam illud sibi compensare, ut advertit Tambur. lib. 5. cap. 4. §. 2. num. 11.

V. Quæritur secundo, An filiusfamilias, dum est pubes, vel pubertati proximus, contrahere possit?

Respondeo, masculum dici puberem anno decimoquarto completo, dici vero pubertati proximum a decimo anno cum dimidio usque ad decimum quartum, fœminam vero dici puberem anno duodecimo completo, dici vero pubertati proximam anno nono cum dimidio usque ad duodecimum. Hoc præsupposito, ad quæsitum dico, filiumfamilias puberem, vel pubertati proximum posse quidem contrahere de bonis Castrensibus, vel quasi Castrensibus, cum eorum liberam habeat administrationem, (sunt autem bona Castrensia, ut notat Tambur. lib. 1. cap. 3. §. 7. *V. Peculium filiorum*, quæ comparat filius ratione militiæ, vel in famulatu Regis, aut quæ ex hoc peculio Castrensi ludendo, vel negotiando lucratur; Et quasi Castrensia dicuntur bona, quæ filius acquirit ex Artium liberalium professione, vel ex publico munere, puta advocati, medici, aut ex Sacerdotii, vel Beneficii proventibus, aut ex Regis liberalitate) At de bonis adventitiis (quæ scilicet aliunde, quam ex re Patris acquisivit, puta a Matre, Avia materna, vel extraneo) necnon de Profectitiis (quæ scilicet ex bonis Patris perveniunt, quamvis cum industria, & labore filii) non potest contrahere; cum ususfructus adventitiorum, & dominium cum usufructu profectitiorum ad Patrem pertineat.

VI. Dico secundo: Filiusfamilias, antequam sit pubertati proximus, invalide contrahit, seu donat etiam bona Castrensia, vel quasi: Quia tamen probabile est non irritari a lege tales contractus, ideo probabile est, quod qui a filiofamilias non proximo pubertati aliquid accepit sine consensu Patris de bonis Castrensibus, vel quasi Castrensibus, possit ea retinere, donec repetantur coram Judice beneficio restitutionis in integrum.

VII. Ex dictis sequitur, posse filiumfamilias suas operas artificiales locare, & se obligare ad alteri serviendum, quia filius non debet Patri operas artificiales, sed solum obsequiales, nisi tamen cum eo vivat, & ab eo alimenta recipiat, ex leg. *penul.*, ff. *de Obsequiis*.

VIII. Quæritur tertio, An Uxor possit absque Mariti consensu contrahere?

Respondeo, posse de bonis parapher-

phernalibus, non tamen de dote, cujus administratio spectat ad Maritum; Eadem ratione non possunt Religiosi aliis se obligare contra Superioris voluntatem, cum per professionem subdantur omnino voluntati Superioris.

ARTICULUS VI.

Ex qua culpa contrahentes teneantur ad restitutionem in contractibus.

I. Sine culpa Theologica gravi non datur grave onus restitutionis. Quanam dicatur culpa lata, levis, levissima, ob quas in contractibus dari potest restituendi obligatio?

II. In contractibus, qui sunt in utilitatem solius dantis, datur onus restituendi ob culpam latam; si vero sint in utilitatem solius recipientis, datur onus ob culpam levissimam, excepto Precario; si demum in utilitatem utriusque, ob culpam levem.

III. Ex hac doctrina plura ad praxim deducuntur.

IV. Quamvis citra culpam Theologicam gravem non detur onus restituendi sub gravi, nihilominus in contractibus secundum se praesumitur Theologica culpa gravis, si detur culpa illa juridica, ob quam pro foro externo contrahens ad restituendum obligatur.

V. Si casu fortuito res pereat, contrahens ad nihil tenetur, secluso pacto, aut mora culpabili.

VI. Qui non potest in navi, imminente naufragio, res suas simul, & alienas conservare, quandonam debet suas potius projicere, quam alienas?

I. Diximus cum de Restitutione, neminem per se loquendo sub gravi teneri ad restitutionem, nisi ex culpa Theologica gravi, idest ex peccato mortali. Notavimus tamen, aliquando peccatum mortale committi per culpam juridicam latam, aliquando per levem, aliquando per levissimam; Est autem culpa juridica lata omissio illius diligentiae, cautelae, circumspectionis, quam communiter homines ejusdem conditionis, & professionis adhibere solent, ex leg. *Latae, ff. de Verborum significatione*; Unde si Medicus, verbi gratia, ignorat, quae communiter Medici sciunt, dicitur ignorare ex lata; sic qui librum commodatum relinquit ante fores domus, vel in via publica, dicitur committere culpam latam juridicam; quamvis, si id faciat ex oblivione inculpabili, excusetur a culpa Theologica, eo quod possit stare culpa juridica sine peccato. Culpa juridica levis dicitur omissio diligentiae illius, quam adhibere solent diligentiores, ut si quis librum commodatum relinquat in cubiculo aperto. Culpa levissima juridica dicitur omissio diligentiae, quam adhibere solent diligentissimi; ut si quis librum commodatum claudat in arca, quin manu tentet an arca sit clausa.

II. Quaeritur nunc primo, Ex qua culpa teneatur ad restitutionem damni secuti contrahens?

Respondeo distinguendo; nam vel Contractus sunt in utilitatem solius accipientis, ut est commodatum; & tenetur ex culpa levissima, ex leg. *Contractus, ff. de Regulis juris*, quia aequitas postulat, ut maxima in eo adhibeatur diligentia. Excipitur tamen a jure Precarium, quia quamvis sit in utilitatem solius accipientis, ut commodatum, tamen tradens Precarium potest ad libitum illud revocare, quod non habetur in commodato; Unde solum de lata culpa tenetur aliquis ad restitutionem in Contractu Precarii, ut in eodem textu decernitur. Si tamen

men Contractus sit in solius dantis utilitatem, ut Depositum, tenetur contrahens solum de culpa lata, seu de dolo; non enim æquitas postulat, ut major adhibeatur diligentia in rebus alienis, quam in propriis; atque adeo satis est, & requiritur diligentia, quæ communiter solet adhiberi. Si demum Contractus sit in utilitatem utriusque, ut est Locatio, Pignus, &c., tenetur quilibet etiam de levi; ut si locetur equus, vel currus, & damnum patiatur, cum id æquitas postulet, ut communiter docent.

III. Hinc sequitur, quod Artifices, qui in re alterius laborant, teneantur de levi, si propter stipendium laborent; si vero gratis, teneantur solum de lata. Secundo, qui rem alienam mittit per servum, si ea amittitur, vel servus cum ea fugit, videndum quamnam diligentiam debebat dominus adhibere, ut decernatur, an ad restitutionem teneatur; majorem enim diligentiam adhibere debebat, verbi gratia, ad restituendum pignus, quam ad restituendum depositum. Tertio, Venditor tenetur de levi, si res vendita ante traditionem pereat, quia Contractus venditionis est in utilitatem utriusque; Et eadem ratione famulus, & custos rei alienæ mercede conductus tenetur de levi, si res custodiæ tradita pereat. Quarto, qui commodavit alteri, verbi gratia, vasa vitiosa ad conservandum vinum, unde vinum effunditur, tenetur de lata culpa; Si vero eadem vasa vendiderit, tenetur etiam de levi, quia prior Contractus est solum in gratiam recipientis; secundus in gratiam utriusque. Quinto, Nautæ, qui res alienas deposito recipiunt consueto stipendio, sicut etiam stabularii, Caupones, &c. tenentur in conscientia de levi culpa, eo quod Contractus sit in utilitatem utriusque; in foro autem externo ex leg. *quinta*, §. *Ad hoc nautæ*, tenentur etiam de levissima, jure sic disponente, ad compescendam istorum malitiam, ne cum furibus conveniant.

IV. Rogabis, An qui de levi, vel levissima tenentur damnum restituere, obligentur in foro conscientiæ ante Judicis sententiam?

Respondeo, communius cum Less. lib. 2. cap. 27. dub. 5., Navar., Azor. affirmare contra Henr., Sot., & alios, qui putant in Contractibus nonnisi de lata, idest ex gravi culpa juridica teneri, secluso speciali pacto; quorum sententiam probabilem putat Less.; Equidem censeo nunquam ad restitutionem teneri, nisi præcesserit culpa Theologica mortalis. Verum culpa juridica levis, quæ in uno Contractu de se non est mortalis, in altero Contractu, in quo debemus esse diligentiores, erit mortalis. Nam contrahentes se obligant ad præstandam curam, & diligentiam, quam jura præscribunt; quare cum jura majorem diligentiam in uno Contractu præscribant, quam in alio, ideo omissio majoris diligentiæ in uno Contractu erit peccatum mortale, & obligabit ad restitutionem, non vero in alio: Quod si per oblivionem, vel inadvertentiam sine culpa mortali Theologica damnum sequatur, existimo contra Bonac. punct. 6., quod non teneatur contrahens ad restitutionem. Quare secundum se præsumitur culpa Theologica gravis, & datur in conscientia onus restitutionis, quando in Contractibus datur illa culpa juridica, ob quam pro foro externo contrahentes ad restituendum obligantur.

V. Quæritur secundo, Ad quid tenetur contrahens, quando res aliena perit casu fortuito?

Respondeo, quod secluso pacto, vel mora culpabili contrahentis, ad nihil teneatur; quia res, quæ perit, domino perit. Dixi tamen primo, excepto pacto, nam si accipiens obligarit se

se ad restitutionem rei, etiamsi casu fortuito pereat, tunc tenebitur ex pacto, ut communiter accidit in assecurandis mercibus, quæ mari transvehuntur; Dixi deinde, excepta mora culpabili; hæc enim ad restitutionem obligat etiam ex casu fortuito, nisi res etiam apud dominum peritura esset, ut diximus cum de Restitutione.

Hinc fit primo, quod si Titius equum habeat commodatum, vel locatum, ut eat Apuliam versus, & contra pactum eat Romam versus, ubi in flumine, aut aliter equus casu pereat, teneatur ad restitutionem, ut docent Vasq., Rebell., Bonac. loc. cit.; quia culpabiliter, & contra conventionem equum eo transmisit, ubi periit, quamvis per accidens. Fit secundo, quod si quis vestem, verbi gratia, sibi commodatam distulerit restituere tempore præfixo, & deinde casu incendatur, obligetur ad restitutionem; quia fuit in mora culpabili eam restituendi tempore præstituto.

VI. Quæritur tertio, An teneatur ad restitutionem, qui custodiens, verbi gratia, in navi res suas, & alienas, cum non possit utrasque servare, projicit alienas, & conservat suas?

Respondeo, distinguendum esse: Nam si conservat res alienas, itaut teneatur de levissima, verbi gratia, quia habet commodatas, procul dubio tenetur in casu adducto ad restitutionem, dummodo res suæ, quas conservat, sint æquales, vel minoris valoris: Et ratio est, tum quia id statuitur in *lege prima, ff. de Obligationibus*, tum etiam quia cum teneatur de levissima, tenetur circa rem illam se gerere, sicut se gereret diligentissimus; sed diligentissimus in tali casu rem illam conservaret præ aliis; ergo si non conservet, tenetur ad restitutionem, ut docet Bonac. loc. cit., Molin., Sà, Less. lib. 2. cap. 27. dub. 8.: Si vero teneatur de levi, ut in Contractu Pignoris, & Locati, poterit res proprias neglectis alienis ejusdem, vel minoris valoris conservare; quia circa illa tenetur se gerere, ut vir prudens; vir autem prudens in tali casu præferret res suas alienis. Si tamen alienæ essent majoris valoris, non posset illis præferre res suas; non enim id faceret prudens; Quamvis in tali casu putat Molin., quod possit a domino talis rei petere pretium rei suæ vilioris, quam neglexit, ut rem illam pretiosiorem conservaret. Demum si solum de lata tenetur, ut in Contractu Depositi, non tenetur rem suam viliorem negligere ad custodiendam pretiosiorem alterius, si non speret damnum sibi resectum iri.

ARTICULUS VII.

Cuinam competat restitutio in integrum, si ex aliquo Contractu læsus sit?

I. Quid ferat restitutio in integrum?

II. Minoribus conceditur beneficium restitutionis in integrum, si læsi sunt in Contractibus, nisi impetrarint veniam ætatis, aut Contractum ratificaverint facti Majores.

III. In multiplici casu possunt Minores hoc beneficio gaudere, sed nonnisi per quatuor annos post vigesimum quintum.

IV. Majores contrahentes cum minoribus possunt tale damnum præcavere, aut obtinendo veniam ætatis, aut exigendo juramentum, vel fidejussionem.

V. Præter Minores gaudent hoc privilegio Ecclesiæ, Hospitalia, & alia loca pia; Item Personæ Ecclesiasticæ, quando sunt læsæ quoad jura Beneficii, Respublica, Civitas, Oppidum, Castrum, necnon Rudes, ac Mulieres, Milites, dum militant, & alii.

I. Dici-

I. DIcitur Restitutio in integrum, Reductio in eum locum, in quo quis fuit ante læsionem, ex Glos. in cap. *de Auditis*, *de In integrum restitut.* Ea fert Beneficium, seu remedium, quo personæ aliquæ læsæ a Judice restituuntur in pristinum Jus, & statum, itaut Contractus licet validus ab ipsis celebratus rescindatur, vel saltem pretium æquetur, si in pretio graviter læsæ sint; (modica enim læsio pro nihilo reputatur.) Verbi gratia, si in Contractu centum aureorum subjerint jacturam decem, vel per emersionem damni, vel per cessationem lucri, possunt petere restitutionem in integrum.

II. Quæritur primo, An, & in quibus casibus concedatur Minoribus restitutio in integrum?

Respondeo, Minoribus, iis scilicet, qui nondum vigesimum quintum annum expleverunt, non solum concedi, quod possint rescindere Contractum celebratum in suum incommodum, tanquam irritum, & non obligantem, quamvis obliget alios, ut habetur *Institut. de inutilibus stipulationibus*, §. *Pupillus*; sed etiam concedi beneficium restitutionis in integrum, quando se læsos in Contractu deprehendunt; ut si vendiderint rem nonaginta, quæ valet centum, ex leg. *Ait prætor*, *ff. de Minoribus*; Non potest tamen Minor tali beneficio gaudere: Primo si impetravit veniam ætatis a Principe. Secundo, si ratificavit Contractum post vigesimum quintum annum. Tertio, si addiderit juramentum; quamvis, ut diximus art. 4., possit relaxationem juramenti petere, & privilegio restitutionis in integrum gaudere.

III. Porro hoc beneficio uti potest Minor, primo, si in transactione, venditione, emptione læsus fuit, itaut nullam ex iis Contractibus utilitatem reportet, sed solum damnum non modicum, etiamsi justo pretio rem vendiderit. Secundo, si adivit damnosam hæreditatem, vel si repudiavit hæreditatem lucrosam, vel beneficium utile resignavit. Tertio, si rem suam amisit usucapione, vel præscriptione. Quarto, si rem notabilem donavit sine rationabili causa, qualis censetur esse propter nuptias, vel ex decenti remuneratione. Quinto, si mutuam pecuniam accepit, eamque ludo perdidit, poterit negare solutionem, restituendo solum id, in quo factus est ditior, ex *leg.* 2., Cod. *de Filiofamilias*. Sexto, Minor, cui a debitore facta fuit solutio debiti sine licentia Tutoris, vel Curatoris, poterit per Judicem compellere debitorem ad novam solutionem, si pecunia non sit conversa in utilitatem Minoris.

Notandum tamen, privilegio hoc posse gaudere Minores dumtaxat per quatuor annos, postquam vigesimum quintum annum expleverint, & Majores facti sunt; dummodo Contractum non ratificaverint completo anno vigesimo quinto.

IV. Notandum prætérea, quod Majores, qui cum Minoribus contrahunt, possunt damnum præcavere: Primo, obtinendo a Principe veniam ætatis minoris. Secundo, extorquendo juramentum a Minore, quod communius Doctores docent firmare Contractum. Tertio, procurando fidejussorem, qui se obliget ad restituenda damna, si velit Minor hoc beneficio uti.

V. Quæritur secundo, Quinam alii hoc privilegio gaudeant, præter Minores?

Respondeo, gaudere Primo Ecclesias; quo nomine veniunt Hospitalia, Monasteria, & loca pia, quæ privilegiis Ecclesiæ gaudent, itaut per quadriennium possint tali privilegio uti, & quidem etiam adversus aliam Ecclesiam, ut docet Laym.. Secundo, personas Ecclesiasticas, si sint læsæ in ali-

aliquo secundum se spectante ad jura Beneficii: Quare si in locatione Beneficii sint læsæ, non possunt tali privilegio gaudere, quia læsio hæc non spectat ad jura Beneficii. Tertio, Rempublicam, quo nomine venit etiam Civitas, Castrum, Oppidum, Universitas studiorum. Quarto, Rudes, & Mulieres, quæ jura ignorant. Quinto, Milites, dum militant, & alios, ut videre est apud Molin. disp. 574., Sanch. lib. 6. disp. 38. Relate vero ad Religiosos in Compendio nostrorum Prilegiorum V. *Privilegia* §. 9. dicitur Joannes XXIII. concessisse Patribus Olivetanis, ut læsio quæcumque iisdem facta etiam ob culpam ipsorum Religiosorum ipso jure non teneret, quin opus esset restitutionem in integrum pro læsione hujusmodi impetrare.

ARTICULUS VIII.

An obliget Contractus celebratus sub Causa, Modo, Demonstratione, vel Conditione?

I. Contractus fit sub Causa, si explicatur causa movens ad Contractum, sive ea sit Finalis, sive Impulsiva.

II. Fit sub Modo, si adjiciatur onus contrahenti nullatenus suspendendo Contractum, sicut suspenditur per Conditionem. Sed quid si dubitetur num fiat sub Modo, an sub Conditione?

III. Sub Demonstratione fit dispositio, quando indicatur qualitas aliqua, vel rei, qua disponitur, vel ejus, in quem fit dispositio.

IV. Fit demum sub Conditione, quando usque ad adventum Conditionis suspenditur Contractus. Conditio autem potest esse honesta, turpis, impossibilis, impertinens, &c.

V. Non subsistente causa finali, Contractus est invalidus; secus vero si non subsistat causa impulsiva.

VI. Si causa finalis testamenti non subsistat, sed subsistat causa finalis legatorum, hæc sunt valida, illud vero nullum. Pariter nulla est donatio eleemosynæ, aut collatio Beneficii, si causa finalis non subsistat; seu quando innotescente falsitate, non solum non conferretur talis eleemosyna, aut Beneficium, sed conferens vellet collationem esse irritam.

VII. In dubio num deprehensa falsitate donans vellet irritam esse donationem, favendum possidenti, & standum pro valore actus.

VIII. Valida est dispositio facta sub Modo, etiamsi Modus, qui fit causa impulsiva, non adimpleatur; ut si quis donet filiæ centum, ut Religionem ingrediatur, & deinde hæc non ingrediatur: Secus vero si fit causa finalis.

IX. Error in Demonstratione non invalidat Contractum, nisi apponatur per modum Conditionis, aut Causa finalis, aut refundatur in errorem circa substantiam.

X. Contractus sub Conditione honesta, aut impertinente ante Conditionis purificationem non obligat: Nec si fiat sub conditione turpi; At post hanc purificatam probabilius obligat.

XI. Conditiones impossibiles Contractum reddunt simpliciter nullum; Non tamen Contractum matrimonialem, in quo habentur pro non adjectis tam Conditiones impossibiles, quam turpes, quæ non sunt contra substantiam Matrimonii, (seu contra tria illa bona, fidelitatis, prolis, & Sacramenti;) sicut etiam in ultimis voluntatibus, saltem pro foro externo.

XII. Habetur pariter pro non adjecta conditio ista, Si non nupseris, Si Religionem non ingrediaris. Quid si quis relinquat alicui bifcentum, si nu-

si nubat; centum vero si Religionem ingrediatur? Aut si quis relinquat hæreditatem Titio, itaut, si sine filiis decedat, ea transeat ad Cajum, & Titius Religionem ingrediatur? Num legatum relictum pro Virginibus maritandis possit iisdem dari, si velint ingredi Religionem?

XIII. Num possit contrahens, antequam conditio purificetur, resilire?

XIV. Conditiones necessariæ non suspendunt Contractum, sed habentur pro impletis.

I. Dicitur primo Contractus, vel dispositio fieri sub causa, quando explicatur causa, propter quam movetur aliquis ad contrahendum, vel disponendum; ut si dicat dare eleemosynam propter consanguinitatem. Causa autem duplex esse potest, Finalis, & Impulsiva: Finalis est, quæ ita movet contrahentem ad Contractum, ut sine illa Contractus non fieret; Impulsiva est, quæ impellit, sed sine illa Contractus fieret, quamvis non ita facile. Verbi gratia, si quis det eleemosynam pauperi dicenti esse suum consanguineum eo animo, ut si non esset consanguineus, eleemosyna non daretur, talis causa dicitur finalis: Si vero adhuc daretur eleemosyna, quamvis non cum eadem liberalitate, dicitur causa impulsiva.

II. Dicitur secundo Modus in Contractibus clausula illa, qua adjicitur onus contrahenti, ita tamen ut non suspendatur Contractus, sicut suspenditur per conditionem. Modus explicari solet per particulas, Ut, Pro, Ne, & similes: Verbi gratia, do tibi hæreditatem, ut mihi construas sepulchrum, vel pro reficienda Ecclesia, aut ne desit tibi pecunia ad faciendam eleemosynam, &c. Aliquando modus videtur importare conditionem; ut si dicatur, do tibi hæreditatem, ea conditione, ut construas mihi sepulchrum: Sed si constet de mente disponentis, quod velit apponere modum, non conditionem, talis dispositio censenda est facta sub modo, non sub conditione; si vero dubitatur de mente disponentis, censenda est facta sub conditione, ex Molin., & aliis apud Trull., & Bonac. contra Bard. disp. 6. c. 10. §. 2., & alios apud Scildere.

III. Tertio dicitur Contractus, seu dispositio fieri sub Demonstratione, quando demonstratur, seu indicatur aliqua qualitas, vel rei, de qua disponitur, vel ejus, in quem fit dispositio; ut si dicatur, Do tibi prædium meum Nolanum, quod est centum jugerum, vel quod in tui gratiam emi a Petro; vel contraho tecum, quæ es dives, pulchra, &c.

IV. Dicitur quarto fieri Contractus sub Conditione, quando suspenditur Contractus usque ad adventum conditionis; ut si dicatur, do tibi prædium, postquam adeptus es doctoratum, vel si ostenderis esse ex mea familia, vel donec vixeris, &c.; Conditio autem potest esse turpis, honesta, impossibilis, impertinens, necessaria, &c., ut suse explicatur in tractatu de Matrimonio, cum de consensu conditionato.

V. Quæritur nunc primo: An validus sit Contractus non subsistente causa: verbi gratia, si quis emat equum, quia est strenuus, validusne erit Contractus, si non sit strenuus?

Respondeo, causa finali non subsistente Contractum non esse validum, secus vero si non subsistat causa impulsiva; Ita communiter: Et ratio est, quia Contractus vim habet ex voluntate contrahentis, qui non vult contrahere non subsistente causa finali, ut supponitur. Præterea dolus dans causam Contractui irritat Contractum; sed Contractus extortus per causam finalem non subsistentem, censetur extortus

tortus per dolum dantem causam Contractui; ergo est invalidus.

VI. Hinc sequitur primo, quod si testamentum fiat ex causa finali falsa, & legata in eo contenta sint ex causa finali vera, testamentum sit nullum, legata vero sint valida; quia utile per inutile non vitiatur in rebus dividuis.

Sequitur secundo, quod si eleemosyna detur ex causa finali paupertatis, vel consanguinitatis, quæ non subsistit, talis donatio sit irrita, & detur obligatio illam restituendi, quando rationabiliter creditur, quod velit illam dominus restitui. Docent tamen communius, quod qui ostiatim petunt parvas eleemosynas fingendo paupertatem, non teneantur ad restitutionem; quia causa finalis, propter quam datur talis eleemosyna, est charitas potius, quam paupertas; quamvis eleemosyna non daretur, si fictio paupertatis innotesceret. Sic valida est collatio Beneficii facta Clerico idoneo, quamvis si ejus vitia innotescerent, Beneficium non conferretur, eo quod causa finalis est idoneitas, quæ jam habetur, non probitas illius. Quare dicendum, illam esse causam finalem dispositionis, vel Contractus, qua deficiente non solum non fieret dispositio, sed etiam disponens vellet dispositionem esse irritam; Sic qui dat eleemosynam parvam fingenti paupertatem vere non daret, si sciret illum non esse pauperem, sed non vult donationem illam esse irritam, ut ex communiter contingentibus præsumitur; & ideo donatio illa est valida, & non datur obligatio restituendi; Aliter fere omnes Contractus essent invalidi, ut notat Molin., & Bonac., quia fere in omnibus subsunt aliquæ circumstantiæ, quæ si innotescerent, Contractus non fierent.

VII. Sequitur tertio, validam esse donationem factam vel fœminæ, ut alliciatur ad turpe facinus, vel Superiori, ut alliciatur ad dandum Beneficium, vel diviti, ut alliciatur ad mutuandum, quamvis vere non alliciantur, & si id prævideretur, donatio non fieret. Ratio est eadem, quia donatio est absoluta, non conditionata, ut notat Trull. hic. Contra vero invalida est institutio hæredis, quando Titius fit hæres, quia falso putatur esse filius; hæc enim institutio est æquivalenter conditionata; Nec solum est verum, quod si innotuisset falsitas, non facta fuisset talis institutio, sed etiam verum est, quod instituens vellet illam rescindi: Quæ tamen a prudenti viro ex communiter contingentibus judicanda sunt, ita tamen ut in dubio melior sit conditio possidentis, & stetur pro valore actus.

VIII. Quæritur secundo, An Contractus, vel dispositio facta sub modo sit valida, etiamsi modus non adimpleatur?

Respondeo esse validam, cum modus se habeat tanquam causa impulsiva tantum, & non suspendat dispositionem, vel Contractum; Dummodo tamen modus non sit contrarius substantiæ Contractus; si enim quis det mutuum, verbi gratia, ut accipiat aliquid ultra sortem, quia hoc destruit Contractum mutui, jam talis Contractus esset invalidus, utpote contractus usurarius, & non mutui; Sic si quis iniret Matrimonium cum Berta, ut adulteret, ut non concipiat, &c.

Hinc sequitur, donationem factam sub modo, qui non impletur, non esse revocabilem: Verbi gratia, si quis donet centum filiæ, ut Religionem ingrediatur, ea non ingrediente, donatio est valida; quia modus hic fuit causa tantum impulsiva: Secus vero si fuisset causa finalis, ut si quis donet centum filiæ, ut nubat consanguineo, talis modus videtur esse causa finalis, ut notat Bonac.; unde si per illam stet, ne consanguineo nubat,

non sunt danda illi centum. Verum in dubio, an modus sit causa finalis, vel impulsiva, censendum est, quod sit impulsiva; quia judicandum pro valore donationis. Notatque Rebell. apud Bonac., & Trull. disp. 9., quod habeat Modus vim conditionis, quando implendus est ante perceptionem emolumenti, vel si sit in favorem donantis; Verbi gratia, Dono tibi centum, ut mihi construas sepulchrum; Et econtra conditio habet vim modi, nisi aliter constet de mente disponentis, quando post perceptionem emolumenti implenda est, vel quando in favorem alterius apponitur.

Sequitur secundo, quod donatio facta, verbi gratia, Monasterio sub aliquo onere sit valida, etiamsi Monasterium tale onus non adimpleat; quia modus hic censetur esse causa tantum impulsiva, si aliter non constet de voluntate donatoris, nec aliud sit in donatione expressum, ut notat Less. lib. 2. cap. 18. num. 127., Bonacin. hic punct. 4.: Quare qui donat aliquid Ecclesiæ eo pacto, ut celebretur festivitas alicujus Sancti, vel ne alienetur sub pœna restituendi rem illam, si id non adimpleatur, procul dubio donatio est irrita, si modus non adimpleatur; quia expresse constat esse hanc causam finalem.

IX. Quæritur tertio, An error in Demonstratione invalidet Contractum?

Respondeo non invalidare, dummodo demonstratio non apponatur per modum conditionis, vel causæ finalis, vel non refundatur in errorem circa substantiam. Ratio cur error in Demonstratione non invalidet universim Contractum, est, quia talis error est qualitatis, qui non vitiat Contractum: Quare si dicatur, Do tibi prædium meum Nolanum, quod est centum jugerum, valet dispositio, etiamsi prædium sit jugerum centum quinquaginta; quia talis error non pertinet ad substantiam: Si autem esset, verbi gratia, mille jugerum, ex conjecturis colligenda est voluntas disponentis, ut notat Bonac.. Dixi tamen, nisi demonstratio apponatur per modum conditionis; ut si dicatur, Contraho tecum, qui dabis mihi tantam dotem; sensus enim est, si dabis mihi tantam dotem; Vel nisi apponatur per modum causæ finalis, ut si dicatur, Contraho tecum, quæ es mea consanguinea, itaut sensus sit, quia es mea consanguinea: Vel demum nisi error in demonstratione refundatur in errorem circa substantiam; ut si dicatur, Contraho matrimonium tecum, quæ es Berta, vel quæ es Regina Hispaniæ; error enim personæ in matrimonio pertinet ad substantiam matrimonii, & sic reddit illud invalidum. Eodem modo si quis dicat, Relinquo tibi centum, quæ mihi debet Cajus, invalida est donatio, si Cajus nihil debeat, eo quod error sit in substantia rei; Quod si tantum debeat sexaginta, hæc tantum danda erunt donatario, quia error non est in substantia, sed in qualitate.

X. Quæritur ultimo, An Contractus factus sub conditione validus sit, antequam purificetur conditio?

Respondeo, & dico primo. Si Contractus fiat sub conditione honesta, & possibili de futuro contingenti, non obligat ante eventum conditionis, sed statim post eventum conditionis obligat; Ut si dicatur, Contraho tecum, si tuus Pater consenserit, si mihi Titius solverit debitum, &c. Ratio est, quia contrahens non intendit se obligare, nisi post purificatam conditionem; Et idem dicas de conditione impertinenti, verbi gratia, Contraho tecum, si cras pluerit; hæc enim suspendit etiam, non vitiat Contractum, ex Sanch. lib. 5. disput. 8., & Bonac.

Dico secundo; Si fiat Contractus sub conditione turpi, ut contraho tecum, si occideris Petrum, ante purificationem

nem conditionis nullam inducit obligationem; quia nemo obligari potest ad ponendum id, a quo tenetur abstinere; Utrum autem post conditionem purificatam obliget? Less. cap. 18. dub. 3., & alii communiter affirmant, quia non amplius allicit ad peccatum; Quamvis nonnulli apud Sanch. lib. 5. disp. 9. num. 9. putent, quod non obliget, quia adhuc ad malum allicit illa spes lucrandi sic contrahendo post talem conditionem; Sicuti nonnulli contra communiorem sententiam apud Less. lib. 2. cap. 18. dub. 3. putant, quod promittens aliquid pro turpi opere non teneatur solvere, etiam turpi opere patrato. Certum tamen est, quod si Contractus sit sub conditione turpi de praeterito, vel de praesenti, non invalidetur; ut si quis dicat, Contraho tecum, quia prosecutus es odio, vel quia odio prosequeris Titium; istae enim conditiones supponunt peccatum, non alliciunt ad illud.

XI. Dico tertio; Conditiones impossibiles reddunt Contractum simpliciter nullum; non enim parere possunt obligationem ante eventum conditionis, ut patet; nec post, cum conditio impossibilis nunquam purificari possit.

Notandum tamen, id esse speciale in Contractu matrimonii, quod conditiones turpes, quae non sint contra substantiam matrimonii, (videlicet contra tria illa bona fidelitatis, prolis, & Sacramenti, idest si adulteraveris, aut si prolem evitaveris, aut si uterque velit se obligare vinculo matrimonii non in perpetuum, sed ad tempus dumtaxat, & dissolubiliter,) necnon conditiones impossibiles, habeantur pro non adjectis: Unde matrimonium contractum sub conditione, si Petrum occidas, si montem aureum videas, non invalidant matrimonium: Dummodo tamen non sit certum, contrahentes nolle contrahere his conditionibus non impletis; etenim matrimonium sine consensu procul dubio invalidum est. Quando tamen consensus habetur, conditiones istae ab Ecclesia habentur pro non adjectis in solo matrimonii Contractu; nisi tamen reputentur falso ut honestae, & possibiles, ut notat Sanch. lib. 5. disp. 3. num. 8.? Quare si quis dicat, Contraho tecum matrimonium, si tuus Pater consentiat, & Pater sit mortuus, unde consentire non possit, Contractus hic est nullus, quia sub hypothesi impossibili putata possibili; Nec talis conditio impossibilis rejicitur a jure in Contractu matrimonii; quia in tali casu vere deficit consensus ad validitatem matrimonii requisitus.

Notandum secundo, in ultimis voluntatibus (saltem pro foro externo ex Vasq. de Restitut. cap. 7. disp. 10. apud Bonac. hic) haberi pariter pro non adjectis conditiones impossibiles, & turpes; idque in favorem actus, cum non possit testator post mortem inquiri, serio ne, an joco illas apposuerit.

Praeterea rejicitur, & habetur pro non adjecta illa alia conditio, si non nupseris, si uxorem non duxeris. Unde si Bertae ante primas nuptias legentur biscentum, si non nubat, centum vero si nubat, danda illi sunt biscentum, etiamsi nubat; quod tamen verum est relate ad primas, non vero relate ad secundas nuptias. Idem dicendum in favorem Religionis, & Ecclesiae, ex Bonac. de conditione illa, si Religionem non ingrediaris, quae pariter habetur pro non adjecta; Unde si Bertae relinquantur centum, si nubat, adhuc illi danda sunt centum, si ingrediatur Religionem, idque ex praesumpta voluntate testatoris: Quod si expresse hic velit dare aliquod emolumentum temporale pro nuptiis carnalibus, quo non indiget, si Religionem ingrediatur, ut si dicat, Do illi biscentum,

tum, si nubat, centum vero si Religionem ingrediatur, in tali casu cum non possit præsumi voluntas testatoris, quod velit dare biscentum, etiamsi Religionem ingrediatur, putat Sanch. lib. 1. disp. 33. num. 32. cum Molin. contra Bonac. hic, Sylvest., Rebel., & communiorem Doctorum sententiam, quod solum illi centum danda sint, si velit ingredi Religionem.

Hinc putat Rebel. apud Bonacin., quod si quis relinquat hæreditatem Titio eo pacto, ut si sine filiis decedat, hæreditas transeat ad Cajum, Titio in Religionem ingrediente, hæreditas transeat ad monasterium, non ad Cajum, eo quod conditio illa videatur rejicienda, quatenus potest a Religione retrahere.

XII. Dubium est primo, an si relinquatur legatum pro Virginibus maritandis, possit hoc dari alicui Virgini in Religionem ingredienti; eo quod spirituale matrimonium cum Christo contrahat, quod præstat matrimonio carnali? Affirmant Molin., & Rebel.; Negat tamen Bonac. hic, & alii apud Sanch. loc. cit., quia mens testatoris observanda est; cum autem loquatur testator de matrimonio, non loquitur nisi de matrimonio carnali.

XIII. Dubium est secundo, An qui sub aliqua conditione celebravit Contractum, possit ante adventum conditionis licite resilire?

Respondeo, ante acceptationem posse resilire, qui liberaliter promisit tam ante, quam post adventum conditionis; & similiter promittens promissione onerosa potest resilire ante repromissionem: At posita acceptatione, vel repromissione, non potest contrahens resilire ante adventum conditionis; quia ex intentione contrahentium oritur talis obligatio: Excipitur solum donatio causa mortis, nam, ut infra dicemus, habet ex dispositione juris hanc tacitam conditionem, Nisi revocetur, ut advertit Bonac. punct. 4.

XIV. Dico ultimo, Conditiones necessariæ, verbi gratia, si cras sol orietur, non suspendunt obligationem ortam a Contractu usque ad eventum conditionis, sed statim obligatio consurgit, nisi expresse contrahentes dicant nolle se obligare ante conditionis eventum. Ita communiter. Ratio est, quia conditio necessaria habetur pro impleta; Unde fit, quod contrahentes matrimonium sub conditione necessaria, possint statim illud consummare ante eventum conditionis; cum jam sit ratum; secus vero, si fiat sub conditione contingenti.

ARTICULUS IX.

Expediuntur reliqua ad Contractus spectantia.

I. Contractus per Procuratorem validus est, quamvis Procura sit revocata, si non sit intimata; Non tamen matrimonium, nec Sponsalia, nec Votum, nec Contractus in præjudicium tertii, & similes. Mortuo Principali Contractus per Procuratorem celebrati sunt irriti, etiamsi id ignoret Procurator, si res sit integra, & non pertineat ad causas pias.

II. Si quis per Nuncium, aut Epistolam mittat aliquid donandum, & interim dominus moriatur, donatio est nulla.

III. Pariter est nulla emptio, si quis mandet per Nuncium aliquid emi, & ante emptionem revocetur mandatum. Sed est validus Contractus, si fiat ab Institore, qui interim revocetur, si non proponatur publice talis revocatio.

IV. Evincere est auferre rem de manu emptoris, eo quod non pertineat ad venditorem, & tunc emptor habet jus adversus venditorem, ut servetur indemnis.

V.

V. *In omnibus Contractibus onerosis, praeterquam in nonnullis casibus, datur obligatio de evictione, non tamen in Contractibus lucrativis, secluso pacto, & culpa contrahentis.*

VI. *Contractus, qui est invalidus, per hoc, quod alter ficte, aut per metum consenserit, probabilius per verum, ac liberum ejusdem consensum internum ratificatur, quin requiratur novus consensus utriusque. Contractus vero irritus propter dolum dantem causam Contractui, aut propter impedimentum dirimens, requirit novum utriusque consensum, postquam veritas innotuerit.*

VII. *Probabilius idem dicendum in matrimonio propter aliquod impedimentum invalido; debet enim illud innotescere utrique parti, antequam revalidetur matrimonium. Sed quid in casu urgentissima necessitatis ad scandalum vitandum?*

I. QUaeritur primo, Quandonam sit validus Contractus per Procuratorem celebratus?

Respondeo, & dico primo, si Contractus per Procuratorem celebretur, validus est, & ad illum Principalis obligatur, etiamsi procuram ante revocaverit, modo non sit prius intimata; Unde debitor, qui tali Procuratori solvit, liber est ab iterum solvendo, ex leg. *Si mandatum*, *ff. Mandati* apud Trull. dub. 10.

Dico secundo; Gesta per Procuratorem mortuo principali nulla sunt, etiamsi Procurator mortem ignorarit, dummodo res sit integra, & non pertineat ad causas pias. Ratio est, quia solum in causis piis mandatum non expirat morte mandantis, quando res est integra; nam si ante mortem res coepta sit, etiam post mortem valet gestum, quia acquisitum est jus per inceptionem; Verum tamen est, quod Procurator, si quod damnum patitur sine culpa sua, poterit illud repetere a Principali.

Dico tertio; Matrimonium per Procuratorem celebratum est irritum, si sit revocatus Procurator, etiamsi revocatio non sit illi notificata, ut communiter Doctores docent: Et ratio est, quia Respublica non potest in hoc Contractu consensus defectum supplere. Et idem dicendum in similibus Contractibus, puta in Sponsalibus, in Cognatione spirituali per Procuratorem contrahenda, in Voto per Procuratorem emisso, in Excommunicatione per alium lata, in actibus, & Contractibus, in quibus agitur de praejudicio tertii; Hinc si revocetur Procurator ad Beneficium acceptandum, vel ad agendum in judicio, nulla est acceptatio Beneficii, vel sententia pro eo lata; Et idem dicas de aliis casibus adductis a Pontio cap. 15.

II. Hinc sequitur primo, quod si quis per Nuncium, vel Epistolam mittat aliquid donandum, verbi gratia, Titio, & antequam Nuncius, vel Epistola perveniat, moriatur dominus, donatio ipso jure est irrita, ex *leg. 2., ff. de Donationibus*.

III. Sequitur secundo, quod si Petrus per Nuncium mandet emi, verbi gratia, frumentum, & ante emptionem revocet mandatum, sit pariter emptio nulla; Principalis tamen tenetur ad omne damnum, quod inde pateretur venditor, si verbi gratia, non reperiret amplius similes emptores; Et ratio est, quia tale damnum subit ex inconstantia Principalis, ut notat Filliuc. apud Trull. dub. 10.: Contra vero si institor faciat aliquem Contractum, & interim revocetur institor, Contractus est validus, si non sit publice proposita revocatio, ex leg. *Quicumque*, *ff. de Institore*. Ratio est, quia publice proponitur institor, & publice debet revocari. Est autem Institor, qui

qui instat alicui negotio, cui præpositus est, verbi gratia, vineis vendendis, frumento emendo; Sicut etiam is, cui dantur vestes circumferendæ, & vendendæ; qui autem eas proponit, dicitur Exercitor.

IV. Quæritur secundo, Quid importet obligatio, quæ dicitur ad evictionem?

Respondeo, evictionem esse ablationem rei emptæ, vel alio Contractu habitæ per sententiam judicis; unde evincere est auferre rem de manu emptoris, propterea quod alius probet rem esse suam, & ad se, non ad venditorem pertinere. Teneri itaque venditorem de evictione est teneri venditorem procurare, ut emptor legitime habeat rem venditam, vel ut servetur indemnis, si ab alio res illa in judicio evincatur; Unde fit, quod emptor, quando res empta sibi evincitur, seu tollitur, habeat jus ad recuperandum pretium simul cum expensis a venditore.

V. Habetur autem obligatio de evictione in omnibus Contractibus onerosis, ex leg. *Libera, ff. de Sententia interlocutoria*; Primo itaque in venditione. Secundo, in permutatione. Tertio, in divisione hæreditatis; quando enim hæreditas dividitur inter plures, & id, quod unus accipit, evincitur, alii hæredes tenentur huic de evictione: Et eadem est ratio, quando res communis pluribus dividitur inter illos. Quarto, in promissione dotis Genero. Quinto, in Emphyteusi, Censu, Locatione, & similibus Contractibus onerosis. In Contractibus vero lucrativis, secluso pacto, & culpa contrahentis, non habet locum evictio.

Notandum tamen, quod non teneatur de evictione venditor, vel qui aliter rem alienavit, Primo, si mota lite emptori, id non denuncietur ab emptore venditori, ut possit rem illam defendere. Secundo, si in Contractu expressum fuit, quod non teneatur de evictione. Tertio, quando sententia est aperte injusta; quia perinde est ac si res furto ablata esset. Quarto, quando emptor culpa sua amisit rei emptæ possessionem.

VI. Quæritur tertio, Quomodo ratificari debet Contractus, qui fuit invalidus?

Respondeo, & dico primo: Si Contractus fuit invalidus, eo quod ficte, vel per metum alter consenserit, probabilius est nihil aliud requiri, nisi consensum internum liberum ejus, qui ficte, vel per metum consentit. Ita communius cum Less. cap. 17. dub. 11. contra Sanch. lib. 2. disput. 32. requirentem novum consensum utriusque. Ratio Conclusionis est, quia in tali casu nihil defuit præter consensum liberum internum unius contrahentis; ergo si is habeatur, Contractus erit validus.

Dico secundo: Quando Contractus fuit invalidus ex eo quod dolus dederit illi causam, tunc deceptus non censetur illum ratificare, nisi veritate detecta iterum exterius consentiat. Ratio est, quia quandiu veritas ignoratur, consensus non est liber: Et idem dicitur, si tempore Contractus suberat aliquod impedimentum irritans; ut communiter docent in Contractu matrimonii, & in Professione Religiosa; si enim impedimentum irritans non innotescat, novus consensus est repetitio antiqui invalidi, & sic Contractus est invalidus. Quare requiritur, ut postquam innotuerit impedimentum occultum esse sublatum, iterum consentiant contrahentes saltem exercite, videlicet cognoscendo se affectu maritali, &c.; Et eodem modo in donationibus, & aliis Contractibus dolo factis; detecto enim errore, si donans non contradicit, cum facile possit, censetur exercite ratificare donationem.

VII.

VII. Difficultas est in matrimonio, quando fuit irritum ob aliquod impedimentum, num debeat eo sublato innotescere utrique conjugi, ut uterque de novo contrahat? Multi apud Less. loc. cit., Sanch. lib. 7. disp. 36. docent, satis esse, quod innotescat tantum alteri parti, verbi gratia uxori, quæ erat conscia talis impedimenti, & ista inducat maritum ad iterum contrahendum, casu quo primus Contractus fuisset invalidus; Communior tamen, & probabilior sententia docet, debere utrique innotescere invaliditatem primi Contractus, ut valide possint iterum contrahere. In casu tamen gravissimæ necessitatis licitum est uti priore sententia, quando scilicet facile est, ut alter, cui de novo impedimentum innotescit, nolit matrimonium revalidare, & inde oriantur odia, rixæ, homicidia, liberorum velut illegitimorum desertio, necnon uxoris tanquam concubinæ infamia. Atque hæc de Contractibus in genere dixisse sit satis.

QUÆSTIO II.

De Emptione, & Venditione.

Absoluta disputatione de Contractibus in genere, descendimus ordinata methodo ad disputandum de singulis principalioribus in specie. Et primo quidem de Emptione, & Venditione, quæ in usu frequentissimæ sunt, & subjacent plurimis difficultatibus. Quæremus autem primo, Quid sit Emptio, & Venditio? Secundo, Quænam res emi, vel vendi possint? Tertio, Quodnam sit pretium justum rerum vendibilium? Quarto, An monopolia, & negotiatio sint illicita? Quinto, An debeat venditor aperire vitia rei vendendæ? Sexto, Ad quem spectent fructus rei venditæ? Septimo, Cui res vendita pereat, si perit ante traditionem?

ARTICULUS I.

Quid sit Emptio, & Venditio?

I. Emptio est Pactio pretii pro merce; Sicut Venditio est Pactio mercis pro pretio. Quid venit nomine mercis? Traditio rei, aut pretii non requiritur ad Contractum perficiendum, sed ad transferendum dominium.

II. Tributum, seu laudemium debetur Gabellario, seu domino, qui erat tempore Contractus, non illi, qui est tempore traditionis. Quid si Contractus exigat ratihabitionem?

III. Si pro merce datur pretium simul, & alia res, Contractus dicendus erit venditionis, si pretium excedat talem rem, ut proinde gabella debeatur; secus vero erit permutationis. Quid si res non excedat valorem pretii, quod cum illa datur?

IV. Non est Emptio, sed locatio, & conductio, quando Artifex ponit solas operas, & non materiam; Secus vero si materiam simul, & operas ponat, & in hoc casu gabella erit solvenda.

V. Non tamen si Artifex materiam simul, & operas ponat ædificando domum in fundo meo.

I. Definitur Emptio, quod sit *Pactio pretii pro merce*; sicut e- con-

contra Venditio definitur, quod sit *Pactio mercis pro pretio*. Nomine autem mercis venit quælibet res vendibilis, videlicet res mobiles, immobiles, actiones, jura, & quodcumque pecunia æstimari potest. Quare tria ad Emptionem, & Venditionem requiruntur, merx, pretium, & mutuus consensus exterius expressus: Nec requiritur ad hunc Contractum traditio rei, aut pretii, ut perficiatur, ex *leg.* 4. *De contrahenda emptione*; quamvis requiratur traditio rei, ut per Contractum hunc transferatur dominium illius.

II. Dubium tamen est, quando ex emptione, vel Venditione rei tributum aliquod, seu gabella, vel laudemium solvendum est Gabellario, vel domino directo, cuinam tribuendum, Gabellario ne, qui existebat tempore emptionis, an illi, qui existit tempore traditionis rei?

Respondent communiter cum Molin., Bonac. hic contra Vasq., & Tiraquel., deberi illi, qui erat tempore Contractus, cum emptio sit perfecta ante traditionem rei, si consensus sit absolutus: Quod si consensus sit conditionalis, tunc suspenditur consensus; verbi gratia si intendant contrahentes contrahere dependenter a confectione scripturæ, vel alterius conditionis, & in tali casu etiam tributum debetur quidem post impletam conditionem, sed Gabellario, qui existebat, quando celebratus fuit Contractus, non quando purificatur conditio, quia impleta conditione Contractus fictione juris retrotrahitur ad tempus, in quo fuit celebratus, ex leg. *Qui balneum* apud citatos Doctores; Et idem docent, si Contractus requirat ratihabitionem; Quamvis Vasq., & Tiraquel. putent oppositum, quod scilicet gabella solvenda sit Gabellario existenti tempore ratihabitionis.

III. Quæritur nunc primo, Utrum habeatur Emptio, an Permutatio, vel alius Contractus innominatus, quando pro merce datur pretium simul cum alia re? verbi gratia, si pro domo dentur centum aurei, & equus, habeturne emptio, itaut debeatur gabella, an non?

Respondeo, quod si pretium excedat rem, quæ cum illo datur pro merce, talis Contractus dicendus sit Emptio, secus Permutatio: Quod si res, & pretium erunt ferme æqualia, talis Contractus erit vel Emptio, vel Permutatio ad arbitrium Contrahentium. In dubio autem num intenderint celebrare Contractum venditionis, an permutationis, attendi debent verba, quibus Contractus celebratus est, ex leg. *In stipulationibus*, *de Regulis juris.* Quare quando gabella pro emptione alicujus rei solvenda est, Contractus dictus dicendus simpliciter emptionis, si pretium excedat rem, quæ cum illo datur, ut si pro domo dentur centum, & equus, qui valeat viginti aureis, atque adeo gabella solvenda est: Contra vero si res excedat pretium, ut si pro domo dentur centum, & equus, qui valeat quingentis aureis; Quod si equus valeat etiam centum aureis, puto cum Molin., & Bonac., quod pro tali Contractu dimidia gabella solvenda sit, contra Bald., & alios existimantes esse Contractum venditionis, & sic gabellam esse integre solvendam; Et contra Gomez, & alios putantes esse Contractum permutationis, & sic gabellam simpliciter non esse solvendam.

IV. Quæritur secundo, In quo differat Emptio a locatione, & conductione?

Respondeo, quod si Artifex ponat solas operas, non materiam, ut si ex auro meo Artifex conficiat annulum, talis Contractus dicitur locationis, & conductionis; quia Artifex locat operas suas, & ego illas conduco: Si vero

ro

ro Artifex materiam simul, & operas ponat, censetur emptio, & venditio, ut si Artifex det mihi annulum ex auro suo; Unde gabella solvenda est.

V. Excipiendum tamen, si in fundo meo Artifex fabricet domum, apponendo materiam, videlicet lapides, tegulas, culcem, &c.; censetur enim Artifex operas suas locare, ex leg. *Sabinus* ff. *de Contrahenda emptione*, quia domus in alieno solo fabricata cedit domino fundi, & ideo in tali casu gabella non esset solvenda.

ARTICULUS II.

Quænam res emi, vel vendi possunt?

I. Res pretio æstimabiles dumtaxat emi, vel vendi possunt, seclusa speciali prohibitione; Unde non possunt vendi spiritualia, nisi ratione materiæ; Nec Templum sine licentia; Nec res pupilli, vel minoris; Nec homo liber, nisi pro vita tuenda, pro aliis redimendis, aut si Saraceni bello justo sint capti.

II. Res indifferentes, quibus homines sæpe ad malos usus utuntur, quandonam vendi possunt? Num possint ex motivo propriæ utilitatis vendi hujusmodi res, quæ non vergunt in damnum proximi, & quarum abusus a Republica toleratur? Quid si locando domum ludentibus, aut meretricibus grave inde damnum sequatur?

III. Quandonam, & a quibus, & sub quibus conditionibus vendi possunt publica officia sæcularia, puta Gubernatoris, Judicis, &c.?

IV. Quonam pacto emi possit res furtiva? Ad quid teneiur, qui bona fide rem furtivam emit, & revendidit? Et quid si mala fide emerit?

V. Venditio rei alienæ jure positivo est solum invalida quoad transferendum dominium talis rei, non vero quoad transferendum dominium pretii. Hinc potest dominus rei venditæ sibi illam vindicare, ubicunque repererit, & Venditor mala fide illam vendens solum tenetur Emptori damnum resarcire.

VI. Quandonam poterit quis cogi ad vendendas res suas?

VII. Si res eadem uni donetur, alteri vendatur, & tertio vendatur simul, & tradatur, ad quem istorum ea spectabit?

VIII. Quando donatur res Titio ab eo, qui impar est solvendis omnibus debitis, poteritne Titius rem illam sibi retinere? an debet creditoribus donantis illam restituere?

I. Certum est, vendi posse omnia pretio æstimabilia, nisi specialis prohibitio adsit, quæ illjcitam, vel invalidam reddat venditionem.

Hinc fit primo, spiritualia vendi non posse, cum non sint pretio æstimabilia; Potest tamen vendi calix consecratus, aut aliud ratione materiæ, vel ratione laboris in eo conficiendo: Labor tamen, qui per se annectitur rei spirituali, verbi gratia, in administratione Sacramentorum, &c. sine labe simoniæ vendi non potest.

Secundo, nec potest vendi templum sine licentia, etiamsi vendatur ratione materiæ, cum talis venditio irritetur in leg. *Sancimus*, *de Sacrosanctis Ecclesiis*; Et ut notat Trull. dub. 19. prohibitum etiam est vendere vasa sacra integra etiam ratione materiæ; secus vero si sint contracta; quia tunc sanctitatem amiserunt.

Tertio, res pupilli, vel Minoris, &c., vendi non possunt a Tutore, vel Curatore; quamvis in conscientia valida sit venditio, si bona fide justum pretium solvatur.

Quarto, non potest homo liber vendi, ex leg. *Sed Celsus*, *Cod. de Contrahenda emptione*, nisi pro vita pro-

pria tuenda, vel pro alio redimendo, ut fecit S. Paulinus Episcopus Nolanus; vel si vendatur filius a Patre ob nimiam egestatem; vel si vendantur Saraceni justo bello capti.

Notandum tamen, quod licet possit aliquis se vendere ad vitam tuendam, non possunt tamen alii illum emere; quia ex lege charitatis debent illi vel mutuum dare, vel conducere eorum operas anticipata solutione.

II. Quæritur nunc primo: An liceat vendere res indifferentes, quibus homines sæpe ad malos usus utuntur, ut sunt chartæ lusoriæ, taxilli, arma, venena, &c.?

Respondeo, Reginal. apud Dian. part. 1. tract. 8. resol. 41. negare, quia hoc esset cooperari ad proximi ruinam, quod est peccatum contra charitatem; Equidem dico cum Sanch., Trull. dub. 20., Pal., Dian. loc. cit., quod vendere rem ex se tendentem ad malum sit illicitum; ut vendere Idola Paganis, Judæis panem azymum, vestes sacerdotales, gladios circumcisorios, ædificare Judæis Synagogas, Mauris Mesquitas, Idololatris Delubra, &c. Sicut nec licet Judæis vendere Crucifixum, si præsumatur eos abusuros ad irrisionem. Circa res vero indifferentes non tendentes ex se ad malum, distinguendum est; Nam vel abusus illarum est in damnum Tertii, & a Republica non toleratus; Et non licet eas vendere; sic non licet vendere venenum illi, quem scio abusurum, nec mulieri prægnanti ea, quæ tendunt ad abortum, nec gladium Petro, si sciam, quod velit alium interficere; Si tamen res indifferentes non sunt in damnum proximi, & earum abusus toleratur a Republica, licitum est eas vendere; Nec tenetur Venditor examinare mores, & intentionem ementium, dummodo ex motivo propriæ utilitatis, aut alia ex rationabili causa ea vendat. Ratio est, quia nemo tenetur, quamvis possit, cum suo notabili damno vitare peccata alterius, quæ non sunt in damnum Tertii, & a Republica tolerantur: Et ideo communiter docent, quod possum ab Usurario parato accipere mutuum solvendo usuras. Quare licitum est vendere aleas, & taxillos, quamvis advertam emptores iis male usuros; possum etiam vendere Judæis agnum, & flores; possum vendere fucos, & ornamenta meretricibus, cibos iis, quos scio violaturos jejunium; possum locare domum Usurariis, meretricibus; dummodo tamen istæ sua vicinia non plurimum noceant aliis fœminis honestis; hoc enim vergeret in damnum aliorum; Unde non quælibet necessitas, & utilitas, sed magna, & notabilis requireretur, ut posset domus iis locari: Propter eandem rationem non possum locare domum ludentibus, qui ludo sæpe blasphemias, & furta adjungunt; quia major causa requiritur ad permittenda hæc peccata publica blasphemiæ, & furti, quam alia minus gravia, ut dicemus cum de Contractu locationis.

III. Quæritur secundo: An vendi possint publica officia sæcularia, puta Gubernatoris, Judicis, &c.?

Respondeo cum D. Th. opusc. 20. ad Ducissam Brabantiæ, Less. lib. 2. cap. 72. dub. 4., Sanch., & aliis apud Trull. dub. 21., & Dian. part. 2. tract. 5. resol. 108., quod quamvis ex natura rei non sit id illicitum, quia ratione eminentiæ, & occasione lucri sunt pretio æstimabilia, tamen plerumque perniciosum est ea vendere ob multa incommoda, quæ inde sequuntur; videlicet quia sic non conferuntur dignioribus, sed ditioribus; & quia ementes hæc officia potius curant pecuniam recuperare, & ditescere, quam bonum Reipublicæ, unde lites excitant, prorogant, aliaque mala committunt; At concurrentibus ali-

aliquibus circumstantiis vendi licite possent, ut docent citati Doctores, præciso jure positivo in contrarium; Etenim in *leg.* 2., *Cod. de Monopoliis* prohibitum est ea vendi: Ubi tamen consuetudine in contrarium jus hoc commune abrogatum est, vendi licite possunt sub nonnullis conditionibus; & primo quidem, dummodo qui vendit sit Princeps supremus, seu Respublica libera, quia hæc sunt bona Reipublicæ, ac proinde eorum dispensatio soli Principi supremo convenit; Unde non possunt Marchiones, Duces, & Domini locorum vendere (nisi ex Principis concessione, vel ex legitima præscriptione) nec officia, quæ habent annexam jurisdictionem, ut Gubernatoris, Judicis, &c., nec illa, quæ habent annexam aliquam justitiæ administrationem, ut Tabellionis, Decurionis, &c.; bene vero si non habeant annexam justitiæ administrationem, ut officia Janitoris, Præconis, Custodis carceris, Præfecti cursorum, &c.; Quod si illa priora officia vendiderint, tenentur ad restitutionem, nisi bona fide vendiderint, & sit transactum triennium, quo bona mobilia præscribuntur. Notat tamen Trull. ex Cordub., & Lopez, censeri dari tacitam licentiam ad ea vendenda, quando Rex sciret Magnates ea vendere, & dissimularet cum posset impedire.

Secunda conditio est, ut vendantur dignioribus, ut docent communius, & verius, vel saltem dignis, juxta probabilem sententiam nonnullorum apud Dian. part. 4. tract. 4. resol. 172. cum Vasq., Turrian., & aliis.

Tertia est, ut vendantur moderato pretio.

Quarta, ut id censeatur necessarium, vel utile bono Reipublicæ; nam hæc officia non sunt propria Principis, ut tributa, sed sunt communia Reipublicæ, quæ eorum administrationem, & collationem commisit Principi communis utilitatis causa. Azor. tamen apud Dian. loc. cit. cum Filliuc. notat, non damnandas has venditiones factas a supremo Principe, vel de licentia illius, concurrentibus his circumstantiis, quia multi putant esse utiles Reipublicæ, eo quod Emptores metu pœnæ, ne officium amittant simul cum pretio, quod dederunt, coguntur recte fungi munere suo.

Insuper Tambur. lib. 8. tract. 3. cap. 7. notat posse a Marchionibus, & aliis Principibus subjectis vendi officia sæcularia, quæ ipsis absolute sunt data sine obligatione, quod non vendantur: Hæc autem esse præsumuntur, si solent absolute de iis disponere sine obligatione reddendi rationem alteri Superiori de eorum collatione, & si immemorabiliter antecessores consueverunt vendere sine alterius licentia. Ratio est, quia ex una parte ea officia sunt pretio æstimabilia; ex alia parte, quando Rex hæc officia donat iis, quos scit per se non esse obituros, ut fœminis, vel viris nobilibus suæ aulæ, probabile est ex Azor., Regem dare facultatem illa vendendi: Caveant tamen, ne indignis vendant, aut pretio immoderato.

Immo Villalob., Aragon., & alii apud Dian. part. 6. tractat. 6. resol. 3. putant, Proreges posse ea vendere, dante iis facultatem consuetudine; Et quia constituuntur a Rege ut Alter ego. At Dian. loc. cit. ex Mendoza ostendit id Proregibus prohiberi; Additque non suffragari consuetudinem, nisi Rex illam sciat, & non reclamet.

IV. Quæritur tertio: An possit emi res furtiva, vel quæ talis esse dubitatur?

Respondeo, emi non posse, nisi cum intentione restituendi eam domino deductis expensis; sic enim negotium domini utiliter ageretur: Quod si dominus deinde non compareat, converti debet in usus pios. Ubi notan-

tandum ex Pal. apud Dian. part. 4. tract. 3. resol. 27., non censendam rem esse furtivam, nisi rationibus efficacibus, & moraliter convincentibus id probetur; quia ex leg. *Merito*, ff. *Pro socio*, nemo præsumitur malus, donec probetur: Qui autem mala fide rem emit, comparente domino tenetur illam dare domino, etiamsi pretium amittat; si vero bona fide emit, & bona fide revendidit, ad nihil tenetur. At si ante revenditionem constat de furto, potest probabiliter rescindere Contractum cum latrone, si aliter non possit pretium suum a domino recuperare; Quamvis Cajet. putet simpliciter domino dandam esse: Immo putat etiam Marchant. apud Dian. part. 5. tract. 14. resol. 87., & part. 2. tract. 17. resol. 4., quod qui emit mala fide rem furtivam, possit rescindere Contractum cum fure, & nõ teneatur eam reddere domino cum amissione pretii, quia nemo tenetur cum suo incommodo rem alterius in meliorem statum deducere; Sed communis sententia est in contrarium in pœnam ejus, qui mala fide emit rem furtivam.

V. Notandum præterea ex Bonac. punct. 2. & Croix lib. 3. part. 2. n. 694. venditionem rei alienæ esse invalidam quoad transferendum dominium rei, non tamen quoad transferendum dominium pretii, si solus emptor mala fide procedat, & venditor nesciat rem esse alienam, ex leg. *Rem alienam*, ff. *de Contrahenda emptione*. Unde fit, dominum, cujus res vendita est, posse rem illam sibi vindicare, ubicumque sit, nisi legitimo temporis cursu præscripta sit ab emptore bonæ fidei: Et eadem ratione usurarius vendens res alienas loco usurarum acceptas, non transfert illatum dominium; unde dominus potest illas sibi vindicare; Nisi tamen res illæ functionem recipiant; seu sint ejus generis, quæ si sint commixtæ cum rebus emptoris, non possint discerni: Qui tamen mala fide vendidit, quamvis non teneatur reddere pretium Emptori, quando dominus vindicat sibi rem suam, tenetur tamen resarcire illius damna, si emptor bona fide emit rem illam; secus vero non tenetur.

Dices: Contractus celebratus per dolum dantem illi causam est irritus; talis est Contractus celebratus ab emptore ignorante rem esse alienam; ergo est invalidus, & consequenter sicut non transfertur dominium rei in emptorem, sic nec dominium pecuniæ in venditorem.

Respondeo, Contractum per talem dolum celebratum non esse irritum jure naturæ, sed jure positivo: Quod patet, quia Contractus Matrimonii est validus, etiamsi celebretur per dolum circa qualitates dantem illi causam; ut si quis contrahat, quia putat Bertam esse virginem, pulchram, divitem, secus non contracturus: Quare sicut jus positivum non irritat Contractum hunc matrimonialem, ita nec irritat Contractum emptionis rei alienæ quoad transferendum dominium pecuniæ, quamvis sit irritum quoad transferendum dominium rei alienæ, eo quod semper res clamet ad dominum.

VI. Quæritur quarto: An possit quis cogi ad vendendam rem suam?

Respondeo regulariter loquendo id non licere; interveniente tamen justa causa, videlicet propter bonum publicum id licet: Unde cogi quis potest ad vendendum frumentum tempore inopiæ, ad vendendam domum pro Monasterio, Hospitali, Ecclesia, pro scholis publicis, pro via publica facienda, pro Palatio Principis. Similiter, ut notat Molin. tom. 3. disp. 709. apud Laym. §. 5., quamvis quilibet possit in suo fundo altius ædes attollere, & fenestras aperire; tamen po-

test

test id publica auctoritate prohiberi, si e talibus fenestris videri possent personæ Religiosæ intra proprias ædes habitantes; vel si vicinus magnum inde ferret gravamen, & ille valde exiguum commodum, (dummodo tamen talis servitus non aperiendi fenestras, vel non attollendi muros congruo pretio compensetur.) Sic artium professores cogere possunt fabrum, verbi gratia, ferrarium, ut ex officina sua migret, si publicis lectionibus impedimento sit.

VII. Quæritur quinto: Quando res eadem pluribus diverso tempore venditur, aut donatur, locatur, &c., cujus erit?

Respondeo, quod cæteris paribus, *Qui prior est tempore, potior est jure*, ex Regul. 54. in 6., Si vero uni sit solum donata, aut vendita, & alteri vendita simul sit, & tradita, & pretium solutum sit, tunc secundus emptor est præferendus, ex leg. *Quoties*, Cod. *De rei vindicatione*; & obligabitur venditor primo emptori ad interesse.

Verum tradita regula patitur aliquas exceptiones. Prima est, si prima venditio facta sit Ecclesiæ, loco pio, vel Civitati; quamvis enim illis res non sit tradita, & alteri sit deinde vendita, & tradita, prior venditio præferenda est, ex Laym. §. 4. Ratio est, quia ex *leg. ultima*, Cod. *de Sacrosanctis Ecclesiis*, dominium rei iis transfertur ante traditionem per venditionem mutuo consensu perfectam; sicut etiam per donationem, legatum, &c. Secundo, si posterior emptor, cui res est tradita, conscius erat prioris venditionis; tunc enim in pœnam fraudis poterit prior emptor intra annum a die scientiæ rem sibi vindicare: Idem dicas si res uni vendita, deinde alteri ex titulo lucrativo donationis, quamvis ignoranti, & bona fide accipienti sit tradita; quia supponitur esse in fraudem alienata. Quod si per annum a die scientiæ non repetatur a primo emptore, poterit talis donatarius illam sibi retinere, & venditor tenetur resarcire damnum emptori.

VIII. Dubitatur tamen, An si donetur res, verbi gratia equus, vel si pecunia mutuetur Titio in fraudem Creditorum ab eo, qui impar est solvendis omnibus debitis, possit Titius donatarius conscius fraudis equum, vel pecuniam sibi retinere, si intra annum non repetatur a Creditoribus?

Respondeo certum esse, quod non possit, si ad id positive cooperatus sit, puta consulendo, &c., quia qui ad injustitiam cooperatur, reus est restitutionis; Si tamen non cooperatus sit, communior, & probabilior sententia docet, quod etiam teneatur, quia licet non cooperetur suadendo, & impellendo, cooperatur consentiendo, & acceptando; Less. tamen cap. 20. num. 168. putat, quod non teneatur, quia donatarius in sui commodum id solum permitteret, (quod videtur licere,) non tamen ad id induceret.

ARTICULUS III.

De pretio justo rerum venalium.

I. Pretium rei justum triplex est, Legale, Vulgare, & Conventionale. Quodnam in pretio vulgari dicitur Summum, Medium, & Infimum? Justum pretium ex quinque capitibus crescere, aut decrescere potest.

II. Num possint ultra taxam vendi res notabiliter meliores, dummodo non segregentur a vilioribus? Quid de vino aqua diluto?

III. In subhastatione pretium crescit, aut decrescit pro medietate valoris rei, si procedatur sincere; Sicut etiam relate ad res, quæ per proxe-

proxenetas per vicos discurrentes venduntur.

IV. Qui aliquid vendendum accipit, assignato pretio, quandonam possit excessum talis pretii sibi retinere? Quid de Sartoribus, quibus pars pretii dicitur a Mercatoribus relaxari?

V. Num possit aliquid sibi retinere pro suo labore, qui rem alterius vendendam suscepit? Et quid si promiserit illam gratis se venditurum?

VI. Merces ultroneæ vilescunt pro tertia, & aliquando etiam pro dimidia parte.

VII. Qui merces vendit ad creditum, potest illas vendere pretio justo summo citra usuram; Num possit etiam aliquid accipere pro lucro cessante, vel pro periculo proximo amittendi sortem? Num possit quis emere aliquando merces minoris ob solutionem anticipatam?

VIII. Num possint citra usuram emi minoris, quam contineant apodixæ, seu credita immatura?

IX. Non potest aliquid carius vendi, eo quod sit valde utile emptori; potest tamen sic vendi, si venditor ex ejus amissione grave incommodum patiatur.

X. Qui est ignarus valoris rei, quam vendit, si dicat se donare excessum pretii, quod recipit a vendente, invalide donat: Quando autem communiter ignoratur valor rei, potest emi, quanti communiter æstimatur, etiam ab eo, qui conscius est talis valoris.

XI. Pro foro externo non est rescindendus Contractus, nisi læsio sit ultra dimidium; at pro foro interno, si læsio sit notabilis, reducenda est ad æqualitatem.

XII. Quonam pacto citra injustitiam emi, vel vendi res potest cum pacto redimendi, aut retrovendendi? Quid de Contractu, qui dicitur Godere a Godere?

XIII. Contractus Mohatra quandonam est injustus? Et quando est justus, sed scandalum præbens, & a Christiana charitate alienus?

I. CErtum est, pretium non esse desumendum a rei nobilitate, sic enim musca magis valeret, quam aurum, eo quod illa sit animata, & nobilior; sed desumendum ab æstimatione rei in ordine ad humanam utilitatem, & necessitatem. Triplex autem cujusque rei pretium justum datur, Legale, Vulgare, seu naturale, & Conventionale; Legale dicitur, quod a lege vel Reipublicæ, vel Principis, aut alterius auctoritatem habentis taxatur; Et ad illud etiam Ecclesiastici tenentur, quamvis non quoad vim coactivam, sed directivam, quatenus jure naturæ debent illo pretio vendere; quin tamen possint a laicis puniri, si contraveniant, ut notant Sanch., & Trull.; Vulgare, seu naturale dicitur, quod valet juxta vulgarem, & communem æstimationem prudentium, attenta multitudine, vel penuria rerum, abundantia pecuniæ, multitudine, vel paucitate emptorum, &c. Differt autem Legale a Vulgari, quia illud consistit in indivisibili, hoc vero suscipit magis, & minus: Et ideo triplex apud Doctores datur justum pretium vulgare, scilicet Infimum, Medium, & Supremum: Ut si res communiter vendatur vel nonaginta quinque, vel centum, vel centum & quinque, Primum dicitur pretium infimum, Secundum medium, Tertium summum, ut exemplificat Filliuc. apud Dian. part. 3. tract. 5. resol. 112., Vel si pretium summum sit undecim, medium decem, & infimum novem. Non est autem universim verum, quod pretium summum possit esse decima pars pretii medii, ut si pretium medium sit centum, summum sit centum & de-

& decem; aliter, ut advertit idem Dian., Mercatores, qui vendunt pecunia numerata merces pretio medio centum, possent ab usura excusari, si credito venderent centum & decem, idest pretio summo. Demum pretium Conventionale est illud, in quo partes conveniunt sine dolo, & fraude; Quod habet tantum locum in rebus voluptuosis, & quæ pertinent ad ornatum; ut sunt lapides pretiosi, falcones, &c., non in rebus necessariis, ut notat Dian. part. 1. tract. 8. resol. 56. Salon. tamen apud Trull. docet id verum esse de rebus raris, ut si vendatur adamas rarus, Chrysolithus, equus formosissimus; nam lapides pretiosi, equi, & similia regulariter non habent raritatem, ob quam possint ad arbitrium vendi quanti plurimi, aut emi quanti minimi.

Notat autem Less. cap. 21. num. 13., & Dian. apud Trull. lib. 7. cap. 20. dub. 2., quod si Magistratus esset notabiliter negligens in mutanda taxa pretii, possint tunc res vendi pretio vulgari, quia lex illa censetur iniqua, si evidens sit negligentia, aut constaret Magistratum esse vel corruptum muneribus, vel male instructum de circumstantiis mercium, vel ex odio ementium, aut vendentium taxasse pretium. Pariter quando communiter violatur taxa, Principe sciente, & non puniente, taxa non obligat, quia censetur Princeps in lege dispensare.

Notandum præterea, pretium justum crescere, vel decrescere ex quinque capitibus, Primo ex parte rei venditæ, si scilicet sit abundantia, vel penuria, Secundo ex parte pretii, si sit abundantia, vel penuria pecuniæ; Tertio ex parte emptorum, vel vendentium, si sit eorum paucitas, vel multitudo. Quarto ex parte expensarum, & periculorum in asportandis mercibus. Quinto ex parte modi vendendi, ut si vendantur ad minutum, vel solutione pretii anticipata, quando est periculum recuperandi pretium, &c., vel cessat aliud lucrum ex tali pecunia, dummodo id manifestetur emptori.

II. Quæritur nunc primo, An si pretium, quo venduntur boves, verbi gratia, vel triticum, sit taxatum, & Petrus habeat boves, vel triticum longe præstantiora reliquis, possit ultra taxam ea vendere?

Respondeo Salas negare apud Dian. part. 1. tract. 8. resol. 52., tum quia taxa est imposita pro omni genere talium rerum; tum etiam quia aperiretur ostium, ut quilibet dicere posset res suas esse notabiliter præstantiores. Verum Molin., Regin. cum eodem Dian. affirmant, dummodo excessus in bonitate sit notabilis. Ratio est, quia sicut si triticum esset corrosum vermibus, & longe deterius illo, quod communiter venditur, deberet minui pretium; ita si sit longe præstantius, debet pretium augeri. Notat tamen Filliuc. apud Dian. loc. cit. resol. 35., quod si sit pretium taxatum pro fructibus, carnibus, piscibus, &c., peccaret venditor, & ad restitutionem teneretur, si seligeret bonos, ut cariori pretio venderet, & reliquos venderet pretio taxato. Ratio est, quia pretium taxatum est pro utrisque permixtim. Putant tamen Homob., & Salas apud Dian. loc. cit. resol. 51., & resol. 80. non peccare, qui vendit vinum aqua dilutum descendendo in pretio quantum pretio mediocri cum eo vitio valet, quod emptori non manifestat, dummodo venditor inde nullum damnum patiatur, eo quod sit brevi illud consumpturus; & dummodo id non sæpius fiat; quia sic minueretur pretium commune vini non mixti aqua; cum enim non agnoscant emptores mixtionem aquæ, existimant minui pretium commune, & ideo nolunt emere ab aliis vinum majori pretio,

tio, unde aliis venditoribus inferretur damnum, & injustitia.

III. Quæritur secundo: Quodnam sit pretium justum in subhastatione?

Respondeo, Bonac. hic num. 21. apud Dian. loc. cit. resol. 55., & Tamburi. lib. 8. tract. 3. cap. 7. sentire, quod sub hasta res tanti valeat, quanti vendi potest, quia ista est praxis timoratorum. Sed communius, & verius cum Salon. docent, quod si res valeat, verbi gratia, centum pretio mediocri, justum pretium infimum in subhastatione sit quinquaginta, & justum pretium summum sit centum quinquaginta, (& idem docet Trull. de rebus, quæ per proxenetas per vicos discurrentes privatim venduntur,) dummodo tamen in venditione procedatur sine fraude, & dolo, non tamen si venditor occultet rei defectus, vel si immittat fictos emptores, qui simulent emere, ut res carius vendatur; vel si emptor alios subornet, aut precibus valde importunis, vel vi, aut metu illos inducat, ne offerant majus pretium, ut ipse vilius emat. Non peccat tamen probabiliter ex Dian. loc. cit. resol. 76., contra nonnullos oppositum sentientes cum Tamb. loco laudato, si emptor in publica licitatione roget amicos, ne offerant plus certa quantitate, ut possit illam rem emere pretio justo, licet infimo. Ratio est ex Petro Navarro, quia non quodcumque monopolium mercatorum, ut nonnisi certo pretio emant, est iniquum, si revera illud est justum pretium; in casu autem dicto emptor non inducit caritatem, sed utitur industria non fraudolenta, ut sibi res justo pretio detur timens excessum illius.

IV. Rogabis hic, An qui aliquid vendendum accipit assignato tanto pretio, verbi gratia, centum aureorum, si illud vendat pluris, scilicet centum viginti aureis, possit excessum illum sibi retinere?

Respondeo cum communi apud Trull. dub. 3. negative, nisi saltem tacite dominus id illi significarit, aut nisi rem illam sibi eo pretio emisset, antequam ageret de venditione, unde exponatur periculo vendendi vilius, quod periculum compenset spe vendendi carius. Et ratio est, quia assignatio talis pretii est facta, ne res illa infra, non vero ne supra vendatur. Verum Angelus V. *Emptio* cum Busemb. hic probabiliter putat, quod si quis accipiat aliquid vendendum infimo, vel mediocri pretio, possit retinere excessum, si ex sua industria vendat rem illam pretio rigoroso; secus vero si quid detur famulis Mercatorum vendendum omni meliori modo.

Rogabis secundo; An Sartores, qui pro aliis emunt pannum, possint a mercatoribus accipere partem pretii, quam iis remittunt mercatores pro qualibet ulna, eo quod ex sua officina illud emant?

Respondeo, Filliuc., & Dian. loc. cit. resol. 26. contra Salas affirmare; dummodo fideliter agant negotium eorum, pro quibus merces emunt, ita ut non pluris vendatur iis merx, quam valeat, & quam alteri cuicumque venderetur. Ratio est, quia nullum inde damnum provenit domino, & mercatores rationabiliter illam pretii partem donant Sartoribus, qui frequentando eorum officinas dant iis ansam lucrandi. Salas tamen probabilius id negat, quia mercatores falso dicunt se aliquid remittere, ut alliciant.

V. Rogabis tertio; An si rem alterius suscepisti vendendam, poteris juste aliquid tuo labori proportionatum accipere?

Respondeo cum Tambur. cap. 7. §. 9. posse, si non dixisti te gratis venditurum; si autem dixisti expresse te gratis laboraturum, docet quidem Fagund., quod adhuc possis juste pretium laboris tibi retinere, quia supposita

posita illa promissione inserviendi gratis, infidelis potius eris, quam injustus, si laborem tibi compenses, cum nemo teneatur servire gratis. Sed verius dicendum cum Tambur., quod non possis id juste; tum quia cum deceperis dominum, dicendo servire gratis, teneris servare illum indemnem; facile enim ille reperisset alium amicum, qui gratis venderet; tum etiam quia si gratis exhibuisti famulatum tuum, non potes deinde pretium accipere propter id, quod gratis donatum est.

Dices cum Lug.: Qui promisit usuras, non tenetur eas solvere, quia mutuans non habet jus ad illas; Siccut nec tenetur, qui promittit vendere rem pretio injusto; ergo nec qui promittit servire gratis.

Respondeo, nego consequentiam; quia in primis casibus nullum habet jus ille ad usuras, & ad pretium injustum, cum a nemine possit id accipere ex illis titulis; at in ultimo casu potest venditor titulo donationis accipere gratis tuum famulatum; unde si a te decipiatur, debet servari indemnis, ut notat Tambur. de Sacrif. Missæ lib. 3. cap. 1. §. 3. num. 57. Et ideo Sacerdos, qui promisit pro exiguo stipendio missam celebrare, tenetur ad id ex justitia, si dominus alios reperisset, qui gratis tali stipendio celebrarent, ut idem Tambur. notat ex Decreto Sacræ Congregationis contra Suar.

VI. Quæritur tertio: Quodnam sit justum pretium mercium ultronearum?

Respondeo cum Less., Bonac., & aliis apud Dian. loc. cit. resol. 53. merces ultroneas vilescere pro tertia parte, itaut si pretium justum illarum in officina sit, verbi gratia, sexaginta, quando quis eas emit rogatus a venditore, possit eas emere quadraginta; Immo Rebel., Sal., Cajet., Palat. apud eundem Dian. putant, vilescere etiam pro dimidia parte, unde res illa possit juste triginta emi; quia talis modus vendendi indicat copiam mercium, & paucitatem emptorum. Verum Trull. putat, non posse in iis certam regulam assignari, sed judicandum esse ad arbitrium prudentis viri attentis circumstantiis; nam quando magna est copia mercium, multitudo vendentium, & paucissimi sunt emptores, possunt etiam ultra dimidium vilescere merces ultroneæ, ut pretium justum sit id, in quo partes conveniunt; ut accidit anno 1609., quando Neophyti, seu los Moriscos mandato Philippi Tertii ex Hispania expulsi sunt: Disertius Moya part. 2. tract. 5. disputat. 1. quæst. 3. §. 4. docet, in his casibus communiter res parvi æstimari, & sic pretium illarum non esse illud antiquum, sed quod nunc habent, sicut quando navis onusta advenit, vilescit pretium ex copia rei hic & nunc.

Illud certe observandum, ne quis facile inducatur ad ditescendum ex miseriis alienis, ut velit vilissime emere, eo quod alter maxime indigeat, cum ex hoc uno capite usuræ sint illicitæ: Sicut enim mutuatarius ex necessitate mutui offert usuras, ita ex necessitate aliquando pauperes vendunt res suas vilissimo pretio; Christiana autem charitas refugit ab his oblationibus accipiendis, suadetque, ut mutuemus gratis, & emamus pretio justo. Notat tamen Caram. apud Moyam laudatum, quod sicut quando rogatus emis, vilius emis, videlicet rem valentem centum emis quinquaginta, ita si rogatus vendis, potes centum quinquaginta vendere, immo aliquando biscentum.

VII. Quæritur quarto, An liceat vendere pluris ad creditum, seu dilata solutione, quam vendi res soleat pecunia numerata?

Respondeo universim esse usuram, si vendatur ad creditum res pluris, quam

quam sit ejus justum pretium rigorosum; si vero vendatur res ad creditum pretio justo rigoroso, quæ tamen pecunia numerata pretio justo infimo venderetur, non committitur ulla injustitia; ut docet Lug. de Empt., & Vendit. num. 104. Notat tamen Dian. part. 1. tract. 8. resol. 22. apud. Trull. dub. 18. in aliquibus casibus posse ad creditum res vendi ultra pretium justum rigorosum. Primo scilicet ratione lucri cessantis, vel damni emergentis; Verbi gratia, si ex defectu pecuniæ cogar solvere meo creditori interesse, vel cogar abstinere a negotiatione, & lucro, quod cæteroqui facerem cum illa moneta, vel si ut emptori gratum faciam, non conservo rem illam vendendam carius alibi, vel alio tempore: Debeo tamen id aperire emptori, qui forte alios venditores adiret, ne tantum pretium solvat; Secundo, ratione periculi proximi amittendæ sortis, ex Less. lib. 2. cap. 21. num. 34. apud Dian. resol. 57. contra Navar., & alios, dummodo dicat emptori se illo titulo aliquid accipere; Præsertim si dubium sit, an id illi placeat; nam forte nollet eo titulo aliquid dare; Quod si quæras, quale erit propter hoc periculum pretium justum? Respondet Less. esse, quod tu libenter, & rationabiliter alteri dares ad redimendum tale periculum. Tertio, quia sic vendendo multiplicantur aliquando emptores, & sic crescit pretium mercium.

Dubium etiam est, An possit quis emere minoris anticipata solutione, quando aliquæ res eo modo emi solent, ut lanæ, triticum, vinum, caseus, sericum, frondes, mori, &c.?

Respondeo cum Dian. part. 1. tract. 3. resol. 22. contra Valent. affirmative; ita scilicet ut non solum possint sic emi infimo pretio justo, sed etiam aliquando minoris infimo, propter rationes adductas, Primo quidem propter lucrum aliquod forte cessans, aut damnum emergens; Secundo, propter periculum non recipiendi tempore suo merces, aut non sinceras; Tertio quia sic emendo multiplicantur venditores, & sic minuitur pretium vulgare mercis; Quarto, quia sic emendo facile rogaris emere, ita tamen ut in gratiam venditoris emas, & sic ultronearum mercium pretium etiam ex hoc capite minuitur; Quinto, quia aliter merces si omnes emerentur numerata pecunia tempore traditionis, vilius venderentur propter earum multitudinem, & propter necessitates vendentium, ratione quarum emptores rogarentur, præsertim ad evitandos sumptus in iis conservandis. Ubi advertit Bonac. hic num. 20., hinc non sequi, quod universim per se simpliciter possit res aliqua emi minoris credito, quam valeat pecunia anticipata; quia hoc est virtuale mutuum, ex quo certe non potest percipi lucrum.

Notandum tamen cum Salon. apud Trul. dub. 9., venditionem istarum mercium anticipatam aliquando esse perfectam, itaut anticipato detur pro iis pretium; sicut quando emitur vinum in vinea, lana in ovibus, & oleum in oliva, triticum in herba, folia mori in arbore; Et in tali casu emi potest justo pretio, etiamsi infimo, res, vel jus in illam, itaut lucrum, vel damnum rei cedat emptori, non venditori, & ideo dicitur venditio perfecta: Aliquando venditio anticipata est imperfecta, quia scilicet emens dat pecuniam anticipato non taxando pretium rei, & vendens solum promittit rem, ejusque dominium pro tempore futuro; Et in tali casu lucrum, vel damnum rei cedit venditori, & pretium taxandum erit tempore traditionis, quanti tunc res æstimabitur, itaut non sumatur pretium rigorosum, aut infimum, sed medium, ut servetur æqualitas.

Hinc

Hinc fit, licitum esse etiam hunc Contractum emptorium, Do tibi mille aureos, vel solvendos tempore messis in tritico pretio, quod nunc determinetur prudentis arbitrio, vel solvendos tempore messis in tritico pretio tunc frequentius currenti, vel quod sit inter rigorosum, & infimum.

Non potest tamen fieri Contractus emptorius dando pecuniam pro tritico consignando tempore messis, itaut eo vilius ematur; quo majus tempus intercedit inter consignationem pecuniæ, & tritici; quia sic propter dilationem, seu propter mutuum, haberetur lucrum.

Notandum secundo, quod quando emptor emit anticipato ex tuo fundo, verbi gratia, decem modios tritici, vel ex tuo oliveto decem coros olei, si venditio sit perfecta, & fundus non reddat decem, non poteris obligari ad ea supplenda; nam sicut si reddat duodecim, omnia duodecim sunt emptoris, ita si reddat octo, non teneris supplere: Si vero venditio sit imperfecta, Garz., & Salon. putant, quod Contractus sit usurarius, si venditor obligetur supplere, si ea non habeat, seu si obligetur dare decem modios tritici, quando solum octo proveniunt ex suo fundo. Ratio est, quia qui rem, quam vendit, non habet, non tenetur restituere, nisi pecuniam, quam accepit; cum non habeatur in tali Contractu, nisi emptio. Unde si hic obligetur ad quærendos decem modios, quos non habet, obligaretur ad aliquid pretio æstimabile ultra sortem principalem, quod est usura. Si tamen conditionate obligetur ad dandos decem modios, si habeat ex suo fundo, secus vero ad reddendam eandem pecuniam, Contractus non esset usurarius.

VIII. Quæritur quinto, Utrum chirographa, seu apodixæ, hoc est credita immatura, emi possint minoris, quam contineant? Verbi gratia, si Petro debeat Cajus centum solvenda post annum, poterisne tu illa emere nunc nonaginta quinque?

Respondeo cum Trull. dub. 10. & Dian. resol. 49., quod si ea debita non sint solvenda sine expensis, & molestiis, procul dubio possint minoris emi, prout æstimantur tales molestiæ, expensæ, vel incertitudo debiti; & sic non solum debita in futurum solvenda, sed etiam quæ de præsenti solvenda essent, possunt emi minoris. Si vero ea debita in futurum solvenda sint facilis solutionis, & omnino certa, & liquida, putant communiter, quod sit usura palliata emere illa minoris: Quamvis Sanch. in Consil. part. 1. lib. 1. cap. 7. dispur. 17. cum Azor., Salon., Cajet., Sà; Trull., & Tambur. lib. 8. tract. 3. cap. 7. §. 8. putet probabilem esse oppositam sententiam, quod id liceat; quia pretium justum rei pensitandum est secundum communem æstimationem; atqui juxta communem æstimationem magis æstimatur pecunia præsens, quam jus ad pecuniam habendam post annum; ergo potest tale jus emi minoris pecunia numerata. Et ratio a priori videtur esse, quia centum aurei, qui nunc habentur, ex nunc possunt esse utiles; jus vero ad centum habendos post annum non est utile per totum hunc annum. Ad rationem in contrarium respondent, talem contractum non esse mutuum palliatum, sed esse venditionem veram, ut proinde si jus illud ad centum quantumvis liquidum forte pereat, emptori pereat, non venditori; Nec est novum, quod ematur jus ad rem, sicut emitur, verbi gratia, jus transeundi per viam; Et ideo Dian. cum aliis docet, quod etiam ab ipso debitore possint ea minoris emi.

Sed prima sententia tenenda est; quia talis emptio videtur esse potius mu-

mutuum virtuale, supposito, quod non cesset lucrum in emente, & periculum amittendi sortem sit remotum; & ideo jure merito proscripta est ab Innoc. XI. thesis 41. dicens: *Cum pretiosior sit numerata pecunia, quam numeranda, & nullus sit, qui non minoris faciat pecuniam præsentem, quam futuram, potest creditor aliquid ultra sortem a mutuatario exigere, & eo titulo ab usura excusari*. Qua de re plurima diximus in Trutina thesium damnatarum exponendo hanc thesim, & quadragesimam secundam ab Alexand. VII. proscriptam, quæ habet: *Licitum est mutuanti aliquid supra sortem exigere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus*.

Rogabis, An si sciam debitorem non esse solvendo, possim chirograhum, vel debitum illud vendere preio currenti iis, qui id nesciunt? Respondetur negative, quia teneor manifestare vitia occulta rei, quæ venditur, ut si venderem agrum sterilem; quicquid in contrarium dixerint nonnulli apud Less. lib. 2. c. 21. dub. 10.

IX. Quæritur sexto, Utrum vendi possit res aliqua, puta domus, vel vinea carius, eo quod sit utilis emptori?

Respondeo cum Bonac. num. 27. negative, quia venditor non potest vendere rem carius propter aliquid, quod suum non est; hæc autem utilitas non est sua; ergo. Potest tamen aliquid carius vendi propter affectum specialem, quem habet venditor ad rem illam, qua se privat in gratiam emptoris (ut notat idem Bonac. num. 15.) unde si pretium sit a Principe taxatum, adhuc poterit pluris vendi, quia pretium constitutum a Principe est super re secundum se, non habita ratione affectus specialis venditoris ad ipsam, vel damni subsequentis, &c.; Debet tamen venditor ex Laym. cap. 17. num. 10., & Less. emptorem monere, quod ultra pretium justum aliquid recipiat ratione oblectationis, & commodi specialis, quo se privat; aliter emptorem deciperet.

X. Quæritur septimo, An qui gemmam emit a rustico ignaro valoris illius gemmæ, possit illam emere quanti minimi, protestando quod illam emeret, verbi gratia, uno aureo, itaut si valeat mille aureis, retineat eam titulo donationis?

Respondeo cum Bonac. num. 6. negative, quia ignorantia venditoris non minuit pretium rei, & res non potest vendi minoris quam valet, invito venditore: Quare etiamsi rusticus dicat se donare, invalida est donatio, quia involuntarie donat, cum nesciat gemmæ valorem; ad validam enim donationem requiritur perfectum voluntarium: Secus tamen dicendum, si valorem gemmæ venditor simul, & emptor ignoret; tunc enim ineunt contractum sortis, exponendo se æqualiter periculo lucri, & damni; Contractus autem sortis licitus est, quando uterque æquali periculo se exponunt.

Notant tamen Bonac., Less., Molin, apud Dian. part. 1. tract. 8. resol. 79. contra Turrian., quod si in fasce herbarum, vel lignorum, quæ venduntur, inveniatur herba magnæ virtutis ignotæ venditori, possit emptor conscius talis virtutis emere fascem illum pretio currenti. Idem docent, si quis sciret in alterius fundo latere thesaurum, vel venam metalli vel fontem, &c., posse quippe ipsum emere pretio ordinario. Ratio est, quia communiter fascis ille, & hic ager non æstimatur pluris; neque enim habetur ratio de thesauro communiter ignoto. Hinc etiam inferunt, quod si in aliqua regione res aliqua pretiosa parvi æstimetur, idque ignorent incolæ, possit res illa parvo emi; ut fecerunt Hispani ementes aurum apud In-

Indos: Et si lapidario esset ignota virtus alicujus lapidis pretiosi, qui illius valorem sciret, posset emere pretio communi; Etenim in pretio taxando habenda semper ratio est æstimationis communis; Contra vero si quis ex ignorantia venderet adamantem pro vitro, non potest sic emi; quia communiter adamas non æstimatur ut vitrum, quamvis vendens putet illum esse vitrum.

XI. Quæritur octavo: An si quis in pretio deceptus fuit, possit rescindere contractum, vel repetere id, in quo læsus est?

Respondeo cum communi apud Laym. cap. 17. §. 1. omnem emptionem, & venditionem, in qua justi pretii latitudo exceditur, esse iniquam, & per restitutionem deducendam esse ad æqualitatem, nisi liberalis datio, vel remissio ejus, qui deceptus est, saltem præsumpta, habeatur: Quando enim modica inæqualitas accidit in contractu, præsumendum, quod contrahentes velint invicem remittere; secus vero si inæqualitas sit notabilis. Verum in foro externo ad vitandam litium multitudinem tunc solum potest venditor rescindere venditionem, quando læsus est ultra dimidium; ex *leg.* 2. Cod. *de rescindenda venditione*, ut si merx, quæ infimo pretio valet decem aureis, vendita sit minus quinque: Et quamvis talis facultas in jure detur solum venditori, nihilominus communiter docent pari ratione concedendum etiam emptori, ut possit in foro externo rescindere emptionem, si læsus sit ultra dimidium; ut si merx, quæ summo pretio valet decem aureis, empta sit plus quindecim: Quamvis enim Cujacius, Abbas, Pinellus, & alii apud Laym. loc. cit., & Dian. part. 7. tract. 10. resol. 22. putent, tunc solum posse rescindi contractum ab emptore, quando plus duplo solvit, videlicet si merx, quæ valet decem, ematur plus viginti, sicut in venditione læsio debet esse infra dimidium; At communius cum Molin., & aliis docent rescindi posse, etiamsi plus quindecim ematur merx, quæ valet decem, sicut in venditore decepto consimilis læsio dat jus ad rescissionem contractus. Idemque dicendum in aliis contractibus, puta permutatione, locatione, emphytheusi, &c.

Dubitarunt aliqui, An in foro etiam interno idem servandum, ut tunc solum detur obligatio restitutionis, quando læsio est ultra dimidium? Affirmavit Bald., & alii apud Sal., eo quod excessus pretii retineatur auctoritate judicis; Gerson etiam docuit lesionem citra dimidium in contractibus esse contra jus naturæ, non tamen obligare ad restitutionem, quia talis contractus est validus. Sed communiter docent has sententias esse improbabiles, tenerique lædentem ad restitutionem, id exigente justitia; Unde Apost. 1. ad Thessal. 4. dicit: *Ne quis supergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum, quoniam vindex est Dominus de his omnibus.*

XII. Quæritur nono: An possit res emi, vel vendi cum pacto redimendi, aut retrovendendi?

Respondeo, certum esse id licere, itaut retrovendatur vel eodem pretio, si sic pactum ineatur, vel pretio, quod æstimabitur tempore retrovenditionis, si nullum præcessit pactum; ut putat Tambur. cap. 7. §. 8, num. 21. Ratio est, quia talis contractus de se nullam continet injustitiam, servatis servandis; Sicuti igitur, ut dicemus quæstione sequenti art. 4. quæsito 6., licitus est Census redimibilis cum pacto saltem implicito retrovendendi, ita licita est emptio rei cum pacto retrovenditionis.

Notandum tamen, quod si pactum

sit in favorem emptoris tantum, eo quod is solum possit repetere pretium quandocumque libuerit, res, quæ, verbi gratia, valet sexaginta, vendi debet pluris, quam valeat, videlicet, ut nonnulli putant, tertia parte pluris, nempe octoginta; Si vero sit in favorem venditoris tantum, eo quod ad arbitrium possit rem suam sibi reassumere, restituto pretio, res debet vendi minoris quam valeat, videlicet quarta parte minoris, hoc est quadraginta quinque circiter; Si demum sit in favorem utriusque, itaut quilibet possit ad libitum repetere suum pretium, & suam rem, res vendi debet etiam pluris, quam valeat, minoris tamen, quam si fiat pactum in favorem solius emptoris, ut notat Trull. dub. 14.; quia semper majus beneficium est emptoris, quod possit rem, quæ semper est in promptu, restituere ad arbitrium, quam venditoris, quod possit restituere pecuniam, quam non facile habere potest, & ideo vendi posset res decima parte pluris, quam valeat, puta sexaginta sex.

Plures tamen conditiones in hoc contractu requiruntur. Prima, ut habeatur vera intentio emendi, & vendendi, (aliter esset usura palliata) & ideo pretium debet esse justum; Proinde si Emptor rem illam alteri vendat, non potest primus venditor rem illam sibi vindicare, quia posito quod vendiderit, non habet amplius jus in rem, sed in personam: Secunda, ut fructus rei pertineant ad emptorem, cujus res est, & cui perit, si forte pereat; Proinde potest talis res locari eidem venditori, & tunc fructus pertinerent ad venditorem. Tertia, ut contractus emptionis, & locationis non sit immoderatus, ne sit usura palliata; Proinde non est habenda ratio pecuniæ, videlicet ut quinque, verbi gratia, pro centum exigantur, sed habenda est ratio fructuum; qui percipi possunt a re empta, & locata, demptis expensis, & molestiis. Quarta, ut non vendatur res pretio rigoroso cum pacto, quod eadem retrovendatur eidem personæ pretio infimo; hic enim contractus, qui dicitur Mohatra, vulgo Stocco, est usurarius, ut dicemus quæsito sequenti. Verum, ut notat Dian. part. 1. tract. 8. resol. 58., & 33. ex Trull. si venditor volens mutuare pecuniam velit vendere rem credito pretio rigoroso, prævidens, quod ille sit retrovenditurus alteri rem pretio infimo pecunia numerata, non peccat contra justitiam, si ad id illum non obliget, ne implicite quidem.

Ex quibus sequitur, quid dicendum de contractu, qui vulgo dicitur *Godere a godere*, quando scilicet tu das Titio domum valentem centum, & Titius dat tibi centum, itaut ad arbitrium utriusque possit quilibet rem suam reassumere? Procul dubio contractus hic dictus a Juristis Antichrisis est usurarius, quatenus tradenti pecuniam nullum lucrum cessat, & interim percipit fructus ex ea domo, qua fruitur, ut notat Azor. apud Bonac. punct. 7., & apud Dian. resol. 82.: Nihilominus si per hujusmodi contractum habeatur vera emptio cum pacto retrovenditionis pretio justo, non haberetur mutuum virtuale, atque adeo nec usura. Et ratio a priori est, quia per contractum venditionis transfertur dominium rei in emptorem, qui subit ejus rei periculum, si forte pereat; unde nil mirum, quod res ea possit eidem domino fructificare; Secus vero si non habeatur venditio, ut dicemus etiam quæst. seq. art. 4. quæsit. 6. Debet tamen in hoc, ut diximus, res vendi decima parte pluris, quam valet, verbi gratia, domus valens centum debet vendi centum, & decem, cum majus sit beneficium em-

emptoris, quod possit rem restituere ad arbitrium alterius, quam venditoris, quod possit ad arbitrium alterius restituere pecuniam, quæ non semper in promptu est.

XIII. Quæritur decimo, Utrum venditiones reciprocæ ejusdem rei licitæ sint, quas Hispani vocant Mohatras; Verbi gratia, si Titius indigeat centum aureis, & petat mutuos a mercatore, potestne mercator vendere illi credito, verbi gratia, pannum pretio rigoroso, puta centum & decem, ut illud vendat alteri pecunia numerata pretio infimo justo, videlicet centum, & sic habeat centum aureos, quibus indiget; quod si careat novo emptore, exhibeat se mercator ad iterum emendum idem pannum centum aureis, cum ipse vendiderit centum & decem?

Respondeo cum communi, quod si mercator vendens pannum credito centum & decem ineat pactum cum Titio, ut sibi revendat illud pecunia numerata centum aureis, certe talis contractus sit illicitus, & manifeste usurarius; unde proscripta est ab Innoc. XI. propos. 40. dicens: *Contractus mohatra licitus est etiam respectu ejusdem personæ, & cum contractu revenditionis prævie inito cum intentione lucri*; quam fuse expendimus in Trutina thesium damnatarum; Si tamen non habeatur pactum retrovenditionis, sed detur a mercatore facultas Titio, ut revendat pannum pecunia numerata cui maluerit, in tali casu putant multi apud Less. cap. 2. dub. 16., quod intercedat usura palliata, quia ea intentione venditur pretio summo, ut retrovendatur sibi pretio infimo pecunia numerata, cum non facile reperiatur alter emptor: Less. tamen cum Navar. apud Dian. part. 1. miscel. resol. 58. docet posse in tali casu palliatam usuram non intercedere, si talis contractus retrovenditionis ne implicite quidem ineatur, quando scilicet facile poterit emptor habere ab alio pecuniam numeratam, qua indiget; Sic enim mercator justo pretio vendidit, quamvis vendiderit pretio rigoroso, & justo etiam pretio redimit, si sibi offeratur redimendum pretio infimo.

Notat tamen Less., quod quamvis sine injustitia, & usura palliata possit sic vendi pannum, & redimi a mercatore, tamen talis contractus sæpe non vacat culpa. Primo enim peccare potest mercator contra charitatem cogendo miserum ad emendum pannum, quo non indiget cum tanto impendio, cum possit illi succurrere dando mutuum; Secundo, propter malum exemplum, & scandalum, quod datur, cum talis contractus habeat speciem usuræ, & contractus mohatræ ab Innoc. XI. damnati.

ARTICULUS IV.

An monopolia, & negotiatio sint illicita?

I. Monopolium est unius venditio, & quadrupliciter contingere potest.

II. Si venditores conspirent in pretium justum rigorosum, solum peccant contra charitatem; sicut si emptores conspirent in pretium infimum. Qui tamen malis artibus ad id inducunt mercatores, peccant etiam contra justitiam.

III. Probabilius contra justitiam peccant, qui omnes merces alicujus generis emunt, ut carius illas vendant. Num peccent, qui hac emunt postquam cives sibi necessaria pararunt?

IV. Injustum est monopolium, quando quis impedit malis artibus merces, ne in Civitatem advehantur, ut carius vendat res proprias; Sicut quan-

quando quis rumores disseminat, quod naves mercibus onustæ sint submersæ, ut pretium mercium augeatur; Aut si vendens sub hasta apponit fictos licitatores, qui plus offerant, ut alii in pretio ascendant.

V. Monopolium, quod habetur, quando ex Principis privilegio aliquis solus certas merces vendit pretio justo, licitum est, si detur causa talis concessionis, & pretium non taxetur ab iis venditoribus; aliter est injustum.

VI. Negotiatio non est intrisece mala, sed mali speciem præsefert, cum sæpe variis culpis annectatur.

VII. Clericis in Sacris, ac Religiosis sub mortali prohibetur negotiatio. Num etiam Beneficiariis? Prohibetur pariter iisdem conducere aliena prædia, ut fructus vendant, necnon emere jumenta, ut ea locent.

VIII. Non est prohibita iisdem negotiatio œconomica, sed Lucrativa, & Politica. Num tamen possint per alios negotiari?

IX. Qui habet alibi suam pecuniam, & ne patiatur jacturam cambii, emit ibi res aliquas, quas hic vendat, tunc non dicitur negotiari, quando id facit ad servandum se indemnem, non ad lucrandum.

I. MOnopolium idem sonat, ac venditio unius, sicut Monopola sonat unicus venditor. Contingit autem monopolium multipliciter; Primo, si venditores conspirent inter se de pretio, itaut non minoris vendant; Secundo, si unus, vel pauci omnes merces emant, ut deinde vendant quanti plurimi, eo quod notabilem inopiam, & caritatem inducant; Tertio, si impediant, ne aliæ merces advehantur, ut ipsi pluris vendant merces suas cum damno Reipublicæ. Quarto, si Princeps alicui concedat privilegium, ut solus vendat certum genus mercium.

II. Quæritur primo, An monopolium primo modo sumptum liceat, videlicet si mercatores conspirent inter se de pretio?

Respondeo, si conspirent in pretium injustum, seu supra rigorosum, procul dubio peccant contra justitiam, & tenentur ad restitutionem; Si vero conspirent in pretium justum, sed rigorosum, non peccant contra justitiam, ut docent communiter contra Rebell., sed peccant contra charitatem; quia Respublica ob tale monopolium sentit grave incommodum: (Et eadem est ratio, si emptores conspirent in pretium infimum, ut accidere solet in licitationibus,) Si tamen minis, vel fraude mercatores impedirent, ne alii minoris vendant, quam pretio rigoroso, certe contra justitiam peccarent, quia injuria fieret emptoribus.

III. Quæritur secundo: An liceat monopolium secundo modo sumptum, quando scilicet unus, vel pauci omnes merces alicujus generis, verbi gratia, vinum, frumentum, coemunt, ut carius vendant?

Respondeo, Molin. disp. 345. putare probabile, quod sic peccetur solum contra charitatem, & contra justitiam solum legalem, atque adeo sine onere restitutionis: Quam sententiam Less. cap. 21. num. 151. putat probabilem, quia res emitur justo pretio, ut supponitur, & deinde sine injustitia res illa supprimitur: Siquidem nemo tenetur ex justitia vendere. Sed communiter docent peccari contra justitiam particularem, seu Commutativam, & sic cum obligatione restituendi; quia per fraudem inducitur inopia rerum illarum, & caritas, ac augetur pretium rei: Notat tamen Bonac. apud Dian. loc. cit. resol. 24. & Trull. dub. 18. contra Rebel., Sal.

pro-

probabile esse, quod qui non exercuit monopolium, nec fuit causa, quod pretium rei justum cresceret, possit rem suam vendere eo pretio, quo ab aliis venditur; quia tunc tale pretium est pretium commune, atque adeo justum, etiamsi auctum sit per fraudem aliorum. Notat secundo, quod secluso monopolio possit regulariter quilibet suas merces supprimere usque ad tempus opportunum, quo eas majori pretio vendat. Notat tertio Trull. ex Salon. non esse damnandos mercatores, qui merces emunt postquam Reipublicæ cives sibi necessaria pararunt. Notat quarto Dian. loc. cit. resol. 27. ex Filliuc. excusari ab onore restitutionis transferentes triticum extra Territorium, etiamsi ob id pretium notabiliter augeatur. Notat demum Reginald. lib. 25. num. 328. monopolia licere, quando ideo tantum fiunt, ut merces justo mediocri pretio vendantur; sic enim nec caritas inducitur, nec Respublica, aut privati læduntur, sed ea industria mercatores utuntur, ne cogantur pretii vilitatem incognitam subire. Unde juxta hunc Auctorem non dicendi sunt peccare, quando nulli irrogatur injuria. Docet etiam Navar. apud Dian. loc. cit. resol. 76. monopolium non esse iniquum, si fiat, ne alii pretio injusto res vendant, aut etiam pretio rigoroso.

IV. Quæritur tertio: An liceat monopolium tertio modo sumptum, quando scilicet impeditur, ne merces aliunde in Civitatem advehantur, ut propriæ carius vendantur?

Respondeo cum communi apud Dian. loc. citat. peccari contra justitiam, si id fiat fraude, & minis; peccari vero solum contra charitatem, si solis precibus id obtineatur, quando ob id caritas, & inopia inducitur. Ad hujus generis monopolia revocatur, Primo, quando multi conveniunt, ut opus ab uno inceptum alter non perficiat; Secundo, quando aliqui rumores disseminant, vel literas confingunt, quibus exprimitur, naves onustas mercibus fuisse submersas, ut sic pretium mercium augeatur; Tertio, quando vendens sub hasta apponit fictum licitatorem, qui plus offerat, ut alii emptores in pretio ascendant; Quarto, si artifices conveniant, ut non doceant artem, nisi soluto certo pretio.

V. Quæritur quarto: An liceat monopolium quarto modo sumptum, quando scilicet Princeps concedit privilegium, ut unus tantum vendat certas quasdam merces?

Respondeo licere, si adsit justa causa talis concessionis, modo venditor non excedat pretium justum, vel taxatum a Principe, vel taxandum judicio prudentium. Habetur autem causa justa concessionis, si id fiat in bonum publicum; quando scilicet vel Princeps eget pecunia pro bono publico, vel expedit, ut unus vendat, quia non sunt multi, qui possint tales merces asportare. Sic juste conceditur bibliopolis, ut alii non possint vendere talem librum, vel quia sine tali privilegio nemo eum imprimeret, & venderet propter proximum periculum perdendi potius, quam lucrandi; vel quia sic reliqui ad laborem animantur. Juste etiam a dominis locorum conceditur, ut unus, vel duo sint tabernarii in suis locis propter eandem rationem, ut notat Trull.. Quod si sine justa causa illud concedatur, injuria fit reliquis volentibus vendere: Unde ad restitutionem damni tenentur, Primo illi, qui tale privilegium impetrarunt, & lucrum reportarunt; Deinde in istorum defectum tenentur, qui privilegium concesserunt. Præterea concedens privilegium inique ageret, si relinqueret pretium taxandum a venditoribus, daretur enim occasio vendendi pretio in-

justo cum damno Reipublicæ: Quod tamen intelligendum de mercibus usui humano necessariis, ut sunt panis, vinum, linum, pannus, &c., non de iis, quæ pertinent ad luxum, & delicias, quas nemo cogitur emere, ut sunt picturæ, tapetes sericorum, panni pretiosi, aleæ, &c.

VI. Quæritur quinto; Quid sit, & an sit intrinsece mala negotiatio?

Respondeo, Negotiationem idem esse, ac otii negationem, cum Negotiatores curis, & solicitudinibus abundent: Definitur, quod sit *Emptio rei cum animo eam integram, & immutatam vendendi propter lucrum*; si enim res mutetur, non est negotiatio, sed industria, & artificium. Docet autem D. Th. 2. 2. quæst. 77. art. 4. non esse intrinsece malam, sed indifferentem, cum possit bene, vel male fieri; quamvis habeat speciem mali, tum quia animus lucrandi præseferre videtur avaritiam, & quia sæpe exercetur interpositis fraudibus, dolis, mendaciis, monopoliis, juramentis, furtis; licet ea vitia negotiatoris sint, non negotiationis.

VII. Quæritur sexto; Quibusnam prohibeatur negotiatio?

Respondeo prohiberi Clericis constitutis in Sacris, & omnibus Religiosis sub pœna excommunicationis, & suspensionis, non quidem latæ sententiæ, sed ferendæ; Unde communissime Doctores docent contra Cajetan., Rodriq., & Michaelem de Palatio apud Dian. loc. cit. resol. 72., istos peccare mortaliter, si negotientur, etiamsi negotiatio non sit turpis, & absit scandalum: Quamvis Less., Filliuc., & alii apud eundem Dian. excusent eos a mortali, si semel, aut iterum negotiationem exerceant; quia negotiatio dicit frequentiam aliquam. Ratio cur prohibeatur est, quia ex Apost. 2. ad Timoth. 2. *Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus*; Et 1. ad Timoth. 6. dicitur: *Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti sumus*. Utrum autem prohibeatur etiam Beneficiariis, qui non sunt in Sacris constituti? Dubitant Doctores; Communiter affirmant, sed aliqui apud Dian. resol. 73. negant.

Notandum tamen primo, Clericis prohiberi tantum negotiationem lucrativam, qua res immutata venditur majori pretio, non artificiosam, qua res arte mutatur, & venditur; quia hæc artificium potius est, quam negotiatio: Nec prohibetur Clericis usus artis honestæ, cum legamus Actor. 18. Paulum artem scenofactoriam exercuisse: Quare licitum est Clericis secluso scandalo emere jumenta, ut nutrita carius vendant, emere oves, ex quibus vendant agnos, & lacticinia; Possunt etiam vendere rem immutatam carius, quam emerunt, nisi ad id emerint. Non possunt tamen conducere aliena prædia, vel similes res fructiferas, ut fructus vendant: quamvis enim hoc non sit negotiari, ut advertit aperte Trull. disp. 19. num. 8., est tamen illis expresse prohibitum *Causa 21. quæst. 3. cap. 1., & 3.*, ut notat Lug. disp. 265. num. 19., & Sal. dub. 2.; Less. tamen, & Molin. disp. 347. docent posse id efficere ad suam, suorumque sustentationem, immo in casu necessitatis possunt etiam negotiari, ut notat Sal.: Quamvis autem possint propria prædia, ac jumenta locare, non possunt tamen emere jumenta solum, ut ea locent; quia hoc esset genus negotiationis, ut docent etiam Less., & Molin.

VIII. Notandum secundo, triplicem dari negotiationem, aliam Lucrativam, de qua hactenus locuti sumus, aliam Oeconomicam, emendo necessaria ad suam, suorumque sustentationem, & vendendo superflua, & hæc licita est Ecclesiasticis; satis enim est, quod non ematur aliquid ea intentione, ut ca-

carius vendatur immutatum; Tertiam demum Politicam, emendo necessaria exercitui, & civibus; & hæc non decet Clericos, qui debent esse a negotiis secularibus alieni.

Notandum tertio, quod quamvis Clericis prohibitum directe sit tantum negotiari per seipsos, tamen indecens est negotiari per alium, qui totam industriam præstet; ut si pecuniam in societate mercatorum depositam habeant; Quare si non excuset necessitas, putant Less., Molin., Trull. esse saltem veniale per alios negotiari, secluso scandalo; quamvis Dian. loc. cit. resol. 72. cum Turrian. putet, ne veniale quidem esse ex vi prohibitionis per alios negotiari. Verum si Clerici, aut Religiosi negotiarentur per suos famulos, & factores, esset mortale, quia hoc non est negotiari per alios, sed per seipsos, ut notat Trull.

IX. Quæritur demum apud Lug. de Just. disp. 27. sect. 3.; & apud Dian. part. 7. tract. 1. resol. 21. An habeatur negotiatio prohibita, si Titius pecuniam, quam ex proprio patrimonio, vel beneficio habet in alia Provincia, non potest habere Neapoli, ubi degit, sine magna jactura cambii, & ideo ne afferatur Neapolim pecunia minus utilis, facit ea pecunia emi in sua Provincia merces aliquas, verbi gratia sericum, quod Neapoli vendat eodem pretio, & fortasse minori?

Respondent laudati Doctores distinguendo; si enim moneta in utroque loco sit ejusdem valoris, unde sericum utrobique vendatur, verbi gratia decem carolenis circiter, non continetur in casu adducto negotiatio prohibita, quando magnum detrimentum in cambio sis passurus, etiamsi sericum illud vendas Neapoli carius, dummodo intentio emendi non sit ad lucrandum, sed ad servandum te indemnem: Contra vero si pecunia plus valeat Neapoli, quam in tua Provincia, idque facias, non ut serves te indemnem, sed ut lucreris.

ARTIC. V.

An debeat Venditor aperire vitia rei venditæ?

I. Defectus rei vendendæ vel sunt in substantia, vel in quantitate, vel in qualitate. Alii autem sunt Emptori noxii, alii vero solum reddunt rem inutilem: Istorumque ignorantia potest esse Emptori invincibilis, & potest esse vincibilis.

II. Contra justitiam peccat, qui rei vendendæ defectus in substantia, & quantitate non manifestat. Quid si quis vino præstanti aquam intermisceat?

III. Rei vendendæ defectus occulti in qualitate a Venditore ex justitia debent manifestari, quando Emptor interrogat de certo defectu, & quando res petitur ad certum usum, ad quem res illa est inutilis: Sicut etiam si res sit Emptori nociva.

IV. Emptor pariter tenetur manifestare ex justitia valorem rei Venditori illum ignoranti; Sed non tenetur, quando talis valor communiter ignoratur.

V. Validus est Contractus venditionis, quando Venditor ignorat vitium notabile rei venditæ; sed comperta veritate tenetur Emptori damnum resarcire.

I. Notandum primo, vitia, vel defectus rei alia esse in substantia, alia in quantitate, alia in qualitate. Dicuntur esse in substantia, si res aliqua pro alia diversa specie, vel numero tradatur, ut aurichalcum pro auro, equus A. pro equo B.; Sunt vero in quantitate, si res in pondere, aut mensura deficiat, ut si dentur decem

cem libræ, vel ulnæ pro duodecim. Sunt demum in qualitate, si verbi gratia animal infirmum vendatur pro sano, ager sterilis pro fœcundo, vinum aqua mixtum pro puro, vestis vetus pro nova.

Rursus defectus rei alii sunt noxii emptori, ut si ematur domus ruinosa pro integra, Equus furiosus pro domito, pharmacum noxium, &c.; Alii reddunt rem inutilem tantum, sed non sunt noxii, ut si ematur vas argenteum habens aliquam rimulam pro integro, pharmacum inutile pro utili, equus senex pro juveni.

Notandum secundo, ignorantiam talium defectuum in venditore posse esse vel invincibilem, eo quod non teneatur tales defectus cognoscere; vel vincibilem, seu culpabilem, ut si ignoret defectum rei, quem communiter alii ejusdem artis cognoscunt; Sic venditor carnium tenetur agnoscere, an carnes sint bovinæ, vel arietinæ. His positis,

II. Quæritur primo: An teneatur venditor manifestare defectum rei in substantia, vel in quantitate?

Respondeo cum communi affirmative, itaut peccet mortaliter, & ad restitutionem teneatur, qui occultat; Etenim hujusmodi fraus, & dolus in re gravi est peccatum grave contra justitiam; unde tenetur compensare damnum, qui unam rem pro alia vendit, vel qui vendit rem deficientem in pondere, vel mensura. Et quidem ad restitutionem tenetur, Primo, qui frumentum, vel filum sericum ponit in loco humido, ut intumescat, & crescat: Secundo, agricolæ, qui tritico glebulas, aut alia semina intermiscent; quamvis non peccet, qui vendit triticum cum glebulis terreis, quas communiter habet postquam in area expurgatum est; immo si perfecte illud purgarit, non peccat, si iterum admisceat tot terræ glebulas, quot communiter habet triticum, quod venditur: Tertio, qui vino aquam intermiscet; Quod si vino præstantissimo admisceat tenue, itaut fiat simile illi, quod ab aliis eodem pretio venditur, probabiliter ex Less., & Bonac. apud Dian. part. 1. tract. 8. resol. 51. non peccat; sicut nec si intermisceat eodem modo aquam, quando emptor tale vinum non est servaturus, sed statim comsumpturus (nam vinum aquæ mixtum servari nequit) quamvis, si id frequenter fiat, inferatur injuria venditoribus puri vini, ex Turrian. apud eundem Dian. resol. 80., eo quod mensura puri vini sic minuatur, & ideo in praxi talis sententia consulenda non est, sed omnino rejicienda (quamvis Dianæ videatur probabilis) ne detur occasio avaritiæ, & injustitiæ; Præsertim quia sic venditur vinum pretio summo, quod renuunt universim emptores solvere, & fit injuria aliis venditoribus sincere procedentibus, eo quod emptores facile illos deserant decepti ab eo, qui videtur minoris vendere vinum dilutum.

III. Quæritur secundo: An teneatur venditor manifestare defectus rei in qualitate, & emptor valorem rei ignoratum a venditore?

Respondeo, & dico primo, si emptor interroget, an res habeat certum defectum, vel si res petatur ad certum usum, tenetur venditor ex justitia manifestare vitia occulta; aliter venditio est nulla, & ante judicis sententiam rescindenda; & in foro externo datur actio, quæ dicitur Redhibitoria ad recuperandum pretium, & restituendam mercem, quia dolus dedit caussam contractui. Ita Less. apud Trull. dub. 11.. Quod si emptor tantum interroget in genere, an res habeat aliquem defectum, tunc si res sit utilis ad finem, & defectus alii occultentur, venditio est valida; si vero sit inutilis ad finem, venditio est nulla, & re-

rescindenda: Sicut etiam si res sit nociva emptori; ut si vendatur equus ferox pro domito, aromata evanida pro recentibus, servus furax, & fugitivus. Ratio est, quia etiam in hoc casu dolus daret causam contractui, & emptor sic interrogans censetur rationabiliter invitus; ut notant communiter apud Dian. part. 1. tract. 8. resol. 39.

Dico secundo: Si emptor non interrogat de vitio rei, sed suo judicio fidens rem aliquam ex multis deligit, non tenetur venditor manifestare ejus defectus, si sit utilis ad finem, & non nociva emptori; Debet tamen tantum pretium accipere, quantum valet res illa cum vitiis suis; ut si vendatur vas argenteum cum aliqua rimula. Si tamen vitium, quod tacetur est notabile, quo scilicet cognito emptor non emisset, quia scilicet reddit rem illam inutilem, aut nocivam, Contractus est nullus, daturque in foro externo actio redhibitoria, scilicet ad rehabendum pretium, & tenetur venditor resarcire omnia damna. Ratio est, quia dolus daret causam Contractui; quoties autem dolus dat causam Contractui, Contractus est nullus, ex *leg. 1. Cod. de Ædilitiis actionibus*.

IV. Dico tertio: Sicut tenetur venditor manifestare emptori vitia, ita emptor tenetur manifestare rei valorem venditori ignoranti, verbi gratia, si vendat gemmam pro vitro, aurum pro aurichalco; Si tamen etiam emptor valorem rei ignorat, tenetur comperta veritate illius valorem venditori compensare, ut communiter docent cum Less. cap. 11. num. 84. apud Dian. resol. 79.; Quamvis gemmæ in eo loco, ubi parvi æstimantur, possint parvi emi, quia emuntur ibi pretio communi, sicut etiam ager habens thesaurum latentem, & fascis herbarum, in quo adsunt herbæ magnæ virtutis notæ solum emptori, emi possunt pretio, quo communiter æstimantur; ut diximus.

V. Dico quarto: Si venditor ignorans vitium rei notabile rem illam vendidit, Contractus est validus, cum non intercedat dolus, sed cognito vitio debet descendere de pretio rei, itaut tantum accipiat, quantum res cum eo vitio valet; Quamvis non teneatur resarcire damna secuta emptori, si sine culpa lata vitium illud ignorarit, ut notat Bonac. hic.

ARTICULUS VI.

Ad quem spectant fructus rei venditæ?

I. Fructus pendentes rei venditæ spectant ad emptorem, nisi aliter conveniatur.

II. Pertinent tamen ad venditorem, quamvis res tradita sit emptori, si pretium nondum sit solutum, aut non sit data fides de pretio solvendo.

III. Quomodo possit sine labe usuræ emptor, concessa venditori dilatione solutionis pretii, percipere interesse ratione fructuum rei venditæ?

IV. Ex re vendita, & aliena possunt percipi fructus solum ratione lucri cessantis.

V. Si Contractus venditionis dissolvatur post annum, sive quia fuit conditionatus, & conditio non est purificata, sive quia celebratus fuit per dolum dantem causam Contractui, fructus talis rei eo anno provenientes spectant ad venditorem.

VI. Spectant vero ad emptorem, si Contractus post annum rescindatur, quia intercessit læsio ultra dimidium justi pretii.

VII. Quid si venditio rescindatur ratione pacti de re retrovendenda?

VIII. Quid si venditio cum pacto additionis in diem, vel cum pacto legis

gis commissoriæ verbis directis celebrata deinde dissolvatur? Et quid importent hæc pacta addictionis in diem, & legis commissoriæ?

IX. Si venditio rescindatur jure Retractus, seu jure congrui intra annum post venditionem, fructus medii temporis ad emptorem spectant. Explicatur, quid sit hoc jus Congrui, seu Retractus.

I. CErtum est primo ex Bonac., Less. lib. 5. num. 1. dub. 13., & aliis, fructus pendentes tempore venditionis spectare ad emptorem quoad valorem, quem habent tempore venditionis, nisi aliter conveniant contrahentes; Et ratio est, quia censentur esse pars rei emptæ: Et eodem modo si equus vendendus ostendatur emptori cum ornamentis suis, quando decernitur pretium equi, intelligitur cum suis ornamentis, nisi aliter conveniatur.

II. Certum est secundo, quod quando res vendita tradita est emptori, sed pretium nec est solutum, nec est habitum pro soluto, data fide de pretio, tunc fructus rei venditæ pertinent etiam ad venditorem, eo quod res domino fructificat; in tali autem casu dominus rei est venditor, non emptor, quamvis tradita sit emptori; ergo, &c.: Contra vero si pretium est solutum, aut habita est fides de pretio, concessa dilatione ad solvendum, fructus pertinent ad emptorem, eo quod in tali casu dominus rei sit emptor, ut supra diximus; nec tenetur emptor ad interesse pro pretio non soluto, nisi aliter conventum sit.

III. Quæritur tamen primo, An possint isti contrahentes sine labe usuræ convenire, ut quousque pretium rei venditæ solvatur, teneatur emptor ad interesse ratione fructuum?

Respondeo cum Bonac. punct. 7., Molin. contra Less., & Vasq. affirmative. Ratio est, quia in tali casu non teneretur emptor ad interesse ratione dilationis sibi concessæ ad solvendum, quæ est tacita mutuatio, sed teneretur ratione lucri cessantis venditori; venditor enim patitur ex anticipata hac venditione damnum hoc, quod non acquirat fructus rei venditæ; ergo bene potest spectato valore talium fructuum percipere interesse, quoadusque sibi pretium solvatur: Certum tamen est, quod si tale lucrum non cessaret, usura committeretur percipiendo interesse ob dilationem solutionis.

IV. Neque dicas, quod venditor in hoc casu perciperet fructus ex re aliena; Nam quando res facta est aliena per venditionem cum proprio incommodo, possunt percipi fructus ex tali re; Sic quando mutuans transfert mutuatario dominium pecuniæ, quæ sibi lucrum pareret, potest ex tali pecunia aliena percipere valorem fructuum, quos ipse lucraretur, nisi mutuasset. Tutius tamen est, quod venditor in his casibus ineat venditionis contractum sub conditione, quod pretium solvatur, reservato interim sibi dominio rei, quam locat emptori, quousque pretium solvat.

V. Quæritur secundo: Quando Contractus venditionis post annum, verbi gratia, dissolvitur, ad quem spectant fructus, quos illo anno parit res vendita?

Respondeo, & dico primo; Si Contractus, verbi gratia, post annum dissolvitur, eo quod celebratus fuerit sub conditione aliqua, quæ non est impleta, fructus illius anni pertinent ad venditorem, eo quod venditor ante conditionis eventum non transtulerit dominium: Et eadem est ratio, si venditio post annum dissolvatur, eo quod fuerit celebrata per dolum dantem causam contractui; talis enim venditio est invalida, & sic res venditori, qui est dominus, fructificat.

VI.

VI. Dico secundo; Si Contractus post annum dissolvitur, eo quod pœniteat contrahentes prioris Contractus, fructus illius anni pertinent ad emptorem, ut patet; quia ille est dominus. Et idem dicitur, si Contractus rescindatur, eo quod venditor deceptus sit ultra dimidium justi pretii; emptio enim est valida, quamvis rescindenda. Verum tamen est, ut notat Less. num. 112., emptorem teneri defectum pretii supplere, quantum intererat venditoris ipsum non fuisse deceptum.

VII. Dico tertio; Quando sit venditio cum pacto retrovendendi eodem pretio, tunc fructus medii temporis pertinent ad emptorem, qui est dominus, secundum valorem, quem habent usque ad diem retrovenditionis; Si vero venditio dissolvatur variato pretio, quia censetur fieri secunda venditio, quando celebratur hic novus Contractus, ideo fructus, juxta valorem, quem tunc habent, spectant ad secundum emptorem, qui redimit illam rem, eo quod fructus pendentes tempore Contractus censentur esse pars rei emptæ, ut supra diximus, nisi aliter conveniatur.

Hinc sequitur ex Molin., & Less. apud Bonac., quod quando rescinditur venditio, quæ prius celebrata fuit cum pacto retrovendendi eodem pretio, non sit solvendum novum vectigal, quia talis retrovenditio non censetur secunda venditio, sed rescissio primæ venditionis: Contra vero si dissolvatur venditio, quæ non fuerat celebrata cum pacto retrovendendi eodem pretio, aut si cum celebrata fuit cum pacto retrovendendi, verbi gratia, post quinque annos, deinde prorogetur tale tempus; nam rescissio ista cum non fiat vi primi, sed secundi pacti, censetur secunda venditio.

VIII. Dico quarto: Quando venditio cum pacto Addictionis in diem, vel legis commissoriæ verbis directis celebrata dissolvitur, tunc fructus medii temporis pertinent ad venditorem; Ita ex leg. *Item*, *De in diem addictione*, & ex leg. *Si fundus*, ff. *de lege commissoria*. Ratio est, quia talis venditio habetur pro nulla, eo quod dissolutio venditionis retrotrahatur ad tempus, quo celebrata fuit; Unde probabilius est ex Less., & Molin. contra Gomez, & Tiraquel. pro tali venditione non esse solvendam gabellam. Dicitur autem venditio cum pacto addictionis in diem, quæ fit hoc pacto: Vendo tibi domum, verbi gratia, ea lege, ut si intra annum reperero emptorem majus pretium pro ea solventem, domus sit inempta: Dicitur venditio cum pacto legis commissoriæ, quæ fit hoc alio pacto; Vendo tibi domum hac lege, ut intra annum pretium mihi solvas, aliter sit inempta, & Contractus sit nullus. Dicitur hic Contractus fieri verbis directis, si verba ostendant Contractum esse irritum, ut si expresse dicatur, quod aliter res sit inempta, & Contractus nullus. Dicitur vero celebrari verbis obliquis, si verba ostendant Contractum esse irritandum; ut si dicatur; Aliter res ad me redeat, & Contractus dissolvatur, seu ex tunc sit dissolutus. Dixi proinde, venditiones istas esse nullas, & fructus medii temporis pertinere ad venditorem, si fiant verbis directis; nam si fiant verbis obliquis, fructus medii temporis pertinent ad emptorem; quia venditiones istæ sunt validæ, & solum dissolvendæ.

Ex quo sequitur, quod si fiant venditiones istæ verbis obliquis, & interim res pereat, tunc pereat in damnum emptoris, cum res domino pereat; facta autem hac venditione valida, & facta traditione rei, jam translatum est ejus dominium in emptorem: Si vero venditiones istæ fiant verbis directis, res periret venditori.

IX. Dico demum: Si rescindatur Contractus venditionis intra annum jure Retractus, seu jure Congrui, fructus talis medii temporis spectant ad emptorem, eo quod validus fuerit Contractus. Sciendum autem, jus Retractus, seu jus Congrui competere consanguineo, vel vicino redimendi, ac ad se retrahendi rem immobilem a te alteri venditam, restituto illi suo pretio; quod jus etiam in veteri testamento fuit lege declaratum Levit. 25., Congrui autem jus competit consanguineo proximiori, si concurrat cum remotioribus, & duret per annum, & diem, quo elapso cessat tale jus. Quod si intra hoc tempus ab emptore fuerint factæ expensæ in re illa immobili empta, qui vult uti jure hoc congrui, debet præter pretium compensare illi expensas necessarias, ac utiles, non tamen voluptuarias; potest tamen, ut diximus, fructus interim perceptos emptor, utpote dominus, sibi retinere.

ARTICULUS VII.

Utrum res vendita pereat, vel deterior fiat in damnum emptoris, an venditoris ante, vel post traditionem?

I. Res, quæ venditur, potest esse aut determinata, aut indeterminata; & potest vendi ad corpus, aut ad mensuram.

II. Res vendita, si sit determinata, & pereat post venditionem, & traditionem, perit emptori, qui est dominus. Ex jure autem positivo etiam perit, & fit deterior, aut fit melior emptori ante ejus traditionem.

III. Res vendita, quæ sit indeterminata, si ante traditionem pereat, perit venditori; pretium vero crescit, aut decrescit emptori.

IV. Hinc si vendatur dolium vini ad corpus, & ante traditionem pereat, perit emptori, & eidem fit deterior, aut melior. At si vendatur ad mensuram, perit venditori; fit tamen deterior, aut melior emptori.

V. Si fundus determinatus vendatur, & ante traditionem alluvione absumatur, perit emptori, eidemque crescit, si per alluvionem crescat.

VI. Quid si vinum, verbi gratia, vendatur ad mensuram, & emptor differat illud mensurare?

I. Notandum, quod res, quæ venditur, vel est determinata in individuo, ut hic equus; vel indeterminata, ut centum oves mei gregis, centum modii tritici, &c., Rursus vel potest vendi res ad corpus, ut si unico pretio vendatur totum corpus, verbi gratia totum dolium vini quinquaginta aureis; Vel potest vendi ad mensuram, ut venditur fundus decem jugerum quinquaginta aureis pro singulis jugeribus. His positis

II. Quæritur primo: Cuinam res vendita pereat, si sit determinata, ut equus?

Respondeo, & dico primo, si res vendita pereat post traditionem, perit emptori. Ratio est, quia res regulariter domino perit; atqui post traditionem rei emptor evasit dominus; ergo illi perit.

Dico secundo: Si res vendita pereat, vel deterior fiat post venditionis Contractum perfectum, & absolutum, sed ante traditionem, etiam res perit, & fit deterior emptori, (dummodo tamen non adsit culpa, vel mora venditoris in re tradenda, nec expressum sit in Contractu, quod periculum ad venditorem pertineat) Ita communiter apud Bonac. punct. 8., Less. cap. 11. dub. 12.. Ratio autem non est, ut putat Sylvest., quia emptor ante traditionem fit dominus, sed quia ita

ita Jura disponunt, ex *leg.* 1., *Cod. de periculo, & commodo rei venditæ*, & alia, quæ fuse congerit Molin. disp. 366., Less. cap. 22. dub. 12. Quare sicut in damnum emptoris res fit in tali casu deterior, ita fit melior in bonum ejusdem emptoris.

III. Quæritur secundo: Cuinam pereat ante traditionem, aut deterior fiat res vendita, si sit indeterminata, ut centum modii tritici?

Respondeo perire venditori; pretium vero accrescere, aut decrescere emptori. Ratio est, quia contractus non censetur absolutus, sed conditionatus, si scilicet mensus fueris tot modios tritici, si tradideris tot oves. Quamvis autem in tali casu res pereat venditori, utpote illius domino, tamen fit deterior, vel melior emptori; Unde si res in pretio crescat, aut decrescat, lucrum, aut damnum pertinet ad emptorem, quippe qui non est rei dominus; sed jus habet ad illam rem conditione purificata. Ita Molin. loc. cit., Bonac. punct. penult., Salon., Less. cap. 11. dub. 12., & alii.

IV. Hinc sequitur primo, quod si dolium vini vendatur ad corpus, & effundatur ante traditionem, effundatur in damnum emptoris, quia venditio est rei determinatæ. Si vero vendatur ad mensuram idem dolium, videlicet tribus carolenis ad singulas mensuras, & ante traditionem effundatur, pereat venditori, quia talis Contractus non est absolutus, sed veluti conditionatus, si scilicet mensus mihi fueris ejus mensuras. Si vero pretium istarum mensurarum interim crescat, vel decrescat, id spectat ad emptorem; sicut etiam si deterior, vel melior fiat.

V. Sequitur secundo, quod si vendatur fundus determinatus, & ante traditionem alluvione absumatur, pereat emptori; Si vero per alluvionem aliquid illi accrescat, etiam accrescat emptori; par enim est, ut ad quem spectat incommodum, spectet etiam commodum.

Sequitur tertio, quod si ex certo numero ovium una vage sit vendita, & interim multæ oves pereant, adhuc una debeatur ex superstitibus emptori; Si vero omnes pereant, una ex illis perit in damnum emptoris.

VI. Sequitur quarto, quod si de communi consensu constitutus sit terminus ad mensurandum, verbi gratia, vinum venditum tot aureis in singulas mensuras, periculum rei venditæ ad illum pertinet, qui est in mora. Si vero nullum tempus est constitutum; venditor potest coram testibus monere emptorem, ut intra certum tempus accedat ad mensurationem, quo elapso periculum pertinebit ad emptorem, ex leg. *Si quis vinea*, ff. *De periculo, & commodo rei empta*.

QUÆSTIO III.

De Mutuo, & Usura.

Plurima fuse diximus de Usuris in quarto ex Opusculis Theologico moralibus typis jam dato. At quia tractatus hic de Contractibus mutilus esset, nisi in eo de hoc precipuo Mutui contractu ageretur, idcirco post explicatam rationem Mutui, paucis hic perstringemus, quæ spectant ad Usuram, & ad purgandos alios Contractus a labe Usuræ. Discutiemus itaque primo, Quid, & Quotuplex sit Mutuum; Et quibus in casibus deobligetur Mutuatarius a restituenda re mutuo accepta? Secundo, Quid sit Usura, & Quotuplex? Tertio, An quælibet obligatio imposita Mutuatario sit Usura? Quarto, Qua via possit sine labe Usuræ aliquid ultra sortem exigi? Quinto, Expedientur ea quæ pertinent ad Usurarium.

ARTICULUS I.

Quid, & quotuplex sit Mutuum? Et quinam a restituenda re mutuata deobligentur?

I. Quid sit Mutuum, & in quo differat a commodato, & aliis Contractibus?

II. Si pecunia commodetur ad ostentationem, potest commodans aliquid percipere a Commodatario propter talem usum: At si pecunia detur mutua, nihil potest accipi propter ejus usum.

III. Mutuum potest esse tacitum, seu implicitum, ac virtuale; ut si vendatur res pluris, quam valeat propter dilationem solutionis.

IV. Ex juris privilegio, saltem pro foro externo, non tenetur filiusfamilias restituere pecuniam mutuo acceptam etiam post mortem Patris, si non habeat bona Castrensia, vel quasi Castrensia.

V. Pariter deobligantur Ecclesiæ, & loca pia, ac Oppida, nisi constet pecuniam conversam esse in eorum utilitatem. Quid de Pupillis & Minoribus?

I. Quæritur primo, Quomodo Mutuum definiatur?

Respondeo, Mutuum prout distinctum a Commodato, Locato, Pignore, Hypotheca, Deposito, & aliis Contractibus, est *Traditio rei, seu pecunia, ut statim fiat accipientis, qui postea restituat tantumdem ejusdem rationis, & qualitatis*. Convenit proinde cum Commodato, &c. quia in utroque Contractu habetur traditio rei, sed differt ab illo, quia per mutuum, & non per Commodatum dominium rei transfertur in mutuatarium; Hinc enim talis Contractus appellatur Mutuum, quia per illud, quod est meum, fit tuum. Ex quo sequitur, quod incrementum, aut decrementum valoris rei mutuo datæ cedere debeat Mutuatario, utpote domino rei, & si res mutuo data pereat, eidem Mutuatario perire debet, quia res domino perit: Contra vero si res commodata casu pereat, non perit Commodatario, sed Commodanti, qui est dominus.

Præterea restitui debet a Mutuatario non eadem res in individuo, ut in commodato, (esto possit ea reddi,) nec res alterius speciei, quia esset

fet Permutatio; sed ejusdem speciei, & bonitatis. Ex quo etiam fit, quod mutuum fit de iis rebus, quæ functionem recipiunt, seu quarum una substitui potest loco alterius, ut vinum pro vino, pecunia pro pecunia, &c. ad differentiam Commodati, & locationis, qui sunt de iis rebus, quæ functionem non recipiunt.

II. Quare si pecuniam quis accipiat ad ostentationem, & pompam, non ad illam expendendam, atque adeo cum obligatione reddendi eandem, non intelligitur celebratus Contractus Mutui, sed Commodati, ut proinde si casu pereat, ipsi Commodanti pereat; unde aliquid posset ab eo accipi propter usum talis pecuniæ, qui est pretio æstimabilis; Non secus ac quando commodantur vasa argentea; Quod in mutuo fieri non potest, ut infra dicemus, quia si ex mutuo aliquid acciperetur a mutuante, hic lucrum reportaret, & ditesceret ex miseriis mutuatarii, qui cogitur ex sua miseria mutuum accipere; Qui vero vult pecuniam ad ostentationem commodatam, non cogitur ad id a sua miseria, unde non est mirum, quod commodans possit ex commodatione pecuniæ lucrum reportare: Præterquamquod usus rei commodatæ est pretio æstimabilis, & spectat ad dominum, unde commodans pecuniam ad ostentationem aliquid percipit ex usu rei suæ: At usus rei mutuatæ non spectat ad mutuantem, eo quod per mutuum transtulit ejus rei dominium in Mutuatarium, unde si quid acciperet propter talem usum, acciperet aliquid ex usu rei non suæ, quod est iniquum.

III. Quæritur secundo: Quotuplex sit Mutuum?

Respondeo, aliud esse expressum, seu formale, ut quando datur pecunia mutuo; aliud esse tacitum, seu implicitum, & virtuale, ut quando venditur domus majori pretio propter dilationem solutionis; tunc enim censetur virtualiter mutuari pecunia usque ad tempus præfixum solutionis.

IV. Quæritur tertio: An omnes obligentur ad restituendam rem mutuo acceptam?

Respondeo, jure naturæ omnes obligari, sed in quibusdam casibus privilegio juris positivi filiifamilias, Ecclesiæ, Civitates, & Minores possunt non restituere mutuum, & obligationem elidere exceptione. Nam primo filiusfamilias, qui sub patria potestate est, nec habet bona Castrensia, vel quasi Castrensia, nec publice creditur esse juris sui, si absque Patris consensu accepit pecuniam mutuam, non tenetur illam restituere, etiam post mortem Patris, ex *leg.* 1., *Cod. ad Macedonianum*, saltem pro foro externo; Immo Molin. disp. 30., & Less. cap. 20. num. 6. apud Trull. contra Rebell., Reginald., & alios communius putant, quod neque in foro conscientiæ teneatur, si velit uti privilegio talis legis idcirco latæ, ne filii hac occasione ad pecuniam persolvendam machinarentur mortem Patris. Notandum tamen, quod lex loquatur de sola pecunia mutuo accepta, non de aliis rebus, puta vino, oleo, &c.: Si tamen filius juravit se soluturum, tenetur vi juramenti; quamvis possit a Prælato petere relaxationem, aliter lex facile redderetur inutilis, ut notat Trull.

V. Secundo, Ecclesiæ, & loca pia, sicut etiam Oppidum non tenentur restituere pecuniam mutuam, nisi creditor probet conversam esse in eorum utilitatem: Et idem dicas de Pupillo, & Minore, si eorum nomine Tutor, vel Curator mutuum accepit, ut communiter notant Doctores. Verum si Prælatus cum consensu Capituli mutuum accepit nomine Ecclesiæ, & possit solvere sine alienatione rerum immobilium, debet solvere, ut notat Trull. ex Less. cap. 20. num. 11.

A R-

ARTICULUS II.

Quid, & Quotuplex sit Usura, & quo Jure prohibita?

I. Usura est lucrum immediate proveniens ex Mutuo: Unde non potest Mutuatario imponi, quod ponat, quæ alias debet ex alia virtute a justitia; Nec potest aliquid ab eo exigi tanquam debitum ex gratitudine, prævio pacto saltem implicito.

II. Usura alia est mentalis, alia realis, alia manifesta, alia palliata.

III. Non est Usura mentalis mutuare cum spe, & intentione lucri, dummodo non interveniat pactum; Sicut nec est simonia Officium recitare intendendo distributiones.

IV. Nec est Usura sperare ex Mutuo amicitiam; At probabilius hæc non potest in pactum deduci.

V. Non licet excitare Mutuatarium ad remunerationem tanquam debitam pro mutuo; licitum tamen est excitare illum ad aliquid omnino liberaliter donandum. Sed in praxi periculosum.

VI. Quid si dubites, an Mutuatarius aliquid omnino tibi liberaliter donet?

VII. Jure Civili, Canonico, & Naturali prohibetur Usura.

I. USura definitur, quod sit *lucrum ex mutuo immediate proveniens*. Dicitur primo *Lucrum*, hoc est acquisitio rei supra sortem indebitæ; ut si mutuans centum recipiat centum & unum: Quare non erit usura, si mutuem tibi, ut desinas nocere, ut reddas depositum, vel debitum, &c., quia sic nullum lucrum reporto, seu non acquiro ultra sortem nisi id, quod alias erat mihi debitum ex justitia: Contra vero erit usura, si mutuem, ut præstes ea, ad quæ teneris ex Charitate, aut ex Religione, aut ex Obedientia, aut ex Fidelitate, ut communiter docent apud Bonac. punct. 3. num. 15. contra Medin., Petrum Navar., & Valent. Ratio est, quia sic imponitur gravamen, ratione cujus tenetur Mutuatarius ad damna subsecuta, ad quæ non tenetur, si omittat, quæ debet ex charitate, aut ex alia virtute distincta a justitia. Dicitur secundo, *Proveniens ex mutuo*, nam si proveniat lucrum ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, vel aliunde, non erit usura. Dicitur tertio *Immediate*, nam si lucrum mihi proveniat non immediate ex mutuo, sed ex amicitia, vel gratitudine, non erit usura; ita tamen ut antecedenter ne implicite quidem id fit deductum in pactum, nec exigatur tanquam debitum; proscripta enim est ab Innoc. XI. propos. 42. dicens: *Usura non est, dum ultra sortem aliquid exigitur tanquam ex benevolentia, & gratitudine debitum, sed solum si exigatur tanquam debitum ex justitia*; Et sensus est, quod si aliquid ultra sortem exigatur tanquam debitum ex benevolentia, & gratitudine, & ex his titulis in pactum deducatur, procul dubio fit usura: Sicut pariter est simonia accipere pro re sacra aliquod temporale titulo gratitudinis, si id in pactum deducatur, ut ostendimus in Trutina thesium damnatarum exponendo thesim 45. ab Innnoc. XI. proscriptam.

II. Quæritur primo; Quotuplex sit Usura?

Respondeo, dividi primo in Realem, seu Externam, & Mentalem, seu internam: Illa habetur, quando intervenit pactum saltem implicitum reddendi aliquid supra sortem; Mentalis vero habetur, quando mutuans intendit lucrum tanquam debitum ex mutuo, quamvis nullum pactum imponat. Unde fit, usuram tribus modis accipi apud Doctores, Primo pro lucro di-

dicto supra sortem. Secundo pro Contractu, quo aliquid promittitur supra sortem vi mutui. Tertio pro ipsa voluntate lucrandi propter mutuum.

Dividitur secundo Usura in Manifestam, & Palliatam, seu implicitam; Illa habetur, quando manifeste intenditur lucrum; Hæc habetur, quando intentio lucri palliatur, & coloratur colore alterius Contractus; ut si venderem credito centum aureis rem, quæ numerata pecunia valet octoginta; idem enim hoc esset ac mutuare octoginta, ut reddantur post annum centum.

III. Rogabis, an semper sit usura mentalis mutuare cum spe, & intentione, quod aliquid supra sortem reddatur; cum dicatur Lucæ 6. 31. *Mutuum date nihil inde sperantes*.

Respondeo cum Molin., Less., & aliis apud Bonac. punct. 2., tunc committi usuram, quando speratur, vel intenditur lucrum immediate ex mutuo, tanquam debitum ex justitia, seu si speretur lucrum non ex liberalitate Mutuatarii, sed tanquam pretium ex mutuo: Contra vero si speretur lucrum ex mutuo non immediate, sed mediante amicitia, vel gratitudine, vel liberalitate, & non tanquam pretium mutui, non committitur usura, sive hujusinodi lucrum minus principaliter speretur, sive principaliter, sive sit causa impulsiva, sive finalis mutui. Ratio est, quia non committitur usura, nisi aliquid accipiatur ultra sortem ex mutuo ab eo, qui dat invite, & involuntarie mixte; quæ autem absque prævio pacto etiam implicito dantur ex amicitia, gratitudine, vel liberalitate, libere, & omnino voluntarie dantur. Præterea sicut committit simoniam Canonicus, quando Divinum officium recitat, ut percipiat distributiones tanquam pretium Divini Officii, non vero si Officium recitet, ut percipiat distributiones tanquam quid annexum Divino Officio ad sui sustentationem, licet illas principaliter intendat; ita committit usuram, qui ex mutuo immediate intendit lucrum tanquam pretium mutui, non vero qui intendit mediante amicitia, quamvis causa finalis mutui sit lucrum. Non negaverim tamen, quod inordinate operaretur, tam qui recitando Divinum Officium principaliter intenderet lucrari distributiones, quam qui mutuando principaliter intenderet lucrum ex gratitudine; at sicut ille non committeret Simoniam, ita neque hic Usuram. Neuter autem peccaret, si principaliter ille recitaret Divinum Officium propter cultum Divinum, & minus principaliter, ut lucretur distributiones, & hic mutuando principaliter intenderet subvenire indigenti, & minus principaliter lucrum forte proveniens ex gratitudine mutuatarii.

Hinc sequitur primo, quod non committatur usura ab eo, qui mutuat indigenti, sperans illum gratum, & liberalem fore; esto non esset mutuaturus, nisi id sperasset: Sicut non committit Simoniam, qui inservit Episcopo sperans ejus amicitiam, & ea occasione Beneficium; quamvis non inserviret, nisi id lucraretur, ut docet Navar., Reginald., Bonac. loc. cit. contra Salon., & Bagn. Committitur tamen usura, si lucrum speretur tanquam debitum ex justitia, sicut etiam si deinde mutuans exigat aliquid ultra sortem tanquam debitum ex gratitudine, vel benevolentia, ut diximus ex definitione Innoc. XI. damnantis propos. 42., quæ habet: *Usura non est, dum ultra sortem aliquid exigitur tanquam ex benevolentia, & gratitudine debitum, sed solum si exigatur tanquam ex justitia debitum.*

IV. Sequitur secundo, non committi usuram ab eo, qui ex mutuo sperat amicitiam; quia amicitia est aliquid honestum, nec est pretio æstimabilis;

est

est enim extra pretium; ideoque ut notat Reginald. lib. 21. num. 189. suapte natura nec venditur, nec emitur, cum consistat in affectu voluntatis, quæ non cogitur relate ad hujusmodi actus; ad usuram autem spectat, ut aliquid ex mutuo immediate speretur, quod de se sit pretio æstimabile.

Utrum autem possit in mutuo deduci amicitia in pactum, itaut non imponatur alia obligatio? Concedunt Sot., Navar., Azor., Reginald. loc. cit. lib. 25. num. 189. Sed verius negant Salon., Valent., Bonac. loc. cit., quia ex mutuo nulla potest imponi obligatio ex justitia ponendi id, ad quod mutuatarius alias non tenetur; atqui si in pactum deduceretur amicitia, & signa amicitiæ, mutuatarius vi pacti ad hæc teneretur ex justitia; ergo non potest sine labe usuræ in pactum deduci.

V. Sequitur tertio, eum, qui excitat Mutuatarium ad aliquid sibi tradendum in remunerationem mutui, esse acriter reprehendendum, cum usura sit exigere lucrum ex mutuo; Usuram tamen non committit, qui allicit, & excitat Mutuatarium ad aliquid sibi ex liberalitate tradendum, quando verosimiliter credit illum ex liberalitate, & plene voluntarie tradere: Et idem docet Less. cap. 24. dub. 27. de famulo, qui sponte domino inservit non petens stipendium, ut hac ratione alliciat dominum ad procurandum sibi Beneficium, quamvis id in praxi periculosum sit; Idemque dicendum de eo, qui tradit munera, ut hac ratione trahat ad benevolentiam, & sic ex benevolentia obtineat, quod petiturus est.

VI. Quod si dubites, Num Mutuatarius plene voluntarie, & ex liberalitate aliquid tibi tradat, an potius involuntarie mixte ex verecundia, & timore, ne alias deneges mutuum? Bonac. cum Less. cap. 20. num. 45. putat, quod non possis quicquam accipere, quia teneris cavere etiam periculum usuræ; quamvis præsumendum sit, quod libenter tradat, si tradit animo hilari, & sponte sua, qui cæteroqui gratus, & liberalis est. Tambur. etiam V. *Mutuum* docet, quod si dubium sit, an aliquis Contractus sit usurarius, non potes lucrum accipere, quia possessio stat pro mutuatario, qui est certus dominus suæ pecuniæ, cum interim mutuans dubium titulum habeat eam retinendi.

VII. Quæritur tertio; Quo jure prohibita sit Usura?

Respondeo, prohiberi non solum jure Canonico in Clement. de Usuris, & jure Divino apud Lucam 6. *Mutuum dantes, & nihil inde sperantes*, & Psalm. 14. *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram*, &c.; sed etiam jure naturali, non secus ac furtum. Ratio est, quia contra rectam rationem est accipere plus, quam res valeat; atqui centum, quæ mutuantur, non pluris valent, quam centum; ergo si plus accipiatur, contra rationem accipiuntur. Neque enim vendi potest usus pecuniæ. Nam in mutuo usus rei non distinguitur ab ipsa rei substantia, quia usus talis rei est translatio dominii in Mutuatarium, & veluti consumptio substantiæ rei, (quod non habetur in commodato,) translato autem dominio, usus ejusdem rei pertinet ad Mutuatarium dominum, unde non potest vendi a mutuante.

Neque dicas, Deuteronom. 22., usuras permitti. Nam sicut permittuntur meretrices ad vitandum majus malum, ita aliquando jure Civili permittuntur usuræ, non tamen proinde licent; nisi forte Deus ex suo dominio absoluto vellet donare illas mutuanti: Sicut enim Israelitæ spoliantes Ægyptum ex ordinatione Domini non commiserunt furtum, ita in casu nostro.

A R.

ARTICULUS III.

An quævis obligatio imposita Mutuatario sit Usura?

I. Usuraria est omnis obligatio ex justitia Mutuatario imposita, ad quam aliunde non tenebatur; non vero si obligetur ad id, quod alias ex justitia erat debitum.

II. Quid si imponatur illi onus, ad quod solum ex charitate tenebatur?

III. Non sine usura imponitur mutuatario, quod præstet munus a lingua, aut ab obsequio, aut a manu, aut quod tibi quamvis digno officium, vel Beneficium conferat.

IV. Quid si quis mutuare nolit, nisi alter remutuet? Aut nisi ad suam scholam, molendinum, aut apothecam veniat?

V. Probabiliter non est usurarius, qui vendit merces pretio justo rigoroso pecunia credita, quas venderet pretio infimo pecunia numerata.

VI. Num debens centum post annum possit nunc dare quinquaginta cum pacto, quod alia quinquaginta post biennium solvantur?

VII. Quid si mutuetur triticum vetus cum pacto, quod post annum restituatur novum?

VIII. Æstimatio valoris rei mutuatæ desumenda est ex eo quod ea valebat in loco, ubi fuit mutuata.

I. Quæritur primo, Quænam obligatio imposita Mutuatario sit usuraria; Quænam vero licita?

Respondeo cum communi, omne pactum, per quod imponitur mutuatario onus, & obligatio ex justitia, ad quam alias non tenebatur, labem usuræ continere. Ratio est, quia talis obligatio est pretio æstimabilis, (eo quod tollat alteri, nempe mutuatario, libertatem, & obliget illum ad damna secuta,) & supra sortem acciperetur: Contra vero licitum est pactum, per quod imponitur obligatio ad id, ad quod alias ex justitia mutuatarius tenebatur, puta ad reddendum depositum, ad reddendum debitum antiquum, &c.

II. Molin. disp. 309. putat non esse usuram mutuare cum pacto, quod fiat id, quod ex charitate aliquis tenetur præstare; verbi gratia quando Medicus sub reatu culpæ mortalis tenetur justo pretio mederi, &c. Et ratio est ex Tambur. cap. 8. §. 2., quia cum medicus hic absolute teneatur, non censetur supperadditum novum onus obligando illum ex justitia. Sed communius id negant, quia si ex justitia teneretur, obligaretur ad resarcienda damna secuta; unde novum onus ex mutuo consurgeret.

III. Hinc sequitur primo, usuram committi ab eo, qui mutuat cum pacto, ut mutuatarius præstet munus aliquod vel a lingua, vel ab obsequio, vel a manu; Dicitur autem Munus a lingua alloqui Regem, verbi gratia, canere, laudare, &c.; Dicitur Munus ab obsequio aperire alteri caput, comitari dominum, signa amicitiæ, & officia particularia exhibere; Munus demum a manu est colere agrum, domum conducere, vel locare, & his similia.

Sequitur secundo, committi usuram, si mutues cum pacto, quod mutuatarius conferat tibi, quamvis digno, aliquod Officium, vel Privilegium, vel Beneficium; Immo in hoc casu usura esset Simoniaca, cum ineatur pactum rei temporalis pro spirituali: Unde fit, quod si cum damno mutuantis aliquod officium temporale acceptum sit, debeat tale damnum resarciri, & Beneficium sic acceptum dimittendum est, & fructus percepti vel in pios usus erogandi, vel dandi sunt Cameræ Apostolicæ; nisi cum illa fiat compositio: Quare non est au-

diendus Petrus Navar. apud Bonac., qui putat non committi usuram ab eo, qui non vult mutuare, nisi mutuatarius sibi, vel alteri conferat in præsenti Beneficium aliquod, vel Officium.

IV. Sequitur tertio, usuram committi ab eo, qui mutuat sub conditione, ut mutuatarius statim, vel in posterum remutuet; Obligatio enim remutuandi, quæ imponitur, est pretio æstimabilis. Verum quidem est, posse utrumque se obligare ad mutuandum pro certo tempore, quia sic utriusque contrahentis par est onus, & obligatio. At non videtur licitum imponere mutuatario obligationem remutuandi, ut docent Rebel., Azor., Bonac. punct. 9. contra Petrum Navar., Molin. disp. 308., Less., Sal., qui putant licitum esse nolle mutuare, verbi gratia pecuniam, nisi mutuatarius in præsenti remutuet aliquod, quo mutuans indiget. Id tamen in praxi est periculosum.

Illud certum est, non esse usuram, si quis videns Titium non habere animum mutuandi in præsenti, aut in futurum, cum cæteroqui possit sine incommodo, nolit illi quicquam commodare; nam in tali casu non habetur mutuum cum obligatione remutuationis, sed solum non vult ille remutuare, quia videt Titium ingratum esse, ut notat Trull. dub. 6., & Dian. part. 1. tract. 8. resol. 10.

Sequitur quarto, committi usuram ab eo, qui mutuat cum pacto, ut ille ad suam scholam, vel molendinum, vel apothecam veniat; necnon ab eo, qui mutuat cum pacto non repetendi mutuum, donec mutuatarius frequentet molendinum, &c.: Quamvis possit absolute nolle mutuare, immo possit etiam speculative loquendo velle repetere mutuum, si videat mutuatarium ingratum nolentem frequentare suum molendinum, cum possit sine suo incommodo. Quod si tale pactum intercessit, tenetur mutuatario resarcire damnum ex tali pacto secutum.

Sequitur quinto, committi usuram ab eo, qui mutuat pecuniam, vel vinum verbi gratia, cum pacto, quod restituatur mutuum in re diversæ rationis, puta in tritico tempore messis, quia imponit obligationem ex justitia pretio æstimabilem, ad quam ille non tenebatur: Potest quidem iniri contractus emptionis solvendo pecuniam anticipato pro tritico dando tempore messis pretio tunc taxado juxta æstimationem communem; sed in tali casu pecunia debet dari irrevocabiliter; ubi econtra pecunia, quæ mutuatur gratis nullo præfixo tempore, potest ad libitum revocari. Eodem modo possum anticipata solutione conducere operas coloni, & volenti meum agrum colere mutuare illi pecuniam, ut boves emat, & alia necessaria; sed non possum illi non parato ad colendum agrum meum mutuare cum pacto, quod vendat mihi suas operas, emendo boves, & colendo agrum meum, quia sic onus ex justitia indebitum ex mutuo consurgeret. Similiter possum anticipata solutione emere operam Medici, vel Advocati per annum verbi gratia; at non possum mutuare illis cum pacto, quod vendant mihi operam suam, & justo pretio medeatur, & causam defendat.

Sequitur demum, non committi usuram ab eo, qui novam obligationem ex justitia non imponit mutuando; verbi gratia ab eo, qui mutuat cum pacto, quod mutuatarius det pignus, vel hypothecam pro securitate mutui, Non tenetur enim mutuator mutuare cum periculo amittendæ sortis: Nec committitur usura ab eo, qui mutuat cum pacto, quod mutuatarius restituat sibi depositum debitum, aut quodcumque ex justitia debet; Non vero si ineatur pactum, quod ponat mutuatarius,

rius, quod ex charitate, vel obedientia tenetur ponere. Nec est usura mutuare ad redimendam vexationem injustam sive propriam, sive alienam: Verbi gratia, mutuare inimico, ut condonet injustam satisfactionem, quam exigit: Et probabiliter, ut notat Rebell. hic., si quis mutuet cum pacto, quod solvantur sibi legata non pia in minus solemni testamento relicta, non committit usuram, sequendo eam opinionem, quod ea debeantur in conscientia; secus vero si quis sequatur opinionem oppositam probabiliorem. Præterea nec committitur usura ab eo, qui mutuat sperans, & intendens remissionem rancoris, aut amicitiam, & ea mediante liberalem condonationem pœnæ debitæ; quia immediate non acquiritur aliquid pretio æstimabile.

V. Probabiliter non est usurarius, qui justo pretio, licet rigoroso, vendit credito merces suas, ut plures attrahat ad emendum, ut docet Molin. disp. 309. num. 51., & Sal. contra Sylvest. apud Bonac., quia quamvis vendens credito virtualiter mutuet, tamen vere justo pretio vendit res suas, ut diximus cum de Venditione art. 3. num. 7. ex Lug. de Emption. num. 104., & ex Dian. part. 1. tract. 8. resol. 21. Quamvis enim non possit mutuans exigere aliquod supra sortem eo titulo, quod pecunia numerata, & præsens pluris æstimetur, quam numeranda, juxta propos. 41. damnatam ab Innoc. XI., potest tamen vendi credito merx pretio justo rigoroso, etiamsi cum pecunia numerata venderetur infimo; quia utrumque pretium est justum, & libere celebratur contractus ab emente.

Adde, nec committi usuram ab eo, qui obligat se ad mutuandum alteri, quandocumque sibi libuerit, & pro tali obligatione exigit pretium moderatum; Sicuti nec est usura aliquid moderatum exigere pro fidejussione, qua fidejussor obligat se ad debiti solutionem in defectum principalis, ex Salon. apud Trull. dub. 6.; quia periculum solvendi est pretio æstimabile; Ex quo inferunt aliqui, quod si potest fidejussor aliquid exigere pro fidejussione, possit etiam, saltem speculative loquendo, mutuans subire vices fidejussoris, & pro eo titulo exigere id, quod fidejussori distincto solvendum esset: In tali enim casu mutuans lucrum reportaret non præcise ex mutuo, sed ex periculo amittendæ sortis, ratione cujus potest fidejussor aliquid accipere; itaut quo minus est tale periculum, eo minus solvi pro eo debeat, ut videre est apud Bonac. punct. 5. Ubi nòtat, quod si nullum sit periculum, nihil accipi possit, & quod non possit mutuans cogere mutuatarium ad suscipiendum seipsum pro assecuratore.

VI. Quæritur secundo; Si Titius debens centum Cajo post annum, det illi quinquaginta nunc cum pacto, quod alia quinquaginta solvantur post biennium, committiturne usura?

Respondeo, Less., Sal., Trull., Dian. part. 1. tract. 8. resol. 63., Tambur. lib. 7. tract. 3. cap. 7. §. 8. num. 8. putare, quod non committatur usura, quia unum mutuum datur pro alio: Bonac. tamen putat usuram committi, quia Titius dando quinquaginta anticipato revera mutuat hæc per annum, imponendo Cajo obligationem, quod remutuet alia quinquaginta; Diximus autem quod mutuare imponendo obligationem remutuandi sit usura; Quia tamen non committitur usura, quando uterque contrahens obligatur ad mutuandum, ideo in hoc casu probabiliter non habetur usura; quia qui debet centum post annum obligat se, & vere dat quinquaginta per annum, dummodo ille veluti alia quinquaginta mutuet per alium annum;

unde contentus sit ea accipere post biennium.

VII. Quæritur tertio: An sit usura mutuare verbi gratia triticum vetus, ut post annum restituatur novum?

Respondeo certum esse, quod solutio mutui facienda sit juxta valorem, quem res habebat tempore Contractus, nisi aliter conventum sit, quia secus non servatur æqualitas inter datum, & acceptum: Quare sicut si mutuaveris decem tarenos, & deinde moneta crescat in valore, itaut novem tareni æquivaleant decem illis acceptis, non debent restitui decem, sed novem; ita si mutuaveris decem modios tritici valentes decem aureis, & deinde crescat, vel decrescat valor tritici, non debent restitui decem, sed solum quantum æquivaleat in valore illis decem: Dixi, nisi aliter sit conventum; potest enim accidere, quod qui mutuat decem modios tritici valentes centum, æque se exponat periculo perdendi, & lucrandi, si post annum restituendi sint decem modii, quanticumque tunc valeant, & in tali casu restitui debent decem modii, vel pecunia, qua decem modii tunc emi possint. His præmissis resolvitur quæsitum; Nam si post annum triticum novum, quod restituitur, tanti valeat, quanti valebat tunc triticum vetus, & nunc vetus triticum valeat minoris, potest iniri pactum, quod restituatur novum. Si vero triticum vetus tanti valebat tunc, quanti nunc, non potest tale onus ex justitia imponi mutuatario, ut reddat triticum novum, si ejusdem valoris, & bonitatis est triticum vetus, quod accepit, & quod reddit.

Dices: quamvis sit ejusdem valoris, tamen diuturnius conservari potest triticum novum; mutuans autem nisi mutuasset, potuisset tunc vendere triticum vetus, & eodem pretio emere nunc triticum novum, & conservare diuturnius; ergo æquum est, ut restituatur novum.

Respondeo procul dubio debere restitui novum, si mutuans habuisset talem animum, & manifestasset mutuatario; nam ratione damni emergentis procul dubio posset mutuatarius talem obligationem subire, ut dicetur art. sequenti; Si vero talem animum non haberet, quando mutuavit, quare debet restitui triticum novum, quod cum diuturnius conservari possit, eo ipso melioris est qualitatis, etiamsi eodem pretio vendatur, quia communiter emitur, ut edatur, non ut conservetur?

VIII. Dubium est: Utrum æstimatio rei mutuatæ judicanda sit tempore solutionis juxta valorem, quem res habet, in loco, ubi fit solutio, an potius juxta valorem, quem res habet in loco, ubi mutuum fuit acceptum?

Respondeo, faciendam universim esse solutionem juxta æstimationem, quam habebat res in loco, ubi fuit mutuata, itaut si aliter conveniatur, debeat spes lucri cum periculo damni compensari; aliter conventio esset usuraria, nisi propria sponte mutuatarius aliud offerat, quod sit utile mutuanti, sibi vero non damnosum.

ARTICULUS IV.

Quotupliciter potest aliquid ultra sortem exigi citra usuram?

I. Potest mutuator aliquid ultra sortem exigere ratione damni emergentis, aut periculi damni.

II. Num debeat moneri mutuatarius, ut teneatur damnum emergens compensare?

III. Potest ab initio pacisci mutuans de compensando lucro cessante, dum modo adsint quatuor conditiones.

IV. Spes lucri tanti æstimanda, quantum quis eam venderet alteri, aut ipse ab alio emeret.

V.

V. Ratione periculi non quidem remoti, sed proximi amittendi sortem potest aliquid a mutuatario exigi.

VI. Nihil potest accipi pro obligatione non repetendi mutuum usque ad certum tempus.

VII. Contractus trium, videlicet Societatis, Assecurationis sortis, & venditionis lucri, non continet usuram, si vere pecunia ad negotiationem implicetur.

VIII. Non solum est immunis a labe usura venditio rei fructifera, cum pacto retrovenditionis, & locatione ejusdem ipsi Venditori, sed etiam emptio census sive realis, sive personalis, sive mixti, quamvis utrinque redimibilis. Servandum tamen hac in re jus positivum.

IX. Usurarius est Contractus Godere a Godere, *si non sit emptio cum pacto retrovenditionis.*

X. Num possit, & sub quibus conditionibus dari mutuum cum pacto, quod si Mutuatarius prafixo tempore mutuum non restituat, teneatur aliquid solvere in pœnam mora culpabilis? Et an talis pœna debeatur in conscientia ante sententiam judicis?

XI. An sit usura apponere in Contractu mutui pœnam legis commissoria? Et quid ea sit?

XII. Quandonam possint fructus pignoris dati mutuanti non computari in extinctionem sortis?

XIII. Quomodo ab usura excusentur Montes pietatis accipiendo, verbi gratia sex in singulos centenarios a mutuatariis? Et quomodo excusentur, qui in iis suam pecuniam deponunt accipiendo quatuor pro centum?

XIV. Qui bona fide celebravit Contractum usurarium, poteritne lucrum retinere ex eo, quod procul dubio Contractum licitum celebrasset, si advertisset illum esse usurarium?

XV. Num possit quis pecuniam ultra sortem acceptam bona fide retinere, si deinde dubitet, an Contractum licitum celebraverit?

I. Quæritur primo: An possit mutuator pacisci in principio Contractus, quod aliquid supra sortem solvendum sit ratione damni emergentis (puta quia cogitur solvere pro proprio debito interesse, dum mutuat pecuniam suam,) vel etiam ratione periculi damni?

Respondeo cum communi affirmative; æquitas enim postulat, ut damnum non patiatur mutuans, eo quod mutuet. Tres tamen conditiones requiruntur, ut mutuatarius teneatur compensare damnum emergens mutuanti; Prima, ut tempore Contractus deducatur in pactum damnum, quod revera accidet, vel quanti æstimatur periculum talis damni; aliter non tenetur mutuatarius illud compensare; nisi forte fuerit in mora solvendi tempore præfixo; Ratio est, tum quia mutuatarius forte non accepisset mutuum cum tanto onere compensandi damnum; tum etiam quia eo ipso, quod mutuator non init pactum de damno emergente, censetur illud condonare mutuatario; Et idcirco non debetur, si non sit in mora restituendi tempore præfixo. Secunda conditio est, ut non deducatur in pactum aliquid supra damnum emergens, vel ultra id, quod æstimatur periculum damni. Tertia, ut revera damnum sequatur, & emergat præcise ex causa mutui, itaut non potuerit mutuator illud commode vitare: Quare si vel ex sua culpa, vel aliunde patitur tale damnum, non potest petere a mutuatario compensationem.

II. Dubium est, An mutuatarius, qui tempore præfixo non restituit mutuum, teneatur solvere mutuanti damnum emergens, etiamsi nullum pactum de illo præcesserit?

Re-

Respondeo cum Less., Molin., & aliis communiter apud Bonac., quod qui sine sua culpa tempore præfixo non restituit mutuum, verbi gratia ex impotentia, non teneatur compensare damnum emergens; quia neque ex re accepta, neque ex injusta acceptione, neque ex vi Contractus ad id tenetur: Contra vero si sit in mora culpabili, tenetur; quia quoties præfigitur terminus solutionis, censetur tacite iniri pactum de compensando damno emergente ex defectu restitutionis, ex *leg. 2. §. Non utique*. Idque verum est, etiamsi mutuator elapso termino non petat solutionem; nam dies definita interpellat pro creditore, ex *Cap. fin. de Locato, & Conducto*, ut communius docent contra Azor. apud Dian. part. 1. tract. 8. resol. 87., & Tambur. cap. 8. §. 3., qui putant esse monendum, ut sic teneatur, seu ut debitor ponatur in mora; quia forte si de novo hoc onere moneatur, omnibus viis illud extinguere sataget. Quod si nullus sit constitutus terminus solutionis, non videtur mora esse graviter culpabilis, nisi quando creditor ob timorem, vel impotentiam, vel oblivionem non petit; unde videtur dilationem concedere, & sic non tenetur ad compensandum damnum emergens, ut communiter docent apud Bonac. disp. 1. quæst. 6.

Ex dictis sequitur, quod qui pactum iniit de compensando damno emergente, non teneatur aliquid supra sortem restituere, si revera nullum damnum sequatur mutuanti ex mutuo: Qui vero pactum iniit de solvendo, verbi gratia, aliquid supra sortem pro periculo damni imminentis, tenetur illud solvere, si revera fuerit periculum, & tanti illud æstimetur, etiamsi nullum damnum mutuanti sequatur.

III. Quæritur secundo: An etiam ratione lucri cessantis liceat in mutuo aliquid ultra sortem exigere, & ab initio pacisci, ut mutuatarius solvat lucrum cessans causa mutui?

Respondeo cum communi affirmative; quia mutuator non tenetur mutuare cum suo detrimento, seu cum jactura lucri sui. Et hoc verum est, etiamsi mutuans offerat se ad mutuandum, ut multi docent contra Conrad. apud Sà. Ex quo fit, ut mutuatarius eodem modo teneatur compensare lucrum cessans, ac damnum emergens, quando scilicet est in mora culpabili solvendi præfixo tempore.

Requiruntur autem ad id quatuor conditiones. Prima, ut vere mutuatio sit causa, cur cesset lucrum, quod habebatur in spe certa, vel probabili: Quare si quis mutuet mille, quod destinaverat negotiationi, non potest quicquam accipere ratione lucri cessantis, si habeat aliam pecuniam otiosam, quam possit commode substituere negotiationi, ut communiter docent contra Molin. disp. 316.; quia non videtur pati ullum damnum ratione mutui. Secunda conditio est, ut non tantum exigatur, quantum est lucrum cessans, sed quanti æstimatur spes lucri cessantis, spectatis circumstantiis, detractis expensis: Immo detrahenda est æstimatio laborum, & molestiarum, quas subjisset mutuans negotiando, ut communiter censent contra Bann., & Sal. apud Bonac.; qui verius putat detrahendum esse quantum mutuans libenter dedisset pro redemptione laboris, & molestiarum in negotiando; itaut si nihil remisisset pro redemptione laboris, sed optasset laborem in negotiando sustinere potius, quam quicquam dare ad illum redimendum, nihil pro æstimatione laboris detrahi possit. Tertia conditio, ut lucrum non statim exigatur: Quare qui ratione lucri cessantis exigit quinque pro centum, non potest solum dare mutuatario nonaginta quinque. Ratio est, quia pro nonaginta quinque datis acci-

cipe-

ciperet in fine anni quinque, non vero pro centum, ut patet. Quarta conditio, ut moneatur mutuatarius de lucro cessante; & ut pretium lucri cessantis, vel ejus spei aut taxetur initio Contractus, aut relinquatur taxatio facienda deinde arbitrio prudentis viri, itaut sicut incertum est lucrum, pariter incertum sit pretium pro eo solvendum, quod deinde inspecto lucro, quod cessavit, & detractis expensis taxandum sit.

IV. Notat hic Dian. part. 1. tract. 8. resol. 64. pro praxi Confessariorum, spem lucri tanti æstimandam esse, quantum remanet de lucro sperato, dempto eo, quod alteri daretur pro assecuratione: Verbi gratia, si quis mutuans centum speret demptis expensis pro lucro quindecim, & libenter daret alteri sex, ut assecuret novem, quæ supersunt, nonnisi novem potest pro lucro cessante accipere; quod est dicere, tanti æstimandam essem spem lucri, quanti venderetur a mutuante alteri, vel quanti ipse emeret illam ab alio.

Notandum secundo, lucrum cessans ex solo Contractu licito compensandum esse, non vero ex Contractu illicito, puta ex Cambiis fictis, & siccis, ex usura, &c.

Notandum tertio, quod si mutuatarius tempore præfixo non possit mutuum restituere inculpabiliter, non tenetur ad damnum emergens, & lucrum cessans, nisi quando a principio conventum sit de interesse proveniente ex mora, ut notat Dian. part. 1. tract. 8. resol. 43., & tract. 15. resol. 49. contra Molin.

Ex dictis sequitur, quod quando Judices præcipiunt debitoribus, ut solvant aliquam pecuniam pro interesse ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, quando sunt in mora, isti non teneantur in foro conscientiæ illam solvere, si non sint in mora culpabili, nec a principio conventum sit de interesse: Immo nec tenentur, si sint in mora culpabili, vel a principio conventum sit de interesse, quando revera lucrum nullum cessavit, nec damnum emersit; quia sententia illa nititur falsæ præsumptioni, quod lucrum cessarit; quamvis tenerentur vitare scandalum. Si tamen ab initio conventum sit de interesse non ratione damni, sed ratione periculi damni, aut spei lucri, si revera tale periculum fuit, vel talis spes, tenentur in conscientia tantum solvere, quanti periculum illud, & spes æstimatur, etiamsi non sint culpabiliter in mora. Demum si Judicis sententia de solvenda pecunia ratione moræ lata sit tantum in pœnam, non vero ratione lucri cessantis, Primo certum est, pœnam non deberi ante sententiam, ut infra dicemus; Secundo probabiliter, ut notat Dian. loc. cit., neque tenetur in conscientia solvere talem pœnam, qui ex impotentia inculpabili omisit restituere tempore debito.

V. Quæritur tertio; An liceat aliquid ultra sortem exigere ratione periculi sortis amittendæ, vel difficultatum, & expensarum in ea recuperanda?

Respondeo, Sot., Rebel., Tolet., & alios apud Dian. part. 1. tract. 8. resol. 37. negare, quia tale periculum non est quid separatum a mutuo, atque adeo gratis subeundum est; Nec est eadem ratio de fidejussore, qui potest aliquid accipere pro fidejussione, eo quod hæc sit pretio æstimabilis ratione obligationis civilis ab eo susceptæ. Sed Sal., Bonac., Filliuc., & Dian. probabiliter affirmant, quia hoc pertinet ad indemnitatem mutuatoris; qui tamen non debet id facere cum gravamine mutuatarii, quale esset, si volente mutuatario tradere pignus, aut adducere sufficientem fidejussorem, id recuset.

Ex hac ratione deducitur ex Salon. apud

apud Trull., quod possit quis vendere credito rem aliquam supra justum pretium illius nude sumptæ, accipiendo supra justum pretium rei tantum, quanti æstimatur periculum amittendi pretium. Et ratio a priori est, quia sicut est pretio æstimabile suscipere obligationem fidejussoris, ratione periculi, cui hic se exponit, ita etiam in mutuante est pretio æstimabile conjicere se in idem periculum; Præsertim si mutuat homini non satis noto, aut dubiæ fidei; unde sicut mutuator potest exigere, ut detur sibi vel pignus, vel fidejussor, ita ipse accipere potest, quod fidejussori dandum esset, eo quod idem periculum ipse subeat. Notandum tamen, quod non plus exigatur ratione periculi, quam ipse mutuans alteri vellet dare pro talis periculi redemptione, ut justum pretium illius assignetur. Ad id, quod objicitur, respondetur, falsum esse, quod mutuo sit de se annexum periculum grave amittendæ sortis; solum est illi annexum periculum remotum, quale habetur, si detur mutuum viro magnæ fidei, & magnarum opum; unde pro tali periculo nihil exigi potest, cum nec tu quicquam alteri dares pro eo redimendo.

VI. Quæritur quarto: An liceat aliquid ultra sortem exigere pro obligatione non repetendi sortem usque ad certum tempus?

Respondeo negative, ut constat ex propos. 42. damnata ab Alex. VII. quæ habet: *Licitum est Mutuanti aliquid supra sortem exigere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus.* Ratio est, quia talis obligatio non est pretio æstimabilis, quando revera nullum damnum subis, nec ullum lucrum tibi cessat ex carentia pecuniæ usque ad tale tempus; Quod si damnum aliquod subires, eo quod prives te opportunitate lucrandi, &c., tunc vel potes mutuare sine obligatione non repetendi ad longum tempus; vel poteris obligare mutuatarium ad compensandum damnum, quod es subiturus; vel ab initio pacisci, ut ultra sortem detur tibi tantum, quanti æstimatur periculum talis damni, spectatis omnibus circumstantiis: Nam, ut diximus, si periculum sit remotum, non est pretio compensandum, si vero proximum potest pretio compensari, & sic præcise propter illam obligationem nihil accipi potest. Neque dicas cum nonnullis apud Trull. disp. 12., Bonac. punct. 6., Dian. resol. 48. posse aliquid exigi pro fidejussione, necnon pro obligatione mutuandi mille ad libitum mutuatarii suscepta per annum; ergo etiam pro obligatione non repetendi mille per annum. Nam primæ illæ obligationes sunt pretio æstimabiles ratione periculi, cui se exponit fidejussor, & qui se obligat mutuare; at in casu nostro supponimus, quod nulli periculo, nisi remoto se exponat mutuans, & consequenter nihil pro eo accipere potest, sed gratis debet tali periculo se exponere, si vult mutuare. Præterquamquod, ut communiter docent, obligatio non repetendi mutuum per aliquod tempus est essentialiter annexa mutuo, itaut ad illam teneatur, qui vult mutuare; ergo si ex mutuo nihil potest accipi, consequenter nec potest aliquid accipi ex tali obligatione: Quod si non potest aliquid accipi ex obligatione non repetendi, verbi gratia per duos dies, neque potest accipi ex obligatione non repetendi per plures, & plures dies, nisi forte ratione lucri cessantis id exigeretur: Econtra obligatio mutuandi, quæ est pretio æstimabilis, est onus, ad quod simpliciter nemo tenetur; ergo pro illa potest aliquid accipi.

VII. Quæritur quinto: An possit Titius dare mercatori centum, & ab eo accipere, verbi gratia septem,

vel

vel sex, aut octo pro ratione negotiationis quotannis, quousque illa centum restituantur; idque ratione Contractus trium, seu ex vi Contractus complectentis tres Contractus, videlicet Societatis, Assecurationis capitalis, & Venditionis lucri incerti majoris pro lucro certo minori ? si scilicet Titius init cum mercatore Contractum Societatis, dando illi centum, & vendit, verbi gratia, lucrum (quod speratur pro ipso fore viginti) pro duodecim certis, & ut assecuret capitale, remittit quatuor ex his duodecim, unde solum accipit octo quotannis.

Respondeo affirmative cum communiori contra Sot., Rodriq., & alios, dummodo vere talis negotiatio mercatoris apta sit fructificare quadraginta, verbi gratia, mercatori scilicet viginti, & danti pecuniam ad negotiandum pariter viginti, itaut justo pretio pro spe incerta illorum viginti possint accipi, verbi gratia, duodecim, & assecuratio capitalis spectato periculo possit solutione quatuor juste emi; aliter erit usura palliata. Ratio est, quia cum tres isti contractus possint juste, & licite celebrari cum tribus personis diversis, non est ratio, cur non possint etiam cum eodem celebrari, dummodo mercator ad illos non cogatur.

Neque est verum, quod mercator assecurando capitale virtualiter accipiat mutuum. Nam si esset mutuum, eo ipso mercator evaderet dominus illius Capitalis, & sic posset emere prædium, verbi gratia; quod tamen est falsum, quia tantum debet uti pecunia ad negotiandum, ne sit usura palliata. Præterea si esset mutuum, eo ipso quando mercator fieret impotens solvere suis creditoribus, non posset socius, qui tradidit ea centum, quamvis extarent, ea sibi extrahere ante omnes creditores, quod pariter est falsum; quia cum socius sit dominus, illi debentur, & si pereunt, illi pereunt, quamvis mercator teneatur ea resarcire ex vi assecurationis; Molin. disp. 326. docet, quod si parva pecunia usuraria permisceretur cum magna pecunia usurarii, hic efficeretur dominus totius cumuli, ex *Instit. De rerum divisione*; mutuator tamen habet jus in re, ut sibi ante omnes creditores detur ex illo cumulo pars sua; & eo consumpto remanet illi actio personalis in Usurarium; Quod si duo de communi consensu misceant propriam pecuniam, uterque est dominus illius acervi pro rata dividendi, & utrique pari ratione detrimentum convenit.

Oppones, quod Sixtus V. in Bulla incipiente *Detestabilis avaritia* damnet Societatem, in qua periculum capitalis non remanet apud illud apponentem. Sed ut docent Bonac., & Reginald. contra Azor., & Rebell., damnatur a Pontifice talis societas, quando periculum sortis stat penes accipientem per solum Contractum societatis, non vero si periculum rejiciatur in accipientem per Contractum licitum assecurationis, cum non intendat Pontifex damnare Contractum hunc jure naturæ licitum, ut patet ex decisione Rotæ apud Farinac. decis. 137., & 180. Hic autem notat Hurtad., non esse opus, quod hic Contractus trium explicite fiat, sed satis est, quod fiat implicite; ut regulariter accidit, quando dantur mercatori centum, ut quotannis solvat sex salvo capitali, intendendo id efficere eo modo, quo fieri potest; vel quia creditur id licite posse fieri: Debet tamen mutuans advertere, quod revera mercator in negotiatione sic lucrosa tale capitale impendat, ne pallietur usura: Ex quo fit, ut possit plus exigi, quo negotiatio majus lucrum affert; debeat vero exigi minus, si negotiatio sit minus lucrosa,

VIII. Quæritur sexto: An præter venditionem rei cum pacto retrovendendi, (de qua locuti sumus quæst. 2. art. 3. quæsit. 9.) addendo Contractum locationis cum ipso venditore, immunis etiam sit a labe usuræ emptio census (seu juris ad fructus) sive realis, sive personalis, sive mixti utrinque redimibilis, hoc est cum pacto retrovenditionis, sive in favorem solius emptoris, sive in favorem solius venditoris, sive in favorem utriusque?

Respondeo, & dico primo, licitam esse, ut diximus loc. cit., venditionem rei cum pacto retrovenditionis, itaut si emptori tradatur res, quæ illi fructificet, & illi pereat, si perit, possit emptor eandem rem, puta domum, locare eidem venditori.

IX. Dico secundo, Illicitum esse Contractum dictum *Godere a Godere*; ut ibi diximus, nisi res vendatur, & emptori fructificet, & pereat. Ratio est, quia aliter mutuanti fructificaret, & periret mutuatario, quando est injustum.

Dico tertio cum Molin., Valent., Less., & aliis apud Hurtad. disput. 4. difficult. 5., emptionem census redimibilis ex natura sua esse licitam, dummodo statuatur justum pretium, juxta ea, quæ diximus cum de venditione cum pacto retrovendendi loc. laud.; Ratio est, quia emens censum cum tali pacto non dat pecuniam pro pecunia reddenda, in quo consistit mutuum, sed dat pecuniam pro jure, seu dominio utili ad annuam pensionem fundato in re, seu in persona fructifera pensionis, cum pacto, quod possit postea revendi eidem primo venditori; In quo casu non habetur mutuum, sed emptio, quæ licita est, si justo pretio fiat.

Confirmatur, quia si in tali casu haberetur mutuum, & usura, sequeretur, quod remaneret obligatio census ad pensionem, etiamsi periret res, in qua census fundatur; atqui obligatio census cessat eo ipso, quod res, aut persona, in qua fundatur, fiat inutilis, & infructifera pensionis; ergo, &c. Non inficior tamen, quod etiam pereunte tali re, vel persona, possit remanere alia obligatio ad eandem pensionem, orta ex annexione hypothecæ facta ad securitatem solutionis, quæ pariter obligatio superaddita jure naturali est licita ex Less., & Filliuc. apud Hurtad. loc. cit. diff. 6. contra nonnullos, dummodo tale onus venditori appositum augmento pretii compensetur; quia scilicet uti potest emi pensio fundata in persona fructifera, adeo ut pereunte tali persona, vel reddita inutili, cesset omnis obligatio in vendente, ita potest emi etiam pensio fundata in persona fructifera, cum pacto, quod si talis persona reddatur inutilis, pensio solvenda sit ex alia re fructifera ejusdem venditoris: Et sic universim in emptione census, præter hypothecam specialem alicujus agri, verbi gratia, solet dari hypotheca generalis omnium bonorum ejusdem venditoris; Sed huic oneri, quod additur, debet fieri compensatio cum augmento pretii, ut explicabimus cum de censibus, advertendo ea, quæ requiruntur jure positivo, præsertim ex Bulla 80. Pii V., ut licite census ematur.

Notat hic etiam Hurtad. ex Less., Laym., Becan., quod qui pro centum postea reddendis ad arbitrium sive creditoris, sive debitoris, accipit quotannis aliquam summam, verbi gratia quatuor, (quamvis non a mercatore,) possit aliquando excusari ab usura, si eos centum det, & alter accipiat in censum personalem ex utraque parte redimibilem; Et sic censendi sunt efficere indocti, qui intendunt contrahere eo modo, quo licite fieri potest, quamvis utantur nomine mutui. Præterea sicut potest fieri emptio cum pacto

cto retrovenditionis tam quandocunque, quam V. G. infra decennium; ita jure naturæ potest emi census, qui sit redimibilis, vel quandocunque, vel tantum infra annum, vel nonnisi post quinque annos, vel simpliciter irredimibilis, dummodo pro diversitate oneris diversum sit pretium. Quoniam autem pretium justum census difficile est ab indoctis decerni, ideo illud censere debent esse justum, secundum quod communiter in patria propria a timoratis celebratur.

X. Quæritur septimo: An sit usura mutuare cum pacto, quod si mutuatarius statuto tempore non restituat mutuum, solvat aliquid in pœnam suæ moræ?

Respondeo cum communi contra Aragon., & alios affirmative. Et ratio est, quia mutuatarius non restituens tempore debito peccat contra justitiam; unde dignus est aliqua pœna; ergo sicut potest talis pœna a superiore imponi, ita potest imponi ex conventione partium: Plures tamen conditiones ad id requiruntur: Prima, ut pœna non apponatur in fraudem usuræ, ut accideret, si mutuans pœnam apponeret, verosimiliter credens mutuatarium non fore potentem ad solvendum tempore præstituto: Secunda, ut mutuatarius vere sit in culpabili mora; si enim nulla culpa præcessit, non tenetur luere pœnam: Quare si non solvat propter impotentiam, non tenetur ad pœnam; dummodo impotentia non fuerit causata ex alia culpa, videlicet quia commessationibus, & ludis rem consumpserit, prævidens se futurum impotentem ad solvendum: Tertia, ut pœna sit moderata juxta mensuram culpæ; sicut enim id requiritur in pœna judiciali, & legali, ita etiam in conventionali: Quarta, ut mora sit notabilis, nam dilatio etiam viginti dierum ex Dian. part. 1. tract. 8. resol. 29. non dicitur notabilis.

Dubium est, An talis pœna debeatur in conscientia ante sententiam Judicis? Affirmant multi apud Dian. loc. cit.; quia hæc est differentia inter pœnam legalem, & conventionalem, quod illa non debeatur ante sententiam judicis, hæc vero debeatur; quia universim quod debetur ex contractu, ante sententiam judicis debetur. Sed Sanch. lib. 1. de Matrim. disp. 37., Less., Suar., Vasq. apud Bonac. punct. 7. negant; quia hæc videtur esse intentio contrahentium, (nisi aliud exprimant,) quod possint condemnari ad pœnam, si fidem non servent; condemnatio autem supponit sententiam judicis. Quod si exprimant Contrahentes se velle obligari ante sententiam judicis, certe obligantur, cum pacta, & conventiones vim, & robur habeant a Contrahentium voluntate. Illud advertit Bonac. ex Navar., & Salon., quod non teneatur mutuatarius pœnam hanc solvere, nisi expresse, vel tacite petatur; quia si non petatur, cum facile possit peti, præsumere potest, quod mutuans velit illam condonare, & cedere juri suo.

XI. Quæritur octavo; An sit usura apponere pactum legis commissoriæ in pignoribus pro mutuo acceptis; ita scilicet, ut si mutuatarius non solvat debitum statuto tempore, pignus pro eo datum fiat mutuantis, & sic debitor incidat in commissum, seu amittat jus rei suæ propter culpam commissam?

Respondeo, per se loquendo esse usuram; quia accipitur aliquid ultra sortem: Quod si tale pactum apponatur in pœnam sub conditionibus §. superiore explicatis, non est illicitum. Immo ex Molin., Salon., Rebel. apud Bonac. punct. 8., nec committitur usura, si apponatur pactum in mutuo, ut nisi restituatur intra tale tempus, pignus vendatur justo pretio, aut maneat justo pretio venditum. Ratio est,

quia hoc non fit in gravamen mutuatarii, sed ut mutuans seipsum reddat indemnem, sicuti cum apponitur pœna. Equidem tamen puto, quod cum se habeat tale pactum, sicut pactum de solvenda pœna, easdem conditiones requirere debeat; aliter consultius esset emere, quod tradendum est in pignus cum pacto, quod ad arbitrium venditoris possit retrovendi intra illud tempus, quod esset terminus mutui; si enim vendatur, eo ipso transit in dominium emptoris, & illi perit, si casu pereat; secus vero si detur in pignus.

XII. Quæritur nono: An sit usura percipere fructus ex pignore dato mutuanti in securitatem, & illos non computare ad extinguendam sortem?

Respondeo affirmative; nisi fructus accipiantur ratione lucri cessantis, vel damni, vel periculi sortis, vel pœnæ conventionalis, vel expensarum, quæ forte fiunt in conservando pignore. Ratio est, quia per pignorationem non transfertur dominium; res autem debet domino fructificare. Unde qui agrum sterilem, quem dominus non colebat, accepit in pignus, & inde sua diligentia fructus percipit, tenetur illos deductis expensis in sortem referre; Quod si pignus justo pretio emerit cum pacto de retrovendendo, poterit fructus accipere, quin referat in sortem; quia per emptionem pignus factum est emptoris, qui sicut subit illius rei periculum, si forte pereat, ita ejus fructus percipit.

In duobus tamen casibus accipiens pignus non tenetur fructus in sortem computare: Primo, si dominus directus accipiat in pignus a suo debitore rem sibi feudalem, ex *Cap.* 1. *De feudis*; quia scilicet cum tali onere venditur feudum; Et idem dicas si emphyteuta det pignori domino directo rem emphyteuticam. Secundo, si detur marito pignus fructiferum, donec solvatur dos, ex Cap. *Salubriter*, *De usuris*; conceduntur enim tales fructus ad levanda onera matrimonii, & ad alendam uxorem.

XIII. Quæritur decimo; An excusentur ab usura Montes, qui recepto pignore, accipiunt, verbi gratia, sex pro singulis centenariis ab iis, quibus pecuniam mutuant? Et an excusentur ab usura, qui ponunt pecuniam in iis Montibus, accipiendo quatuor pro singulis centenariis?

Respondeo, fuse hac de re nos disceptasse in quarto ex Opusculis Theologico-Moralibus. Breviter hic dicimus, certum esse, Montes pietatis declarari a Leon. X. in Concil. Lateran. sess. 10., quod nullam speciem mali præseferant, si tantum absque ullo lucro accipiant, quod requiritur ad solvendas Ministrorum impensas, & ad rerum conservationem: Quare dubium non est, quod possint aliquid a mutuatario accipere ad sui indemnitatem, non vero ad ipsos Montes augendos. In dubium jure merito revocatur, An possint aliquid a Montibus pietatis accipere, qui pecuniam suam in iis reponunt, cum non omnibus cesset lucrum ullum, aut damnum emergat, nec supponatur haberi in his Montibus redditus sufficientes, ut census constituatur. Pelliz. in Man. reg. putat id licere ex eo præcise, quia summus Pontifex, utpote supremus Princeps, potest in bonum Communitatis bona unius alteri dare; & sic ut homines alliciantur ad deponendam pecuniam in his Montibus in bonum pauperum, liberaliter donat iis quatuor, verbi gratia, pro singulis centenariis; Hac itaque de causa a pauperibus exigunt Montes V. G. sex pro singulis centenariis, ut scilicet quatuor dent deponentibus pecuniam, & alia deserviant ad expensas necessarias.

Ex quo sequitur, quod liceat quidem privatæ personæ Montem instituere, ut ex ea pecunia aliis mutuetur, exi-

exigendo tantum, quæ ad expensas necessarias requiruntur, non tamen exigendo id, quod requiritur, ut liberaliter donetur deponentibus in eo pecuniam, ut ad id alliciantur. Ratio est, quia solius Supremi Principis est posse in bonum Communitatis bona unius alteri erogare. Num autem possit ab his Montibus aliquid exigi ultra sortem, & ultra expensas necessarias, ut possit Mons augeri in subsidium pauperum? Expendimus fuse in Opusculo laudato, commendando praxim Montium frumentariorum, quos in singulis Oppidis summa cum laude erexit Eminentissimus Ursinus in sua Archidiœcesi Beneventana.

XIV. Quæritur undecimo: An qui bona fide celebravit contractum injustum, & usurarium, putans esse justum, possit retinere lucrum, quod acquisivisset, si celebrasset Contractum justum, verbi gratia, societatis trium, vel Census, vel Cambii, &c., quem procul dubio celebrasset, si scivisset, Contractum celebratum esse usurarium?

Respondeo, certum esse, quod si mala fide illum celebravit, non possit ullum lucrum retinere; nam non satis est, quod celebrasset Contractum justum lucrosum, ut possit actu lucrum percipere, ut communissime docent contra Verricel. tract. 4. quæst. moral. 2. num. 3. apud Tambur. cap. 8. §. 3.: Si tamen bona fide illum celebravit, Azor., Salon., Sylvest., & alii apud Dian. part. 1. tract. 8. resol. 47. propter eandem rationem putant, quod nec possit lucrum ullum retinere; Præsertim quia forte mutuatarius nollet in alium Contractum consentire. Sed oppositum probabiliter sentiunt Sà, Tanner., & alii apud Dian. part. 2. tract. 5. resol. 92., quia qui bona fide celebrat Contractum usurarium, putans illum esse justum, implicite vult justum titulum, & intendit lucrari eo modo, quo licite potest; videturque mutuatarius in id consentire implicite ad non fraudandum mutuantem lucro, quod licite posset acquirere. Idque præsertim est verum, si Mutuator dicat expresse se velle lucrari, verbi gratia, sex in singulos centenarios eo modo meliori, quo potest. Quam formulam solent Notarii addere Instrumentis, quia talis censetur esse mens contrahentis bona fide, quando res ipsis est obscura, & vident passim a timoratis similem Contractum celebrari.

XV. Rogabis, An obligetur ad restitutionem, qui mutuata alteri pecunia lucrum bona fide accepit, & deinde dubitat, an inierit Contractum licitum; vel dubitat, an habuerit intentionem absolutam saltem implicitam ineundi Contractum licitum, in quo dubio adhuc perseverat post diligentiam adhibitam?

Respondeo negative cum Medin., Valent., Bonac. punct. 11.; quia in dubio melior est conditio possidentis, præsertim in materia justitiæ.

ARTICULUS V.

Expediuntur, quæ spectant ad Usurarium.

I. Non acquirit Usurarius dominium rerum per usuram acceptarum, si extent in individuo. Quod si res istas vendiderit, jure positivo fit dominus pretii, quamvis Emptor non fiat dominus rerum illarum.

II. Si res per usuram accepta misceantur cum aliis rebus usurarii, hic fit dominus illarum: Mutuatarius tamen habet tunc actionem personalem adversus usurarium, & probabiliter habet jus in re relate ad illum cumulum.

III. Usurarius restituere debet res per usuram acceptas, earumque fructus naturales, ac mixtos, necnon lucrum

crum cessans, ac damnum emergens, eo prorsus pacto, quo fur. Quid si Officium, aut Beneficium usurarie accepit?

IV. Tenentur pariter ad restitutionem, qui ad usuras cooperati sunt ex parte mutuantis, non tamen si id fecerint in bonum mutuatarii.

V. Usurarii manifesti vel ob notorietatem facti, vel ob sententiam judicis sex gravibus pœnis in jure mulctantur.

VI. Num punitio hujus delicti ad judicem etiam sæcularem spectet, an ad Ecclesiasticum dumtaxat?

VII. Licitum est petere mutuum ab Usurario ob indigentiam. Num etiam id liceat, si pecunia petatur mutua ad negotiandum?

VIII. Num peccet mortaliter, qui petit ab Usurario mutuum, ut eo ad vana, & inutilia utatur?

IX. Si Usurarius sit habitualiter paratus ad dandum mutuum sub usuris, probabilius peccat mortaliter, qui illud petit ad usus vanos, aut malos. Si vero sit paratus actualiter, probabiliter solum peccat venialiter; quia illud petit sine ulla causa honesta.

I. QUæritur primo: An usurarius acquirat dominium usurarum? Respondeo, & dico primo cum communiori apud Molin. disp. 326., Less., Trull. disp. 17.; Si res usuraria extat in individuo, quin sit permixta cum aliis rebus usurarii, itaut discerni nequeat, tunc dominium non est translatum in usurarium.; atque adeo fructus rei pertinent ad mutuatarium, qui est dominus, & illi res perit, si fortuito pereat, eodem modo prorsus, ac res furtiva. Ratio est, quia non satis est mera traditio rei ad transferendum dominium, nisi etiam habeatur titulus justus, sive sit liberalis donatio, sive venditio, &c., ex leg. *Nunquam*, §. *De acquirendo rerum dominio*; atqui in casu nostro non habetur titulus justus; ergo dominium non transfertur. Verum tamen est, quod si usurarius vendat rem acquisitam per usuram, fit dominus pretii, quando emptor bona fide emit, etiamsi emptor non fiat dominus rei; idque verum est non quidem jure naturali, sed jure Cæsareo, ex leg. *Si in emptione*, *ff. De contrahenda emptione*.

II. Dico secundo: Si res usuraria sine voluntate mutuatarii misceatur cum aliis similibus rebus usurarii, itaut discerni nequeat, ut frumentum cum frumento, tunc rei illius transfertur dominium in usurarium, itaut mutuatario tantum competat actio in personam, non in rem, ex leg. *Si alicui*, *ff. De solutionibus*. Notat tamen Trull. lib. 7. cap. 11. dub. 3. ex Less. cap. 20. num. 157. valde probabile esse, & juri naturali conforme, quod mutuatarius habeat etiam jus in re relate ad talem cumulum, itaut ante alios illi debeat ex tali cumulo satisfieri; Immo potest ex illo sibi occulte accipere, quod suum est. Dixi, si sine voluntate mutuatarii misceatur, nam quando duo de communi consensu miscent rem aliquam, tunc uterque est æque dominus cumuli, ut notat Molin. disp. 326.

III. Quæritur secundo: Quid debeat usurarius restituere?

Respondeo, restituendam esse, Primo rem fœnebrem, seu acquisitam per usuram; Secundo, ejus fructus jam perceptos, etiamsi domino res illa non fructificasset, dummodo sint fructus rei, non industriæ; si enim cum pecunia fœnebri usurarius negotiatus esset, non tenetur lucrum restituere, ut communiter docent de fure, quia esset fructus meræ industriæ; fructus tamen naturales, & mixti restitui debent deductis expensis; quod etiam concedunt, qui docent dominium

nium rei fœnebris transferri in usurarium, ut notat Trull. dub. 18.; Tertio, lucrum cessans, & damnum emergens; Quarto, si Contractus est usurarius præcise propter obligationem superadditam, non ex eo quod damnum ullum sequatur mutuatario, (verbi gratia, si mutuasti cum obligatione, ut ille frequentet tuum molendinum dando solitum pretium,) tunc ad restitutionem satis est, ut talis obligatio tollatur, nec debet quicquam restitui pro obligatione imposita; Quinto, qui mutuavit cum pacto, ut sibi conferatur officium, quod gratis conferri solet, debet officium resignare; quamvis non teneatur restituere fructus perceptos, si tali officio erat dignus, quia illi debentur ob justum stipendium laborum; si vero esset indignus, & cum damno vel Reipublicæ, vel particularium illud administravit, debet tale damnum compensare, nec tenetur quicquam mutuanti dare, si nullum illi damnum secutum est: Demum, qui mutuavit cum pacto, ut sibi Beneficium conferatur, debet tale Beneficium resignare, & fructus perceptos in pios usus erogare, nisi utatur Bulla Compositionis.

IV. Tenentur autem ad restitutionem non solum usurarii, sed etiam qui ad usuram cooperantur ex parte mutuantis; non vero qui agunt partes mutuatarii. Sicut enim non peccat mutuatarius accipiendo mutuum ad usuram, ita nec qui ejus partes agunt. Quare tenentur ad restitutionem Judices, qui compellunt solvere usuras, vel nolunt audire mutuatarios volentes repetere usuras. Similiter qui illas consulunt, vel exigunt, aut aliter sunt causa efficax illarum, ut sunt testes, & Notarii concurrentes ad instrumentum usurarium, & proxenetæ, qui quærunt mutuatarios egentes, ut ad usurarios adducant, si ad instantiam mutuantis id agant proxenetæ; Secus vero si ad instantiam Mutuatarii, aut si se teneant ex parte mutuantis, & non sint causa efficax usurarum; ut sunt, qui notant rationes dati, & expensi.

V. Quæritur tertio: Quænam sint usurariorum pœnæ?

Respondeo, usurarios, qui vel sunt manifesti proprio facto, dantes palam ad usuram, itaut nulla tergiversatione celari possint; vel sunt judicis sententia de hoc crimine condemnati, Primo esse infames infamia juris, atque adeo irregulares, & Beneficii incapaces; Secundo, ad communionem altaris non esse admittendos; Tertio, nec ad Sacramentum Pœnitentiæ, donec satisfecerint, vel dederint cautionem sive pignoratitiam, sive fidejussoriam Creditoribus ipsis, si sint præsentes, vel Episcopo, aut Vicario, aut Parocho, coram testibus, vel Notario habenti mandatum Episcopi, ex Cap. *Quamquam, de Usuris lib. 6.*; Vel si id non possint, debent jurare, se non posse, sed facturos quod poterunt; Quarto, nec ad sepulturam Ecclesiasticam admittendi sunt, & illos sepelientes sunt excommunicati; Quinto, testamenta eorum sunt irrita; Sexto, Ecclesiastici tenentur e suis Terris usurarios alienigenas, (idest qui ibi nati non sunt,) intra tres menses expellere.

VI. Utrum autem punitio hujus delicti pertineat ad Judicem Ecclesiasticum dumtaxat, an etiam ad sæcularem? Aliqui putant contra Tuscum, & Clarum, judicem sæcularem posse inter sæculares de usura cognoscere, sive de jure, sive de facto.

VII. Quæritur ultimo; An liceat petere mutuum ab usurario parato?

Respondeo, probabiliter nunquam licere petere mutuum expresse sub usuris; quia sic peteretur aliquid intrinsece malum, quod non licet. Ita Vasq., & alii apud Dian. part. 5. tract. 7. resol. 8. contra Sanch., Valent.,

Mo-

Molin.; qui putant posse sic peti; quia sensus talis petitionis est conditionatus, & permissivus, videlicet, da mihi mutuum, & si aliter nolis dare, quam sub usuris, illas tibi promitto. Verum petere mutuum promittendo usuras, cum sit inducere proximum ad peccatum, non licet sine causa sufficienti, quia tenemur peccata proximi etiam impedire, quoties commode possumus: Quare si petamus mutuum ob indigentiam, non peccamus permittendo peccatum usurarii; Si vero petamus non propter indigentiam, sed propter utilitatem, videlicet ad negotiandum, ut lucremur, putant communiter contra Rebell., quod nec peccemus, quia habemus justam causam permittendi peccatum usurarii.

VIII. Difficultas est, Utrum mortaliter peccet, qui petit mutuum ab usurario ad vana, & inutilia, puta ad epulas superfluas, ad ludos otiosos? Sanch. lib. 3. Sum. cap. 8. num. 23. apud Bonac. putat, quod peccet venialiter ob finem venialiter malum; quia peccatum usurarii non est imputandum petenti mutuum, sed malitiæ mutuantis: Sicuti si fœmina domo egrediatur sciens se ab adolescente impudico concupiscendam, probabiliter juxta plurium sententiam apud Dianam p. 3. tract. 7. resol. 31. venialiter tantum peccat. Verum Suar., Molin., Valent., Rebell., & Bonac. punct. 13. putant peccare mortaliter, etiamsi usurarius sit paratus, (quod tamen negat Sal. de Usuris disp. 48.) Ratio est, quia sine causa non possumus cooperari in mortale peccatum proximi, sed tenemur illud vitare ex charitate; qui autem petit mutuum non ob necessitatem, vel utilitatem, sed ob vana, & inutilia, nullam videtur habere causam cooperandi peccato usurarii; ergo mortaliter peccat.

IX. Demum Dian. part. 5. tract. 7. resol. 8. apud Tambur. lib. 5. cap. 2. ex Petro Hurtad. docet probabile esse, sine scrupulo peccati mortalis peti posse absque ulla causa honesta mutuum ab usurario parato; Sicut etiam peti posse Sacramenta a parato ministrare illa sub mortali; & suppeditari cibos parato frangere jejunium; quia usurarius non cadit in peccatum occasione alterius, sed ex insigni, & depravatissima malitia sua. Ita etiam Armill., Sot., Tolet., Cajet., Sà apud Sal., qui sic distinguit; Vel usurarius est habitualiter, vel solum actualiter paratus dare sub usuris; si actualiter, putat, quod peccet venialiter propter scandala, quatenus petit mutuum sine causa honesta, etiamsi illud petat ob finem mortaliter malum, puta ad fornicandum. Ratio est, quia quando ille est paratus actualiter dare sub usuris, quamvis physice repetat actum peccaminosum, moraliter tamen non repetit, sed in eodem actu manet, ipsumque continuat, & solum opere externo consummat; hoc autem videtur esse modicum damnum spirituale; & ideo qui est occasio illius, petendo sine causa honesta mutuum, præbet occasionem modici damni spiritualis, unde venialiter peccat: Si vero ille non esset actualiter, sed habitualiter paratus dare sub usuris, probabiliorem putat sententiam, quod peccet mortaliter, quam quod solum venialiter, si sine fine honesto petat mutuum.

QUÆSTIO IV.

De Censibus, seu Redditibus annuis.

NOmen Census sumitur a censendo, seu æstimando, nam pro æstimatione bonorum uniuscujusque solvi debebant Principi tributa; Unde factum est, ut Census sumatur pro ipso tributo, seu pensione, quo pacto sumitur Matth. 22., quando dicitur: *Licet Censum dare Cæsari, an non?* Sed in casu nostro sumitur Census pro jure ad annuos redditus ex re alterius percipiendos: Et de hoc quærendum Primo, Quid, & Quotuplex sit? Secundo, Quænam conditiones requirantur jure naturæ, ne Census sit usurarius? Tertio, Quænam conditiones requirantur jure positivo Canonico? Expediuntur demum, quæ supersunt de Censibus discutienda.

ARTICULUS I.

Quid, & Quotuplex sit Census?

I. Definitur Census, quod sit Jus exigendi annuam pensionem ex re fructifera alterius. Nomine autem rei venit hic etiam Persona, quæ possit lucrari.

II. Ratione modi dividitur Census in Reservativum, & Consignatitium. Per illum transfertur res, reservato jure ad pensiones. Per istum retinetur res sua, & consignatur alteri jus ad pensiones.

III. Ratione rerum Consignatitius subdividitur in Realem, Personalem, & Mixtum. Quamvis singuli ex his Censibus jure naturæ sine liciti servatis debitis conditionibus; ac spectata Bulla Piana solum licitus est Census Consignativus Realis fundatus in sola re immobili.

IV. Dividitur etiam Census in Fructuarium, & Pecuniarium: Ille importat jus ad fructus, hic ad pecuniam.

V. Ratione durationis dividitur etiam in Temporalem, Vitalitium, & Perpetuum. Rursus in Redimibilem, & Irredimibilem; hic tamen a Pio V. prohibetur; Juxta conditiones Bullæ Pianæ celebrandus est Census, ubi ea Bulla sit recepta; secus juxta consuetudinem receptam regionis.

VI. Census personalis probabilius non est usurarius, si debitæ conditiones serventur.

I. QUæritur primo: Quid sit Census?

Respondeo, esse *Jus exigendi annuam pensionem ex re fructifera alterius*: Unde Census non est ipsa annua pensio, nec res Censui subjecta, nec ipse Contractus, quo tale jus acquiritur, sed est ipsum jus, quod est in acquirente illud, qui dicitur Censualista, vel Censitor; cui juri correspondet obligatio solvendi dictam pensionem in altero, qui dicitur Censuarius: Quamvis autem jus ad annuam pensionem possit haberi ex aliis Contractibus, puta ex donatione, locatione, commutatione, emptione, &c., dicitur tamen Census, si tale jus ematur, & fundetur in re fructifera alterius; Nomine autem rei comprehenditur etiam Persona, & nomine rei fructiferæ intelligitur qualibet res uti-

utilis, ut ager, pecunia, persona potens lucrari, aut sperans bona, aut potens vendi, & in servitutem trahi, &c.

II. Quæritur secundo: Quotupliciter Census dividatur?

Respondeo dividi primo ratione modi in Reservativum, & Consignatitium. Reservativus dicitur, quando quis transfert in alterum rem suam donando, vel vendendo illam, reservato sibi jure ad annuam pensionem super eadem re. Consignatitius vero dicitur, quando quis super bonis suis, quæ sibi retinet, consignat, seu dat alteri jus ad annuam pensionem: Quare hoc jus consignatum dicitur Census consignatitius, sicut jus reservatum dicitur Census reservativus.

III. Subdividitur Census consignatitius ratione rei, super qua fundatur, in Realem, Personalem, & mixtum. Realis est, quando fundatur super re condistincta a persona, verbi gratia super vinea, qua pereunte ipse Census perit. Personalis fundatur super sola persona fructifera, seu quæ habet, vel sperat bona, vel potest ex suo labore aliquid acquirere; itaut ad ejus mortem pereat census, nisi huic contractui censualitio personali superaddatur in securitatem solutionis alia res tanquam hypotheca, ad hoc ut ex ea percipiatur annua pensio, quando non potest percipi a persona, sive quia redditur impotens, sive quia moritur, prout conventum fuerit; Quamvis hæc hypotheca superaddita, cum sit nova obligatio, compensanda sit pretio suo. Demum dicitur Mixtus, qui fundatur immediate super re simul, & persona, itaut quamvis res pereat, non pereat Census, sed persona debeat illum solvere vel ex aliis bonis suis, vel ex ipsa persona sua, quæ potest aliquid suo labore acquirere, prout etiam fuerit conventum. Triplex hic Census consignatitius jure naturæ licitus est, concurrentibus debitis conditionibus; quamvis ex Bulla Pii V. solum permittatur Census realis, & quidem fundatus in sola re immobili, ut dicam.

IV. Secundo dividitur census in Fructuarium, & Pecuniarium: ille est jus ad fructus, puta ad vinum, oleum, &c., hic est jus ad pecuniam.

V. Tertio dividitur ratione durationis in Temporalem, puta ad decennium; Vitalitium, qui scilicet durat tempore vitæ unius, vel plurium; & Perpetuum; Et hic subdividitur in Redimibilem, qui fit cum pacto de reemendo, itaut possit censuarius, quando libuerit, restituere pretium acceptum a Censualista, & extinguere censum; & Irredimibilem, cui scilict nullum pactum redemptionis adjicitur; & hic etiam a Pio V. prohibetur: Quare ubi recepta est Bulla ista Piana, celebrandus est juxta conditiones Bullæ; vel si Bulla recepta est juxta aliquas tantum conditiones, juxta illas celebrandus est; ubi vero ea Bulla non est recepta, celebrandus est juxta consuetudinem locorum, dummodo talis consuetudo juri naturali, aut Divino non repugnet.

VI. Dubitatur, An census personalis sit usurarius? Affirmant Navar., Lopez, Molin. disp. 387., & alii apud Pal. punct. 11. Sed communissime negant, quia quamvis videatur esse mutuum palliatum, inquantum intenditur lucrum ultra sortem, tamen revera habet rationem contractus venditionis, & emptionis juris ad annuas pensiones. Quod probatur Primo, quia sicut olim Ecclesiæ debebantur decimæ prrsonales, ex labore scilicet, aut ex negotiatione personæ provenientes, ita possunt pensiones personales deberi ratione emptionis: Secundo, si potest emi jus ad pensiones annuas super re frugifera, quidni etiam super persona frugifera, & industriosa? Quod si ad securitatem exi-

ga-

gatur hypotheca, certo pretio majori tale jus emi deberet.

ARTICULUS II.

De Conditionibus jure naturali requisitis, ut Census sit licitus, & non usurarius.

I. Jure naturali requiritur ad contractum census, quod pretium sit justum spectatis spectandis; quod sit super re fructifera, & quod fundetur in re propria non habente jus impeditum.

II. Census perpetuo irredimibilis jure natura non est illicitus, dummodo majori pretio ematur.

III. Potest censuarius obligari, ne vendat alteri rem censui subjectam, dummodo tale onus compensetur.

IV. Tributum, quod ex fundo debetur Principi, solvendum est a Censuario; at expensa pro scriptura census solvenda sunt a censitore.

V. Potest pariter jure natura fieri census, cum pacto, quod pereunte hypotheca speciali, succedat alius fundus, aut ipsa persona censuarii, compensato tamen hoc onere.

VI. Si tota domus, super qua fundatus est census, corruat, census extinctus est, quamvis ea readificetur; secus vero si corruat per partes.

VII. Usu receptum est, quod censuarius assecuret Censitorem, non quidem pro casibus fortuitis, sed, ut si forte res Census subjecta deprehendatur esse alterius, tunc altera succedat; Sicut etiam si fuerit Censuarius in mora ad solvendum, aut reddatur impotens.

VIII. Num possit in censu apponi pœna legis commissoria, sicut apponitur in Emphyteusi?

IX. Quomodo possit esse justus, & ex natura rei licitus census redimibilis ex parte emptoris? Si Census sit utrinque redimibilis, majus est onus compensandum in emptore, quam in venditore.

X. Census vitalitius personalis quonam pacto ex natura rei sit licitus? Num, & quanam via prohibeatur a Bulla Piana?

XI. Num sit licitus ex natura rei tam Census realis, quam personalis ex utraque parte redimibilis?

I. Certum est apud Doctores, Primo requiri ad valorem Census ex natura rei intentionem contrahentium, quod scilicet ematur, & vendatur tale jus. Secundo, requiri pretium justum, quod scilicet lege taxatum est, vel communi prudentium æstimatione, spectato periculo, & incommoditate exigendi pensiones, vel quod pereat res, super qua fundatur; spectato etiam incommodo, quod emens subire potest, si sibi restituatur pretium. Quare sicut quando res emitur cum pacto de reemendo ad arbitrium solius venditoris, potest res emi quarta parte minoris, quam valet, ut supra diximus ex Hurtad., & aliis, ita in Censu ratione talis tantum oneris in emente, quando ager valens centum fructificat quotannis quatuor, potest centum aureis emi jus ad quinque quotannis, seu potius octoginta aureis potest emi jus ad illa quatuor. Nec potest res censita ferre regulariter minores fructus, demptis expensis, quam sit pensio; potest tamen majores fructus reddere, ut ostendit consuetudo; possum enim emere decem tantum a fundo, qui reddit quindecim. Tertio requiritur jure naturæ, ut Census in re fructifera fundetur. Quarto debet fundari in re propria non habente jus impeditum, cum nemo possit alteri tradere jus, quod non habet, vel habet impeditum; Unde Maritus non potest subjicere censui dotem uxoris absque

illius consensu, quia non est illius dominus; Nec uxor id potest, quia dotis dominium habet impeditum, cum ejus administratio spectet ad maritum. Quinto, ut si res censita pereat, vel fiat sterilis absque culpa censuarii, cesset census ad ratam; nam res domino perire debet. Demum, ut quodcumque novum onus venditori imponitur, debita mercede compensetur.

II. Quæritur nunc primo: An census perpetuo irredimibilis sit jure naturæ illicitus?

Respondeo cum communi negative, dummodo majori pretio ematur, cum tollatur a censuario facultas redimendi suam obligationem: Quare sicut res, quæ valet centum, cum pacto de retrovendendo in favorem venditoris potest emi quarta, vel tertia parte minoris, videlicet septuaginta quinque, & sine hoc pacto potest emi centum, quantum valet; ita census, qui quando est redimibilis ad arbitrium censuarii, emitur verbi gratia septuaginta quinque, si constituatur irredimibilis, debet emi centum, propter onus additum venditori, ut notat Bonac. num. 40.: Qui etiam advertit, quod quando censuatius vult redimere censum, debet id manifestare Censitori per duos menses antequam redimat, qua manifestatione facta, potest censitor intra annum dumtaxat repetere pretium census a censuario licet invito, cum ea sit juris dispositio.

III. Quæritur secundo: An possit censuario imponi onus, ne vendat rem censui subjectam?

Respondeo, posse id ex natura rei fieri, modo tale gravamen compensetur ad æqualitatem; censuarius enim, cum sit suæ rei dominus, non prohibetur ex vi census, ne suam rem alienet, itaut transferat alteri dominium simul cum obligatione solvendi ex illa annuas pensiones; Unde si obligatur ex pacto ad non alienandum, debet tale onus compensari; Non secus ac si obligaretur ad solvendum censitori laudemium, seu quinquagesimam, vel aliam partem rei, quoties voluerit illam alienare; Sicut obligatur solvere laudemium Emphyteuta domino proprietario in recognitionem dominii directi, quoties alteri vendit jus suum emphyteuticum, quod in re proprietarii habet, ut suo loco dicemus.

Notandum hic etiam, quod si censuarius vult aliis vendere rem, debet prius monere censualistam, an velit illam sibi eodem pretio emere, eumque aliis præferre debet; Quod si censuarius de hoc non admonet censualistam, potest hic ex Azor. annuam pensionem ab Emptore exigere, vel rem emere sibi; par enim est, quod possit illam exigere ab emptore, cum quo nullum iniit contractum.

Quod si rem censuarius vendidit divisim pluribus, admonito censualista, dubium est apud Doctores, an hic exigere possit pensiones a singulis in solidum, an vero pro rata? Bonac. putat, quod pro rata, cum Rebel., & aliis; Navar. vero cum Molin., quod in solidum, quia æquitas non postulat, quod Censitor reportet incommodum exigendi censum a multis.

IV. Notandum etiam, quod onus solvendi tributum, quod ex fundo solvi consuevit Principi, spectet ad Censuarium, qui est dominus fundi; onus vero solvendi expensas pro scriptura census, & ejus expeditione pertineat ad censitorem; quia scriptura fit in commodum emptoris ad ostendenda, & comprobanda jura illius, & ideo apud ipsum remanet.

V. Quæritur tertio: An licitus sit census cum pacto, quod censuarius teneatur ad pensionem, etiam pereunte, vel reddita inutili re, super qua fundatus est?

Re-

Respondeo cum Sal. disp. 33. jure naturæ esse licitum hoc pacto, ut fiant quasi duo contractus, alter census, alter Assecurationis; itaut pereunte re, obligatio ad annuas pensiones remaneat in aliis bonis; immo etiam in ipsa persona, unde census realis evadat pesonalis: Ratio est, quia sicut potest census imponi cum pacto, quod pereunte una re succedat alia res, ita potest etiam succedere persona: Requiritur tamen Primo, ut persona sit fructifera, itaut aliquid sua industria lucrari possit: Secundo, ut talis obligatio justo pretio compensetur.

VI. Advertendum etiam, quod si res pereat culpa Censuarii, hic tenetur ad restitutionem, ut patet; Si vero sine sua culpa corruat, verbi gratia, domus, super qua fundatus est census; Vel corruit tota, & extinctus est census, non facta assecuratione dicta; quamvis ex eadem materia reædificetur altera domus, quia non est amplius eadem: Vel corruit domus per partes, & per partes reædificatur, & quia perseverat eadem moraliter, debetur pensio ex illa.

VII. Quæritur quarto; An possit censitor petere fidejussionem, seu assecurationem census empti, itaut si res vendita sit aliena, vel alteri censui sit subjecta, res posterius supposita cedat in locum prioris, & si venditor census sit hic & nunc impotens, vel in mora ad solvendum, possit emptor ad alia bona se convertere?

Respondeo affirmative, quia hoc spectat ad servandum emptorem indemnem, & usu receptum est, ut notat Rebel. & Salon., quod hujusmodi fidejussio fiat non aucto pretio, quamvis pactum fidejubendi sit pretio æstimabile. Ratio est, quia censitor habet jus consulendi suæ indemnitati per fidejussores; Nec est eadem ratio obligare censuarium ad casus fortuitos, ita ut re pereunte, vel facta infrugifera, teneatur ad pensiones; hæc enim est quædam obligatio, ad quam nullum jus habet censitor.

VIII. Quæritur quinto: Utrum possit censui addi pactum legis commissoriæ, seu quod si censuarius pensionem non solvat per biennium, vel triennium, incidat in commissum, seu rem censui subjectam amittat in pœnam negligentiæ?

Respondeo negative, nam, ut supra diximus, pœna debet esse proportionata culpæ; in hoc autem casu etiamsi censuarius non solveret pensionem culpabiliter, adhuc pœna hæc esset excessiva; ergo non licet, ut advertunt Trullenc dub. 7., & Bonac. num. 38.: Esto in emphyteusi verum sit, quod si per biennium non solvatur culpabiliter pensio, amittatur res emphyteutica Ecclesiastica; & laica amittatur, si per triennium non solvatur pensio, ut notat Hurtad. diff. 13. Et quidem probabilius ante sententiam judicis; idque ratione conventionis talis contractus. Nihilominus ex natura rei, & seclusa lege positiva potest fieri pactum de solvenda aliqua pœna proportionata, si culpabiliter pensiones non solvantur; sicut etiam de solvendo damno emergente: Immo tale onus amittendi rem censui subjectam, si non solvantur pensiones, potest etiam ex natura rei apponi, dummodo justo pretio compensetur, ex Hurt. diff. 7. Quare universim, ut contractus census sit licitus ex natura rei, nihil aliud requiritur, quam æqualitas inter censum, & pretium; & quod si in contractu census superaddatur novum onus emptori, illud compensetur diminutione pretii, si vero imponatur venditori, compensetur augmento pretii.

IX. Unde sequitur, verum esse, quod docet Less., Laym., Molin. contra Sot., Rebel. apud Hurtadum, videlicet licitum esse, & non usurarium ex natura rei

rei Censum redimibilem etiam ex parte emptoris; itaut possit emptor etiam nolente venditore cedere illi jus ad pensiones, & repetere pretium suum; dummodo pretio majori ematur ad compensandum tale onus venditoris, quod est extra naturam Census: Sicut etiam quando Census ex parte solius venditoris est redimibilis, (ut debet esse ex Bulla Pii V.) compensari solet tale onus emendo pretio minori: Quod si ex parte utriusque est redimibilis, pretio medio emendum est; Advertendo tamen, quod in hoc casu majus est onus venditoris, quod non semper habet paratum pretium ad illud restituendum, quam emptoris, quippe qui semper potest jus ad pensiones cedere; unde tale onus pretio majori compensandum est. Si demum sit ex utraque parte irredimibilis, onus videtur esse majus in emptore, quam in venditore; quia emptor patitur difficultates in exigendis pensionibus, præsertim si vendatur alicui Magnati res subjecta Censui, quam ipse nolit emere; quæ difficultas non habetur ex parte venditoris, quippe qui ex pretio census, quod sibi restituatur, poterit aliquod prædium emere.

X. Quæritur sexto: An Census personalis vitalitius sit validus jure naturæ?

Respondeo cum Bonac. num. 17., esse licitum concurrente justo pretio, ita scilicet ut Censuarius vel ad vitam suam tantum, vel ad vitam alterius teneatur solvere pensiones, & non amplius: Ad eum modum, quo potest stabiliri in Censu, quod pensiones solvantur ad determinatum tempus, puta ad decennium, vendendo Censum, seu jus ad pensiones minoris, quam si esset perpetuus, seu augendo jus ad pensiones; nam si emitur centum, verbi gratia, jus ad decem quotannis in perpetuum, jus ad decem quotannis per decennium tantum, deberet, verbi gratia emi sexaginta, itaut pro centum ematur jus ad sexdecim quotannis. Quare eadem ratione potest stabiliri Census vitalitius, taxando pretium, perinde ac si Censuarius in vita deberet perdurare dimidium temporis, quo potest moraliter ejus vita perdurare: Verbi gratia, si debeat stabiliri Census super persona habente quadraginta annos, & hic probabiliter usque ad sexaginta annos possit vivere, debet dividi hoc tempus viginti annorum, & ita stabiliri Census, perinde ac si deberet perseverare onus solvendi pensiones per decennium tantum: Hoc pacto uterque exponitur æque lucro, & damno; atque adeo si quando Census est perpetuus, potest pro centum emi jus ad decem, ad hanc proportionem instituendus erit Census vitalitius; & ideo habens quadraginta annos, probabiliter victurus usque ad sexaginta, si velit constituere Censum personalem vitalitium, potest pro centum emere jus ad sexdecim, quoad vixerit, juxta opinionem Molin. apud Bonac.

Nec placet opinio aliorum apud eundem, qui putant cum Covar., universim posse stabiliri Censum ad rationem unius pro sex, & cum Garz. ad rationem unius pro septem, & cum aliis ad rationem unius pro decem; quia debet examinari, num vita talis hominis sit probabiliter multum, an parum perduratura, & major debet esse pensio, quo brevius est perduratura.

Notat hic Hurtad. diff. 8. ex Filliuc., etiam post Bullam Pii V. prohibentis Censum personalem, posse hujusmodi Contractum vitalitium celebrari, itaut non habeat rationem Census, sed sit Contractus innominatus, quo persona pro pecunia sibi data obligetur ad aliquam summam quotannis pro sua vita, non tanquam ad pensionem ex persona fructifera, sed tanquam ad partem solutionis summæ acceptæ, at-

attento periculo solvendi plusquam accepit, vel minus, ob incertitudinem vitæ personæ assignatæ; Ut si persona, quæ potest vivere probabiliter viginti alios annos, det alii centum cum onere, quod solvat decem, vel duodecim (idque ratione lucri cessantis) quoad vixerit, immo posset etiam quatuordecim, verbi gratia, vel quindecim, si pariter etiam ineat Contractum trium cum mercatore.

XI. Quæritur septimo: An licitus sit Census utraque ex parte redimibilis?

Respondeo, multos cum Sot, Navar. negare apud Dicastil., & Trull., quia videtur habere rationem mutui; Alii tamen concedunt cum Less., Valent., Molin. disp. 377. apud Sal. dub. 25.; quia pereunte re censita perit jus ad pensiones, & ad repetendum debitum; quod non haberetur, si esset mutuum: Quare Census realis utrinque redimibilis videtur esse similis Contractui, qui dicitur *Godere a Godere*; quando scilicet, ut diximus quæst. 3. art. 2, num. 12. fit emptio, verbi gratia, domus cum pacto retrovenditionis, & deinde eadem domus locatur eidem venditori: Si vero Census hic utrinque redimibilis sit personalis, est pariter licitus, sed non consulendus propter periculum usuræ; non est tamen revera usurarius, quia pereunte persona non potest pretium suum Censitor ab hæredibus repetere, sicut posset, si esset mutuum, ut ostendimus quæst. 3. de Usura art. 4. num. 7.

ARTICULUS III.

De Conditionibus jure positivo requisitis ad Contractum Census.

I. Olim Martinus V., & Calixtus III. plura requirebant circa Contractum Census, prout in Germania solebat institui.

II. Nicolaus V. approbavit hunc Contractum, prout in Regno Neapolitano, & Sicilia celebratur, sub quatuor præsertim conditionibus.

III. At Pius V. in celebri sua Bulla decrevit usurarium esse talem Contractum, si deessent decem conditiones. Et communius docent etiam in foro conscientiæ esse invalidum, & usurarium deficientibus his conditionibus, ubi Bulla est recepta.

IV. Debet primo constitui Census super re fructifera, & certis finibus designata, qua pereunte Census extinguatur; quamvis alia bona soleant tanquam hypotheca generalis addi solum ad securitatem solutionis.

V. Debet secundo pretium Census solvi pecunia numerata coram Notario, & Testibus. Quid si in pretio detur læsio, num debeat diminui pensio, an debeat pretium augeri?

VI. Debent tertio pensiones in pactum deduci, quæ aut in fine anni, aut singulis semestribus solvantur; Et in loco ubi fuerit conventum, dummodo non addatur novum onus Censuario.

VII. Debet quarto deobligari Censuarius a casibus fortuitis, nec obligari, ut reddita infructifera aut totaliter aut partialiter hypotheca speciali, alia substituatur. Quid si talis hypotheca specialis nonnullis dumtaxat annis fructum non ferat?

VIII. Debet quinto non posse impediri Censuarius, quominus alteri vendat rem Censui subjectam; Nec si vendat, debeat laudemium solvere.

IX. Debet sexto Censuarius, si velit rem censitam vendere, monere Censitorem, & per mensem illum expectare, ut deliberet, si velit aliis præferri.

X. Debet septimo excludi pactum, quo Censuarius non solvens præfixo tempore pensiones obligetur ad interesse. At expensæ necessariæ ad exigen-

gendas pensiones à debitore culpabiliter moroso exigi poterunt; Sicut etiam probabiliter lucrum cessans intrinsecum, quamvis non extrinsecum.

XI. *Debet octavo ex pensionibus non solutis non posse novus Census fundari, aut idem augeri.*

XII. *Debet nono Census esse redimibilis, dummodo antea per bimestre denuncietur Censitori, quod Census redimendus sit. Putant nonnulli, Census irredimibiles non vetari, si majori pretio emantur, Census redimibilis emi poterit tertia, vel quarta parte minoris, quam valeat. Non vetatur in Bulla pactum, quod Census non possit per partes redimi.*

XIII. *Debet denique pretium ab initio statutum Censui non posse a Censitore vendi minori pretio, nisi forte census evaserit illiquidus, aut non facile exigibilis.*

XIV. *Universim pretium Census justum desumendum est ex praxi timoratorum cujuscumque regionis.*

I. TRes extant Bullæ circa Contractum Census. Prima est Martini V. pro Germania approbata a Calixto III., in qua decernit Pontifex, Primo, quod Census constituatur super certa re, quæ sola maneat obligata ad pensiones; Secundo, quod solvatur pretium Census pecunia numerata; Tertio, quod possit libere venditor redimere Censum etiam per partes; Quarto, quod re illa casu pereunte pereat Census; Quinto, quod pensiones solvendæ non superent fructus rei Censui subjectæ. Notat tamen Hurtad. cum Less., Molin., Sot, contra Lopez, & Mirand., quod dicti Pontifices in ista Bulla nihil prohibeant, aut præcipiant, sed solum approbent Censum sic institutum in Germania.

II. Secunda Bulla est Nicolai V.; quæ ex Hurtad. eodem modo approbat Censum institui solitum in Regno Neapolitano, & Siciliæ cum iis quatuor conditionibus; Primo, quod Census instituatur super re certa specialiter, & generaliter super omnibus bonis; Secundo, quod apponatur pactum de retrovendendo eodem pretio. Tertio, quod non fiat ultra decem pro centum; Quarto, quod pro securitate possint apponi pacta, & pœnæ.

III. Tertia Bulla est Pii V., quæ habetur apud Molin. disp. 389., statuentis plures conditiones in Censu, itaut sine illis celebratus habendus sit usurarius in iis Provinciis, ubi ea Bulla est recepta. Aliqui tamen cum Dian. part. 1. tract. 8. resol. 44., Sal., Navar., Less., Azor., Molin., Tambur. hic putant, solum in foro exteriori reputandos esse usurarios, si non desint ea, quæ jure naturali requiruntur, quia ex præsumptione fraudum eas conditiones Pontifex apposuit; Unde cessantibus omnibus fraudibus, & dolis, cessat obligatio in conscientia talis legis. Sed communius Hurtad. diff. 8., Trull. dub. 3., Faustus, Salon., Bonac. num. 43., & alii apud eundem Dian. loc. cit. putant, etiam in foro conscientiæ talem Contractum sine iis conditionibus celebratum esse invalidum, & fœneratitium; unde pensiones computandæ sint in extinctionem sortis principalis; Et ratio est, quia quamvis non sit injustus, & usurarius ex natura rei, est tamen talis ex jure positivo illum prohibente ob periculum usuræ, & injustitiæ: Præterquamquod omnis Contractus celebratus sine forma substantiali a jure requisita invalidus est, & in foro conscientiæ non obligat; ut communius Doctores docent: Conditiones a Pio V. requisitæ sunt hujusmodi.

IV. Prima est, ut constituatur Census

sus super re immobili fructifera ex natura sua, & certis finibus designata. Unde excluduntur Census personales, etiamsi cum hypotheca celebrentur, (quicquid in contrarium dicant Navar., & Lopez apud Hurtad., putantes loqui Pontificem tantum de Censu reali, quod scilicet debeat super re immobili fundari, & præscindere a Censu personali.) Notandum tamen, reputari rem immobilem non solum agrum, domum, &c., sed etiam vectigalia, & officia perpetua, & Census perpetuos irredimibiles; immo etiam redimibiles, ex Hurtad, Bonac., Rebel. contra Molin., & Azor. disp. 189. Notandum etiam, quod quamvis res immobilis debeat esse nominatim designata, ut excludantur Census instituti super omnibus bonis, hoc tamen non tollit, quominus præter rem, aut res nominatim designatas, possint etiam addi omnia alia bona tanquam hypotheca ad securitatem solutionis pensionis. Quamquam pensio non duret, nisi quousque durat hypotheca specialis, seu res, super qua nominatim est imposita.

V. Secunda conditio est, quod Census ematur pecunia numerata, præsentibus Testibus, & Notario: Unde si pars tantum pretii solvatur numerata pecunia tempore Contractus, pars tantum pensionis correspondens debetur.

Dubium est, Num qui læsus est in pretio justo Census, verbi gratia accipiendo quinquaginta pro Censu valente centum, teneatur solvere tantum partem pensionis, verbi gratia quinque, an vero integram pensionem, puta decem, ita tamen ut Censitor teneatur supplere, seu restituere defectum pretii, & omne lucrum cessans, & damnum emergens Censuario ex defectu justi pretii?

Respondeo, Molin., & Sal. putare, quod teneatur tantum ad partem; Less. vero, Bonac. num. 22.; & alii putant, quod possit Censualista integram pensionem percipere, quia non læsit Censuarium in pensionibus, sed in pretio Census, atque adeo solum tenetur hoc ad æqualitatem reducere; sicut qui emit agrum pretio diminuto, fit dominus totius agri, quamvis teneatur pretium ad æqualitatem reducere. Neque dicas; ita se habet totum ad totum, uti pars ad partem, ex leg. *Qua de toto*, &c.; Nam hæc lex intelligenda est, quando pars tantum pretii, de quo fuerat conventum inter contrahentes, fuerit diminuta, non vero quando pretium conventum fuit diminutum.

VI. Tertia conditio, quod pensiones in pactum deducantur, & quod non obligetur Censuarius ad solvendas pensiones anticipato; non enim ad id tenetur ex natura Contractus: Quare debet pensiones solvere aut in fine anni, aut pro rata temporis, vel ut moris est, ex Sal. disp. 42., singulis semestribus.

Rogabis, Ubinam solvenda sit pensio?

Respondeo non posse obligari Censuarium, ut suis expensis solvat pensionem in domo Censitoris; cum id etiam sit onus extra naturam Contractus: Quare Censuarius tenetur pensionem solvere in loco, ubi fuerit conventum, modo conventio non fuerit onerosa, ut fuse Bonac. disp. 1. quæst. 5. de Restitutione.

VII. Quarta, ne obligetur Censuarius ad casus fortuitos, hoc est ne obligetur ad pensionem, si res Censui subjecta præter suam culpam evadat infructifera: Quamvis enim possit Censitor petere assecurationem, vel fidejussionem, itaut si una res Censui subjecta reperiatur aliena, succedat alia; non potest tamen petere, ut si una res evadat infructifera sine culpa Censuarii, succedat alia; nec potest petere,

tere, quod si evadit res infructifera, aut perit secundum partem, adhuc integra pensio solvatur.

Dubium tamen est, An iis annis, quibus res censita nullos fructus affert ex casu fortuito, adhuc teneatur Censuarius solvere integram pensionem: Verbi gratia, si domus, in qua Census est collocatus, propter pestem, aut bellum non possit habitari aliquo anno?

Respondeo, Molin. disp. 390. cum Less. putare, quod iis annis non debeatur pensio: Ratio est, quia Census realis est emptio juris ad recipiendam partem fructuum, quos res censita quotannis reddit; ergo pereuntibus aliquo anno fructibus vel totaliter, vel partialiter, perit eo anno pensio vel totaliter, vel partialiter. Sed communius censent cum Bonac. num. 27., Rebel., Navar., quod debeatur pensio, nisi res censita multis annis fit infructifera; quia ea est communis praxis; & quia Census non est jus ad ipsos numero fructus; alioquin semper pensio deberet esse ejusdem rationis cum fructibus illius anni, nec posset Censuarius vendere fructus invito Censitore; sed est jus ad pensionem ex fructibus, quos solet res censita producere. Quod si culpa Censuarii pereat res, aut reddatur infrugifera, adhuc tenetur hic pensionem solvere, ut putant Bartol., & Medin.; Vel, ut putat Navar., Rebel., Sal., Less., tenetur Censuarius solvere pretium, & interesse lucri cessantis, & damni emergentis, cum non debeat pati damnum Censitor ex culpa Censuarii.

VIII. Quinta conditio, ut non privetur Censuarius facultate vendendi, aut donandi rem censitam; nec si vendat, teneatur solvere Censitori laudemium; quod alicubi est quinquagesima, alibi trigesima, & in aliis locis alia pars rei alienatæ.

IX. Debet tamen, (ut habetur in sexta conditione,) Censuarius volens vendere rem censitam monere Censitorem, num velit ipse illam emere eodem pretio, ut aliis præferatur, expectarique debet ejus deliberatio per mensem ex Bulla.

X. Septima, ut non fiat pactum, quo Censuarius existens in mora, seu non solvens pensionem constituto tempore teneatur ad interesse lucri cessantis, vel ad Cambium, vel ad aliam pœnam, nec ad salaria, seu expensas medio juramento creditoris liquidandas. Ratio est, quia vult Pontifex tollere occasionem damni, & injuriæ, qua opprimuntur Censuarii non potentes solvere. Verum, ut notat Molin. disp. 390., & Hurtad., non prohibet Pontifex exigere expensas rationabiles, & moderatas factas ob moram debitoris culpabilem a creditore ad recuperandam pensionem; quia hoc debetur jure naturæ, sed solum vetat exigere quicquam aliud virtute pacti superadditi: Nec vetat exigere interesse lucri cessantis intrinseci; ut si pensio solvenda esset in tritico, tempore, quo valebat duos aureos, & erat tunc vendendum a creditore, deinde solvatur tempore, quo valet unum aureum: Etenim hoc interesse lucri cessantis intrinseci ex natura rei debetur; solum vetat exigere interesse lucri cessantis extrinseci, ut si mercator pensionem illam negotiaturus esset.

XI. Octava conditio, quod ex pensionibus non solutis, aut non solvendis non augeatur Census, nec novus creetur: Quamvis non prohibeat Pontifex, quod ex pensionibus jam solutis possit numerata pecunia novus Census creari, aut idem augeri.

XII. Nona, quod nunquam possit Censitor repetere pretium, sed semper liberum sit Censuario Censum redimere, restituto pretio: Quamvis debeat ad Censitori antea per bimestre denunciare, qua denunciatione facta

potest

potest Censitor intra annum compellere Censuarium ad pretium solvendum, redimendumque Censum. Navar. tamen, Valent., Less., & alii apud Bonac. contra Rebel., & Sal. putant non prohiberi Census irredimibiles, dummodo majori pretio emantur; alioquin damnandi essent innumeri Prælati Ecclesiastici, qui percipiunt Census perpetuos, in quibus constituti, & fundati sunt tituli Beneficiorum; ut notat Bonac.: Qui addit, Census redimibiles emi posse quanti res valet, detracta tertia, vel quarta parte ob gravamen redimendi in gravamen venditoris appositum; Verbi gratia, si res censita valeat centum quinquaginta, & reddat quotannis septem, vel octo aureos, potest creari super illa Census redimibilis centum aureorum, vel centum & decem; Si tamen Census esset irredimibilis, debet res censita emi, quanti valet, videlicet centum quinquaginta; aliquando tamen minoris, verbi gratia centum quadraginta; quia revera plus est habere plenum rei dominium, quam habere solum jus percipiendi certam pensionem, quam res illa reddit. Notatque pariter hic Bonac. ex Molin., Sal., Reginald., & aliis contra Navar., posse ex vi Bullæ in Censu apponi pactum, quod non redimetur per partes; alioquin emptor damnum pateretur recipiendo pretium per partes, immo majus damnum pateretur, quam Censuarius ob gravamen suum.

XIII. Decima, quod pretium semel Censui constitutum non possit minui, vel augeri ob varias temporum, aut contrahentium qualitates; Sed reddendum est emptori æquale pretium illi, quo ab initio fuit emptus. Non videtur tamen negandum, quod Census, qui non est liquidus, nec potest absque laboribus exigi, possit pretio minori emi, ex Less., Molin., Bonac.; Solum enim prohibetur, quod Census emptus, verbi gratia, centum aureis, deinde aliis vendatur alio pretio, idque ad vitandas oppressiones, quas Censuum emptores facere solent, emendo Census vili ab indigentibus pecunia, & illos revendendo majori pretio.

XIV. Pretium autem Census in Regno Castellæ statutum a Philippo II. anno 1563. apud Sal. dub. 12. est pro uno quatuordecim, atque adeo nonaginta octo pro septem singulis annis: In Regno utriusque Siciliæ statuit Nicolaus V., ne minoris ematur, quam decem pro uno, seu non pluris solvantur quam decem pro centum: Philippus tamen Secundus videns crevisse sic emptores, statuit pro Sicilia quinque pro centum. Pro Germania etiam Carolus V., & Clemens VIII. pro statu Ecclesiastico auxerunt pretium Census. Videndum tamen quid in unaquaque Regione statutum sit, quidque ferat praxis, & judicium prudentium, & timoratorum.

In Italia, ut habet Sal. dub. 22. ut plurimum septem emuntur pro centum, & nunc temporis minoris; In Gallia octo cum dimidio; Et undecim, & duodecim pro centum, ubi viget negotiatio; quia pecunia præsens ibi multum æstimatur, & Census minoris; unde hujus pretium vilescit.

ARTIC. ULT.

Expediuntur, quæ supersunt de Censibus.

I. Pii V. Bulla non obligat, ubi non est recepta. Num in Regno Neapolitano recepta sit?

II. Præscriptio militat etiam in Censibus adversus jus, quod habet Censitor exigendi pensiones.

III. Immemorialis continuatio solvendi pensiones vim habet causæ, & tituli, utant debeant continuari.

IV. In dubio num res sit censuaria, an emphyteutica, censenda potius est esse censuaria.

V. Si dubitatur vero, num Census sit redimibilis, an irredimibilis, censendus redimibilis.

I. QUæritur primo: An Bulla Pii V. omnes obliget?

Respondeo illam non obligare, ubi non est recepta; Nam in Cap. *Si quando*, *De rescriptis*, dicitur, Quando mandata, aut literæ Apostolicæ ad aliquorum Prælatorum, vel Principum manus pervenerint, integrum esse, si aliqua incommoda judicentur continere, Pontifici indicare, ut sua revocatione, & moderatione providere dignetur; Si autem taceat, censetur revocare, quia petitioni annuere, & consentire videtur. Sal. autem dub. 6. docet, in Regno Neapolis citra, & ultra Pharum non esse receptam: Nec est recepta Matriti; Rex enim dixit in comitiis habitis Matriti anno 1583. non esse receptam hanc Bullam, sed instantias necessarias Pontifici factas esse: Sicut autem per desuetudinem leges non amplius obligant, ita per non acceptationem; quamvis peccet qui sine causa illas non acceptat; proscripta siquidem est ab Alex. VII. thesis 28., quæ habet: *Populus non peccat, si absque ulla causa non recipiat legem a Principe promulgatam*. Verum quidem est, quod Pontifex possit omnes obligare lege sua, etiamsi ea non acceptetur; cum non a Communitate, ut Principes civiles, & Reges, sed a Christo Domino habeat vim condendi leges; Suavitas tamen Ecclesiæ postulat, ut nolit Pontifex populum obligare, quando legem ex justa causa non acceptat; Et hac de causa in Gallia non obligat Tridentinum quoad leges positivas ibi non acceptatas, quamvis non possit non obligare omnes quoad dogmata, quæ in eo continentur.

II. Quæritur secundo: An in Censibus præscribi possit contra jus, quod habet Censitor exigendi pensiones; itaut si spatio, verbi gratia, quadraginta annorum non sit soluta pensio bona fide, non amplius debeatur?

Respondeo cum Vega, & aliis apud Sal. dub. 45. affirmative. Ratio est, quia ex leg. *Omnes*, Cod. *de Præscriptione triginta, vel quadraginta annorum* habetur, quod omne jus sive publicum, sive privatum præscriptione extinguitur quadraginta annorum spatio, & intervallo; quod etiam in redditibus annuis procedit, ex leg. *Eos*, Cod. *de Usuris*.

III. Eodem modo solutiones factæ a tempore immemoriali, quamvis nullam causam contineant, jure præscriptionis inducunt obligationem, ut in posterum fiant; quia illa immemorialis continuatio vim habet causæ, & tituli ex Covar.: Si vero sint factæ per tempus non immemoriale, non valent ad inducendam obligationem titulo præscriptionis saltem in foro animæ; quia forte datæ sunt ex benevolentia, vel ex alia causa, quæ non parit præscriptionem.

IV. Quæritur ultimo: Quid dicendum, quando dubitatur, sitne res censuaria, an emphyteutica? Sitne Census redimibilis, an irredimibilis?

Respondeo ad primum, censendam esse rem censuariam; quia Census minus gravat, quam emphyteusis; Nam res emphyteutica amittitur non soluta pensione per certos annos.

V. Ad secundum vero dico, censendum esse redimibilem, propter eandem rationem, quia odia restringi debent, & in ambiguis, quod minus est, eligitur.

QUÆ-

QUÆSTIO V.

De Emphyteusi, Feudo, & Libello.

Quærendum primo, Quid, & Quotuplex sit Emphyteusis, & Feudum, & in quo differant a Libello, & aliis Contractibus? Secundo, Quænam sint conditiones horum Contractuum? Tertio, Quinam possint dare, & accipere, & succedere in Feudum, & Emphyteusim? Quarto, Quando, & quomodo amittatur Feudum? Nam Emphyteusim temporalem amitti per lapsum temporis præfixi certum est; Sicut etiam omnis Emphyteusis amittitur per hoc, quod non solvatur pensio, ut dicemus.

ARTICULUS I.

Quid, & Quotuplex sit Emphyteusis, Feudum, & Libellus?

I. Emphyteusis idem est, ac Plantatio; estque Contractus, quo res immobilis conceditur alicui quoad dominium utile pro pensione reali solvenda.

II. Feudum dicitur a Fidelitate exhibenda; Est quippe Contractus, quo Infeudator dat Feudatario rei alicujus immobilis dominium utile, cum onere præstandi obsequium personale in recognitionem dominii directi.

III. Libellus, seu Contractus Libellaticus est Contractus subfeudalis, aut subemphyteuticus, quo quis rem in feudum, aut emphyteusim acceptam alteri tradit pro pensione sibi solvenda; Et quidem cum consensu domini directi, si detur ultra decennium.

IV. Feudum, & Emphyteusis in multis differunt inter se.

V. In multis pariter differunt a Locatione; Necnon a Venditione, & Usufructu.

VI. Emphyteusis dividitur in Perpetuam, & Temporalem, Ecclesiasticam, & Communem, Novam, & Veterem, Hæreditariam familiarem; Non Hæreditariam, & Hæreditariam mixte.

VII. Dividitur etiam Feudum in Regale, & non Regale, in Nobile, & Ignobile, Francum, & non Francum. Aliud pariter est Ecclesiasticum, aliud Novum, aliud Masculinum, aliud Hæreditarium, aliud Indivisibile.

I. Quæritur primo: Quid sonet hoc nomen Emphyteusis? Et quid importet?

Respondeo Emphyteusim Græce idem esse, ac latine Plantationem, quia olim in emphyteusim dabantur solum terræ incultæ, ut plantationibus, & cultura fertiles evaderent. Nunc tamen quælibet res immobilis datur in emphyteusim; itaut qui dat in emphyteusim, retineat rei illius dominium directum, & proprietatem, unde dicitur Dominus directus, seu proprietarius; Et ille, cui datur res in emphyteusim, acquirat ejus dominium utile, unde Emphyteuta dicitur dominus utilis: Hic autem tenetur quotannis domino directo pensionem solvere in recognitionem dominii directi: Quare Emphyteusis definitur, quod sit *Contractus, quo res aliqua immobi-*

lis

lis ad longum tempus conceditur alicui quoad dominium utile pro pensione reali solvenda, ex leg. 1. Cod. de Jure Emphyteutico.

II. Quæritur secundo; Quid sonet, & quid importet Feudum?

Respondeo, Feudum denominari a fide, seu fidelitate exhibenda; Est enim Contractus, quo quis tradit Feudatario, seu Vassallo rem aliquam immobilem quoad dominium utile, retento dominio directo, itaut in recognitionem dominii directi teneatur illi præstare obsequium, seu servitutem personalem: Quare qui dat in feudum, dicitur Infeudator, & dominus fundi; qui accipit, dicitur Feudatarius, & Vassallus.

III. Quæritur tertio: Quid sit, & quid ferat Contractus Libelli?

Respondeo nomine Libelli venire Contractum subfeudalem, seu subemphyteuticum, quo scilicet quis rem acceptam in feudum, vel emphyteusim alteri tradit pro pensione sibi quoque solvenda: Potest enim res feudalis, vel emphyteutica alteri tradi in emphyteusim, vel locari, vel vendi servatis debitis conditionibus, de quibus mox.

IV. Ex dictis sequitur primo, differre Emphyteusim a feudo, quia in emphyteusi conceditur dominium utile pro pensione reali; in feudo vero pro servitio aliquo personali, saltem contento in forma fidelitatis servandę oblatæ sub juramento. Potest aliquando feudo addi aliqua pensio realis, & in tali casu, quamvis sit mixtum ex feudo, & emphyteusi, habet tamen rationem feudi, quamvis non nobilis, nec stricti.

Notandum etiam, quod Emphyteusis constitui debeat in sola re immobili, non vero in re, quæ cum immobilibus computatur, ut in annuis redditibus; Feudum tamen etiam in his constitui potest: Præterea dominus directus feudi, seu rei feudalis habet jurisdictionem in feudatarios quoad controversias feudales inter ipsos; non tamen dominus directus emphyteusis, seu rei emphyteuticæ. Item fœmina non potest succedere in feudum, nisi in institutione id exprimatur; secus in Emphyteusi: Feudatarius non cogitur præstare obsequium non exigente domino, Emphyteuta vero tenetur ad pensionem, quia dies exigit, seu clamat pro domino: Feudatarius potest absque consensu domini se feudo abdicare; non tamen Emphyteuta: Feudatarius non potest rem feudalem appignorare, donare, aut aliter transferre, bene tamen potest Emphyteuta.

V. Sequitur secundo, differre Emphyteusim, sicut etiam Feudum, a Locatione; quia per locationem non transfertur dominium utile in conductorem, ut quando locatur equus; Et quamvis transferatur dominium utile pro certa pensione solvenda, quando locatio est ad longum tempus, ut notat Bonac., at locatio potest etiam constitui in re mobili. Præterea potest locatio fieri ad breve tempus, ubi Emphyteusis non potest fieri minus decennio, ex *leg* 1., ff. *de Superficiebus*: Locatio demum fit pro pensione proportionata fructui rei, cum sit quædam venditio fructuum rei locatæ: Emphyteusis vero fit pro pensione minore, quam sit valor fructuum rei, eo quod fiat in recognitionem dominii directi.

Sequitur tertio, differre hos Contractus a venditione, quia per venditionem transfertur non solum dominium utile, sed etiam directum; Differunt etiam ab usufructu, quia usufructus potest etiam in rebus mobilibus constitui; & quia usufructus finitur morte usufructuarii; non tamen feudum, aut Emphyteusis, nisi res sit concessa solum in vitam Emphyteutæ, aut

aut Feudatarii; Demum quia Emphyteuta, & Feudatarius possunt vendere, & donare jus suum, (quamvis Feudatarius non absque licentia domini directi;) Usufructuarius autem nequit jus suum alteri transferre.

VI. Quæritur secundo: Quotuplex sit Emphyteusis?

Respondeo, dividi primo in Perpetuam, qua scilicet datur res emphyteutica sine ullo termino, & Temporalem, qua datur ad tempus; quod tamen non potest esse brevius decennio; Aliquando tamen datur ad unam, vel plures vitas, vel ad plures generationes. Secundo dividitur in Ecclesiasticam, cujus scilicet dominium directum spectat ad locum pium; Et communem, seu profanam, cujus dominium habet laicus, vel clericus. Tertio, in Novam, quæ scilicet nondum transcendit primum Emphyteutam; & Veterem, quæ scilicet jam transcendit primum. Quarto, dicitur Hæreditaria; quæ scilicet datur Titio verbi gratia, & ejus hæredibus, quamvis extraneis; dicitur Familiaris, quæ datur Titio, verbi gratia, & aliis, qui sunt de familia, juxta pactum positum in investitura; Dicitur non Hæreditaria, quæ datur vel Titio soli, vel aliis etiam, quos ipse nominare voluerit; Dicitur Hæreditaria mixte, quæ scilicet datur Titio, & aliquibus tantum, non omnibus hæredibus.

VII. Quæritur tertio: Quotuplex sit Feudum?

Respondeo, dividi primo, ut notat Hurtad. diff. 16. in Regale; quod scilicet conceditur a supremo Principe cum jurisdictione, & titulo honorifico, puta Ducis, Marchionis, Comitis, &c.; & Non regale, quo præter jurisdictionem titulus honorificus non conceditur. Secundo, in Nobile, quod scilicet accipientem facit, vel ostendit nobilem, ut contingit, quando conceditur ab Imperatore, vel Rege; & Ignobile, quod non est hujusmodi, eo quod datur a privatis hominibus. Tertio, Francum est, quod scilicet est liberum ab omnibus obsequiis, & servitiis, exceptis iis, quæ continentur in forma fidelitatis, per quam Feudatarius jurat domino se futurum fidelem contra quemlibet, vel nullo excepto, & tunc dicitur Legitimum; vel excepto supremo Principe, & tunc dicitur Non legitimum; Non Francum vero est, quod non est liberum ab obsequiis, & servitiis; Nunquam autem censetur esse francum, nisi id exprimatur in institutione ipsius. Quarto, est Ecclesiasticum, quod scilicet ab Ecclesia, vel Clerico, ut Clerico conceditur; est vero Sæculare, quod conceditur a Principe civili. Quinto dicitur Novum, quod non trascendit primum Feudatarium, seu non obtinetur successione, sed prima institutione; dicitur Paternum, quod scilicet cœpit obtineri a parentibus usque ad quartum gradum inclusive; Dicitur Antiquum, quod cœpit obtineri a majoribus supra quartum gradum, videlicet non solum a patre, vel matre, Avo, Abavo, Atavo, sed etiam a Tritavo. Sexto dividitur in Masculinum, quod scilicet tantum masculis conceditur; & Fœmininum, quod etiam fœminis. Septimo, in Hæreditarium, quod scilicet ad hæredes, quamvis extraneos, potest transmitti, & Non hæreditarium, quod scilicet ad Agnatos transmitti debet, etiamsi non sint hæredes. Octavo, in Indivisibile, quod nequit dividi, ut Ducatus, Marchionatus, &c.; & Divisibile, quod scilicet dividi potest, ut sunt, quæ dignitatem non continent.

A R.

ARTICULUS II.

De Conditionibus Feudi, & Emphyteusis.

I. Ut Feudi Contractus celebretur, sex conditiones requiruntur; præsertim quod fiat in re immobili, & cum debitis solemnitatibus. Nec potest Feudum oppignorari, sicut oppignorari potest res emphyteutica.

II. Emphyteusis etiam varias conditiones requirit; præsertim (sicut in Feudo,) quod Emphyteutæ transferatur dominium utile, & concedatur possessio naturalis, & physica rei illius immobilis; non tamen possessio civilis.

III. Quid requiritur, ut possit Emphyteuta jus suum utile alteri donare, aut rem emphyteuticam legare, permutare, hypothecare, aut oppignorare? Et quando laudemium solvendum sit?

IV. Emphyteuta incidit in commissum, quando pensionem non solvit per duos annos, si res Emphyteutica sit Ecclesiastica; aut per tres, si sit laica. Et quando hæc redit ad proprietarium citra culpam Emphyteutæ, huic melioramenta utilia, & gravia compensanda sunt.

V. Pensio non est solvenda, si citra culpam Emphyteutæ res pereat. Quid si deterior fiat?

VI. Qui incidit in caducitatem, poterit moram purgare celeritate solutionis intra decem dies.

VII. Si res emphyteutica transeat in manus mortuas, solvi debet domino directo quindennium.

I. Quæritur primo: Quænam conditiones requirantur ad Contractum Feudi?

Respondeo requiri, Primo, ut in re immobili, puta in agro, vel in re putata immobili, ut in redditibus perpetuis, constituatur. Secundo, quod talis rei transferatur in Feudatarium solum dominium utile, & concedatur proinde possessio naturalis, retento apud Infeudatorem dominio directo, & possessione civili; cum non possideat illud Feudatarius nomine proprio, sed nomine domini directi. Tertio, quod Feudatarius investiatur, seu mittatur in possessionem ab Infeudatore, & illi juret fidelitatem. Quarto, quod feudum concedatur solum propter obsequium personale, si scilicet a domino directo exigatur; aliter incidat in caducitatem, seu feudum amittat: Quamvis aliquando soleat concedi etiam ob pensionem realem, tunc autem non est purum feudum. Quinto, quod Feudatarius non possit sine consensu domini feudum alienare; & si alienet, alienatio sit irrita, & feudum amittat: Immo nec potest illud oppignorare, sicut potest oppignorari res emphyteutica; Et disparitas est, quia aliquando ad solvendam pensionem emphyteusis opus est rem emphyteuticam oppignorare; at ad solvendum obsequium personale Feudatarius oppignoratione non indiget. Sexto, ut Investitura, seu missio in possessionem fiat cum debita solemnitate coram testibus, & in conspectu rei in feudum datæ.

II. Quæritur secundo; Quænam conditiones ad Emphyteusim requirantur?

Respondeo requiri jure communi, Primo, quod instituatur in rebus immobilibus fructiferis, & solo adhærentibus, ut in agris, domibus, &c. Secundo, quod transferatur in Emphyteutam dominium utile, atque adeo concedatur possessio naturalis, & physica, non vero civilis; nam dominus directus possidet illam civiliter, seu nomine proprio: Unde fit, quod Emphyteuta solum possit præscribere quoad dominium utile, non quoad dire-

directum; cum ad præscriptionem requiratur possessio civilis, quam Emphyteuta non habet relate ad dominium directum.

III. Tertio, quod nequeat Emphyteuta jus suum utile alteri vendere non admonito prius proprietario, ut si velit, possit illud intra duos menses emere; alias illud amittit. Potest tamen Emphyteuta jus utile suum alteri donare, verum rogando proprietarium, ut investiat, seu in possessionem rei mittat donatarium; quod tenetur intra duos menses proprietarius efficere, si persona sit talis, ut possit facile ab illo obtinere pensionem. Præterea potest Emphyteuta simili modo rem emphyteuticam legare, permutare, locare etiam ad decennium, hypothecare; & si non sit res Ecclesiastica, etiam oppignorare, rogato etiam proprietario, ut intra duos menses in possessionem mittat, ubi est necessaria possessio, alias rem amittit. Ubi notandum, quod si Contractu res alienetur, scilicet venditione, donatione, legatione, permutatione, & locatione ad minus ad decennium, tunc solvendum sit laudemium pro pretio a novo Emphyteuta ob laborem mittendi alium in possessionem: Quod tamen non est solvendum, si res detur filiæ in dotem, aut si hæres necessarius illam accipiat titulo hæreditatis: Laudemium autem solvendum est ex Trull. dub. 8. in conscientia, etiamsi non petatur, domino directo ab eo, cui res venditur, vel donatur, vel oppignoratur, quod in Regno Valentino est decima pars pretii, si vendatur; vigesima vero si oppignoretur.

IV. Quarto requiritur, ut Emphyteuta obligetur solvere proprietario quotannis, aut alio præfixo tempore certam pensionem, seu canonem, aut in pecunia, aut in fructibus, prout convenitur: Hæc autem regulariter debet esse minor, quam valeant fructus rei; quia non solvitur ad lucrum, sed in recognitionem dominii directi: Quod si pensio non solvatur per duos annos, quando res emphyteutica est Ecclesiastica, vel per tres, quando est laica, Emphyteuta incidit in caducitatem, seu in commissum, hoc est rem illam amittit cum melioramentis, etiamsi sit superior pii loci: Quamvis pio loco concedatur deinde restitutio in integrum, sicut Minori. Quando vero res emphyteutica redit ad proprietarium sine culpa Emphyteutæ, vel quia finitur emphyteusis, vel aliter, tunc melioramenta utilia gravia, quæ magnis expensis emphyteutæ accreverunt rei, solvenda sunt Emphyteutæ secundum valorem, quem tunc habent; non vero non utilia, aut non gravia, aut quæ casu accreverunt, &c.

V. Notandum tamen primo, quod si absque culpa Emphyteutæ res pereat, liber hic sit ab obligatione pensionis, (nisi forte se obligavit ad casus fortuitos,) quia res domino perit: Si tamen pars rei superfit, non potest cedere emphyteusi, ut notat Bonac. num. 16., sed debet adhuc integram pensionem solvere, dummodo non sit magna; tunc enim ex æquitate videtur diminuenda: Quod si res fiat notabiliter deterior ex culpa etiam levi Emphyteutæ, potest hic illa privari, ut notat Hurtad. diff. 13.; Quamvis nonnulli id negent de re emphyteutica laica.

VI. Notandum etiam, quod qui culpabiliter omisit solvere pensionem per biennium in Ecclesiastica emphyteusi, aut per triennium in laica, tunc rem amittit, quando proprietarius declarat se velle Emphyteutam in eam amissionem incidisse; & probabiliter ad id tenetur ante sententiam judicis; Potest tamen Emphyteuta purgare moram celeritate solutionis intra decem dies,

VII. Notandum demum ex Trull. dub. 8. quod quando res emphyteutica transit ad manus mortuas, verbi gratia, in Ecclesiam, Universitatem, Collegium, quæ nunquam pereunt, tunc ne dominus directus privetur laudemio, quod haberet, si res emphyteutica sit in manu privati, qui facile moritur, debet illi solvi quindennium; hoc est decimoquinto anno solvi debet domino directo tanta pecunia, quanta correspondeat quantitati ultimi laudemii, ut docet Riccius punct. 43.

ARTICULUS III.

Quinam possint in feudum, vel emphyteusim dare, aut accipere, & succedere? Et quando feudum amittatur?

I. In feudum, ac emphyteusim dare possunt, qui liberam habent bonorum administrationem; Unde nequeunt Pupillus, Minor, Furiosus, Prodigus habens Curatorem.

II. Episcopo id prohibetur, nisi relate ad bona, quæ solita sunt dari in emphyteusim, aut in feudum: Quænam autem dicantur sic solita dari?

III. In feudum accipere, ac succedere possunt, qui instituuntur, si nullo jure excludantur.

IV. Fæmina non succedit, nisi feudum sit fœmineum, itaut expresse admittatur.

V. Sine culpa Feudatarii potest quinque modis feudum amitti.

VI. Potest etiam feudum amitti ob culpam Feudatarii; præsertim ob gravem ingratitudinem erga dominum directum, aut si altum proditorie occidat. Num feudum transeat ad Fiscum ob crimen hæresis, aut læsæ majestatis?

VII. Amisso feudo quænam melioramenta debentur domino directo, quænam vero debentur ipsi Feudatario?

I. Quæritur primo: Quinam possint res suas immobiles in feudum, & in emphyteusim tradere?

Respondeo, in feudum, & in emphyteusim dare posse omnes, & solos, qui suorum, vel alienorum bonorum liberam habent administrationem; quandoquidem per hos Contractus habetur quædam species alienationis; cum dominium utile aut in perpetuum, aut per longum tempus transferatur: Unde fit, quod Pupillus, Minor, Prodigus habens Curatorem, ac Furiosus cum non habeant liberam suorum bonorum administrationem, non possint in feudum, aut in emphyteusim dare.

II. Nec possunt Episcopi, & alii Prælati inferiores, quamvis habeant liberam administrationem bonorum suorum Ecclesiasticorum; quia id iis prohibetur in *Extravag. Ambitiosæ, de Rebus Ecclesiæ non alienandis*. Excipiuntur tamen bona, quæ solita sunt dari in emphyteusim, aut in feudum; quia ea dari similiter possunt in evidentem Ecclesiarum utilitatem. Dicuntur autem solita dari, quæ bis saltem data sunt, vel si elapsi sint quadraginta anni, quamvis semel sint data.

III. Quæritur secundo; Quinam possint in feudum accipere, & succedere?

Respondeo, posse in feudum accipere eos omnes, qui ex una parte instituuntur in Contractu feudi successores, & ex alia parte nullo jure excluduntur a successione.

IV. Unde fœmina, quia ad servitium personale est minus apta, non solet succedere, nisi quando feudum est fœmineum, seu quando expresse admittitur.

V. Quæritur tertio: Quibus de causis feudum amittatur?

Respondeo posse feudum amitti tam

tam per culpam, quam sine culpa Feudatarii: Sine culpa amittitur quinque modis: Primo, lapsu termini præscripti in institutione: Secundo, morte Feudatarii: Tertio, renunciatione feudi. Quarto, professione in Religione incapaci: Quinto, præscriptione triginta annorum, quibus alter feudum possederit bona fide tanquam Feudatarius.

VI. Ob culpam vero amittitur, Primo ob gravem ingratitudinem in dominum directum, ratione cujus fit dignus privatione feudi; videlicet si Feudatarius fugit deserendo dominum in bello periclitantem, quando eum poterat juvare sine amissione suæ vitæ; Vel si sciens parari domino insidias, eum non faciat certiorem; Aut si ipse hostiliter dominum insecutus est; Vel si filius, aut vassallus Feudatarii offendit dominum, & Feudatarius admonitus a domino non adducit illum ad petendam veniam; Vel si turpiter lusit cum uxore, filia, aut nepte domini; Vel si Feudatarius vocatus ad Curiam contemnit venire; Vel si domino exigente obsequium debitum neget se esse Feudatarium illius; Vel si abutatur jure feudi alienando illud sine consensu; (traditione tamen secuta) Vel si dominum detulit apud judicem etiam ex jussu, excepto crimine hæresis; Vel demum si hæres Feudatarii non petit investituram intra annum post adeptionem feudi, aut si ipse feudatarius post obitum domini directi non petit intra annum renovationem investituræ; Secundo, amittitur feudum ob culpam Feudatarii contra alium a domino directo; videlicet si occidat fratrem suum, aut si occidat aliquem proditorie: Feudum autem nunquam transire ad Fiscum docent non pauci apud Azor., & Hurtad.; Aliqui tamen putant transire ob hæresim, vel crimen læsæ Majestatis, si feudum sit novum; transit vero ad dominum directum, si ob ingratitudinis culpam amittatur.

VII. Quæritur quarto: Ad quem pertineant melioramenta, quando feudum transit ad dominum directum?

Respondeo, melioramenta, quæ ex industria Feudatarii accreverunt, & sunt a feudo inseparabilia, ut ædificium, jurisdictio, aut alia servitus, ea deberi Feudatario secundum æstimationem, quam habent tunc, quando feudum amittitur: Alia melioramenta, quæ casu, aut naturaliter accreverunt, debentur domino: Vide de his Azor. lib. 10. cap. 20., Julium Clarum, & alios Jurisperitos.

N 2 QUÆ

QUÆSTIO VI.

De Cambiis.

EXaminabimus primo, Quid, & Quotuplex sit Cambium? Secundo, Quid ferat Cambium minutum? Tertio, Quid Cambium locale? Quarto discutiemus conditiones a Pio V. requisitas ad Cambium locale. Demum, Quodnam sit Cambium siccum, & Usurarium?

ARTICULUS I.

Quid, & Quotuplex sit Cambium?

I. Cambium est Permutatio lucrosa pecuniæ pro pecunia diversa, sive quoad materiam, sive quoad pondus, sive quoad locum.

II. Campsor tradens pecuniam Campsario, non transfert illius dominium, nisi sequatur traditio alterius pecuniæ facta a Campsario.

III. Dividitur Cambium in verum, & fictum, seu siccum; in Minutum, & Locale, quod etiam triplex est.

IV. Quodnam dicatur Cambium Custodiæ?

V. Ut taxetur pretium justum Cambiorum, attendenda præsertim est translatio, & assecuratio pecuniæ, ac proinde distantia locorum, & periculum viarum, necnon copia, aut inopia Campsorum, & Campsariorum.

I. IDem sonat Cambium, ac Permutatio rei pro re; Cambire enim, & commutare sunt synonyma; Verum Cambium stricte sumptum definitur, quod sit *Permutatio lucrosa pecuniæ pro pecunia diversa*; sive sit diversa quoad materiam, sive quoad pondus, sive quoad locum, &c.; Aliqui cum Cajet. reducunt Contractum Cambii ad emptionem, & venditionem; nam pecunia præsenti emitur pecunia absens, (eo quod absens possit habere rationem mercis) tum ratione materiæ, quia melior est, vel deterior; tum ratione commoditatis conservandi, vel transportandi, vel numerandi; tum ratione distantiæ localis: Alii reducunt Cambium ad Contractum locationis, & conductionis operum: Alii ad Contractum permutationis, itaut sit species permutationis pecuniam pro pecunia permutare, esto id fiat ex intentione lucri.

II. Petes, an Campsor dans pecuniam Campsario transferat illi dominium per traditionem?

Respondeo non transferre dominium absolute, sicut transfertur in mutuo, sed transferre sub conditione, quod Campsarius tradat aliam pecuniam; nam usque ad secundam hanc traditionem non habetur perfecta permutatio. Ubi notandum, officium Campsoris vetitum esse Clericis, quibus prohibetur negotiatio.

III. Porro dividitur Cambium, Primo in Verum, seu Reale, & Fictum, seu Siccum. Verum est, quando sine ulla simulatione habetur permutatio, & solutio pecuniæ. Fictum est, quando finguntur mitti literæ campsoriæ, ut alibi fiat solutio, quamvis revera aut non mittantur literæ, aut non fiat alibi solutio, sed in eodem loco; Unde pro dilatione alicujus hebdomadæ ad restituendam pecuniam accipitur lucrum;

crum; quod est proprie mutuum, & usura: Dicitur tale Cambium siccum, quia caret titulo ad lucrum, & sic caret humore ad fructificandum.

Dividitur secundo in Minutum, & Locale, seu per literas; Minutum est permutatio pecuniæ diversæ speciei, vel rationis, ut aureæ cum argentea, hujus cum ærea, numismatum majorum cum minoribus, atrosorum cum integris, antiquorum cum novis, patriorum cum externis, vetitorum cum legitimis, &c. Locale Cambium, seu per literas est, quando permutatur pecunia præsens cum absente, quod per literas fieri solet.

Hoc autem Locale Cambium tripliciter fieri contingit, Primo, si Campsor prior accipit pecunias a Campsario, ut ei illas restituat in loco distante; Secundo, si econtra Campsarius prior accipit pecunias a Campsore, ut illas ei restituat in loco distanti. Tertio, si Campsor tradit hic, verbi gratia Neapoli, pecuniam Campsario, quam postea recipiat hic etiam post recambium.

IV. Datur demum cambium custodiæ, quod est improprie Cambium, & consistit in hoc, quod Campsor, seu nummularius, vel trapezita, seu bancarius, vel depositarius custodiat pecunias apud se depositas; habetque rationem dati, & accepti, & paratus est semper restituere; Pro hac tamen custodia exigit aliquod lucrum, seu stipendium: Quia tamen regulariter non restituitur eadem ratio monetæ, ideo talis custodia habet rationem Cambii, ut videre est apud Sal. dub. 20.

V. Universim circa omnia hæc Cambia notandum est ex Hurt. diff. 8., illud censeri lucrum justum, quod vel lege taxatur, vel judicio peritorum in officio; Qui, ut prudenter taxent, attendere debent ad peculiares titulos, & causas, ob quas in quolibet Cambio licitum est lucrum; Verbi gratia in Cambio locali spectanda est translatio, & assecuratio pecuniæ, atque adeo advertendum ad distantiam localem, & ad viam, per quam fit translatio, cum hæc ad assecurationem pecuniæ pertineant: Et universim in quolibet Cambio attendenda est copia, vel inopia Campsorum, & Campsariorum, quia minus debet esse lucrum, quando est copia Campsorum; non secus ac quando est copia vendentium, minoris res valet.

ARTIC. II.

An Cambium Minutum ferat palliatam usuram?

I. Cambium minutum fert pecuniarum permutationem cum lucro.

II. Non est usurarium, si ex justis titulis lucrum consonum reportetur.

III. Justi tituli sunt, Permutatio pecuniarum ex officio; Obligatio cambiendi; necnon commoditas, quæ datur Campsario cambiendo pecunias minutiores cum grandioribus.

IV. Num famulus cambiendo pecunias domini, ipso inscio, possit sibi lucrum retinere?

V. Est pariter justus titulus lucrum cessans, aut damnum emergens, sicuti etiam si dentur pecuniæ puriores, aut rariores.

VI. Nequit pecuniam adulterinam pro vera expendere, qui illam pro vera accepit.

I. Cambium minutum regulariter est illud, in quo dantur pecuniæ grandiores pro minoribus, vel econtra, exigendo aliquid pro tali permutatione.

II. Utrum autem lucrum hoc sit usurarium? Respondeo cum communi negative, dummodo judicio prudentium taxatum sit. Ratio est, quia pluribus ti-

titulis hujusmodi lucrum juste, & licite accipi potest.

III. Primus titulus est, quia ex officio Campsor cambit; occupatio enim, & opera in congerendo pecunias, in numerando, custodiendo, expectando, & in exhibendo se paratum ad eas permutandas in gratiam, & ad petitionem Campsariorum, digna est aliqua compensatione, & lucro.

Secundus titulus est obligatio ad cambiendum; quando scilicet Campsor a Principe, vel a Republica ad id obligatur in gratiam Campsariorum, non tamen quando ille sponte cambit: Sicut enim obligatio ad mutuandum est pretio æstimabilis, quia fert de se onus, ita obligatio ad cambiendum.

Tertius est, quando dantur pecuniæ grandiores pro minutioribus, dando verbi gratia aurum, vel argentum pro moneta ærea; quia pecunia grandior Campsario est commodior ad transferendum, custodiendum, numerandum, &c. Neque dicas, quod Princeps in taxatione pretii pecuniæ grandioris, puta aureæ, attenderit ad omnem utilitatem, & commoditatem, quam de se fert; alias non juste taxaret, cum utilitas pecuniæ ad ejus valorem conducat. Nam contra est, quia quamvis Princeps attenderit ad hæc omnia, taxando pretium pecuniæ, prout pecunia est mensura ad emptionem, & venditionem rerum, & ad solutionem debitorum; at non quatenus est res quædam, quæ possit emi, vendi, cambiri, locari; constat enim pluris æstimari idem pretium, puta aureum in moneta grandiori, quam in minutiori, ob dictas commoditates.

IV. Hinc sequitur primo, lucrum ex hoc titulo non posse accipi, si econtra dentur monetæ minutiores pro grandioribus. Sequitur secundo, quod si famulus acceperit a domino suo mille aureos in auro solvendos Creditori ipsius domini, & illos cum lucro commutet cum argenteis, vel æreis, quos solvit creditori, possit sibi tale lucrum retinere, quando dominus non curat, qua specie solutio fiat. Ratio est, quia tale lucrum est fructus industriæ, & non valoris pecuniæ in ordine ad solutionem: Sicuti si fur, aut usurarius alienam pecuniam negotiatur, non tenetur lucrum restituere; quamvis debeat domino compensare damnum emergens, aut lucrum cessans: Quod si dominus vellet solutionem illam mille aureorum fieri creditori in moneta aurea, peccat venialiter famulus (ut notat Hurtad.) contra justitiam in dominum non exequendo voluntatem illius, si restituat in argentea; peccat etiam contra justitiam in creditorem venialiter, vel mortaliter juxta quantitatem lucri illi cessantis, & tenetur illud compensare, si scilicet creditor fuisset ex tali pecunia lucrum reportaturus; non tamen si erat communi pretio expensurus, quia sic nullum damnum intulit, ut notat idem Hurtad., & Less. apud Trull. dub. 2.

V. Quartus titulus communis multis aliis Contractibus est lucrum cessans, aut damnum emergens Campsori, ut habeat pecunias paratas ad cambiendum; potest enim pro hac causa tantum accipere, quanti æstimatur spes illa lucri, aut expositio periculo damni in gratiam Campsariorum. Sunt etiam aliquando alii tituli, videlicet tum ratione puritatis materiæ, si scilicet dentur centum aurei purissimi antiquiores, vel exteri pro aliis aureis, quibus aliquid metalli est admixtum; tum ratione antiquitatis, vel raritatis, eo quod pluris æstimentur; tum ratione expendibilitatis, quando scilicet commutantur nummi, qui expendi possunt cum iis, qui non possunt; Et universim pro ratione plurium, vel pauciorum titulorum, quatenus concurrant, potest majus, vel minus lucrum à Campso-

psoribus accipi.

VI. Quæritur hic, an qui scienter, aut ex inadvertentia pecuniam adulterinam accepit, possit illam cum veris miscere, & sic pro vera illam expendere?

Respondeo certum omnino esse, quod non possit; Ratio est, quia talis pecunia est vitiosa; res autem notabiliter vitiosa nequit alteri tradi vitio non detecto, ut diximus cum de Venditione. Neque ex eo quod quis fuerit deceptus, potest alios decipere: Sicut neque ex eo quod famulus meus furatus est a me, ideo possum ego ab aliis furari. Ita communiter cum Azor. part. 3. lib. 7. cap. 6., Bonac. hic num. 4.

ARTIC. III.

An Cambium Locale contineat usuram?

I. Cambium locale triplex est, si scilicet pecunia hic accipiatur a Campsore alibi restituenda; aut si hic accipiatur a Campsario solvenda alibi; aut si hic accipiatur a Campsore restituenda in hoc eodem loco.

II. Primi generis Cambium locale licitum est propter moneta translationem saltem virtualem, etiamsi Campsor indigeat hic pecunia alibi solvenda; Necnon propter assecurationem pecunia, ac propter officium cambiendi.

III. Pariter si pecunia alibi restituenda sit pretiosior, aut rarior.

IV. Provisiones Cambiorum, seu quod datur Campsori pro labore, & periculo, solet esse tertia pars scuti pro singulis centenariis.

V. Secundi generis Cambium est pariter licitum, cum sex tituli concurrere possint ad lucrum reportandum.

VI. Cambium, & Recambium, seu cum Recursa, multipliciter haberi potest. Probabilius est Cambium siccum esse usurarium; & solum speculative est probabiliter licitum, si in eo concurrant conditiones a Pio V. requisita.

VII. Num Campsor dans bona fide pecuniam restituendam Roma, possit lucrum retinere, si deprehendat, quod Campsarius careat Roma pecunia, qua restituatur?

I. Triplicis generis est, ut diximus, Cambium locale: Primo scilicet, quando Campsor accipit hic, verbi gratia Neapoli, pecunias restituendas Campsario in loco distanti: Secundo, quando Campsarius accipit hic pecunias Campsori restituendas in loco distanti: Tertio, quando Campsor accipit hic pecunias Campsario restituendas in hoc eodem loco.

II. Quæritur nunc primo: An sit licitum Cambium locale primi generis, quando scilicet Campsor accipit, verbi gratia hic Neapoli, pecuniam a Campsario cum obligatione restituendi illam Romæ Procuratori Campsarii, & interim accipit a Campsario aliquod lucrum?

Respondeo cum communi affirmative; Ratio est, quia possunt varii tituli concurrere ad reddendum licitum, & justum tale lucrum: Primo scilicet ratione virtualis translationis monetæ in locum distantem; nam Campsor veluti transfert Romam pecuniam, levando sic eo onere Campsarium; Unde fit, quod quo major est distantia horum locorum, eo majus stipendium accipi possit, etiamsi pecunia utrobique ejusdem valoris sit. Idcirco autem ex hoc titulo accipi aliquid potest, quia sicut translatio pecuniæ formalis digna est aliqua compensatione, si fiat in gratiam Campsarii, ita translatio ista virtualis; non enim est minus utile Campsario, quod transferatur pecunia for-

formaliter, quam quod æquivalenter per hoc, quod Campsor habeat Romæ correspondentem, qui suo nomine pecuniam illam solvat; Et quod habeatur talis correspondens, est fortuna, vel industria, vel utraque simul Campsoris: Sicuti si quis locaturus est operam alicujus mittendi, verbi gratia Romam, ut reducat equum ad hanc Civitatem, si casu aliquis eo iturus est, & ad id faciendum se obligat, potest sibi pretium congruum accipere; quia id suæ fortunæ debet tribuere.

Non negandum tamen, quod cum translatio hæc virtualis non sit involuta tot periculis, & difficultatibus, sicut translatio realis, non poterit Campsor tantum exigere, quantum si transferret realiter, ut notat Trull., & Bonac.; Sicut enim decrescit pretium rei ex multitudine venditorum, ita decrescit pretium pro translatione pecuniæ, quando virtualiter tantum transfertur; quia multi ad id se offerunt, cum sine magna difficultate fiat talis translatio.

Adde, tale lucrum posse accipi a Campsore, etiamsi indigeat hic pecunia illa, quam accipit, ut Romæ illam restituat, (dummodo a Campsario ad id præveniatur,) propter easdem rationes: Sicut si Petrus debeat transmittere Romam suum equum, adhuc potest illum locare volenti Romam ire, & lucrum reportare. Ratio est ex Bonac., quia sicut merx ultronea vilescit, ita qui prius rogat in casu nostro, viliorem reddit partem suam; unde alter potest lucrum reportare; quamvis debuisset aliquid solvere, si prius rogasset.

Advertit tamen Villalob. apud Trull. dub. 3. esse rationi consonum, quod si uterque eodem modo indigeat tali cambio, neuter lucrum reportet.

Secundus titulus, quo Campsor in hoc casu potest lucrari, est Assecuratio, quia Campsor non solum subit onus transferendi pecuniam, sed etiam subit periculum rei, itaut sibi pereat, si forte perit. Neque obstat, quod revera transferendo solum virtualiter, & per literas pecuniam, nullum periculum subeat; Nam id fortunæ suæ tribuendum est: Unde fit, quod quo longius est iter, & quo majora sunt pericula, eo majus lucrum possit accipi.

Tertius titulus esse potest ratione officii, hoc est, si ex officio aliquis cambiret, obligatus ad id a Republica, vel a Principe.

III. Quartus, si pecunia esset majoris pretii in loco, in quo restituenda est: Potest autem pecunia habere majorem æstimationem, non solum intrinsecam, si scilicet sit majoris ponderis, sed etiam extrinsecam, verbi gratia ratione inopiæ, vel ratione multorum petentium pecuniam ad Cambium.

IV. Ubi nota cum Filliuc. apud Dian. part. 1. tract. 8. resol. 6., provisiones cambiorum, seu id, quod debetur Campsori pro labore, & periculo, ex inveterata, & immemorabili consuetudine inter mercatores, esse tertiam partem scuti pro singulis centenariis.

V. Quæritur secundo: An sit licitum cambium locale secundi generis, quando scilicet Campsor dat hic pecunias Campsario, ut sibi ab eodem restituantur Romæ, & interim aliquod lucrum accipit?

Respondeo affirmative cum communi contra nonnullos apud Sal. dub. 7.; Primus enim titulus justi lucri est eadem virtualis translatio pecuniæ; nam Campsor in gratiam Campsarii veluti transfert huc pecuniam, quam ille habet Romæ; perinde enim est Campsorem hic pecuniam pro absente numerare, ac illam huc transferre. Secundus titulus ratione virtualis assecurationis, ut diximus in primo quæsito. Tertius etiam ratione officii, si sci-

scilicet ex obligatione Campsor tale munus exerceat. Quartus, si pecunia esset majoris pretii hic, ubi solvitur, quam Romæ, ubi restituenda est. Quintus, quia communiter magis æstimatur pecunia præsens, quam absens, cum illa facilior sit, & commodior ad contrahendum: Ex quo sequitur, quod quando econtra Campsor accipit pecuniam præsentem pro absente, debeat decrescere aliquantulum ex hoc capite lucrum, quod juste ob alios titulos exigitur. Sextus esset ratione lucri cessantis, vel damni interim emergentis. Septimus ratione incommodorum, quibus se exponit Campsor, ut pecuniam suam Romæ recuperet; unde poterit pignus, vel fidejussorem exigere pro crediti securitate.

Ex dictis sequitur, quod etiam qui non est mercator possit aliquod lucrum ex cambio accipere ex plurimis titulis, ut notat Salas dub. 46.

. VI. Quæritur tertio: An licitum sit tertii generis Cambium locale per literas cum recambio, vulgo *Con la Ricorsa?* Sciendum autem, quod ad hoc Cambium quatuor personæ concurrunt, duæ hic, videlicet Campsor, & Campsarius, & duæ, verbi gratia, Romæ, scilicet correspondens, seu Factor Campsoris, & correspondens Campsarii: Nam Campsor dat hic Campsario pecuniam restituendam Romæ factori Campsoris a factore Campsarii, & sic habetur Cambium cum lucro; deinde factor Campsoris veluti fingit se recipere Romæ pecuniam debitam a factore Campsarii, & iterum dare illi ad Cambium, obligando se, quod illa Neapoli restituenda sit a Campsario eidem primo Campsori, & sic habetur recambium, pro quo accipitur secundum lucrum a Campsore; primum scilicet sibi debitum propter primum Cambium, & secundum debitum suo factori existenti Romæ propter recambium; Aliquando etiam in hoc cambio cum recambio, seu cum recursa idem est correspondens, seu factor Campsoris, & Correspondens Campsarii, qui utrumque munus gerit in loco distanti, verbi gratia Romæ, & inquantum factor Campsarii acceptat literas, & solvit Romæ pecuniam acceptam a Campsario Neapoli; inquantum vero factor Campsoris, pecuniam Romæ solutam iterum dat ad cambium solvendam Neapoli a Campsario. Unde quando Campsarius non habet Romæ correspondentem, solet Campsor offerre illi correspondentem suum, ut utriusque partes impleat.

Aliquando tamen nec Campsor, nec Campsarius habent Romæ Correspondentes, sed Campsor habet Romæ famulum, cui scribit, ut pecuniis ipsiusmet Campsoris solvat sibi ipsi pro Campsario pecuniam, quam recepit Neapoli, & postea remittit solutionem faciendam Neapoli ipsi Campsori a Campsario. Quod autem dicitur de pecunia accepta hic solvenda, verbi gratia Romæ, dicitur de pecunia accepta hic, solvenda in proximis nundinis, quæ erunt verbi gratia post tres, vel quatuor menses. His explicatis

Respondeo, multos Doctores cum Comit., Molin., Sot. apud Dian. part. 1. tract. 8. resol. 1. putare, cambium hoc esse siccum, & usurarium, & lucrum esse omnino restituendum; quia solutio, quæ fit Romæ a correspondente Campsarii correspondenti Campsoris, est omnino ficta, & imaginaria, & literæ sunt omnino inanes, & apparentes: Quæ opinio communior est probabilior, & suadenda. Verum Azor., Less., Sà, Salon., & alii apud eundem Dian. probabiliter putant non esse usurarium, dummodo in eo cambio adsint conditiones requisitæ a Pio V., de quibus articulo sequenti;

ti; quæ opinio videri potest speculative dumtaxat probabilis, quatenus practice fere semper desunt conditiones ad cambium requisitæ. Ratio est, quia tam in cambio, quam in recambio potest haberi vera pecuniæ permutatio; nam campsarius recipit Neapoli pecuniam solvendam Romæ a suo factore factori campsoris; Quamvis autem factor campsarii non habeat Romæ pecuniam ullam realiter, habet tamen virtualiter, & credito, quatenus potest illam facile habere, si ab alio ibi recipiat ad Cambium; Quod si potest recipere ad cambium ab alio, quidni etiam possit illam ad cambium recipere ab eodem correspondente campsoris, solvendam Neapoli a campsario eidem primo campsori? Sic autem habetur vera permutatio pecuniæ tam in cambio, quam in recambio. Certe si campsarius cogeretur a Campsore ad recambium, contractus esset illicitus, sicut dicitur de contractu Mohatra; Quando autem ad id non cogitur, sed offert commoditatem recambii, ut facilius possit solvere Romæ pecuniam debitam, videtur id favere potius Campsario, quam illum gravare, ut dicitur de eo, qui vendit caro pretio, & deinde se offert ad reemendum pretio infimo, videns, quod ille ideo emit caro pretio, ut vendat infimo, & sic habeat pecuniam, qua indiget. Certum etiam est, quod si Campsores in his cambiis habeant perversam intentionem lucrandi ex dilatione solutionis, talis intentio esset usura mentalis; Secus vero si dent cum animo negotiandi, & cum lucro consono permutandi illam pecuniam eo pacto, quo licite fit inter mercatores. Salon. apud Trull. dub. 5. putat hoc genus cambiendi esse licitum, quia publice exercetur ab omnibus mercatoribus Italiæ, scientibus, & permittentibus Episcopis. Docent quippe Doctores cum Riccio apud eundem Trull., quod contractus, qui publice, & communiter etiam a prudentibus, & timoratis exercetur, quamvis sit suspectus, non debeat judicari fœneratitius; Et ratio videtur esse, quia cum licite possit campsor dare ad cambium, quamvis videat campsarium non aliter soluturum pecuniam, quam petendo ab alio recambium, licite pariter poterit dare ad cambium, quando campsarius ab eodem campsore petit sponte, ut per suum correspondentem, vel famulum fiat solutio, vel recambium; In hoc enim casu videtur haberi verum cambium non siccum, quia literæ, quæ mittuntur, sunt causa veræ permutationis, in tantum ut si correspondens, vel famulus campsoris interim fugeret, vel decoqueret, non teneretur campsarius ad interesse, seu lucrum cambii, sed solum ad sortem principalem, eo quod in tali casu non intercessisset vera permutatio.

Equidem tamen censeo, sine scrupulo contractum hunc exerceri non posse a Campsore, qui videt Campsarium non habere pecuniam alibi, sed ad cambium hoc cum recambio redigi ex necessitate, quam habet mutui. Ratio est, quia quamvis vere dentur tales literæ, non deserviunt ad aliud, quam ad palliandam ingentem usuram; quia revera campsor videt campsarium simul determinari ad cambium, & ad recambium, atque adeo videt utrumque lucrum cambii, & recambii percipiendum esse mere ex dilatione tanti temporis, quantum requiritur, ut literæ eant, ac redeant. Unde Bonac. num. 11. advertit, quod quamvis licite fieri possit talis contractus speculative loquendo, valde tamen periculosus sit in praxi; præsertim in continuatione cambiorum, quibus ad multos menses, & annos renovantur cambia, & re-

recambia, reducto ad principalem sortem lucro primorum cambiorum.

VII. Quæritur quarto: An campsor, qui bona fide dedit campsario pecuniam solvendam Romæ, existimans, quod ibi habeat ille pecuniam, si deprehendat deinde, quod Romæ non habeat pecuniam, possit lucrum cambii percipere?

Respondeo, Sal., & Ledesm. apud Dian. part. 1. tract. 8. resol. 14. negare; quia cum campsarius ficte, & sine animo se obligandi promiserit, non tenetur in conscientia implere, sed tenetur solum de damno emergente, & lucro cessante. Molin. tamen cum Less., & Dian. affirmant; quia cum campsor bona fide contractum impleverit ex parte sua, tenetur etiam alter ex parte sua implere illum quantum potest; aliter semper contractus paterent fraudibus, & contrahentes possent cum magno suo incommodo eludi.

ARTICULUS IV.

De Conditionibus a Pio V. requisitis ad Cambium Locale, ne sit siccum, & usurarium.

I. Bulla Pii V. damnat ut usuraria Cambia, & Recambia, seu cum Recursa, & quatuor conditiones requirit ad licite cambiendum.

II. Nequit Campsor ratione dilationis lucrum accipere.

III. Neque pactum fieri potest de solvendo certo interesse, si solutio differatur. Num sit irritum tale pactum, an solum illicitum, ubi Bulla est recepta?

IV. Pecunia nequit ad Cambium dari, nisi pro nundinis proximis. Quænam dicantur nundinæ proximæ?

V. Nequit terminus solutionis protrahi cum majori lucro plus, quam exigit distantia locorum. Quid si mercatorum judicio tempus hoc solutionis protrahatur cum lucro ob justos titulos?

I. Quatuor sunt conditiones a Pio V. requisitæ in Bulla de cambiis edita anno 1571., in qua damnat etiam tanquam usuraria, & sicca cambia, in quibus ex intentione contrahentium fit solutio in eodem loco, eo quod alter alibi pecuniam non habeat.

II. Prima conditio est, ne Campsor ratione dilationis ultra terminum præstitutum concessæ paciscatur de aliquo lucro, cum id sit usurarium.

III. Secunda, ne ab initio, vel postea fiat pactum de certo interesse, etiam in eventu, quo non fieret solutio tempore debito; Quæ prohibitio fit ex præsumptione fraudis usurariæ. Quare si constet fraudes in aliquo casu non adesse, & pactum esse justum, putat Dian. part. 1. tract. 8. resol. 15. cum Granad. contra Rebel., & Sal. dub. 13., quod non peccet mortaliter, qui tale pactum faceret: Less. vero cap. 23. num. 88., & Reginald. contra Filliuc. putant, quod quamvis tale pactum esset illicitum, & graviter peccaminosum, ubi ea Bulla est recepta, non sit tamen irritum. Notat tamen Less. num. 93., Sal. dub. 26., Rebel., Bonac., Primo, paucis in locis, & forte nusquam talem Bullam esse receptam saltem quoad omnes conditiones; Secundo, prohiberi tantum pactum de certo, & determinato interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, non vero pactum de lucro incerto, quod cessabit campsori, si in loco constituto Campsarius non solvat tempore determinato; Nec prohiberi, ne moderata adjiciatur pœna, si tempore convento solutio facta non fuerit.

IV. Tertia conditio a Pio V. requisita est, ne detur pecunia ad cam-

bium, nisi pro nundinis proximis, vel si nundinæ non agantur pro terminis proximis, detur juxta consuetudinem locorum. Putant tamen Molin., Azor., & alii apud Bonac., & Sal. contra Valent. primo, quod non prohibeatur dare ad secundas, vel tertias nūdinas ad cambium eodem pretio, quo daretur ad primas, quia talis lex statuta est in favorem campsariorum; Secundo, quod si proximæ nundinæ tam parum distarent, ut literæ cambii pervenire non possint, ad hoc ut in eis solutio fiat, proximæ intelligendæ sint sequentes.

V. Quarta, ne termini ad solvendum longiores statuantur, quam postulat distantia locorum, ne scilicet detur occasio committendi usuras: Et sensus est, quod si distantia locorum exigit solum mensem, verbi gratia, ad faciendam solutionem, non protrahatur talis terminus solutionis ad duos menses cum incremento lucri: Est autem in Bulla sermo de terminis extra nundinas, cum non prohibeantur termini solutionum in nundinis: quamvis sæpe triplo, vel sextuplo sint longiores, quam locorum intercapedo postulat; nam in iis locis non possunt commode alii termini constitui.

Videtur etiam improbari a Pio V. consuetudo illa, qua campsores eo amplius lucrentur, quo longius est tempus ante nundinas; cum prohibeat etiam, ne campsor protrahat tempus solutionis ob pactum recipiendi lucrum. Sed probabile est ex Sal. dub. 18., Cajet., Ledesm. & aliis contra Sot., Azor. apud Bonac. n.9. non improbari, quando communi mercatorum judicio id fit; quia ob multas causas licite variari potest pretium cambii ratione temporis longioris, vel brevioris. Primo scilicet, quia in longiori tempore majus est periculum amittendi sortem, & major est campsoribus spes lucrandi per negotiationem oblata occasione; Secundo, quia quo plures sunt menses ante nundinas, eo plures petunt pecuniam a campsoribus, ut diu possint pecunia frui; quando autem plures sunt petentes, tunc crescunt pretia cambiorum; Tertio, quia quando conceditur plus temporis, quam natura cambii postulat, tunc virtualiter in uno cambio conceduntur multa cambia, quæ campsarii deberent facere, si solum tempus necessarium ad translationem concederetur.

Confirmatur, quia in unoquoque foro illud censetur esse pretium justum rerum, quod periti illius negotiationis, perspectis bona fide circumstantiis, imponunt, & quo inter se contrahunt, nemine conquerente; atqui periti, & probi campsores, & mercatores sic universim contrahunt, nemine conquerente, ut inspecto tempore longiori ante solutionem, pretium cambii ob causas enumeratas augeant; ergo non est hoc damnandum; aliter soli laxiores, qui hanc opinionem sequuntur, darent pecuniam ad hæc cambia, quorum solutio valde distat, & sic pretia istorum cambiorum cum magno Reipublicæ detrimento valde augerentur.

ARTICULUS V.

De Cambio sicco.

I. Si campsarius nec formaliter, nec virtualiter habeat in loco distante pecuniam restituendam, tam cambium est usurarium, quam Recambium.

II. Si campsor bona fide contraxit, debet campsarius servare illum indemnem.

III. Campsor, si non teneatur ex officio cambire, potest nolle dare ad cambium in loco, ubi parum lucratur, ut det, ubi plus lucretur.

Alt-

Aliquando tamen peccat in hoc contra charitatem.

IV. Probabilius peccant etiam contra justitiam, qui circa cambia ineunt Monopolia.

V. Quænam dicantur esse Monopolia circa cambia?

I. Ex dictis sequitur, cambium siccum præcipue contingere in cambio locali, quando scilicet campsor dat pecunias campsario restituendas in loco, ubi hic pecuniam non habet nec formaliter, nec virtualiter in correspondente; In hoc enim casu campsor revera non transfert huc pecunias campsarii ex loco distante, cum alibi non habeat pecunias: Si tamen campsor cum campsario paciscatur, quod si præfixo tempore non solverit pecunias in loco distante, accipiat illas ad recambium cum iterato lucro ex illo loco distante, & hic ubi accepit, solvat dupliciter, in hoc duplici cambio injustitia committitur, & tam cambium, quam recambium erunt sicca, & sine ullo humore, seu justo titulo, quo possint lucrum illud parere; Unde quia lucrum pro sola temporis dilatione acciperetur, esset usurarium, & injustum; nisi forte acciperetur pro lucro alio cessante, aut damno emergente.

II. Notandum tamen ex Hurtad. diff. 6., quod si hujusmodi cambium bona fide campsoris fiat, quia scilicet credit campsarium in loco distante habere pecuniam formaliter, vel virtualiter, tunc poterit lucrum accipere, cogendo campsarium, vel quod solvat in loco distante, vel si hoc non possit, quod solvat in eodem loco cum eodem lucro, quod ab aliis reportasset, si ad cambium dedisset; cum enim campsor bona fide processerit, tenetur campsarius servare illum indemnem.

III. Quæritur primo: An possit campsor petenti ad cambium in loco, ubi multum lucrari non potest, nolle dare, nisi in loco, ubi magis lucratur?

Respondeo cum Salon, Veg., Sal. dub. 43., quod si Respublica, vel Princeps dederit obligationem cambiendi campsori, hic teneatur dare ad cambium in loco, ubi petitur, & dari solet; seclusa tamen ea obligatione, non peccat campsor contra justitiam in casu adducto; peccare tamen potest facile contra charitatem, & liberalitatem, nimis intendens propriis commodis, & parum curans gravia incommoda aliena, ut propria commoda prosequatur.

IV. Quæritur secundo; Utrum peccet etiam contra justitiam commutativam, an vero solum contra charitatem, & contra justitiam legalem, qui circa cambia facit monopolia?

Respondeo, Molin. disp. 345. in fine cum Less. cap. 21. dub. 20. probabiliter putare, quod solum contra dilectionem proximi peccet; Quod etiam probabiliter docent de iis, qui emunt res tempore abundantiæ pretio justo, ut deinde vendant carius, inducendo interim caritatem in Republica. Ratio est, quia res istæ, quæ emuntur, & pecuniæ, quæ præoccupantur in cambiis, nulli debentur ex justitia: alioquin peccarent contra justitiam, & tenerentur ad restitutionem etiam ii, qui vendunt res revenditoribus, & servatoribus earum, quod nemo dixerit. Et ratio ulterior est, quia damnum, quod Reipublicæ sequitur, videtur sequi per accidens: Puniendi tamen sunt isti a Republica, & in pœnam cogi possunt, ut tempore caritatis vendant vilius, quæ ita in Reipublicæ præjudicium emerant: Communius tamen docent cum Gabriel., Sylvest., Angel. apud eundem Molin., quod peccent contra justitiam, & teneantur ad restitutionem damni per monopolium illati Reipublicæ,

ut

ut diximus quæst. 2. art. 4. cum de monopoliis: Et ratio est, quia videtur Respublica, & ejus subditi, si minus jure naturali, saltem jure gentium habere jus liberi fori, itaut per monopolia, similesque fraudes pretia rerum non augeantur; Et leges civiles, quæ ubique esse solent prohibentes monopolia, videntur jus istud conferre summe necessarium, ut commercia cum indigenis, & externis stare possint.

V. Hoc autem pacto monopolia circa cambia fieri solent ex Sal. dub. 38., Nummularii initio nundinarum præoccupant totam fere pecuniam sumendo eam ad cambium sub minori mercede ad diversa loca, ut sic ea in potestatem propriam redacta, non solum commune pretium pecuniæ, sed etiam cambiorum mercedem augeant: Aliquando etiam inter se conveniunt campsores de non cambiendo, nisi pretio justo summo; nam si pretio injusto cambirent, procul dubio contra justitiam peccarent, & ad restitutionem tenerentur.

Demum, ut notat Ledesm. apud Sal. dub. 30., campsor aliquando videns penuriam pecuniæ esse in foro, solet pecuniam suam abscondere, servaturus in aliud tempus, quo plus valebit, & quando deinde videt pretium cambii auctum, illam manifestat; In quo casu peccatur quidem contra charitatem, & justitiam legalem, si id fiat cum notabili damno Reipublicæ, non tamen contra justitiam commutativam; Quod etiam dicitur, cum quis, verbi gratia, occultat suum frumentum, & servat usque ad mensem Maii, ut carius vendat; quod certe est contra charitatem, si fiat in gravi necessitate Reipublicæ; Quamvis Tolet. putet lib. 5. cap. 93. hoc esse etiam contra justitiam commutativam.

QUÆSTIO VII.

De Locatione, & Conductione.

Examinandum primo, Quid sint? Secundo, Quid ferant? Tertio, Quomodo famuli, & alii conduci debeant? Ubi nonnulla alia huc spectantia resolvuntur.

ARTICULUS I.

Quid sint hi contractus, & quænam locari possint?

I. Per locationem Persona, vel res ad usum, vel fructum pretio conducitur; Per conductionem vero Persona, vel res ad usum, vel fructum pretio accipitur.

II. Quæ possunt vendi, universim locari possunt; nisi aliquando id jure vetetur. Res usu consumptibiles solum ad ostentationem locari possunt, non secus ac pecunia. Res vero locata potest sublocari, sine tamen detrimento primi locatoris.

III. Domus meretrici, aut usurario locari potest ab eo, qui non tenetur eorum peccata impedire; Non licet tamen sternere, verbi gratia, lectum meretrici, nisi forte ad mortem evadendam. Immo nec ad evadendam mortem licitum est esse in-

internuncium meretrici ad peccandum. Num liceat saltem ad mortem evadendam deferre literas provocantes ad peccatum?

IV. Tenere domum ludo expositam, si ut plurimum ludentes blasphement, aut furentur, nullatenus licet. Immo nec Principes possunt id permittere, quamvis possint permittere meretrices?

V. Non licet aurigis concubinam conducere ad Amasium, ne lucrum amittant.

VI. Ne metu quidem mortis licitum est cooperari cum peccato proximi, ponendo actiones proxime ad illud concurrentes, puta admovendo scalas volenti ascendere ad Virginem stuprandam.

VII. Cur aliquando possint in triremibus, & in Castris permitti ludi, qui sæpe cum blasphemiis, furtis, & dolis conjunguntur; non tamen in Civitatibus? Et quare in Civitatibus Histriones permittantur?

VIII. Universim qui possunt vendere, possunt locare, & qui possunt emere, possunt conducere; nisi jure positivo id vetetur, ut in multis casibus.

I. Locatio definitur *Contractus, quo persona, vel res aliqua ad usum, vel fructum pretio conducitur:* Dicitur, Quo persona, quia potest se ipsum quis, vel servum alteri locare: Dicitur, Vel res, sive mobilis, sive immobilis: Dicitur, Ad usum, vel fructum; quædam enim locantur ad usum, ut saccus, equus, domus, &c.; quædam ad fructum, ut ager, pascua, reditus, vectigalia: Dicitur demum, Pretio, idest re pecunia æstimabili; nam si fiat pro obsequio personali, verbi gratia, erit contractus innominatus, Do, ut facias, &c.; Quare distinguitur Locatio a Venditione, & Mutuo, quia per hæc transfertur dominium; distinguitur a Commodato, & Precario, quia his conceditur res liberaliter absque pretio; distinguitur a Deposito, quia vi depositi non conceditur usus rei, nec ejus fructus.

Econtra Conductio est *Contractus, quo persona, vel res ad usum, vel fructum pretio accipitur*; nam locatio, & conductio sunt contractus reciproci, ut emptio, & venditio.

II. Quæritur nunc primo; Quænam possint locari, aut conduci?

Respondeo, ea omnia, quæ possunt vendi, & emi, possunt pariter locari, & conduci, nisi jure aliquo prohibeatur; nam servitutes reales, ut prædiales, possunt vendi, non tamen locari, ex leg. *Locare*, ff. *Locati*; sicut econtra bona pupilli, Minoris, Ecclesiæ, & dotalia locari possunt, non vendi. Præterea res usu consumptibiles, ut panis, vinum, oleum, vendi possunt, non locari; nisi ad ostentationem, & pompam, vel ad pignus, eo quod per usum destruantur, nec fructum ullum ferant; Et idem dicas de pecunia. At res conducta non potest vendi, sed solum potest alteri sublocari, dummodo non patiatur inde damnum primus locator: Hinc fit, non posse conductorem sublocare meretrici domum conductam, quia id cederet in opprobrium primi locatoris, ut notat Trull., & Reginald.

III. Rogabis hic, An liceat locare domum meretrici, aut usurario, & universim rem aliquam ei, qui putatur ea abusurus?

Respondeo, in malum finem certe locari non posse; ad finem vero indifferentem, verbi gratia domum ad habitandum locare meretrici, aut usurario, tunc secluso scandalo possumus, quando non tenemur impedire illa peccata, quæ ibi committuntur, ut notat Less. cap. 24. dub. 7., Filliuc. tract. 36. cap. 1. quæst. 7., Trull. lib. 6. cap. 1. dub. 11.: Quare cum peccata meretricis,

tricis, & usurariorum non teneamur impedire, siquidem permittuntur a Republica ad majus malum vitandum, ideo licitum est iis domum locare, etiamsi prævideantur ibi peccata esse patranda. Clericis autem cap. 1. de Usuris in 6. vetatur locare domum Usurario publico alienigenæ.

Non licet tamen lectum, verbi gratia, sternere meretrici, quia magis proxime ad peccatum se habet lectus, quam domus; & ideo ad cooperandum materialiter illius peccato sternendo lectum, requiritur causa gravissima, verbi gratia, si cæteroqui servo mortem minetur dominus: Immo nec gravissima isthæc causa satis est, ut possit licite famulus ferre literas provocantes ad peccatum, ut communiter docent cum Sanch. contra nonnullos apud Dian. part. 3. tract. 6. resol. 46.: Esse vero internuncium invitando meretricem ad peccatum, ne ad mortem quidem declinandam licere, docent communissime, cum id sit intrinsece malum.

IV. Præterea communissime pariter Doctores cum Dian. part. 7. tract. 9. resol. 39. Tambur. lib. 8. tract. 2. cap. 9. docent contra Machadum, & Vincentium Justinianum, peccare mortaliter, qui tenet domum ludo expositam; Nec posse Principes ad id dare facultatem, nec permittere; quia talis actio ut plurimum conjungitur cum blasphemiis, furtis, & dolis; peccata autem injustitiæ, & publica non possunt tolerari, ut possunt tolerari peccata occulta, verbi gratia, meretricis: Ratio est, quia hæc non lædunt jus alterius, sunt occulta, & permittuntur ad majus malum vitandum; Eo modo, quo Judith sine peccato ornando se, permisit peccatum Holofernis, quod prævidebat, ad vitandum gravius malum servitutis publicæ; Sicut etiam permittuntur peccata Usurariorum, ne cogantur egeni vendere minimo pretio res suas: Ludus ergo, qui proxime conjungitur cum blasphemiis, & peccatis contra justitiam, non potest permitti præcise, ne pretium locationis domus amittatur; sicut nec potest vendi gladius, verbi gratia, ementi illum ad occidendum inimicum: Quamvis possint vendi ea, quæ non proxime, sed remote cum peccato conjunguntur, verbi gratia ornamenta meretrici; quia malus usus tribuitur malitiæ utentis, ut notat Less., & Trull. lib. 6. cap. 1. dub. 12., quod pariter confirmabimus infra cum de Contractu Ludi quæsit. 2.

V. Dices primo; Possunt ex Dian. part. 3. tract. 6. resol. 11., & Trull. loc. cit., qui sedes locant, vulgo *Seggettari*, necnon aurigæ conducere concubinam ad amasium, ne lucrum amittant; ergo pariter licitum est domum locare ludentibus.

Respondeo, antecedens non esse admittendum, & Dian. loc. cit. asserit esse id reprehensione dignum; Quod si nonnemo id admisit, inde est, quia, ut diximus, minor causa requiritur ad permittenda peccata luxuriæ, & occulta, quam injustitiæ, & blasphemiæ publica, quæ communiter committuntur a lusoribus: Eadem ratione licitum est ex Less. lib. 4. cap. 2. num. 24. carnes vendere volentibus frangere jejunium, quando si ego non venderem, facile ab aliis venderentur; nam in hoc casu non vendendo non vitarem peccatum internum illius, & peccatum externum adhuc poneretur, eo quod ab aliis hic emeret carnes; Sic etiam ex Molin., Rebel., Valent. apud Dian. part. 3. tract. 6. resol. 44. licet vendere vinum iis, quos prævideo revendituros cum fraude.

VI. Verum si actio mea proxime cum peccato conjungatur, ut est scalas admovere, vel humeris sustentare, quem scio velle furari, aut velle ascendere ad Virginem stuprandam, non

licet

licet id facere, etiamsi alter id præstaret, me recusante: Quicquid sit an aliquando excuset causa urgentissima, verbi gratia, timor mortis: Qua de re fuse diximus in Trutina thesium damnatarum exponendo thesim quinquagesimam primam ab Innoc. XI. confixam, ubi ostendimus probabilius esse, quod actiones hujusmodi proxime ad peccatum alterius cooperantes sint intrinsece malæ, atque adeo ne metu quidem mortis licitum esse sic cooperari cum peccato alterius: quamvis in illa profligata thesi solum damnetur, quod famulus actiones hujusmodi citra mortale exercere possit, quando incutitur metus notabilis detrimenti, *puta ne a domino male tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur*.

VII. Dices secundo: Multi apud Dian. part. 2. tract. 15. resol. 15. putant permitti posse ludum, vulgo *Delli Bonavoglia*, existentibus in triremibus, & ludum, vulgo *Nel corpo di Guardia*, militibus ad tollendum illorum otium: ergo etiam in casu nostro.

Respondeo, transmisso antecedente, nego consequentiam: Disparitas est, quia ludus in triremibus, & in Castris permittitur, ne qui in triremibus sunt, & milites, dum otiantur, majora mala meditentur: at non licet in Civitate ad hunc finem ludum permittere; tum quia majora mala sequuntur ex ludo in Civitate; tum etiam quia multi filiifamilias furantur, ut ludant, &c.; tum demum quia non tam facile ex civibus, quam ex militibus grave malum timetur: Permittuntur solum histriones ad vitandum otium civium, quia ad permittenda peccata illa luxuriæ minor causa requiritur, quam ad permittenda peccata injustitiæ, & blasphemiæ.

VIII. Quæritur secundo: Quinam possint locare, & conducere?

Respondeo, ut in superiori quæsito, posse locare omnes, qui possunt vendere; & posse conducere omnes, qui possunt emere, & econtra, nisi jure positivo prohibeantur: Nam Tutor, & Curator possunt bona pupilli, & Minoris locare, non tamen vendere; Sicut maritus bona dotalia; & conductor bona locata potest sublocare, non vendere: Sic fundi Ecclesiastici locari possunt ad triennium, non vendi; quamvis si alternis annis fructificent, possint ad sexennium locari, & si tertio quoque anno fructificent, possint locari ad novennium, ut notat Hurt. hic difficult. 3.: Contra vero emere possunt prædia, non tamen conducere milites, sicut nec Curiales, (idest qui obligati sunt Curiæ, ut administratores rerum Fiscalium,) donec rationem administrationis reddiderint; Nec Tutores, & Curatores vectigalia conducere possunt, quousque suæ administrationis rationem non reddiderint: Nec Clerici, aut Monachi conducere possunt lucri causa extra necessitatem prædia laicorum; quamvis possint succedere alteri, qui ea conduxit, ex Cap. 1. *Ne Clerici, De vita, & honestate Clericorum*.

ARTICULUS II.

Quid ferant Locatio, & Conductio?

I. Locator expensas necessarias ad usum rei locatæ tenetur solvere, nécnon onera, ac tributa eidem annexa.

II. Quatuor de causis Conductor expelli potest ante tempus præfixum; præsertim si tempore statuto pensio non solvatur.

III. Nequit Conductor absque justa causa rem conductam ante præfixum tempus dimittere. Quænam autem dicatur justa causa?

IV. Si Conductor citra suam culpam nequeat uti re conducta, num teneatur pensionem solvere, ubi impedimentum casu obveniens se teneat ex par-

parte rei conductæ? Et quid, si obveniat ex parte Conductoris?

V. Qui vespere conducit operas pro die sequenti, & mane certiorem facit locatorem, quod iis non indigeat, ad quid tenetur?

VI. Quando ex infortunio aliquo fructus consueti non percipiuntur, num possit Conductor petere pro rata pensionis diminutionem?

VII. Num vice versa teneatur pensionem augere, quando habetur casu magna ubertas?

I. Quæritur primo; Ad quid teneatur Locator?

Respondeo teneri locatorem, Primo manifestare Conductori vitium rei occultum; non secus ac tenetur venditor. Secundo, solvere Conductori expensas necessarias, ut possit re locata uti ad eum usum, ad quem illam conduxit; necnon expensas utiles ad eundem usum, dummodo melioratio rei nequeat ab illa separari absque detrimento. Tertio, solvere onera, & tributa annexa rei locatæ; onera tamen annexa fructibus rei, seu pro iis imposita, & expensæ factæ ad arandum, metendum, &c., solvendæ sunt a conductore. Quarto, non repetere rem locatam ante præfixum tempus.

II. Potest tamen quatuor de causis conductor expelli ante tempus. Prima est, si res conducta indigeat reparatione, quæ fieri nequeat, nisi conductor expellatur. Secunda, si conductor abutatur re conducta, sive ea scandalose utendo, sive damnum illi inferendo. Tertia, si conductor non solvat pensionem tempore consueto, aut statuto; Frangenti enim fidem fides non est servanda: Quamvis si rem ultra biennium conduxit, non possit expelli, nisi per biennium differat solutionem, ut notat Hurtad., non ex jure naturali, sed ex benignitate juris Canonici, ex Cap. *Propter sterilitatem*, *de Locato, & Conducto*. Quarta, si domus locata ex fortuito casu non præviso necessaria sit locatori ad habitandum, puta si domus, quam habitabat, corruat, vel comburatur, & nequeat aliam commode invenire. Ab hærede tamen suo successore particulari, puta a donatario, ab emptore, & a legatario rei locatæ potest expelli jure positivo, ex leg. *Qui fundum*, *ff. Locati*, dummodo compensetur conductori damnum, quod illi provenit ex expulsione.

III. Quæritur secundo; Ad quid teneatur Conductor?

Respondeo, conductorem primo non posse uti re conducta, nisi ad usum, propter quem illam conduxit, invito scilicet locatore. Secundo, non potest sine justa causa ante tempus præfixum rem conductam dimittere: Quod si dimittat, tenetur integram pensionem solvere, & damnum locatori, si quod evenit, restituere. Est autem justa causa dimittendi, si absque sua culpa non possit commode uti re conducta, puta si equus infirmetur, si pars domus conductæ corruat; vel si nequeat commode uti ob pestem, ob bellum, ob gravem inimicitiam, ob quam expedit conductori alio migrare, ex lege *Labores*, *ff. Locati* apud Hurtad. diff. 5. Tertio tenetur expleto tempore rem conductam integram restituere, nisi absque sua culpa facta sit deterior. Quarto tenetur solvere pensionem tempore præstituto, itaut si pro quolibet mense solvenda sit pensio, debeat illam solvere in fine mensis, si pro quolibet anno, in fine anni, si pro tribus annis, in fine triennii, ut notat Filliuc. tract. 36. cap. 3., & Bonac.

IV. Quæritur tertio; An teneatur Conductor pensionem solvere, quando absque sua, & locatoris culpa non potuit uti re conducta?

Respondeo cum Less., Molin., Filliuc.,

liuc., Rebel., & aliis apud Hurtad., quod si convenerit cum locatore, quod in quovis casu pensionem solvat, ad illam teneatur, ex leg. *Si quis fundum*, *ff. Locati*; quia tale pactum est justum, dummodo pensio ob tale onus sit minor. Quod si talis conventio non præcessit, distinguendum est; nam vel impedimentum casu obveniens se tenet ex parte rei conductæ, verbi gratia, quia equus, vel famulus infirmatur, aut domus ruinam minatur, aut ob pestem, vel bellum, propter quod domus deseritur, vel prædium non colitur; & in his casibus pensionem non tenetur solvere, nisi pro rata temporis, quo ea re potuit uti, ex lege dicta *Si fundus*: Vel impedimentum se tenet ex parte conductoris, verbi gratia, quia assumitur in dignitatem, ob quam ei non sufficit domus conducta, vel quia moritur, & in tali casu tenetur pensionem solvere, ex leg. *Qui operas*, *ff. Locati*; id enim æquitas postulat.

V. Notat hic Dian. part. 2. tract. 6. resol. 15., quod si quis, verbi gratia, vespere conducat operas pro die sequenti, & mane statim faciat certiorem locatorem, quod non indigeat opera ejus, non tenetur ad mercedem pro illo die, dummodo certum sit, quod pro eo die locator non esset alteri rem illam locaturus; quia locator nullam mercedem amittit mea causa.

VI. Quæritur quarto; An Conductor teneatur ad pensionem, quando ob sterilitatem anni, vel ob aliam causam non percipiuntur fructus, vel non nisi diminuti percipiuntur?

Præmitto non esse sermonem de impedimento ex parte rei conductæ, de quo locuti sumus quæsito superiori, sed de infortunio erga fructus, quod contingit V. G. ob grandinem, ob gelu, ob nimiam pluviam, vel ex defectu pluviæ, vel si furto, aut incendio, aut alio casu perierunt. Nec est sermo, quando præcessit conventio; nam quilibet tenetur stare conventioni justæ. Notandum tamen ex Hurtado, quod si conductor obligavit se ad pensionem in quocumque casu grandinis, pluviæ, &c., tenetur ad illam, dummodo casus eveniens non sit extraordinarius, & insolitus, qui scilicet a quadraginta annis non accidit, ut notat Trull. dub. 6., & Dian. part. 2. tract. 6. resol. 17. (quamvis si his etiam expresse renunciaverit, adhuc ad integram pensionem tenetur, dummodo pensio propter hoc onus diminuta sit) quia hic non censetur comprehensus sub ea conventione.

Respondeo itaque, quod quando nulla præcessit conventio, si nulli fructus percipiantur, conductor non teneatur ad pensionem, ex leg. *Ex conducto*, *ff. Locati*. Si vero sterilitas, & calamitas sit modica, tenetur integram pensionem solvere: Si tamen sterilitas, & calamitas sit magna, tenetur pensionem solvere non integram, sed pro rata, ex leg. *Si merces*, *ff. Locati*; dummodo sterilitas hujus anni non compensetur ubertate magna anni præcedentis, aut subsequentis, ut habetur in cap. *Propter sterilitatem*, *de Locato*, *& Conducto*. Dicitur autem sterilitas magna, quando res conducta non dat dimidiam partem fructuum, quos dare consuevit, ut docent aliqui apud Hurtad., vel vix duas tertias partes, ut Navar. apud Trull. dub. 6., aut quando detractis expensis non supersunt fructus ad solvendam medietatem pensionis.

VII. Putant etiam Less., & Bonac. contra Rebel., & alios cum Hurtad. diff. 7., quod si ubertas aliquo anno sit magna ex casu, non ex industria conductoris, augenda sit pariter pensio pro rata: Verum in hoc standum consuetudini loci; Nam jus positivum, quod obligat ad diminuendam pensio-

nem, quando est magna sterilitas, non obligat ad pensionem augendam, quando est magna ubertas, & jus naturale fert, ut neque ob ubertatem augeatur, neque ob sterilitatem pensio minuatur.

ARTICULUS III.

De Conductione famulorum, & aliorum Officialium.

I. Stipendium justum famulorum, & similium operariorum est, quod dari iisdem communiter consuevit; itaut decrescat, quando est illorum copia, aut quando cum famulatu conjunguntur alii honores, & lucra.

II. Qui liberaliter alicui voluit inservire, nequit labores sibi compensare.

III. Si ultro quis se offerat ad inserviendum domino, qui illo non indiget, satis est, quod habeat alimenta: At si illo indiget dominus, hic tenetur dare illi stipendium aliquanto minus consueto justo.

IV. Pueris honorariis, quando pretium non est taxatum, dari solet in retributionem victus, vestitus, ac bona educatio, itaut deinde promoveantur.

V. Qui Episcopis inserviunt, nequeunt citra simoniam velle obligare illos ad conferenda sibi Beneficia: Compensari tamen solent eorum obsequia victu, vestitu, & nonnullis stipendiis, nisi censeantur ea remittere.

VI. Famuli, qui necessitate coacti paciscuntur de pretio injusto, quandonam possint occulta compensatione uti?

VII. Num teneatur ad restitutionem Sacerdos, qui necessitate coactus promittit duo Sacra pro uno stipendio consueto, & deinde unum tantum Sacrum offert?

VIII. Famulo per unam; aut alteram hebdomadam agrotanti ex aquitate debetur salarium, necnon alimenta, & expensa moderata ad ejus curationem.

IX. Num Capellanus per breve tempus agrotans teneatur per alium celebrare? Et quodnam dicatur breve tempus?

X. Secundum se qui pluribus locat operam suam in solidum, potest a singulis integrum stipendium accipere.

I. Certum est, famulis, aliisque Officialibus stipendium justum esse solvendum, modo fideliter laboraverint, saltem infra infimam laboris debiti latitudinem; aliter non solum tenentur restituere stipendium pro rata laboris omissi, sed etiam lucrum cessans, & damnum inde emergens domino. Pretium autem famulorum illud dicitur esse justum, quod passim dari solet hujusmodi operariis, itaut non sit minus infimo, nec majus summo: Quare, ut notat Trull. dub. 5., stipendium justum dici debet, quando tantum est, quantum alii recipiunt, vel quando non desunt multi alii, qui eodem pretio inservirent, vel quando conventum fuit solum de tanto pretio.

Ubi notat Filliuc. tract. 36. cap. 6., quod aliquando multis laboribus poterit esse proportionatum parvum stipendium, si cum eo conjungantur alii honores, & emolumenta.

II. Notat etiam Filliuc. tract. 30. cap. 3. apud Trull. dub. 5., quod famulus præstans obsequio expendens aliquid animo liberali, aut ex charitate, & pietate in negotio alterius gerendo, non possit deinde mutata voluntate aliquid exigere, aut occulte compensare, cum non possimus repetere, quod jam donavimus; quamvis re integra possit mutare voluntatem, & vel-

& velle propter pretium id facere, & non animo liberali.

III. Certum videtur secundo ex Laym., & Trull., quod si conductor non egeat opera alterius, sed solum ex misericordia exoratus ipsum conducat, tunc satis sit illi alimenta dare; Si vero dominus vere eget illius opera, aut magnam inde habet utilitatem, tenetur pro illa dare pretium justum saltem infimum; quia ille non intendit donare, sed vendere, quamvis ratione spontaneæ oblationis possit aliquid decrescere ab infimo pretio, cum merces ultroneæ vilescant.

IV. Certum est tertio, quod pueris honorariis, qui vulgo *Paggi* dicuntur, quando nullum stipendium taxatum est nec expresse, nec tacite, censetur competens retributio esse victus, & vestitus, ac bona educatio secundum statum suum. Solent autem Magnates dictis pueris, & aliis famulis præter sustentationem, in retributionem obsequiorum tribuere deinde illis majorem gradum obsequii, vel constituere aliquod stipendium, vel procurare illis aliquod officium a Principe.

V. Præsules etiam solent remunerari eos, qui in eorum obsequio sunt, beneficiis Ecclesiasticis, vel pensionibus ex gratitudine, non ex justitia; nam justa eorum merces solet esse victus, vestitus, & nonnullis aliquod etiam stipendium certis anni temporibus ad arbitrium domini: Notatque Less. apud Trull., minui aliquando posse justum stipendium, quando famulus illud non exigit, ut hac ratione alliciat dominum ad procurandum aliquod officium, vel beneficium, vel benevolentiam; censetur enim tunc sponte dare. Si tamen intenderet obligare hoc pacto Episcopum ad conferendum sibi beneficium Ecclesiasticum, committeret simoniam, & dominus teneretur defectum stipendii supplere.

VI. Quæritur nunc primo: An famuli, qui ob paupertatem coguntur pacisci de pretio injusto, possint uti occulta compensatione, quando non possunt aliter a dominis justum sui famulatus stipendium habere?

Respondeo, nonnullis visum esse id licitum, Primo quia, ut notat Tambur. de Sacrif. Missæ lib. 3. cap. 1. §. 3. num. 58., qui ob necessitatem cogitur emere triticum pretio injusto, potest procul dubio se indemnem servare; quia injuste venditor agit, debetque putare, quod ille vere non consentiat tali pretio; ergo etiam famulus, qui cogitur propter necessitatem vendere suum famulatum pretio injusto, poterit se indemnem servare; nam posito, quod dominus voluit emere famulatum, se implicite ad pretium justum obligavit. Secundo, Suar. de Sacr. disp. 86. sect. 4. apud eundem Tambur. num. 51. putat, quod si Sacerdos paupertate coactus acceptavit pro tenui stipe missam celebrare, possit ab injusto pacto resilire, & se indemnem servare; ergo etiam in casu nostro. Tertio, ut docet Lug. de Just. disp. 16. sect. 4. num. 82. sicut qui necessitate ductus petit mutuum promittendo usuras, non tenetur ex justitia propter fraudulentam istam promissionem usuras solvere, eo quod ex vi contractus mutui, quem libere vult inire mutuator, non habet jus ad usuras: Et eodem modo, qui ex necessitate cogitur vendere triticum infra pretium justum, potest servare se indemnem; quia ex vi contractus emptionis implicite se obligat emptor ad pretium justum; ergo idem dicendum in contractu conductionis, ut si famulus ob paupertatem velit operam suam locare infra pretium justum, possit se servare indemnem.

Verum quamvis talis compensatio licita sit, quando per vim, aut dolum coguntur famuli injusto pretio inservire,

re, ut communiter Doctores docent; non tamen quando sponte contrahunt; Unde damnata est prop. 37. ab Innoc. XI. dicens: *Famuli, & famulæ domesticæ possunt occulte heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario, quod recipiunt.* Ratio est, quia, ut notat Villalob. apud Dian. part. 2. tract. 6. resol. 16., & Tambur. loc. cit., dominus facile in tanta multitudine famulorum alios repetisset, qui propter idem pretium inservirent; unde famulus, qui fingit se consentire in pretio, quod judicat minus justo, decipit dominum, & cum hac deceptione est causa injusta damni, quod ille patitur per occultam istam compensationem, quæ non fieret ab alio servo.

Bene tamen advertit hic Carden., & Puent. Hurtad. (ut fusius dixi in Trutina Theologica hanc thesim exponendo,) quod licita sit compensatio sub circumstantiis suis, non solum quando dominus cogit ad inserviendum, minuendo de pretio justo, aut quando non solvit, quod tenetur ex pacto, sed etiam quando judicio Confessarii, aut alterius non quomodocumque docti, sed valde periti (cum in ea re non quilibet possit justitiam pretii dijudicare,) perspicuum est, pretium esse injustum, solum enim Pontifex contendit non esse licitam compensationem per hoc, quod ipse famulus ferat judicium probabile de injustitia pretii.

Hinc patet ad rationes in contrarium adductas; Immo paritas mutui adducta a Delugo retorquetur; Nam sicuti si tu promittendo usuras ita decipis mutuantem, ut sis causa injusta damni (quod forte patitur per mutuationem) aut cessationis lucri, certe teneris tale damnum emergens, aut lucrum cessans compensare: Eodemque modo qui necessitate, & paupertate coactus cogitur vendere infra justum pretium, non potest se servare indemnem, quando ex hac deceptione est causa cur dominus damnum aliquod patiatur, videlicet quia si non emeret a te pretio hoc, facile ab alio haberet, qui vel donaret, vel venderet eodem pretio rogando; in quo casu pretium justum esset minus, cum merces ultroneæ vilescant: Ergo idem dicendum in conductione. Si tamen dominus ab aliis eundem famulatum haberet minori pretio, etiam injusto, eo quod vel illos cogeret, vel illi etiam necessitate cogerentur, recurrit doctrina superius data a Puente Hurtado, & Carden., quod tunc sit licita compensatio, quando judicio aliorum valde doctorum perspicuum est pretium esse injustum. Quod etiam dicendum quando quis necessitate ductus cogitur vendere pretio infra justum. Facile tamen accidit in tanta famulorum copia, ut a dominis reperiantur famuli, qui rogent, ut in servitutem admittantur; in quo casu licet dominus teneatur illis pretium justum dare, at quia famuli rogant, ideo pretium famulatus vilescit.

Quando autem famulus rogat dominum, ut emat suum famulatum, (quo forte non indiget,) eo quod non possit facile alium dominum reperire, tunc si consentiat in pretium, quod esset justum rogantibus, non poterit petere pretium, quod est justum relate ad non rogantes; Siquidem per deceptionem esset causa injusta damni domini. Exemplificemus; Sit pretium infimum justum famulorum decem, si famulus consentiat in septem, non poterit alia tria compensare. Ratio est, quia dominus facile in tanta famulorum copia habet alios, qui rogant pro septem famulari; in quo casu justum esset tale pretium relate ad hos rogantes, juxta sententiam illam, quod merces ultroneæ vilescunt saltem pro tertia parte, & juxta nonnullos etiam pro me-

medietate: ergo non poterit amplius quam septem talis famulus exigere; quia quamvis pretium justum relate ad eos, qui non rogant, sit decem, tamen dum famulus consentit in septem animo compensandi alia tria, decipit dominum, & est causa injusta illius damni, quod patitur: Et idem dicendum erit de emente, & vendente, & de offerente sacrificium pro tenui stipe, si eodem modo fuerint causa injusta damni per deceptionem.

VII. Cæterum communis sententia Doctorum apud Dian. part. 2. tract. 14. resol. 7. est, quod qui ob tenuem stipem promisit totam missam applicare, non possit pro eadem quicquam ab alio accipere; præsertim post decretum Sacræ Congregationis Concilii apud Tambur. lib. 3. de Sacrif. Missæ cap. 1. num. 8., in quo hæc habentur; *Ubi pro pluribus missis plura stipendia quantumcunque incongrua, & exigua collata fuerunt, Sacra Congregatio sub obtestatione Divini Judicii mandat, ut absolute tot missæ celebrentur, quot ad rationem attributa eleemosynæ præscripta fuerint; aliter graviter peccant, & ad restitutionem tenentur*. Non me latet, quod hoc decretum nitatur interpretari Puente Hurtadus in expositione propos. 37. ab Innoc. XI. damnatæ; ubi docet id non intelligi, quando necessitate compulsus cogitur Sacerdos modo dicto pro tenui stipe missam celebrare; Et idem docet Peyrin. apud Dian. part. 5. tract. 13. resol. 52.; Equidem tamen cum eodem Dian. huic opinioni non subscribo; cum decretum loquatur absolute, & juxta eam sententiam plurima incommoda facile sequuntur adversus animas in igne Purgatorii conflagrantes.

VIII. Quæritur secundo: An famulo debeantur alimenta, & merces tempore ægritudinis?

Respondeo, communius docere cum Bonac., Rebel. contra Molin., & Laym. apud Dian. part. 1. tract. 8. resol. 86., quod non teneatur dominus solvere salarium famulo ægrotanti; nisi sit consuetudo alicubi in contrarium, & nisi sit in extrema, vel gravi necessitate; in quo casu tenetur tantum ex charitate. Ratio est, quia per famulum stat quominus operam suam præstet; Et quamvis in hoc culpam non habeat, tamen vere deficit in iis, ad quæ tenetur, præstandis: Ex æquitate tamen per modicum tempus, videlicet si per unam, aut alteram hebdomadam ægrotet, videtur salarium deberi; ut putat Trull. lib. 4. cap. 1. dub. 5., Sylvest., Bonac., Quod diximus de salario, dicendum etiam de alimentis, & de expensis etiam moderatis ad curationem necessariis, ut notat Hurtad. hic difficult. 8.; nullo enim titulo debentur ex justitia, ut docet Bonac. & Rebell. contra Vasqu., Sylvest., & Covarr.

IX. Cappellanus etiam ægrotans per aliquot dies non tenetur per alium celebrare; ut videre est apud Summam Dian. *V. Missa stipendium*; ubi Riccius putat, id esse verum si tantum per octo, vel decem dies ægrotet, Mendoza per mensem, Peyrin. per bimestre, quia hoc videtur spatium breve relate ad annum.

X. Quæritur tertio: An qui pluribus in solidum locat operam suam, possit a singulis integrum stipendium accipere?

Respondeo cum communi affirmative; quando scilicet opera locata omnibus, & singulis est æque utilis, ac si esset pro uno dumtaxat præstita. Ratio est, quia qui Romam, verbi gratia, proficiscitur propter proprium negotium, potest etiam ire propter negotium Titii, exigendo ab illo pretium, perinde ac si tantum propter Titium iret, ut communiter Doctores docent; ergo etiam qui proficiscitur Romam propter negotium Titii, a quo accipit pretium, potest etiam ire pro-

pter

pter negotium Caji, & itidem a Cajo aliud simile pretium exigere; quia valor profectus non minuitur per hoc, quod pluribus sit proficuus: Sic qui profecturus Romam indiget equo, si inveniat equum reductivum, potest pro illo reducendo pretium exigere, ut omnes etiam Doctores docent; ergo etiam in casu nostro locans operam suam pluribus in solidum singulis æque utilem, ac si pro illo solo locaretur, potest a singulis integrum stipendium accipere.

Notandum tamen cum Hurtad. diff. 9., hoc non militare, quando ad vitandam injustitiam locatoris taxatum sit stipendium operæ locatæ; tunc enim illi stipendio rationabiliter taxato standum est, sive opera sit proficua uni, sive pluribus.

XI. Utrum autem Sacerdoti, qui tenetur dicere Missam pro sola præsentia, ut ajunt, liceat unum stipendium accipere pro præsentia, & alterum pro applicatione Missæ? Negant Gavant., & Barbos. apud Tambur. de Sacrif. Missæ lib. 3. cap. 1. §. 3. num. 14., tum quia Sacra Congregatio sub obtestatione Divini Judicii præcipit, ut pro singulis Missis singula stipendia accipiantur; tum etiam quia, ut notat Dian. part. 5. tract. 14. resol. 35. ex Rodriq. in tali casu stipendium, quod acciperetur pro applicanda Missa, videretur accipi pro re spirituali; atque adeo simoniace. Sed, ut notavimus in Trutina Theologica exponendo thesim octavam ab Alex. VII. proscriptam, probabile est id licere (ut docent Suar. disp. 86. sect. 5., Vasq., & Lug. disp. 21. de Euchar. num. 21., qui scripsit post laudatum decretum.) dummodo constet, quod offerens stipendium pro officiatura solum exigat præsentiam, sive ob concursum populi, sive ut speciali honore talis locus afficiatur. In hoc enim casu unum stipendium accipitur pro labore extrinseco Missæ, ut scilicet Missa in tali loco, & tempore celebretur, alterum pro Missæ applicatione, quando liberum est Sacerdoti Missam, cui maluerit, applicare. In dubio tamen an offerens stipendium velit utrumque, videlicet & præsentiam, & applicationem, nequit duplex stipendium accipi, ut docent communius contra Marchin. apud eundem Tambur. num. 19. Nec accipitur simoniace stipendium pro Missæ applicatione, quia accipitur ob sacrificantis sustentationem, ut explicavimus loco laudato.

QUÆSTIO VIII.

De Promissione, & Donatione.

Quærendum primo, Quid ferant isti Contractus? Secundo, Quando obligent, & quomodo? Tertio, Quinam, & quantum donare possint? Quarto, Quandonam possit revocari Donatio?

ARTIC. I.

Quid importet Promissio, & Donatio?

I. Promissio est spontanea, vera, ac deliberata fidei obligatio de re bona, & possibili.

II. Promissio prodiga etiam jurata non obligat, si ejus executio sit illicita; Quod si executio sit licita, probabiliter obligat solum ad quantitatem, in qua nulla est prodigalitas.

III.

III. Donatio est datio liberalis, sive fiat ex liberalitate, sive ex gratitudine, quin res donata ex justitia debeatur. Jure positivo non transfertur dominium per donationem ante traditionem rei donatæ.

IV. Inter promissionem, & donationem verbalem fere nullum est discrimen.

V. Differunt tamen a Pollicitatione, quippe quæ stat sine acceptatione; Necnon a Pacto, quod fert utriusque contrahentis obligationem; Et a Stipulatione, quæ importat formulam quandam contrahendi.

I. Quæritur primo: Quid sit Promissio?

Respondeo cum Less., Promissionem esse *Spontaneam, veram, & deliberatam fidei obligationem factam alicui de re bona, & possibili*; Dicitur *Spontanea*, nam vi, & metu extorta non obligat. Utrum autem promissio metu levi extorta sit valida jure naturæ? Dissidium est apud Doctores; Affirmant enim Sanch. lib. 4 disp. 14. cum Less. cap. 17. Negant Azor., Molin., Vasq., ut diximus in Opusculo de Principiis Moralitatis quæst. 4. art. 1.; videtur quippe tam promissio, quam donatio natura sua postulare, ut liberaliter fiant: Dicitur *Vera*, nam promissio ficta non obligat, nisi aliquod inde damnum sequatur, ut dicemus fuse cum de Sponsalibus: Dicitur *Deliberata*, quia sine plena deliberatione, quæ requiritur ad peccandum mortaliter, ne sub veniali quidem obligat: Dicitur *Fidei Obligatio*, nam propositum purum aliquid faciendi non obligat, nisi fides detur, & obligetur, seu nisi promittens velit se obligare ex virtute fidei, seu fidelitatis: Dicitur *De re bona, & possibili*; nam de re mala non obligat; Unde qui promisit ob pecuniam acceptam occidere inimicum, tenetur solum pecuniam restituere, antequam inimicum occidat; Nec obligat si sit de re impossibili, siquidem ad impossibile nemo tenetur.

II. Præterea promissio prodiga, quando ejus executio est illicita, non obligat, etiamsi juramento firmata sit; At si executio, & impletio promissionis prodigæ non sit illicita, obligat, quamvis facta fuerit cum peccato saltem veniali: Sicut in communiori sententia qui promisit dare Cajo centum propter homicidium, quamvis peccet promittendo, tenetur tamen posito homicidio implere promissum. Quare in casu nostro, si puella nobilis verbi gratia prodige promisit matrimonium pauperi, & ignobili contra voluntatem parentum, quamvis peccarit promittendo prodige, tenetur tamen juxta sententiam Less., Sanch. lib. 3. disp. 9., & Molin. disp. 271. stare promissioni factæ, posito quod sine peccato illam implere possit; quia quamvis ante obligationem talis promissionis velle hujusmodi matrimonium contrahere sit peccatum saltem veniale prodigalitatis; at posita obligatione promissionis est solutio debiti, & actus fidelitatis, vel justitiæ; Sicut enim prodiga donatio incipiens a reali traditione (hoc est quando res ipsa simul traditur) vere transfert jus in rem, ita prodiga promissio transfert jus ad rem, quo jure posito teneris implere promissum.

Multi tamen cum Ledesm., Salon. apud Dian. part. 4. tract. 4. resol. 27. docent oppositum; quod scilicet promissio prodiga, etiam juramento firmata, non obliget, nisi solum ad quantitatem, in qua nulla est prodigalitas, non vero ad incrementum; quia cum largitio prodiga sit saltem peccatum veniale, promissio licet jurata de tali traditione est nulla, eo quod sit de re mala; Unde qui promisit prodige centum meretrici, tenetur solum illi dare, quod alii ejusdem conditionis eidem dare consueverunt.

III. Quæritur secundo: Quid sit Donatio?

Respondeo esse Dationem liberalem, seu quæ fit ex liberalitate, vel gratitudine, itaut nullatenus ex justitia res donata debeatur: Duplex autem datur donatio: Una, quæ conjungitur cum reali traditione rei, quæ donatur, & hæc transfert dominium rei in donatarium: Altera vero, quæ non conjungitur cum reali traditione rei, sed solum cum traditione verbali, seu cum promissione traditionis; & hæc quamvis natura sua sufficiens esset ad dominium transferendum, jure tamen positivo non transfert, nisi sequatur traditio. Quare si res donata prius Cajo deinde donetur, & tradatur, seu vendatur Titio, hic acquirit illius dominium, & Cajus habet solum actionem personalem in donantem; nam per solam donationem verbalem acquiritur solum jus ad rem, non in re, ut notat Less. lib. 2. cap. 18. num. 12.

IV. Hinc infertur, Primo, promissionem differre a donatione; quia per promissionem, quæ respicit donationem futuram, non transfertur dominium, per donationem vero etiamsi verbalem, natura sua dominium transfertur. Verum quia stante jure positivo per donationem verbalem de facto non transfertur dominium, ideo parum interest, ut notat Less. loc. cit. num. 15., inter donationem verbalem, & promissionem; vel ad summum in hoc differunt, ut notat Vvadingus, quod donatio etiam ante traditionem pariat actionem civilem, secus vero promissio.

V. Infertur secundo, promissionem differre a Pollicitatione; quia pollicitatio est nuda promissio, seu datio fidei, nondum secuta acceptatione, unde omnis pollicitatio est promissio, non econtra.

Tertio infertur, differre a Pacto; quia hoc fert in utroque paciscente obligationem; Contra vero promissio in solo promittente. Quarto differre a stipulatione; quia hæc importat formulam quandam contrahendi, quæ fit præcedente interrogatione creditoris, & responsione debitoris.

ARTICULUS II.

Quando obligent Promissio, ac Donatio; Et Quomodo?

I. Promissio, ac donatio mere interna, si fiant Deo, obligant, non tamen si fiant homini.

II. Obligat promissio interna de dando aliquid homini, si ea fiat soli Deo per modum voti.

III. Si promissio interna fiat homini cum juramento, & non per modum voti, non obligat, & ante acceptationem revocari potest.

IV. Nec datur obligatio patefaciendi promissario internam promissionem; Nec per illam transfertur dominium.

V. Universim promissio externa, etiam jurata, ante acceptationem non obligat, sed potest revocari, nisi juramentum fiat per modum voti.

VI. Jure positivo promissio facta Civitati, aut Infanti parit obligationem ante acceptationem; & probabiliter etiam quæ fit ad pias causas.

VII. Promissio facta Civitati jure positivo solum revocari non potest ante acceptationem, nec datur obligatio illam implendi ante petitionem.

VIII. Pro foro externo, ut promissio sit valida, debet exprimi causa, propter quam fit.

IX. Promissio, ac donatio, si fiant absenti per Nuntium, aut per literas, quonam pacto valide acceptentur? Et quid si ante acceptationem revocentur?

X. Post mortem donantis valide potest acce-

acceptari donatio missa per Nuncium, aut per Epistolam; nisi detur mandatum Nuncio, ut nomine Principalis donet, & mandatum hoc non sit ad pias causas.

XI. Probabilius ad duplicem solutionem tenetur Nuncius, si sua culpa non fuerit tradita donatariæ res donata ante mortem donantis.

XII. Petrus donans Paulo agrum cum onere, quod det Titio mille post quinquennium, etiam elapso quinquennio potest hoc onus revocare, si nondum sit acceptatum a Titio.

XIII. Probabilius promissio acceptata in materia gravi obligat sub gravi ex virtute justitiæ, aut fidelitatis valde affinis justitiæ, seu quæ sit justitia minus rigorosa.

XIV. In *multis discriminatur obligatio orta ex justitia ab obligatione orta ex fidelitate, quæ est justitia minus rigorosa.*

XV. Est, qui velit obligationem promissionis pendere regulariter ab intentione promittentis; Et in dubio an promittens voluerit sub gravi se obligare, judicandum ex communiter contingentibus.

XVI. In promissione solet subintelligi conditio illa, Nisi rerum status notabiliter mutetur.

XVII. Ut possit promissio acceptata obligare sub gravi, requiritur materia notabilis, quæ est duplo, aut quadruplo major, quam in furto. Hinc qui omittit facere unum Sacrum debitum ex justitia, aut ex voto, peccat mortaliter; secus vero si illud debeat ex fidelitate.

XVIII. Promissio facta ob turpem causam revocanda est; at patrato scelere probabilius obligat.

XIX. Jure naturali sunt irrita promissiones, quæ citra culpam impleri non possunt; jure tamen positivo plures aliæ promissiones irritantur. Quandonam ista posito juramento obligant?

I. Quæritur primo: An promissio, vel donatio mere interna obligent?

Respondeo, obligare, si fiant Deo inspectori cordium, non vero si fiant homini; quia ut possit homo alteri homini obligari, requiritur manifestatio sensibilis per signa externa; Sicut etiam requiritur acceptatio, ut mox dicemus; Et quidem utrumque probabilius jure naturali, seu jure gentium requiritur, quam jure positivo, ut docet Less. cap. 18. dub. 5., & 6. Ratio est, quia id ubique gentium observatur: Quamvis si possent homines internas cogitationes cognoscere (sicut possunt Angeli, quando ad eos diriguntur) posset per actus mere internos illis fieri donatio, vel promissio.

II. Hinc sequitur primo, promissionem internam tunc solum obligare, quando fit per modum voti, seu promissionis factæ soli Deo, quamvis sit de re grata homini; ut si quis voveat, seu promittat Deo facere eleemosynam Petro. Ratio est, quia talis promissio non fit Petro, sed Deo.

III. Sequitur secundo, promissionem internam factam homini cum juramento, sed non per modum voti non obligare, & ante acceptationem posse revocari. Ratio est, quia talis promissio non fieret Deo, sed fieret homini; Juramentum autem, quod superadditur, sequitur naturam actus, & imbibit conditionem illius actus, supra quem cadit, ex *leg. final.* Cod. *De non numerata pecunia*; ergo cum promissio, seu pollicitatio facta homini ex natura sua ferat hanc conditionem, videlicet nisi revocetur ante acceptationem, ut notat Trull. dub. 4., sequitur juramentum cum eadem conditione ad id solum obligare, quod scilicet impleatur promissum, si non revocetur ante acceptationem. Ita Trull. dub. 3. ex Sanch.

lib. 1. disp. 7., & Bonac. disp. 3. quæst. 11. punct. 2.

IV. Dian. part. 3. tract. 5. resol. 116. docuit cum Sot., Ledesm., & aliis, quod qui mente aliquid alteri promisit, aut donavit, teneatur patefacere illi, quod pollicitus est. At Less. loc. cit. cap. 18. num. 34. dicit hoc videri durum, & incredibile, quod nusquam gentium sit usitatum. Docuit pariter Dian. ibidem probabile esse, quod per solum actum internum possit per donationem, vel promissionem transferri dominium: Unde putavit, quod pauper quidam, cui constitit Petrum aliquid illi promisisse per actum interiorem, poterat illud sibi compensare per occultam compensationem, eo quod non posset in judicio ipsum exigere; Et ita etiam Mendoz., Palat. Santarel. apud eundem; Quod tamen communius negatur.

V. Quæritur secundo: An promissio, vel donatio manifestata obligent ante acceptationem?

Respondeo cum Less. lib. 2. cap. 18. dub. 6., Bonac. loc. cit. punct. 4. Trull. dub. 4., & aliis communiter, regulariter nullam parere obligationem neque naturalem, neque civilem, seu neque in foro interno, neque in externo ante acceptationem; Ratio est, tum quia jure gentium, atque adeo jure naturæ omnis promissio videtur involvere hanc tacitam conditionem, si acceptetur; tum etiam quia in omnibus aliis contractibus onerosis ubique gentium licitum est ante acceptationem pœnitere, & revocare suam oblationem, ut patet in contractu sponsalium, Matrimonii, &c. Nec opus est expectare, donec alter acceptet, vel rejiciat; ergo id etiam verum erit in contractu donationis, aut promissionis: Unde fit, quod etiamsi donatio fuerit jurata, possit ante acceptationem revocari (modo juramentum non sit per modum voti) quia scilicet juramentum sequitur naturam actus, super quem cadit, & eandem conditionem imbibit. Et hinc etiam fit, quod mortuo donatario ante acceptationem donatio sit invalida, nec possit ab hæredibus acceptari; quia non fuit ad illos directa, nisi aliud constaret de intentione donatoris.

VI. Dixi, quod regulariter ante acceptationem non obligent, nam ff. *De pollicitationibus* statuitur, quod non possit revocari promissio facta Civitati ad instaurandas ruinas, vel ob honorem ab ea receptum, vel ad opus aliquod faciendum, si sit inchoatum; Immo prædictam legis dispositionem extendunt aliqui cum Molin. contra Laym. apud Dian. part. 3. tract. 5. resol. 107. ad donationes factas Ecclesiæ, vel ad pias causas. Illud certum est, quod si fiat per modum voti talis promissio, dirigendo intentionem ad Deum, revocari non possit; In dubio autem an promissio facta ad causas pias fuerit facta per modum voti? Putat Trull. dubio 4. ex Sanchez, præsumendum esse, quod fuerit per modum voti, quia ita communiter contingit fieri. Præterea in leg. *Jubemus*, Cod. *De emancipatione liberorum* præcipitur, ut donatio facta infanti ante acceptationem sit firma. Et donatio facta adulto præsenti in ipsius favorem, si taceat, censetur acceptata, ut communius docent cum Villalob. apud Trull. dub. 4. contra nonnullos.

VII. Dubium est, jurene naturali, an positivo promissio ante acceptationem non obliget? Putant aliqui, quod solum jure positivo, aliter promissio facta Civitati non obligaret. Sed communius docent, quod jure naturali, ut probant rationes adductæ pro conclusione. Ad id, quod objicitur, respondetur promissionem factam Civitati

tati

tati non obligare ex natura sua, neque ex jure civili ante acceptationem, sed solum ex jure civili habetur, ut ante acceptationem non possit revocari, sicut posset ex natura sua. Unde fit, ut non teneatur promittens implere talem promissionem ante acceptationem; Immo non solum requiritur acceptatio facta a Civitate, sed etiam petitio, ut tenearis solvere; Nec tenetur promittens promissionem suam insinuare Civitati, cum nulla lex id præcipiat.

VIII. Notandum demum, quod, ut promissio sit valida in foro externo, requiritur præter acceptationem, quod exprimatur causa, propter quam promittitur, aliter præsumitur errore, aut joco facta, ut notat Covarr. apud Trull. hic.

IX. Dubium est secundo, quomodo acceptari debeat promissio facta absenti?

Respondeo cum Less., & Trull., quod donatio per nuncium deferenda debet coram nuncio acceptari; nec sufficit, si acceptetur coram aliis; quia mens contrahentis ea esse solet, quod contractus non sit validus, nisi coram nuncio ad id destinato acceptetur. Si vero contractus fiat per literas, sufficit, quod literæ ad promissarium, vel donatarium pervenerint, si promissio, vel donatio sint gratuita; In onerosis vero contractibus requiritur ulterius, ut tibi vicissim per literas, aut per nuncium acceptatio, vel requisitio alterius innotescat. Quod si revocetur donatio, antequam acceptetur, distinguendum est, nam si revocatio innotescit nuncio, nuncius nihil potest operari; si non innotescit, subdistinguendum est, nam vel nuncius solum refert donationem, & pariter talis donatio erit nulla; vel nuncius habuit mandatum faciendi donationem, & ejus acta valent, tribuuntque donatario jus ad rem, & donatori injiciunt obligationem ad consensum, quia tenetur ratum habere, quod ex vi mandati bona fide ejus nomine gestum est.

X. Dubium est tertio, An post mortem donatoris possit valide acceptari donatio missa per Epistolam, aut per nuncium?

Respondeo cum Sanch. lib. 1. de Matrim. disp. 6., Trull. hic, & aliis, verius esse, quod possit valide acceptari; tum quia ex parte donatoris valida fuit, ex leg. *Nec ambigi*, Cod. *De donationibus*, & manet virtute impressa literis, vel nuncio, ut ad donatarium transeat; tum etiam quia gratia non expirat morte concedentis, ex Cap. *Si super gratiam*, *De officio delegati in* 6. in casu autem nostro habetur gratia, & non habetur in rigore loquendo mandatum, quod morte mandantis expiret, (ut plurimi Doctores putant apud Sanch., & Less.) si tamen datum sit mandatum Nuncio, vel Procuratori, ut nomine Principalis donet, si tunc donator ante acceptationem moriatur, donatio est nulla; nisi facta fuerit in favorem piæ causæ, quia id præsumendum est de mente mandantis, ut notat Covarr., & Less. num. 46.

XI. Hinc infertur, quod si culpa nuncii donatio, verbi gratia, equi non fuerit facta ante mortem donantis, tunc nuncius non solum debeat restituere equum hæredibus defuncti, cum ad illos spectet, sed etiam pretium equi debeat dare donatario, ut notat Less., quia ex lege justitiæ tenebatur adhibere diligentiam debitam, ut mandatum in commodum donatarii impleret. Probabile tamen est ex eodem Less., & Sà, quod mandatum donantis sit gratia quædam, quæ non expiret morte mandantis, & juxta hanc sententiam nuncius non tenebitur ad duplicem hanc restitutionem, sed satisfaciet, si equum det donatario jux-

juxta mandatum, quod habuit.

XII. Dubium est quarto, An si Petrus donet Paulo, verbi gratia, agrum cum onere, quod post quinquennium det centum Titio, possit Petrus revocare hoc onus, antequam a Titio acceptetur?

Respondeo cum Less. dub. 9., quod si acceptetur a Paulo donatio, eo ipso acquirit Titius jus ad centum, quod transit ad hæredes; dummodo acceptetur etiam a Titio: Quousque autem a Titio non acceptatur, semper a Petro revocari potest tale onus, non solum ante tempus, quo erat implendum, (verbi gratia, in casu adducto ante quinquennium) quod communiter docent, sed etiam, ut probabiliter docet Less. contra Clarum, elapso eo quinquennio, quia semper revocari potest donatio, antequam acceptetur.

XIII. Quæritur tertio: Utrum promissio externa acceptata inducat obligationem gravem, an levem?

Respondeo, Cajet., Fernand., Henr., Mœratium, & alios apud Dian. part. 1. tract. 17. resol. 9., & part. 4. tract. 4. resol. 122., & apud Less. num. 14., probabiliter docere, quod tantum obliget ex fidelitate sub veniali, quando non sequitur alteri notabile nocumentum propter promissionem præstitam. Ratio est, quia frangere fidem in promissis, non opponitur justitiæ, sed fidelitati, seu veracitati; nam veracitas non solum obligat conformare dicta menti, sed etiam facta dictis, unde qui promissa non implet, perfidus, & mendax est; mendacium autem non est per se loquendo, nisi culpa venialis.

Alii cum Azor., Bonac., Sà probabilius, & communius docent obligare sub mortali, quod pluribus ostendit Less., Primo, quia jure civili omnis promissio facta per formulam stipulationis tribuit actionem in foro externo, & promissor cogitur illam implere, ut omnes Doctores docent; ergo omnis promissio inducit gravem obligationem vel justitiæ, vel alterius virtutis valde affinis justitiæ; nam formula stipulationis non addit in conscientia majorem obligationem, quam habeat promissio sine tali formula; quæ idcirco requiritur ad tribuendam actionem in foro externo, ut constet, promissionem cum plena deliberatione esse factam. Præterquamquod quamvis jure Digestorum requisita fuerit stipulatio, ut promissio obliget pro foro externo, non requiritur tamen jure Codicis, ex leg. *Si quis argentum*, Cod. *de Donationibus*: Et jure Canonico ex Cap. 1. *De pactis*, datur actio ex promissione acceptata, etiamsi formula stipulationis non intervenerit, ut communiter Doctores docent; Quamvis requiratur expressio causæ, ne præsumatur error; quæ tamen præsumptio cessat in foro conscientiæ.

Secundo, quia ex promissione datur jus ad rem, quod transit ad hæredes Promissarii; Sicut obligatio promissoris transit ad ejus hæredes; huic autem juri respondet obligatio ex justitia, & ideo Promissarius dicit rem deberi, potest illam exigere, aut condonare, dicuntque homines communiter sibi injuriam irrogari, si promissio violetur.

Tertio, quia homines non solent acquiescere simplici assertioni, sed solent exigere promissionem; ergo promissio non obligat ex sola virtute veracitatis, sed justitiæ, vel fidelitatis, quæ sit justitiæ valde affinis.

XIV. In eo autem ex Less. distinguitur obligatio orta a justitia rigorosa ab obligatione orta ex fidelitate, quæ est justitia minus rigorosa; quia promissio non dat jus in re, sed solum jus ad rem, potestque multis de causis revocari, nec ita obligat, ut vio-

violans promissionem teneatur etiam ad compensationem lucri cessantis; nemo enim sua liberali promissione censetur velle se ad id obligare, nisi exprimat. Præterea justitia respicit debitum perfectum suo perfecto juri debitum. At fidelitas, quia est justitia imperfecta, respicit debitum imperfectum, seu debitum promissionis. Denique qui ficte promisit liberaliter, quamvis peccaverit venialiter, non tenetur ullatenus implere promissum, si nullum ex promissione non præstita damnum alteri sequatur: Econtra qui promittit ficte alteri vere repromittenti in contractu oneroso, non solum peccat mortaliter contra justitiam, si sine causa id faciat; eo quod injuria gravis irrogaretur alteri inducendo illum cum tali dolo ad se obligandum; sed etiam tenetur ex justitia ponere promissionem veram, & illam implere, quin satis sit resarcire damnum, quod inde sequitur, ut ostendemus agendo de Sponsalibus; & ratio est, quia id exigit obligatio justitiæ, ut æque utraque pars gravetur, & utraque verum consensum ponat: Quamvis si res est integra, & nullum damnum provenit Promissario, si promissum hoc non impleatur, ex Less., & Sylvest. non erit mortale, promissionem fictam non servare, (ut si quis animo decipiendi promiserit puellæ nuptias) Immo poterit negare cum juramento coram Judice, se promisisse. Hæc, & alia congerit Less., quæ Mærat. tom. 2. tract. de Just. disp. 19. sect. 10. conatur dissolvere.

XV. Tertia demum sententia docet, quod obligatio promissionis dependeat ab intentione promittentis; cum enim promissio sit quædam lex privata, non obligat ultra voluntatem promittentis: Unde poterit quis obligare se vi promissionis ad solam culpam venialem, ut docet Sanch. lib. 1. de Matrim. disp. 9. num. 6., Henr., Rebel., Molin. disp. 262., & alii apud Bonac. de Promissione punct. 2. num. 10.. Ad eum modum quo potest vovens obligare se ad culpam dumtaxat venialem, ut multi docent in materia gravi: Et qui non intendit se obligare per promissionem, præterquam conditionate (videlicet nisi detur incommodum aliquod, vel nisi aliud melius occurrerit) nullatenus obligabitur non posita ea conditione. In dubio autem utrum aliquis absolute, vel conditionate, sub gravi, an sub levi voluerit se obligare, judicandum est ex communiter in tali materia contingentibus, quia id præsumendum. Certe, ut notat Trull., promissiones eorum, qui solent leviter multa promittere, non sunt intelligendæ, quod fiant animo serio se obligandi, aut alteri jus tribuendi.

XVI. Præterea semper in promissione subintelligitur illa conditionalis, Nisi status rerum notabiliter mutetur: Sicut enim, ut notat Bonac. ex D. Th. In generali concessione non veniunt ea, quæ non esset quis verosimiliter concessurus, si in speciali peterentur, juxta Regulam 81. Juris in 6.; ita neque in gratuita promissione, aut in voto veniunt illi eventus, qui judicio prudentis viri fuissent verosimiliter excepti, si fuissent præcogitati.

Neque dicas, teneri ad perseverandum in Religione, qui illam vovit, etiamsi non adverterit ad difficultates, quibus cognitis non vovisset: ergo etiam in omni promissione id erit verum.

Nam negatur consequentia. Disparitas est, tum quia judicio prudentis etiam debuisset hic perseverantiam in Religione vovere, adhuc cognitis difficultatibus; tum etiam quia status perpetuus semel electus non debet posse facile deseri; & ideo qui suscipit Ordines Sacros tenetur ad castitatem, etiamsi non suscepturus esset Ordines Sacros, si scivisset illis votum esse anne-

nexum; tum demum quia qui statum aliquem vult, implicite vult omnia, quæ illi sunt annexa, & sibi debet imputare, si non advertit ad onera talis status: Secus tamen dicendum de notabili mutatione, quæ est extrinseca rei promissæ.

Notandum tamen, ut dicemus etiam cum de Sponsalibus, quod quamvis in potestate promittentis, vel voventis sit velle tantum sub veniali se obligare, quando obligatio pendet ab hominum voluntate; ut si quis voveat jejunare; at quando promissio ex constitutione Ecclesiæ, vel ex lege Reipublicæ, vel ex consuetudine obligat sub mortali, non est liberum promittenti velle se tantum sub veniali obligare; Unde non potest quis professionem religiosam emittere cum intentione obligandi se sub veniali; Nam ex institutione Ecclesiæ talia vota obligant sub mortali; Nec potest aliquis contrahere matrimonium obligando se ad vinculum illud indissolubile tantum sub levi; Nec potest promittere matrimonium, seu contrahere sponsalia cum intentione obligandi se sub levi; nam ex institutione Ecclesiæ, & ex consuetudine obligant hæc sub gravi, ut ibidem ostendemus.

Notandum præterea, quod ut promissio acceptata obliget sub mortali, requiritur materia notabilis, & quidem in majori quantitate, quam in furto, quia non adeo stricte obligat, quam furtum. Less. num. 56. requirit quantitatem duplo majorem; Sanch. lib. 1. de Matrim. disp. 5. num. 24. cum Bonac. apud Trull., quantitatem quadruplo majorem. Additque Sanch., & Rodriq. contra Bonac., & Trull. apud Dian. part. 1. tract. 17. resol. 9. quod qui liberaliter promisit alteri unum Sacrum animo se obligandi, non peccaret graviter non servando promissum, quia in genere promissionis, & damnorum spiritualium est materia levis.

Neque dicas cum Bonac., quod si omittatur Sacrum ex voto promissum, est peccatum mortale; ergo etiam si omittatur Sacrum alteri promissum. Nam disparitas est, quia quantitas, quæ dicitur notabilis relate ad furtum, est etiam notabilis relate ad votum; At relate ad promissionem quantitas, ut sit notabilis, debet esse major: Quare sicut peccat mortaliter, qui Sacrum voto promissum omittit, ita peccaret mortaliter, qui Sacrum ex justitia debitum propter stipendium acceptum omitteret, secus vero si liberaliter illud promisisset, quamvis animo obligandi se ad illud graviter; cum non dependeat a nostra voluntate posse nobis imponere gravem obligationem in materia levi, ut communiter docent contra Fagund. apud Dian. part. 5. tract. 5. resol. 50., Trull. lib. 2. cap. 2. dub. 12. num. 13.; ubi ostendit ex Bonac., & Sanch. lib. 4. cap. 12. num. 19. peccare mortaliter, qui violat votum dandi carolenum pro celebratione unius Sacri, quia maxime id conducit ad cultum Dei, & censetur materia gravis: Quare juxta sententiam Sanch. loco laudato votum dandi eleemosynam pro celebratione unius Sacri est votum de materia gravi: Contra vero promissio facta homini de celebrando uno Sacro est materia levis.

XVIII. Quæritur quarto: An promissio ob turpem causam obliget in conscientia, verbi gratia, si promisisti Petro, ut occidat inimicum, vel fœminæ, ut consentiat in turpitudinem?

Respondeo cum communi, quod ante operis patrationem promissarius non solum non tenetur implere promissionem, sed etiam tenetur illam revocare; nemo enim ad peccatum obligari potest, sed debet ab ipso se retrahere: Patrato tamen opere malo, communius Doctores docent cum Less. c. 18. num. 20. contra Navar., & Medin.,

din.,

din.; quod teneatur promissum implere, non solum ex virtute fidelitatis, ut Medin. putat, sed etiam justitiæ; quia præcessit contractus onerosus innominatus, Do ut facias; ergo si ille fecit, promissor tenetur ex justitia præstare id, quod promisit: Quamvis enim peccatum non sit pretio æstimabile ex se, est tamen ratione periculi, damni, laboris, delectationis, &c. Sic non est simoniacus Sacerdos, qui paciscitur, quod dentur sibi centum, ut celebret in loco periculosissimo, quia non accipit centum pro Sacrificio, quod non est pretio æstimabile, sed pro periculo, cui se exponit. Probabilem tamen putat Less. loc. cit. opinionem oppositam, quam ex Covarr. confirmat, & ex communi Doctorum utriusque Juris docentium, quod qui aliquid promisit pro opere malo, quod legibus punitur, puta pro furto, homicidio, adulterio, &c., non teneatur promissum implere, etiam opere secuto; tum quia leges reddunt irritos hujusmodi contractus, ut videre est apud Bonac. de Restit. quæst. 3. punct. 3.; tum etiam ne promissarius inducatur ad scelus patrandum sub spe, quod sibi solvendum sit pretium promissum.

XIX. Rogabis hic, Quænam promissiones sunt universim irritæ?

Respondeo, jure naturali esse irritas promissiones, quarum impletio est illicita, cum nemo possit ad malum obligari; Jure vero positivo probabile est, ut diximus, esse irritas promissiones ob turpem causam, quæ legibus punitur, etiam opere secuto; Quamvis probabilius sit oppositum, quia leges non tollunt obligationem naturalem, sed adimunt tantum actionem in foro externo. Secundo, sunt irritæ promissiones, quibus adimitur facultas disponendi de rebus suis; ut si quis promittat alteri se non revocaturum testamentum, aut non facturum alium hæredem præter ipsum. Tertio, promissiones, quæ præbent occasionem peccandi, ut si quis promittat alteri se condonaturum obligationem restituendi, si furetur, si injuriam irroget, &c.; aut si quis pactum ineat cum depositario, ne teneatur de dolo; aut si uxor vivente viro promittat matrimonium ei, cum quo adulteratur, post mortem sui viri, aut si quis promittat alteri se collaturum beneficium, quod primo vacabit, ex Cap. *de Testando* apud Bonac. disp. 3. quæst. 11. punct. 5.

Notandum tamen, quod omnia hujusmodi pacta, quorum executio non est illicita, si juramentum accesserit, servanda sint in foro conscientiæ ex obligatione juramenti, quamvis pactum videatur contra bonos mores; Et ideo promissio usurarum juramento firmata impleri debet, ex Cap. *Debitores*, de *Jurejurando*: Poterit tamen peti relaxatio juramenti ab Episcopo, si in iis pactis aliqua injuria intercessit, ut notant Less., Bonac., Trull.; quia in his tantum casibus juramentum de re licita non obligat; Primo, quando illud irritatur a Superiore, ut irritatur renunciatio jurata Novitii, quæ non sit facta cum licentia Episcopi, aut Vicarii intra duos menses ante professionem; Secundo, quando nemo valide acceptavit promissionem juratam; Tertio, juramentum non confirmat contractum jure civili irritum, tam quando dolus intercessit, quam quando metu extortum est, & quando gravissima, & enormissima læsio in eo continetur, eo quod hæc dolo comparetur; unde non indiget relaxatione, ex Dian. part. 4. tract. 4. resol. 28.. Verbi gratia, si vi, & dolo, vel per metum fiat alienatio fundi dotalis, renunciatio futuræ successionis, contractus Minoris de re mobili sine licentia Curatoris, donatio inter virum, & uxorem, aut inter patrem, & fi-

& filium non emancipatum: Quamvis probabilior sit sententia, quod in his casibus requiratur relaxatio juramenti ab Episcopo, ex eodem Dian. loc. cit., & Trull. de Juramento confirmante contractus. Si tamen sine dolo, & vi hujusmodi contractus fiant cum juramento, probabile est, quod non conferant jus justitiæ, unde relaxato juramento rescindi possunt. Quarto, juramentum non confirmat contractum irritum propter bonum commune, secus vero si sit irritus propter bonum privatum; Verbi gratia, juramentum de extrahendis mercibus prohibitis, aut si Clericus juret se sistere coram Judice laico: Sic etiam propter bonum commune probabiliter irritatur Contractus sponsalium metu extortus; unde si juramentum accedat, non obligat, ut docet Dian. part. 3. tract. 4. resol. 278. ex Sanch. lib. 4. disp. 21.: Contra vero, qui jurat solvere pecuniam ludo prohibito perditam, tenetur solvere, quia talis contractus non prohibetur primario propter bonum publicum, ut notat Pal. lib. 3. tract. 14. disp. 2. punct. 4. num. 12., ubi docet, idcirco juramentum de solvendis usuris obligare, quia fit ad vitandum majus malum.

ARTICULUS III.

Quinam donare possint, & quantum?

I. Donare potest, qui pollet usu rationis, habetque dominium, ac liberam suorum bonorum administrationem, nisi id sibi vetetur. Cui tamen prohibetur donatio, non prohibetur donatio remuneratoria.

II. Quid de Prodigo, de Impubere, de Filiofamilias, de Minore? Quid de Uxore absque consensu mariti, de Beneficiariis, de Superioribus Regularium, ac de Subditis Regularibus?

III. Licentia Religiosis data expendendi probabiliter non ita limitatur, ut si expendant ad usus turpes, peccent contra votum, & qui illam accipit, ad restitutionem teneatur.

IV. Donatio inter filios, & Parentes quandonam est irrevocabilis?

V. Inter conjuges est universim revocabilis, sed in multis casibus est irrevocabilis. Et quid, si superaddatur juramentum?

VI. Donatio omnium bonorum præsentium, & futurorum est invalida; nisi fiat ad pias causas, aut fiat causa mortis, vel titulo oneroso. Quid si superaddatur juramentum?

VII. Sine insinuatione non est valida donatio, quæ excedat valorem quingentorum solidorum, seu ad septingenta, & quinquaginta scuta Hispaniæ; nisi tamen sit remuneratoria, aut fiat ad pias causas, vel causa mortis, aut si juramento firmetur.

I. Certum est, eos solos posse donare, qui habent & usum rationis, & dominium, ac administrationem bonorum, nisi jure positivo impediantur, ut diximus cum de Emphyteusi: Ubi notandum, quod ei, cui prohibetur donare, non prohibetur donatio remuneratoria, quæ dicitur antidoralis, hoc est quæ fit ob merita præcedentia, & ad remuneranda beneficia; hæc enim non est proprie donatio (ut est, quæ fit intuitu solius liberalitatis;) Sicuti nec est proprie donatio, quando quis solvit, quod promiserat: Contra vero, si Creditor debitum liberaliter remittat.

Sequitur hinc primo, quod amens, furiosus, & qui non est mentis compos, donare non possint; non enim pro tali tempore habent liberam administrationem bonorum, cum non utantur libertate.

II. Secundo, nec prodigus, qui a Magi-

Magistratu sub Curatore positus est, cum careat administratione, unde donatarius tenetur restituere, quod accepit.

Tertio, nec impubes, (hoc est mas ante decimum quartum, & fœmina ante duodecimum annum;) quamvis possit ad pias causas donare.

Quarto, nec filiusfamilias, etiam pubes sine consensu, saltem tacito, Patris; nisi habeat bona castrensia, vel quasi castrensia: Quamvis si de his bonis donaverit profuse, itaut sentiat notabile damnum, possit restitutionem in integrum petere.

Quinto, nec Minores viginti quinque annis absque consensu Curatoris; Censetur autem talis consensus adesse respectu donationum, quæ fieri solent ab aliis viris ejusdem nobilitatis, & Patrimonii.

Sexto, nec uxor absque mariti consensu, nisi de bonis paraphernalibus: Quamvis possit dare eleemosynam, & munera, juxta morem aliarum mulierum ejusdem loci, & conditionis, etiamsi maritus omnes eleemosynas illi prohibeat, ut notat Dian. part. 5. tract. 8. resol. 34.; Ubi cum Molin., Ledesm., Ban., Malder., Veg. contra Turrian. docet, posse inscio marito dare vigesimam partem annui proventus, eo quod hoc pertineat ad decentiam status, & maritus irrationabiliter sit invitus.

Septimo, nec Ecclesiastici possunt sine mortali donare, aut testari ad usus profanos de iis, quæ ex fructibus beneficiorum decenti sustentationi supersunt: Quamvis qui ea accepit, ad restitutionem non teneatur, ut fuse Barbos. lib. 3. de Jure universo cap. 17.; quia Clerici sunt vere domini fructuum suorum beneficiorum, etsi teneantur superflua disponere in opera pia.

Octavo, nec Superiores Regularium donare poterunt ad usus profanos, verbi gratia, ad locupletandos consanguineos; & qui aliquid ab iis accepit, ad restitutionem tenetur; quia non sunt domini, sicut sunt Beneficiarii, sed solum administratores, & œconomi; Unde donare tantum possunt servando leges fidelis œconomi, necnon Constitutiones, & consuetudines suæ Religionis; Et juxta intentionem Ecclesiæ, & suæ Religionis poterunt de rebus Monasterii disponere; Ratio ulterior est, quia dominium bonorum Monasterii est penes Conventum, qui nec consentit, nec potest consentire in donationes factas ad usus profanos, cum talis potestas sit illi adempta per Sacros Canones: Unde illud duntaxat poterunt donare, in quod Conventus ad id convocatus censetur rationabiliter consensurus. Hinc fit, posse Superiores Regularium, sicut alios habentes administrationem bonorum, facere donationes remuneratorias, quæ merita, & obsequia non excedant; Possuntque etiam eleemosynas facere juxta rationabilem voluntatem Conventus, quia sic utiliter geritur res administrata.

Nono, nec subditi Regularium donare possunt sine licentia Superioris saltem probabiliter præsumpta, nec possunt cum licentia ad profanas causas disponere, seu ad illicita; quia Superiores ad hæc dare licentiam non possunt; Unde qui aliquid ab iis accepit, tenetur restituere, juxta Bullam Clem. VIII. de Largit. munerum: Et Innoc. XII. in Constitutione de Facultate majoris Pœnitentiarii habet, quod qui a Regularibus ultra valorem decem scutorum acceperit, contra Bullam Clem. VIII., exceptis rerum medicinalium, seu devotionis muneribus, ante factam restitutionem a Summo Pœnitentiario non absolvatur; & infra prædictum valorem, nonnisi facta eleemosyna in favorem Conventus, si caute fieri potest.

III. Notat tamen Dian. part. 3. tract. 2. resol. 65., & part. 7. tract. 9. resol. 15., & tract. 11. resol. 22., ex Bann., Lopez, Rebel., Pellizar., Suar., Lugo contra Sanch., Less., probabiliter licentiam datam Religiosis expendendi non ita limitari, ut si expendant in usus turpes, peccent contra votum, & qui aliquid recipit, teneatur ad restitutionem: Ad eum modum, quo non potest dominus pignoris dare tibi facultatem, ut pignore utaris ad usus turpes; quando autem universim dat facultatem, ut eo utaris, non illam restringit, itaut pecces contra justitiam, si ad usus turpes utaris. Unde fit, Bullam Innoc. XII. intelligendam esse, si quis det aliquid contra Bullam Clem. VIII. dilapidando bona Monasterii, aut ubi est ambitionis suspicio.

IV. Quæritur nunc primo: An donatio inter filios, & parentes sit valida?

Respondeo, validam esse donationem factam a filiis de bonis castrensibus, vel quasi; vel si fiat de bonis filio a Principe datis, vel de iis, quorum pater non habet usumfructum; ut contingit, quando aliquid filio donatur sub ea conditione, ut pater non habeat usumfructum. Præterea donatio facta a patre filiis non est valida jure communi, si non fiat rei traditio, facta tamen traditione est infirma, seu revocabilis; (quamvis confirmetur morte patris, aut per emancipationem filii:) Est tamen irrevocabilis, si fiat causa dotis, & nuptiarum, ex leg. *Pomponius Philadelphus*; vel si sit remuneratoria pro obsequiis, vel si fiat filio emancipato, aut illegitimo, (sicut etiam quæ fit a Matre, vel aliis ascendentibus filio,) ut notat Hurtad. diff. 11., & fere in omnibus casibus, in quibus valet donatio inter Conjuges; Sicut etiam quando juramento confirmatur; nisi tamen filius atroci injuria patrem afficiat.

V. Quæritur secundo: An valida sit donatio inter Conjuges?

Respondeo, esse invalidam jure communi, itaut possit a donatore revocari, ne conjuges ex mutuo amore se spolient bonis suis; quamvis morte donatoris confirmetur, si facta sit traditio donatario superstiti. Ita ex leg. *Cum hic status*, ff. *de Donationibus inter virum, & uxorem*. Est autem firma donatio Conjugum, si sit remuneratoria pro obsequiis, si vir remittat uxori dotem debitam, si donet illi quid annuum, & donatio non excedat fructus dotis uxoris, si uxor augeat dotem, si donatio fiat, ut donatarius assequatur dignitatem, verbi gratia, doctoratum, nobilitatem, &c.: Demum si donationi inter conjuges addatur juramentum de illa non revocanda, docent communius, quod juramentum sit servandum; Probabile tamen est ex Azor., & aliis apud Dian. part. 4. tract. 4. resol. 28., & Trull. lib. 7. cap. 16. dub. 5., quod juramentum adjectum non obliget, nec indigeat relaxatione, si vi, & dolo sit adjectum; Si vero sine vi, aut dolo adjectum sit, procul dubio servandum est. Sed probabile est ex Tambur. lib. 3. cap. 3. §. 6. Suar., Pal., & aliis, ut diximus cum de Juram., quod non confirmet contractum, seu non det donatario jus justitiæ; unde relaxato juramento a Prælato, potest donatio revocari; ut poterat, si juramentum non esset adjectum; Et ad relaxandum hoc juramentum datur sufficiens causa, ne homines assuescant contra leges dispónere ultra usus non necessarios.

VI. Quæritur tertio: An possit quis donare valide omnia bona sua?

Respondeo, donationem omnium bonorum præsentium, & futurorum jure communi esse invalidam, ex leg. *Stipulatio* apud Less.; quia sic redderetur homo impotens ad testandum, quod videtur esse contra bonos mores

res in Republica bene constituta. Est tamen valida talis donatio, Primo, si fiat ad pias causas, cum non possit invalidari talis donatio per jus Civile; Secundo, si fiat causa mortis, ut sæpe fit inter conjuges, qui paciscuntur, ut superstes habeat omnia; Ratio est, quia hæc donatio non tollit potestatem testandi, cum possit revocari; Tertio, si fiat titulo oneroso; verbi gratia, titulo matrimonii; quia hæc donatio, cum non fiat ex liberalitate, non est proprie donatio; Quarto, si juramento firmetur, ut sentit Covarr., & Less. contra plerosque Jurisperitos; Ratio est, quia talis donatio non est contra bonos mores, perinde quasi sit quid illicitum, sed est contra bonos mores solum, quia expedit Reipublicæ passim esse libertatem testandi; Quare sine peccato potest quis donare omnia bona sua, & consequenter, si juramentum non revocandi donationem accedat, erit servandum.

VII. Quæritur quarto: An ad valorem donationis universim requiratur insinuatio, seu manifestatio facta a donatore Judici, quod velit talem rem donare tali personæ?

Respondeo, jure naturali non requiri; sed requiritur ex leg. *Sentimus* jure communi, quando donatio excedit valorem quingentorum solidorum,(quorum quilibet valeat quatuordecim regales argenti, & novem mareviditos; unde quingenti solidi sunt ex Less. ad septingenta, vel septingenta, & quinquaginta scuta Hispaniæ,) quando autem dictum valorem non excedit donatio, etiam sine insinuatione est valida; Et eadem est ratio, si quis remittat aliquod debitum liberaliter.

Ubi notandum Primo, quod si donatio fiat sine insinuatione ultra dictam summam, solum est invalida quoad excessum, non vero relate ad talem summam. Secundo, quod donatarius possit retinere excessum sic donatum, quousque a donatore, vel hæredibus repetatur. Tertio, quod donatio absque insinuatione est valida, etiamsi excedat quingentos solidos, si juramento firmetur, ut notat Less. num. 160. ex Claro; Sicut etiam si sit remuneratoria, aut si fiat ad redemptionem captivorum, ad reparationem ædium incensarum, & ad quamcumque piam causam, ut communiter contra Gomez apud Less. docent; quia hujusmodi donationes non subsunt juribus civilibus requirentibus insinuationem: Sicut etiam si filius renunciet hæreditatem, vel legatum, quod sperat ratione substitutionis; aut si Dux dividat spolia inter milites; Ac demum si donatio fiat causa mortis, ut tenet Clarus, ex leg. *ult.*, Cod. *de Donationibus causa mortis*, contra Molin., & Gomez apud Trull. num. 3.

ARTIC. IV.

Quando possit Donatio revocari?

I. Donatio causa mortis est revocabilis; Secus vero Donatio inter vivos.

II. Potest tamen Donatio inter vivos revocari, etiamsi sit acceptata, & res sit tradita, si sit inofficiosa, dummodo non sit facta ad pias causas.

III. Revocari pariter potest, si deinde donatori proles nascatur, nisi huic privilegio expresse renunciet; Necnon ob ingratitudinem donatarii, nisi sit facta ob causam.

IV. Donatio causa mortis revocari potest, tam si donatorem pœniteat facta donationis, quam si ea facta sit intuitu mortis imminentis. Necnon si donatarius præmoriatur.

V. Si dubitetur num donatio facta fuerit causa mortis, an inter vivos, præsumendum, quod sit inter vivos, nisi facta sit mentio mortis, quam-vis

vis facta fuerit tempore infirmitatis. Quid dicendum de donationibus factis in testamento, aut codicillis, si non fiat mentio mortis?

I. NOtandum, donationem aliam esse inter vivos, aliam causa mortis: Dicitur inter vivos, quando quis sic donat, ut se vivo velit rem absolute, & simpliciter esse alterius: Dicitur causa mortis, cum quis sic donat, ut non velit rem absolute, & irrevocabiliter esse alterius, nisi post suam mortem.

II. Quæritur nunc primo: Quibus de causis revocari possit donatio inter vivos?

Respondeo, tribus de causis revocari posse, etiamsi sit acceptata, & res tradita. Primo, si sit inofficiosa, idest contra officium pietatis paternæ in filios, puta quando Pater tantum donat, ut filii priventur sua portione legitima, ex *leg.* 1. Cod. *de Inofficiosa donatione*: Si tamen ea sit facta Ecclesiæ, vel piæ causæ, non revocatur tota, sed solum usque ad legitimas filiorum; Immo possunt parentes minuere legitimas filiorum, tum per contractus onerosos, tum etiam ob donationem remuneratoriam, & ad pias causas; quia talis donatio non est proprie donatio, cum non fiat ex liberalitate, sed est donatio ob causam. Non revocatur tamen talis donatio, nisi post mortem patris, quando debetur filiis legitima.

III. Secundo revocatur ratione prolis de novo susceptæ, ut si quis prole carens donavit magnam partem bonorum; Etenim si nascatur proles, potest revocari donatio etiam jurata, quia præsumitur facta sub conditione, nisi nascantur filii, ex leg. *Si unquam*, Cod. *de Revocandis donationibus*; Nisi tamen donator expresse renunciet privilegio laudatæ legis, *Si unquam*, etiamsi ei nascantur filii; Quod si donatio facta sit Ecclesiæ, vel ad pias causas, aut alicui ascendentium, videlicet patri, avo, &c., tunc non revocatur tota, sed solum quoad legitimas filiorum postea susceptorum; quamvis laudabiliter Ecclesia totum restituat propter ædificationem populi, ut fecit Aurelius Episcopus Chartaginensis apud Less. num. 109.

Tertio, ob ingratitudinem, si scilicet donatarius injurias atroces in donatorem effuderit, aut impias manus injecerit, aut damnum grave eidem intulerit, aut si inopia pressum non aluerit, ut notat Sylvest. apud Trull.; Non potest tamen ob hanc causam revocari, si facta sit donatio propter obsequia, vel ad causam piam, vel cum juramento non revocandi etiam data ingratitudine; Sicut etiam si sit facta Ecclesiæ, aut Monasterio; quia tunc, ut notat Less., censetur facta Deo, & ob causam.

IV. Quæritur secundo: Quibus de causis revocari possit donatio causa mortis facta?

Respondeo, tribus etiam de causis; Primo si donatorem pœniteat donationis factæ; & hoc modo testamenta, & legata revocari possunt pro arbitrio usque ad mortem, Secundo, si quid donatum sit intuitu periculi mortis instantis; ut si quis in gravi morbo, vel instante prælio donet, elapso tali periculo censetur donatio revocata; Tertio, si donatarius præmoriatur; ut usuvenit in testamentis, & legatis: Secus accidit de donatione inter vivos, quæ non extinguitur morte donatarii, si sit acceptata, sed transit ad hæredes. Quod si donator promittat, se donationem non revocaturum, eo ipso talis donatio transit in donationem inter vivos, seu quæ dicitur irrevocabilis inter vivos.

V. Si tamen dubium sit, an donatio fuerit inter vivos, vel causa mortis: Azor., Bonac. hic punct. ult., & Cla-

Clarus ex communi ſententia docent non eſſe judicandum factam cauſa mortis, niſi ſit facta mentio mortis, etiamſi fiat tempore infirmitatis. Idcirco Azor. docet, donationem in teſtamentis, & codicillis non cenſeri factam cauſa mortis, niſi ſit facta mentio mortis, quamvis Clarus oppoſitum ſentiat.

ARTIC. V.

De Promiſſione, & Donatione Conditionali.

I. Valida eſt donatio conditionata; & purificata conditione obligat, ſive conditio ſit de præſenti, ſive de præterito. Pariter ſi ſit de futuro neceſſario, quin ſuſpendatur obligatio uſque ad purificationem conditionis.

II. Si conditio ſit de futuro contingenti, ſuſpenditur obligatio uſque ad eventum conditionis, ſed donatio interim revocari non poteſt, niſi ſit donatio cauſa mortis.

III. Conditio impoſſibilis irritat donationem conditionatam; necnon quemcumque alium contractum, excepto contractu matrimoniali, & ultimis voluntatibus, in quibus habetur pro non adjecta.

IV. Idem dicendum de conditione turpi; quæ tamen reddit etiam irritum matrimonium, ſi ſit contra ejus ſubſtantiam, videlicet contra bonum prolis, fidei, & Sacramenti.

V. Conditio iſthac, Si non nupſeris, appoſita ultimis voluntatibus, num habeatur pro non adjecta? Et quid de conditione, ſi Religionem non ingrediaris?

I. NOn dubitatur, Promiſſionem, & Donationem ſub conditione de præſenti, aut de præterito eſſe validas, & obligare, ſi conditio ſit purificata. Pariter eſt valida, & obligat tam promiſſio quam donatio ſub conditione de futuro neceſſario, puta ſi cras ſol orietur, quia nunc verum eſt conditionem eſſe adimplendam, & ſic cenſetur promiſſio facta ſub conditione de præſenti, ut docent communiter apud Gomez cap. 12. de Legat., & Leſſ.

II. Quæritur nunc primo; An promiſſiones, & donationes ſub conditione de futuro contingenti ante eventum conditionis obligent, & an revocari poſſint?

Reſpondeo, promiſſiones, & donationes ſub conditione de futuro incerto, exempli gratia, ſi fies Sacerdos, non obligare ad illas implendas ante eventum conditionis, ſed obligationem interim eſſe ſuſpenſam; obligare tamen ad illas interim non revocandas. Ita communiter; Et ratio eſt, quia promiſſor, ſeu donator non intendit ſe obligare ad dandum non purificata conditione, atque adeo ante hujus eventum ad nihil tenetur: Debet tamen promiſſionem, ac donationem interim non revocare, quia cum promiſſio ſit acceptata, acquirit jus promiſſarius, ne revocetur ante conditionis eventum: Excipitur tamen donatio conditionalis facta mortis cauſa; ex jure enim poſitivo in leg. *Qui mortis cauſa*, ff. *De mortis cauſa donationibus*, ineſt in hac donatione conditio iſthæc tacita, niſi illam revocavero.

III. Quæritur ſecundo; Num donatio ſub conditione impoſſibili, verbi gratia, ſi lunam detraxeris; aut ſub conditione turpi, verbi gratia, ſi hoſtem occideris, pariat ullam obligationem.

Reſpondeo, & dico primo: Conditio reapſe impoſſibilis non ſuſpendit obligationem donationis conditionatæ, cum non poſſit expectari eventus conditionis. Sed univerſim irritat donationem, ſeu promiſſionem, immo omnem

mnem alium Contractum; circumscripto tamen contractu Matrimonii, necnon ultimis voluntatibus, videlicet institutione hæredis, fideicommisso, legato, & donatione causa mortis, in quibus conditio impossibilis, aut turpis illis adjuncta habetur pro non adjecta, ut constat ex variis juribus apud Gomezium de Legatis cap. 12. num. 67., & Less. cap. 18. num. 123. Ratio, cur universim conditio impossibilis omnem contractum irritet, itaut nulla ex eo consurgat obligatio, est, quia conditio isthæc denotat non adesse consensum in contrahente, nisi forte aliquando joco superaddatur.

Ratio autem, cur conditio impossibilis non irritet contractum matrimonialem, sed in eo habeatur pro non adjecta, est, quia Gregor. IX. in *Cap. fin. de Conditionibus appositis*, statuit in favorem Matrimonii, tam conditiones impossibiles, quam turpes, quæ non sunt contra substantiam conjugii, non irritare contractum, sed habendas esse pro non adjectis. Verum quidem est, id statui solum pro foro externo, quod præsumit adesse in his casibus consensum internum; at si revera consensus internus non adesset, matrimonium procul dubio non esset validum: Sicut neque est validum Matrimonium pro foro externo, si conditiones appositæ sint contra substantiam matrimonii, videlicet aut contra bonum prolis, ut si dicatur, contraho tecum, si generationem prolis evites; aut contra bonum fidei, seu fidelitatis, ut si dicatur, contraho tecum, si corpore quæstum facies; aut contra bonum Sacramenti, quod est indissolubile, dicendo, verbi gratia, Contraho tecum, quousque reperiam ditiorem.

Ratio vero, cur conditio impossibilis ex jure pariter positivo apud Gomez loc. cit. non irritet ultimas voluntates, sed habeatur pro non adjecta, est, quia mortuo testatore non habetur modus interpretandi ejus voluntatem, num scilicet joco, an serio talem conditionem apposuerit; & ideo ad vitandas lites statutum est, ut conditio impossibilis in his contractibus habeatur pro non adjecta: Nec solum pro foro externo, ut in contractu matrimonii, & Sponsalium, in quo citra internum consensum non potest dari obligatio in conscientia; sed etiam pro foro interno, quia potest in iis potestas humana supplere consensum internum, quatenus bona externa subduntur dispositioni juris humani supposita justa causa; quæ de facto habetur in casu nostro.

IV. Dico secundo: Conditio turpis (quæ dici solet conditio jure impossibilis, quatenus poni nequit jure inviolato,) si sit de futuro, irritat donationem, & quemvis alium contractum; (quamvis, ut diximus ex Gregor. IX., in contractu matrimonii, & in ultimis voluntatibus habeatur pro non adjecta, si non sit contra substantiam conjugii:) Quare donatio, ac promissio non obligat, si fiat sub conditione turpi, verbi gratia, Dummodo hostem occidas, aut, Dummodo ab operibus honestis abstineas. Ratio est, quia quando conditio ista est de futuro, contractus obligaret; aut alliceret ad peccatum, quod est rationi dissonum: Si tamen conditio turpis sit de præterito, aut de præsenti, cum ad peccatum non alliciat, contractum non irritat; unde valide donatur, verbi gratia, dos fœminæ, quæ fuit, aut est meretrix, si resipiscat. Quod autem donatur alicui sub conditione alicujus sceleris, verbi gratia Conjugatæ, si consentiat in adulterium, quamvis ante patratum facinus contractus sit invalidus; patrato tamen scelere probabilius solvendum est, ut alias diximus.

V. Quæritur tertio: An donatio ista con-

conditionata, Si non nupseris, apposita ultimæ voluntati, puta Legato, obliget, etiamsi donatarius nupserit; unde conditio isthæc habeatur pro non adjecta?

Respondeo, olim jure Digestorum apud Less. numer. 123. conditionem istam habitam fuisse ut non adjectam, idque in favorem matrimonii. Deinde jure Codicis habetur pro non adjecta solum relate ad primas nuptias, non vero relate ad secundas; unde Legatum relictum viduæ sub conditione, quod iterum non transeat ad nuptias, non debetur illi, si non maneat in sua viduitate. Et similiter legatum relictum alicui sub conditione, quod Religionem ingrediatur, non purificata hac conditione illi non debetur. Contra vero legatum relictum alicui sub conditione, quod nubat, illi debetur, quamvis Religionem ingrediatur; idque in favorem status Religiosi; Et probabilius id verum est, quamvis testator expresse dicat se donare alicui centum si nubat, non vero si Religionem ingrediatur; cum enim talis conditio pariter retrahat a Religione, habenda est pro non adjecta, ut fusius dicemus quæst. ult. art. 7. de Legatis.

QUÆSTIO IX.

De aliis præcipuis Contractibus.

Agemus breviter Primo, de Fidejussione, Assecuratione, Pignore, & Hypotheca. Secundo, de Deposito, Commodato, & Precario. Tertio, de Contractu Societatis. Quarto, de Ludo, & Sponsione. Quinto, de Quasi Contractibus. In postrema deinde quæstione agemus de Testamentis, & Legatis, quæ uberem disceptandi segetem subministrant.

ARTIC. I.

De Fidejussione, Assecuratione, Pignore, & Hypotheca.

I. Per fidejussionem homo suscipit alterius promittentis obligationem in ejus defectum.

II. Non tenetur fidejussor solvere in iis casibus, in quibus Principalis non teneretur. Nec antequam petatur. Quid si plures in solidum fidejubeant? Obligatio fidejussionis transit ad hæredes.

III. Citra usuram potest aliquid a principali debitore accipi pro fidejussione.

IV. Per Assecurationem suscipit quis in se periculum rei alienæ. Et quidem si id fiat gratis, est promissio liberalis; si fiat pro pretio, reducitur ad venditionem. Quodnam sit pretium justum Assecurationis?

V. Per contractum Pignoris datur Creditori res mobilis in securitatem crediti. Per Hypothecam res immobilis remanet apud debitorem obligata creditori in securitatem.

VI. Res, quæ vendi non possunt, nec possunt in pignus dari, ut res sacræ, quæ tamen in quibusdam casibus & pignorari, & vendi possunt.

VII. Hypotheca dicitur esse Tacita, quando ex juris dispositione involvitur in aliquo contractu, ut ratione dotis hypothecantur bona mariti, & in aliis casibus.

VIII. Hypotheca generalis extenditur ad bona omnia etiam futura, nec impedit

pedit quominus hæc vendantur, dummodo pretium succedat loco rei.

IX. Quandonam Creditor potest uti pignore?

X. Num, & quando possit tam in foro interno, quam in externo Creditor vendere pignus?

I. QUæritur primo: Quid sit, & Quid ferat Fidejussio?

Respondeo, fidejubere idem esse, ac fidem suam alteri jubere, seu dare; Unde fidejussio est *Contractus, quo quis suscipit in se obligationem alterius, promittendo sub fide sua illius adimpletionem, seque obligando in defectum principalis debitoris.*

II. Ex quo fit Primo, fidejubentem non teneri ad aliquid, ad quod principalis non teneatur, cum ejus personam gerat; atque adeo si principalis non debet, vel quia sententia Judicis fuit nulla, vel quia remissum est illi debitum, vel aliunde, nec debet quicquam fidejussor.

Sequitur secundo, non debere conveniri fidejussorem antequam petatur solutio a Principali debitore, ex *Auth. Præsente, Cod. de Fidejussoribus*; etenim hic solum tenetur in defectum Principalis: Potest quidem huic suo juri cedere, & obligare se ad solvendum ante excussionem Principalis, sed in hoc casu non efficeret contractum fidejussionis, quia non se obligaret accessorie, sed æque primo cum Principali.

Sequitur tertio, quod si tres, verbi gratia, in solidum fidejubeant pro trecentis aureis, singuli teneantur ad totam summam in defectum principalis, qui tamen convenitur, potest excipere, ut quilibet pro sua parte conveniatur; Quod si unus integre solvit, poterit cogere creditorem, ut sibi cedat actionem, quam habet in alios duos, sicque poterit a singulis centum exigere, & centum a principali debitore.

Sequitur quarto, obligationem fidejussionis transire ad hæredes, quia omnis obligatio ex justitia, & ex contractu ad hæredes transmittitur.

Cæterum omnes, qui possunt principaliter obligari, possunt pariter fidejubere, nisi jure id vetetur; ut in multis casibus apud Less. num. 12. vetatur Mulieribus, & Minoribus. Nec possunt fidejubere Ecclesiastici in præjudicium Ecclesiæ, sed solum in damnum proprium.

III. Dubitatur, An possit sine labe usuræ fidejussor aliquid pro fidejussione accipere?

Respondeo cum communi contra Ananiam apud Hurtad. posse, quamvis enim solvere pro debitore sit ei quasi mutuare id, quod pro eo solvitur; at fidejubere non est solvere, nec mutuare, sed obligare se ad solvendum, vel quasi mutuandum; Hæc autem obligatio est pretio æstimabilis, non secus ac obligatio mutuandi, & ideo aliquid pro ea accipi potest sine labe usuræ; Sicut creditor potest aliquid accipere a fidejussore, ut eum eximat a sua obligatione. Utrum autem pariter citra usuram saltem speculative loquendo possit Ipse Mutuator exhibere se Mutuatario fidejussorem, accipiendo ultra sortem, quod Mutuatarius alteri pro fidejussione esset soluturus; Diximus supra quæst. 3. de Usuris artic. 3. num. 16.

IV. Quæritur secundo: Quid sit Assecuratio?

Respondeo Assecurationem esse *Contractum, quo quis suscipit in se periculum rei alienæ, vel pro aliquo interesse, vel gratis.* Si fit gratis, est promissio liberalis; si vero fit pro pretio, reducitur ad venditionem; quia assecurans vendit suam obligationem compensandi rem, si pereat: Proinde ne adsit injustitia, requiritur æqualitas inter pretium, & susceptionem talis periculi, seu obli-

gatio-

gationis; Quare periti consulendi sunt, ut attentis periculis pretium taxent. Communiter, ut notat Azor., in quibusdam locis accipi solent quinque, vel sex pro centum: At Mediolani in aliquibus contractibus pro assecuratione accipiuntur, ut notat Bonac., tantum duo, præsertim in contractu societatis pro assecurando capitali; quia in hoc casu assecurator non exponit se magno periculo, sicut se exponit, qui navim assecurat, quæ a ventis jactatur cum magno discrimine.

V. Quæritur tertio; Quid, & Quotuplex sit Pignus, & Hypotheca?

Respondeo, Pignus esse *Contractum, quo res mobilis traditur creditori in securitatem crediti*: Hypothecam vero esse *Contractum, quo res immobilis remanens apud debitorem obligatur creditori in securitatem crediti*.

VI. Hinc fit, res, quæ vendi possunt, a fortiori posse pignorari, aut hypothecari: Contra vero, quæ vendi non possunt, nec possunt in pignus dari; quia pignoratio est quædam collatio juris, ut res pignorata vendatur in defectum solutionis debiti. Ex quo constat res sacras pignorari non posse, cum nec possint vendi, nisi in casu necessitatis; ut quando aliter nequeunt debita solvi, aut captivi liberari, vel fame oppressis subveniri; in quibus casibus etiam vendi possunt, ex Cap. *Sancimus, de Sacrosanctis Ecclesiis*, ut notat Less. lib. 2. cap. 28. dub. 7., & Hurtad. hic.

VII. Præterea pignus, & hypotheca est duplex, Expressa scilicet, quæ ex partium conventione celebratur, & Tacita, quæ implicite involvitur in aliquo contractu ex Juris dispositione; ut accidit in dote, pro qua ex Juris dispositione hypothecantur omnia bona mariti; Sicut etiam bona defuncti sunt hypothecata pro legatis, fructus fundi Conductoris pro pensione fundi, bona Tutoris pro administratione Pupilli, & sic in aliis plurimis casibus apud Less. num. 35.

VIII. Rursus hypotheca alia est Specialis, qua res certa obligatur, & obligata remanet apud quemcumque possessorem; Alia Generalis, quæ extenditur ad omnia bona præsentia, & futura: quæ proinde non impedit quominus bona hypothecata vendantur, quia pretium succedit in locum rei venditæ.

IX. Quæritur quarto; An Creditor possit uti pignore?

Respondeo, solum de consensu saltem tacito Creditoris posse; qui consensus facile intervenit, si nullum inde damnum debitori sequatur ex tali usu pignoris: Unde potest creditor uti, verbi gratia, equo in pignus accepto, ne otio torpeat. Notant tamen Doctores, quod ne intercedat usura, debeat creditor valorem talis usus computare ad extinguendam sortem; nisi forte præsumatur dominum gratis concedere usum pignoris; quod præsumi potest in iis rebus, quarum usus gratis conceditur, ut est usus libri, &c.: Quare si quis agrum in pignus acceptum colat, debet fructus in sortem computare, etiamsi dominus ex sua negligentia non esset agrum illum culturus; Et ratio est, quia res omnis domino fructificat.

X. Quæritur quinto; An possit creditor vendere pignus?

Respondeo, quod non solvente debitore, possit in foro externo creditor vendere pignus, saltem post biennium, admonito prius debitore, ex leg. *Si convenerit*, ff. *de Pignore*; at in foro interno, debitore existente in mora, poterit creditor post trinam admonitionem expectato inter unam, & alteram tempore conveniente, pignus vendere, ut multi docent apud Bonac., ideo enim datur pignus, ut possit creditor sibi consulere, & servare se indemnem: Quod si conven-

tio fuerit nunquam vendendi pignus, aut vendendi statim, nulla præmissa admonitione post terminum constitutum, standum erit conventioni. Ita Sà, Vasq. & alii apud Croix lib. 3. p. 2. num. 1114. contra Azor., Regin. & alios putantes adhuc posse post trinam monitionem vendi, eo quod hæc sit natura pignoris.

ARTICULUS II.

De Deposito, Commodato, & Precario.

I. Per Contractum Depositi traditur aliquid custodiendum, ut integrum restituatur.

II. In periculo incendii, aut naufragii, num sint salvandæ prius res depositæ, aut commodatæ, seu locatæ, aut in pignus datæ, an vero propriæ, sive æqualis, sive inæqualis valoris sint?

III. Quandonam possit Depositarius ex Epicheja uti re deposita?

IV. Aliquando Depositum transit in Mutuum, sive in Commodatum, aut Locatum. Quod si in mutuum transeat, non poterit ex ejus rei usu Deponens aliquid lucrari citra usuram.

V. Depositarius in multis casibus non tenetur rem depositam reddere domino petenti; præsertim si ea sit abusurus contra justitiam; & probabiliter etiam contra alias virtutes.

VI. Per contractum Commodati res alicui conceditur gratis ad certum usum, & pro determinato tempore: Tenetur Commodatarius ex levissima culpa juridica ad restitutionem, si pereat res commodata.

VII. Expensæ ordinariæ pro re commodata facienda sunt a Commodatario: extraordinariæ vero a Commodante.

VIII. Num possit Commodans ante tempus præfixum rem commodatam repetere ad declinandum proprium damnum æquale illi, quod in tali casu immineret Commodatario?

IX. Per contractum Precarii res alicui conceditur gratis; ita tamen, ut possit ea ad arbitrium repeti citra alterius grave damnum.

X. Non cessat Precarium morte concedentis illud; cessat vero morte accipientis, itaut non transeat ad hujus hæredes.

I. Quæritur primo; Quid sit; & Quid ferat Depositum? Respondeo, Depositum esse *Contractum, quo aliquid traditur custodiendum, ut integrum restituatur*; In quo differt a Commodato, Precario, & Pignore, per quos contractus non traditur res, ut custodiatur; Differt etiam a Mutuo, per quod transfertur dominium rei, secus vero per depositum; Unde fit, quod res deposita pereat ipsi deponenti, quia res perit domino suo; Quamvis si pereat ex culpa lata, & gravi depositarii, hic teneatur ad restitutionem juxta dicta in de Restitutione; cum enim contractus hic fiat in favorem deponentis, non depositarii, requiritur culpa lata istius, ut ad restitutionem teneatur.

II. Difficultas tamen est, An depositarius, sicut etiam Commodatarius teneantur præferre res depositas, aut commodatas rebus propriis, si in casu incendii, aut naufragii non possint utrasque salvare?

Respondeo cum communi apud Less. num. 27.; Si res deposita est longe pretiosior, quam tua, teneris illam præferre, & salvare, relicta tua. Et ratio est, quia rei depositæ, commodatæ, locatæ, aut in pignus acceptæ ea debetur custodia, quam quisque prudens suis rebus adhiberet; atqui prudentes salvant in his casibus prius res proprias pretiosiores, quam viliores;

res; ergo debent potius salvare rem depositam alienam pretiosiorem, quam propriam. Ubi notandum, quod si talis res sit deposita in commodum deponentis, poteris in his casibus petere ab illo compensationem pro rebus tuis deperditis; aliter compensationem petere non potes. Quod si res deposita sit æqualis valoris, quam tua, poteris præferre tuam, si res deposita sit in commodum deponentis, aut in commodum utriusque; secus vero si ea res in commodum tui sit deposita, quin possis in hoc casu compensationem exigere.

Ex quibus constat, quid sit dicendum in casibus similibus, si cum rebus tuis concurrat res commodata, aut locata, aut pignori data; Similiter enim ratiocinandum est ex iisdem principiis.

III. Quæritur secundo: An possit depositarius uti re deposita?

Respondeo, communiter non posse ea uti absque consensu domini, quia res non traditur ad usum, sed ad custodiam; Unde utens re illa mala fide tenetur ad restitutionem valoris usus, etiamsi ea re, puta veste, aut equo, dominus non esset usurus; quia scilicet res domino fructificat: Nisi forte rationabiliter præsumat, dominum nolle pretium talis usus sibi restitui, sed velle condonare. Quod si bona fide depositarius tali re utatur, credens non displiciturum id domino, excusatur a culpa; Si tamen deinde deprehendat id domino displicuisse, tenetur solum ad compensationem illius, in quo factus est ditior, non vero ad totum valorem usus rei, ut notat Hurtad., cum is sit effectus bonæ fidei.

In eo tantum casu potest licite depositarius absolute uti re deposita, quando scilicet dominus saltem tacite cedit usum rei; In quo casu si res deposita recipit functionem, seu est usu consumptibilis, ut pecunia, vinum, &c., communiter cum Molin., Less., Azor. apud Bonac. putant, quod contractus transeat in mutuum; Quod tamen negat Hurtad. putans non transferri rei dominium in depositarium, sed concedi illi, ut ea re non tanquam propria, sed tanquam deponentis utatur, illam consumendo cum obligatione restituendi similem.

Ex quo fit, quod si ante consumptionem res pereat, aut ejus pretium crescat, aut decrescat, pereat, crescat, aut decrescat ipsi deponenti, non depositario; Quod non accideret, si contractus transisset in mutuum, & translatum esset dominium in depositarium.

IV Tunc dici verius potest, quod transeat contractus in mutuum, quando depositarius ex consensu domini actu utitur re deposita, quæ sit usu consumptibilis; Sicut transit in commodatum, quando datur depositario facultas utendi re deposita, quæ functionem non recipit, puta equo; Vel transit in locatum, si pro ejus usu pretium exigatur.

Hinc deducitur, non excusari ab usura eos, qui deponunt pecuniam apud aliquem cum pacto, quod is solvat quatuor, verbi gratia, in centum. Ratio est, quia lucrum vel percipitur ex deposito præcise, & potius depositarius debet propter custodiam, cui se obligat, aliquid accipere, quam deponens: Vel percipitur ex usu pecuniæ, & cum depositum rei functionem recipientis transeat in mutuum, quando ejus rei conceditur usus, idcirco non potest ex tali usu recipi lucrum citra usuram; nisi forte ratione lucri cessantis, aut damni emergentis reciperetur.

Notat hic Molin. disp. 524. apud Bonac., quod depositarius possit uti re deposita, etiamsi non sit illi data facultas expressa utendi, quoties res est usu consumptibilis, nec illi est inter-

terdictus usus, & credit se habiturum rem similem tempore solutionis; puta si pecunia deponatur sine onere restituendi eandem, nec detur in sacculo, aut in arca inclusa. Ratio est, quia dominus non censetur invitus; nam nullum damnum recipit ex tali usu, sed potius commodum, quia cum per usum translatum sit dominium in depositarium, res stat ipsius periculo; cum res domino pereat, & consequenter ipsi depositario cresceret, aut decresceret pecuniæ pretium.

V. Quæritur tertio: An semper depositarius teneatur reddere rem depositam domino exigenti?

Respondeo, in quatuor casibus non teneri. Primo, si prudenter timeatur deponentem abusurum injuste re deposita; ut si reddatur furioso gladius, quo sit alterum injuste damnificaturus: Immo probabiliter ex Less., Molin. contra alios Doctores, nec tenetur, (ut diximus quæst. 3. art. ult. de Restit.) si dominus sit abusurus re deposita peccando contra alias virtutes a justitia; verbi gratia, si veste deposita abusurus est ad alliciendam fœminam. Ratio est, quia quamvis dominus ex vi justitiæ habeat jus repetendi talem vestem, non tamen hic, & nunc; cum justitia non opponatur charitati præcipienti, ut peccatum proximi vitemus, quando possumus sine gravi incommodo. Secundo non tenetur, quando bona deponentis sunt ob aliquod crimen per sententiam fisco applicata: Ante sententiam vero posito crimine potest aut deponenti, aut fisco, prout maluerit, illam dare. Tertio, si res sit furto sublata, non potest reddi, nisi prudenter credatur, quod deponens sit illam restituturus domino. Demum, quando non potest depositarius obtinere solutionem sibi debitam, potest sibi retinere rem depositam in compensationem.

VI. Quæritur quarto: Quid sit, & Quid ferat Commodatum?

Respondeo, Commodatum esse *contractum, quo res alicui gratis conceditur ad certum usum*; Unde differt a Mutuo, per quod scilicet transfertur dominium: differt a Deposito, per quod non conceditur usus; differt a Locato, quod non sit gratis, sed pretio; differt a Precario, per quod conceditur usus ad arbitrium; At per Commodatum conceditur res ad certum usum, hoc est pro certo, & determinato tempore, itaut ante illud res repeti non possit citra injustitiam; unde tenetur ad restitutionem Commodans, si repetendo rem ante præfixum tempus sit causa alicujus damni Commodatario: Nisi forte commodans, si non repetat rem illam, passurus sit simile damnum, quatenus non censetur voluisse concedere rem commodatam pro tali casu non præviso, ut dicemus quæst. seq. cum communi sententia apud Less. contra Navar., & Reginal.; Sicut enim promissio non obligat, si post promissionem notabiliter res mutentur, ita nec commodatum, cum utrumque gratis fiat. Quod tamen limitat Bonac. ex Sylvest., & Sà contra Molin., & Less., Nisi commodatarius aliunde non fuisset rem illam habiturus, si ille non commodasset, quia cum commodatarius possideat, videtur melior esse ipsius conditio.

Ex dictis sequitur, tria ad commodatum requiri. Primo, mutuum consensum; quilibet enim contractus mutuo consensu perficitur. Secundo, ut res tradatur gratis ad certum usum, & ad certum tempus. Tertio, ut dominium rei pertineat ad commodantem, cui pereat, si sine culpa mortali commodatarii pereat. Notavimus tamen in de Restitutione, teneri commodatarium ad custodiam rei commodatæ adhibere diligentiam maximam,

mam, quam scilicet adhibent diligentissimi; nam universim Doctores apud Less., Azor., Molin. disp.297. docent, ex levissima culpa juridica (dummodo sit culpa Theologica gravis) teneri ad restitutionem commodatarium, eo quod talis contractus celebretur in favorem solius commodatarii.

VII. Dubium est, Ad quem pertineant expensæ pro re commodata?

Respondeo, expensas ordinarias faciendas a commodatario, quippe qui commodum reportat; quare hic debet alere equum, & ferreis laminis calceare: Expensæ vero extraordinariæ faciendæ sunt a commodante, in cujus utilitatem cedunt, ex leg. *In rebus*, ff. *Commodati*.

VIII. Quæritur quinto: An commodans possit ante tempus præfixum rem commodatam repetere cum damno commodatarii, si par damnum ipsi commodanti immineat?

Respondeo cum Molin. disp. 294., Less., Sylvest., & aliis posse; quia sub ista tacita conditione censetur contractus commodati celebrari, quod interim commodanti res non sit necessaria; Sicut, ut supra diximus, in simili casu potest locator rem locatam repetere: Universim enim promissio cessat obligare, si status rerum notabiliter mutetur, ut notat D. Th. quæst. 110. art. 3. ad 5., ut si quis promiserit alteri alimenta, & deinde ipse incidat in egestatem; aut si promisisti puellæ, quam putabas virginem, nuptias, & deinde illam deprehendis corruptam; in his, & similibus casibus non censetur promissor tales eventus comprehendere.

Neque dicas, quod si donator indigeat deinde post donationem re donata, non possit illam repetere a donatario; ergo neque id poterit commodans, quamvis indigeat. Nam concesso antecedente, negatur consequentia; Et disparitas est, tum quia commodans retinet dominium rei commodatæ, & ideo retinet jus ad sibi illam vindicandam tempore indigentiæ; ubi donator omnino abdicavit a se rem donatam; tum etiam quia donator non censetur donare rem sub ea conditione, ut possit repeti; Secus vero commodans, & locans.

Adde ex Lug. hic num. 11. paritatem donationis retorqueri. Nam donator, qui prolem non habet, nec de ea cogitavit, si prolem suscipiat, potest jure naturæ donationem revocare, quia censetur noluisse donare pro tali circumstantia; ergo idem dicendum in casu nostro.

IX. Quæritur sexto, Quid sit, & Quid ferat Precarium?

Respondeo, Precarium esse contractum, quo aliquid gratis conceditur alteri cum potestate illud repetendi ad arbitrium; ut si concedatur alicui liber, vel quod transeat per agrum meum, quousque mihi placuerit. Definitur autem in leg. 1. ff. *de Precario*, quod sit *contractus, quo precibus petentis aliquid conceditur utendum, quandiu is, qui concedit, non revocaverit*. Quare differt a mutuo, & venditione, per quæ transfertur dominium; a Deposito, quod fit ad custodiam rei, & in favorem deponentis; a Locatione, quæ non fit gratis; & a Commodato, quod non potest revocari ante præfixum tempus: Precarium vero potest ad libitum repeti, nisi aliud charitas postulet; ut accidit, quando repeti non potest sine gravissimo detrimento habentis Precarium, ex leg. 1. ff. *de Precario*.

Rogabis, Quomodo Precarium finiatur?

Respondeo, cessare non solum per voluntatem concedentis, aut per venditionem rei precario datæ factam a domino, sed etiam per mortem accipientis Precarium; Cum non transeat ad hæredes talis concessio, sed

sit

sit personalis. Non cessat tamen per mortem tradentis, ex leg. *Cum Precarium*, ff. *de Precario*; quare perseverat, quousque ab hæredibus revocetur; dummodo tradens Precarium non concesserit sub hac forma, videlicet usque ad meum beneplacitum, vel donec voluero, vel donec vixero, &c.

ARTICULUS III.

De contractu Societatis.

I. Societas est conventio duorum, vel plurium contracta ad conferendum aliquid in usum, vel quæstum communem. Quando factoribus in stipendium datur quarta, vel quinta pars lucrorum, tunc habetur contractus conductionis potius, quam Societatis.

II. Multipliciter fieri potest contractus hic Societatis; Hac autem si fundetur in negotiatione illicita, nullam parit obligationem ante negotiationem. Periculum sortis stare debet penes apponentem, si non superadditur Assecuratio.

III. Ut Societas fiat ad caput salvum, plura requiruntur.

IV. Colonus ex contractu Societatis non solum debet reportare pretium suæ operæ, ac si esset famulus, sed etiam lucrum consentaneum.

V. Si Titius apposuit centum, & Cajus operam suam, & in fine negotiationis remanent biscentum, aut etiam centum, quonam pacto dividenda inter socios?

VI. Quid si Titius apponat sortem, quæ in principio negotiationis pereat, antequam Cajus ponat adæquate operam suam?

VII. Est iniustus contractus, quod dentur centum oves Pastori, itaut totidem reddat in fine anni, & lucrum dividatur, si non superaddatur alius contractus Assecurationis.

VIII. Cum eadem assecuratione potest locari justo pretio Pharmacopolæ Apotheca cum vasis suis, & pharmacis, cum onere, quod in fine anni totidem vasa, & pharmaca ejusdem pretii reddantur: Depurantur isti contractus a labe usuræ ob pretium assecurationis.

IX. Sixtus V. declaravit, usurarium esse contractum Societatis, si periculum sortis non pertineat ad apponentem, quando tamen non superadditur assecuratio.

X. Socius tenetur ad restitutionem damni secuti alteri ex culpa levi juridica, quæ sit Theologice gravis; non tamen ex levissima.

I. Quæritur primo: Quid sit Societas, & quotuplex?

Respondeo, esse *Conventionem duorum, vel plurium conferentium suam pecuniam, vel industriam, vel laborem, vel aliam rem pretio æstimabilem ad commune lucrum*. Ita ex *leg.* 1. ff. *de Socio*; Unde fit, omnes ut participes fiant lucri debere aliquid in commune conferre, sive conferant pecuniam, sive industriam, &c.; Aliquando enim tanti æstimatur (scilicet in ordine ad lucrum) industria, quanti pecunia, immo aliquando æstimatur magis industria, quam pecunia.

Quando tamen a mercatoribus assignatur suis factoribus, ut diligentiores sint, in stipendium quarta, vel quinta pars lucrorum, talis contractus est potius conductionis, ex Salon., & Reginald., quam Societatis; quia attenditur tunc valor operæ illius secundum se, non vero servata proportione inter capitale unius, & operam alterius; quod habetur in contractu Societatis, in quo pars lucri non assignatur expresse in stipendium, sed ut pars lucri. Notandum tamen, quod si pars, quæ factoribus assignatur, sit ita tenuis, ut dempto valore opera-

rum,

rum exponantur damno potius, quam lucro, tunc contractus erit iniquus.

II. Multiplex est Societas; Alia est Negotiationis, quæ dicitur quæstuosa, & lucratoria, de qua præsertim hic agimus; Alia est Officiorum, & Vectigalium; Alia Animalium; Alia omnium bonorum, itaut officia, vectigalia, animalia, vel omnia bona sint communia, aut saltem lucrum ex iis proveniens commune fiat, eo quod unus, verbi gratia, conferat animalia, vel alia bona, & alter conferat custodiam, aut industriam; aliter non habetur proprie contractus Societatis.

Porro ad hunc contractum plura spectant; Primo quidem, ut fundetur in negotiatione licita; aliter ante negotiationem factam nulla habetur obligatio, quamvis post factam negotiationem illicitam dividendum sit lucrum, quantum licite fieri potest; ut dicitur de acceptis ob turpem causam. Secundo, quod singuli aliquid conferant in commune. Tertio, ut servetur æqualitas inter socios, & ut lucrum, & expensæ, seu damna sint communia pro rata ejus, quod illi conferunt in societatem; Quare si, verbi gratia, duplo pluris æstimetur labor, & industria prudentis viri, quam pecunia ab alio apposita, ille duplo plus debet lucrum reportare. Quarto, ut pecunia subjaceat periculo conferentis illam, res enim domino perit: Hinc usurarius esset contractus, si tradens pecuniam vellet, ut periculum pecuniæ stet penes mercatorem, & lucrum dividatur; Nisi tamen juste aliter tale onus compensetur; Verbi gratia, si contractui Societatis addatur contractus assecurationis Capitalis; cum enim hic secundus contractus possit fieri cum tertia persona, poterit etiam fieri cum eodem socio mercatore, ut docent Salon., Molin. contra Felicium, & alios apud Bonac. putantes mutuum virtuale, atque adeo usuram palliatam in hoc Contractu contineri. Verum quidem est, Pium V. decrevisse, quod periculum Capitalis remaneat apud apponentem illud. Sed Pius V. loquitur, quando habetur solus contractus Societatis, non vero quando huic superadditur Assecuratio.

III. Notandum tamen, quod quando dantur animalia ad caput salvum, debeat primo inspici, an tanti æstimetur labor, & industria pastoris, quanti animalia, ut fructus possint dividi juxta hanc proportionem. Secundo, si vendantur fructus incerti debiti domino animalium pro certis, debent taxari juxta spem plurium, & periculum pauciorum. Tertio, si addatur aliud onus, videlicet assecurationis capitalis, debet tantum detrahi, quanti æstimatur periculum, quod capitale amittatur.

Adde, injustum esse secundum se contractum, quo boves, verbi gratia, æstimantur in principio anni, & deinde in fine anni iterum æstimantur, itaut æquale sit lucrum, aut damnum utriusque contrahentis. Et ratio est, quia non est æqua spes lucri, & timor damni; etenim fere semper valor deterioratur, & sæpe pereunt boves; Unde si colono tale onus apponatur, debet compensari.

IV. Nota etiam universim, quod colonus debeat utplurimum ex contractu societatis reportare non solum pretium suæ operæ, & industriæ, perinde ac si esset famulus conductitius, sed etiam aliquod lucrum ratione Societatis; & tale lucrum eo debet esse majus, quo majori periculo ille se exponit, & quo onus gravius subit.

V. Quæritur secundo; Si Titius, verbi gratia, apposuit centum in societatem, & Cajus industriam valentem pariter centum, quomodo facienda erit divisio, si in fine Societatis habeantur biscentum?

Respondeo, nonnullos putare resti-

tuenda esse Titio centum, quæ posuit, & alia centum dividenda. Sed verius dicendum cum Less. cap. 25. num. 9. & aliis apud Bonac., quod ex ducentis aureis, qui in fine societatis supersunt extrahendi sunt centum, quos posuit Titius pro sorte, & extrahendus sit valor operæ, & industriæ, quam posuit Cajus, perinde ac si fuisset famulus, & quod superest, utrique dividendum. Quare non debet spectari in tali casu valor operæ, & industriæ Caji relate ad hanc negotiationem, quæ æstimatur centum, ut contractus initus sit justus, sed æstimari debet labor, & industria Caji, perinde ac esset famulus, ut quod superest, dividatur. Aliter si Titius haberet centum, quos posuit pro sorte, & Cajus alios centum, solum Cajus lucraretur, & non Titius; vel si Titio darentur centum pro sua sorte, & alii centum æqualiter dividerentur, lucrum non esset æquale; Nam Titius haberet pro lucro quinquaginta, & Cajus habens alios quinquaginta amitteret valorem suæ operæ, quam pro capitali apposuit in hoc Contractu. Non est autem justitiæ consonum, quod Cajus amittat suam operam, & Titius nihil amittat de suo Capitali, & ideo non arridet sententia illorum, qui docent in hoc casu restituendos esse centum aureos Titio, quos posuit pro capitali, & reliquos centum esse dividendos æqualiter. Ita videtur sentire Fillincius. At Lugo disp. 30. n. 24. cum Less. & aliis docet oppositum in eo dumtaxat casu, in quo Societas fieret ad solum lucrum; ita scilicet, ut si pecunia rantum amittatur, soli apponenti illam amittatur; In hoc enim casu æquum est, ut si sola opera alterius amittatur, huic dumtaxat amittatur, & sic integra sors alteri debeatur.

Ex quibus sequitur, quod si in fine societatis remanerent centum, non essent isti dandi Titio, qui eos apposuit pro capitali; nam sic Cajus amitteret omnino operam suam; & Titius nihil amitteret: Quare ex iis centum extrahendi sunt tot aurei, quanti æstimatur opera Caji, perinde ac esset famulus, verbi gratia quinquaginta, deinde intra utrumque contrahentem dividenda est jactura, ita ut septuaginta quinque aurei dentur ei, qui posuit centum pro capitali, & vigintiquinque ei, qui posuit operam suam æstimatam quinquaginta: Et hoc pacto Titius ex suo capitali amitteret viginti quinque, & totidem amitteret Cajus ex valore suæ operæ. In hoc sensu videntur intelligendi Less., Navar., Lug., Covar., qui hac in re non satis dilucide loquuntur.

VI. Quod si sors apposita a Titio in principio negotiationis pereat, antequam Cajus apponat operam suam adæquate, tunc æstimandus est valor operæ, quæ supererat apponenda a Cajo, & dimidium talis valoris dandum esset Titio, ad hoc ut æqualis sit inter illos amissio Capitalis, ut notat idem Less. ibidem.

VII. Quæritur tertio; An licitus sit contractus Societatis, quo quis tradit Pastori animalia custodienda cum pacto, quod in fine anni in eodem numero reddantur, & reliquum lucri sit commune?

Respondeo, contractum hunc tanquam iniquum reputari a Sylvest., & Reginald. apud Azor. lib. 9. cap. 7. quæst. 12., quando scilicet Pastoris industria pluris æstimatur, quam numerus animalium illi constitutus; secus vero si non pluris æstimetur, & simul periculum amittendi animalia stet apud dominum, sicut apud Pastorem est periculum amittendi operam suam; In quovis enim contractu, ut servetur æqualitas, sors stare debet periculo apponentis, quia res domino perit: Quare non potest socius obliga-

ri ad

ri ad reddenda in fine anni totidem animalia, nisi periculum sortis in se suscepe rit per alium contractum assecurationis pretium consentaneum accipiendo.

VIII. Hac de causa licitus reputatus est Papiæ, & Mediolani anno 1682. a Valero, & aliis contra P. Megalam apud Dian. part. 1. tract. 8. resol. ult. contractus cujusdam Pharmacopolæ, qui totam suam apothecam cum vasis, domo, medicinis, & aliis rebus alteri locavit cum æstimatione rerum, eo pacto, quod finita locatione deberet prædictam apothecam Conductor cum totidem rebus æstimatis, & inventariatis restituere, & præterea pretium locationis. Ratio est, quia quamvis in locatione videatur debere periculum rei locatæ pertinere ad locatorem, nihilominus potest etiam stare locatio, quando inter contrahentes ita conventum est, ut periculum rei locatæ stet apud locatarium seu Conductorem, si tale onus justo pretio compensetur, ut notat Villalob. apud Trull. disp. 50. num. 3.; Sicuti ex leg. *Quod si ab initio*, ff. *de rebus cred.*, manet ratio depositi, quando dominus deponit pecuniam, non in sacculo, sed numeratam, itaut vigore talis numerationis transeat dominium pecuniæ in depositarium, qui proinde subit ejus periculum, quod compensatur eo titulo, quod possit uti depositarius tali pecunia.

Quare in casu nostro licet periculum animalium, & apothecæ stare debeat penes dominum, potest tamen transferri in alium, dummodo compensetur pecunia tale onus, quod est veluti contractum assecurationis inire. Idque videtur etiam sentire Rebel. quæst. 6. num. 6., & quæst. 8. num. 3. At Reginald. num. 404., Sylvest., & alii cum Bonac. hic punct. 5. num. 6. videntur docere, talem contractum esse usurarium, quia dum transfertur periculum animalium in alterum, jam transfertur eorum dominium per venditionem, (cum res domino pereat, & non alteri) quo posito non tenetur alter reddere nisi pretium rei venditæ, unde si pars fructuum reddatur, usurarie redditur; Nihilominus Trull. respondet, & bene cum Less. cap. 23. dub. 3. Navar., & aliis, in dicto casu non haberi contractum venditionis, sed haberi societatem trium contractuum; Primo enim habetur contractus simplex societatis, per quem alter ponit animalia, alter industriam, & laborem; Deinde habetur implicite contractus assecurationis capitalis; Tertio habetur venditio lucri incerti majoris pro minore certo. Fingamus enim, quod animalia possint reddere sexaginta aureos, unde utrique eveniant triginta, poterit qui ponit animalia vendere ista triginta incerta pro viginti certis, & rursus ex his viginti dare alteri, verbi gratia, decem, ut sibi assecurentur animalia; Quare poterit in fine anni accipere animalia, vel eorum pretium, si perierint, & rursus decem, idque sine usura. Quantum autem possit in quolibet contractu accipi, standum est judicio peritorum, & praxi timoratorum cujuscumque Provinciæ; Et ut scandalum vitetur, consultius est expresse seorsim hos contractus inire, ut notat Trull.

IX. Sciendum hic, Sixtum V. anno 1586. in Bulla, quæ incipit *Detestabilis avaritia* ad coercendas injustitias hujusmodi contractus declarasse usurarios, & illicitos. At cum passim ab omnibus fiant citra injustitiam, ideo dicendum cum Lug. hic, Sixtum V. solum declarasse usurarios contractus, qui de jure communi sunt illiciti, ut quando restituendum est a Socio capitale per caput salvum, quin talis obligatio aliunde compensetur, ut censuit Sacra Rota Romana apud Cherubinum ab eodem Lug. laudatum.

X. Quæritur ultimo: Ex qua culpa teneatur Socius ad restitutionem damni secuti alteri socio?

Respondeo cum communi, teneri ex culpa etiam levi juridica, non tamen ex levissima, aut ex casu fortuito. Ratio est, quia contractus est in bonum utriusque contrahentis; unde socius tenetur custodire res per talem contractum acceptas, tanquam proprias, & adhibere in illis custodiendis diligentiam, quam homines consueverunt communiter adhibere; quare peccat graviter, si talem diligentiam omittat, & ad restitutionem tenetur damni secuti.

ARTIC. IV.

De Ludo, & Sponsione.

I. Ludi contractus habetur per pactum, quo victori certaminis res ab utroque exposita tribuatur. Per Sponsionem duo contendentes de veritate, aut eventu rei sibi vicissim aliquid spondent dandum victori.

II. Si quis certo sciat rei veritatem, num possit spondere cum altero, qui dicit se cedere juri suo? Num possit quis spondere cum singulis ex quatuor oppositoribus, quod non sint Cathedram assecuturi?

III. Qui vi, aut importunis precibus, vel conviciis pertrahitur ad ludendum, retinere potest, quod vincit, quamvis alter si vincat, ad restitutionem teneatur. Idemque dicendum de eo, qui injuriam alteri facit in numero punctorum, aut aliter; ac de eo, qui fingit imperitiam ludendi, ut alterum pertrahat ad ludendum.

IV. Probabile tamen est, quod ad restitutionem non teneatur, qui minis inducit alterum ad ludendum, si vincat; dummodo satisfaciat pro injuria illata.

V. Ludus late sumptus, seu Jocus, si sit moderatus ad melancholiam expellendam, pertinet ad virtutem Eutrapelia.

VI. Ludus honestus vitiari potest multipliciter; videlicet ratione finis mali, ratione Loci, Personæ, Modi, Legis vetantis, vel ratione Personæ, cum qua luditur. Quid de Clericis, aut Religiosis ludentibus?

VII. Peccant mortaliter, qui domum, mensas, aleas subministrant ludentibus ludis vetitis, aut intermiscendo blasphemias, furta, perjuria.

VIII. Princeps licet possit permittere peccata meretricis, non potest tamen permittere peccata ludentium inique cum fraudibus, & blasphemiis.

IX. Ad restitutionem damnorum tenentur, qui ad ludendum inique ludentes admittunt.

X. Qui ludens ludo prohibito aliquid lucratur, non tenetur illud restituere ante sententiam Judicis. Qui vero victus perdidit, probabiliter non tenetur solvere, quando datur illi facultas repetendi: Si tamen illud solverit, non potest compensare.

XI. Jure Cæsareo qui ludit ad creditum, probabiliter non tenetur in conscientia solvere, nisi juraverit se soluturum: Quod si juraverit hujus juramenti dispensationem non esse petiturum, adhuc probabiliter potest illam petere.

XII. Si uterque ludens ludo prohibito, aut ad creditum, renunciavit harum legum privilegio, adhuc probabiliter potest non solvere quod perdidit, aut in judicio illud repetere.

XIII. Ludens ad creditum cum alio ludente pecunia numerata cum animo non solvendi, si perdat, probabiliter ad restitutionem non tenetur, si lucratur. Immo ludens ludo vetito pecunia numerata cum animo repetendi, si perdat, adhuc probabiliter lucrari potest.

XIV.

XIV. Lucrari non potest in ludo, aut sponsione, qui certus moraliter est, quod perdere non possit. Nec qui ludit cum Religiosis, aut filiisfamilias, qui non possunt aliquid ludo exponere. Quandonam possint isti quatuor, vel quinque in centum exponere ludo honesto? Restitutio in his casibus secundum se potest etiam fieri ipsi Religioso perdenti.

XV. Qui per fraudes aliquid lucratur, tenetur restituere non solum quod lucratus est, sed etiam quod certo moraliter alter esset lucraturus.

XVI. Qui in ludo utitur astutiis consuetis, non tenetur quicquam restituere, si lucratur. Nec tenetur ludens admonere collusorem, si videat illum errare in numero calculorum.

I. QUæritur primo: Quid sit ludus? Quid sponsio? Et an liceant? Respondeo, ludum late sumptum esse quicquid ad oblectationem animi sumitur, in factis, vel verbis consistens; quamvis si consistat in verbis, dici soleat Jocus, si in factis, Ludus. Verum Ludus stricte sumptus pro contractu significat *Pactum, ut victori certaminis res ab utroque exposita tribuatur*. Sponsio vero est *Contractus, in quo duo de veritate, vel eventu rei contendentes sibi vicissim aliquid spondent, ut ejus sit, qui veritatem fuerit assecutus*.

II. Porro Sponsio licita est, dummodo servetur æqualitas, videlicet quod eventus sit utrique incertus, absitque dolus, aut fraus: Hinc tenetur ad restitutionem, qui aliquid per sponsionem lucratur, sciens rei eventum; nisi tamen id alteri serio manifestarit; tunc enim illi est imputandum, quod voluntarie voluerit amittere, ut notat Sanch., Medin., & alii apud Dian. part.4. tract.4. resol. 186. contra Garz., & alios putantes hunc nonnisi deceptum spondere. Ob eandem rationem Ledesm., & Villalob. putant esse injustam sponsionem factam cum quatuor, verbi gratia, oppositoribus, quod scilicet ad cathedram non sint perventuri; quia sic spondens certo vinceret relate ad tres, & solum amitteret relate ad illum, qui cathedram assequeretur. Equidem tamen existimo, hujusmodi sponsionem esse licitam cum Sanch. lib. 1. Consil. cap. 8. dub. 16., & Dian. loc. cit. resol. 181., quia volenti, & consentienti nulla fit injuria; quilibet autem ex quatuor oppositoribus videt pro se stare probabilitatem ut unum, (quod scilicet ipse sit obtenturus cathedram,) & contra se stare probabilitatem ut tria, (quod scilicet ipse illam non sit obtenturus, cum tres alii concurrant,) & tamen adhuc vult spondere; sibi itaque imputet, si amittat. Nonne si duo essent oppositores, posset quilibet ita spondere, ut lucretur decem, si obtineat cathedram, & amittat centum, si non obtineat? in quo casu nulla esset injustitia, quia voluntarie sic sponderet: ita in casu nostro.

III. Ludus autem, inquantum contractus, licitus est, dummodo alter non inducat alterum ad ludendum per minas, fraudes, convicia, &c.; nam si sic pertractus perdat, tenetur alter ad restitutionem, quia per injuriam fuit ei causa damni, ut communiter docent; Et probabiliter etiam si illum inducat per preces importunas, ut plures docent cum Sanch., Navar., & aliis contra Less., Dian. apud Croix lib. 3. punct. 2. num. 2080.; Quamvis si ille vincat, possit lucrum retinere, quia sic compellens per injuriam videtur cedere juri suo: Eodem modo, si tu injuriam facis in numero punctorum, vel calculorum, non poteris lucrari; econtra alter, qui injuriam patitur, lucrari poterit; Et qui peritus ludi fingit imperitiam, ut alterum alliciat, non potest quicquam lucrari, sed tenetur ad restitutionem;

con-

contra vero si alter vincat, non tenetur ad restitutionem.

IV. Non est tamen improbabile, ut docet Sà, Molin., Less., Trull. dub. 2., Dian. part. 1. tract. 17. resol. 27. apud Croix loco laudato, quod qui minis, aut aliter alium cogit ad ludendum, si vincat, non teneatur ad restitutionem; quia etiam in pertracto ad ludendum par est conditio, ut possit tam perdere, quam lucrari; quamvis teneatur injuriose attrahens ad satisfactionem injuriæ irrogatæ arbitrio prudentis.

V. Demum ludus etiam in latiori significatione sumptus est res licita, & potest esse virtus, si debito modo sumatur, ex D. Th. 2. 2. quæst. 168. art. 2.; quæ virtus dicitur Eutrapelia, idest ludus moderatus ponens medium inter excessum, & defectum: Quare homo melancholicus, si moderato ludo utatur ad expellendam melancholiam, exercet actum dictæ virtutis.

VI. Quæritur secundo: Quot modis possit ab extrinseco vitiari ludus de se honestus?

Respondeo, posse ludum multipliciter vitiari, & esse inhonestum. Primo quidem ratione finis mali; si quis enim ludat præcise, verbi gratia, propter lucrum, peccat venialiter, ut notat Trull.; secus vero si principaliter intendat moderatam recreationem, & lucrum secundario. Qui autem diebus, ac noctibus ludit exponendo se proximo periculo magnæ jacturæ rei familiaris, itaut non possit deinde debita solvere, vel famulum sustentare, peccat mortaliter, ex Sanch. in Consil. lib. 1. cap. 8. dub. 24. Secundo, ratione loci; quare erit mortale ludere in Ecclesia ludis illicitis, veniale vero ludere ludo licito; nisi id fiat ad recreandum infirmum ibi existentem, aut si ibi sint aliqui, qui ad Ecclesiam confugerunt, ibique ludunt recreationis causa. Tertio, ratione personæ, ut si Episcopus, vel Monachus cum scandalo luderent; secus vero si aliquoties tantum luderent recreationis causa. Quarto, ratione modi, ut si intercedat vis, dolus, fraus. Quinto, ratione legis prohibentis, ut prohibetur lege civili ludus taxillorum, & alearum; Quamvis ex Medin., & Sanch. loc. cit. dub. 25. talis lex contraria consuetudine sit abrogata; Præterquamquod probabile est, tales leges obligare solum ad pœnam temporalem: Peccant tamen mortaliter Clerici, ex Dian. part. 4. tract. 4. resol. 183., si diebus, ac noctibus cum magno scandalo, & in magna quantitate aleis ludant, saltem si sint in Sacris, vel Beneficiarii: Nonnulli Doctores cum Sylvest., D. Antonino, Cajet., Henr. apud Sanch. dub. 28., & apud eundem Dian. nolunt hos damnare de mortali propter continuationem ludi etiam prohibiti, & in magna quantitate; quia consuetudo non mutat speciem peccati, itaut de veniali transferat in mortale. Sed jure merito impugnantur a Sanch. lib. 1. Consil. cap. 8. dub. 28. docendo, consuetudinem hanc esse peccatum mortale; eo quod sola consuetudo graviter prohibeatur, & gravibus pœnis subjiciatur. Sexto, ratione personæ, cum qua quis luderet, videlicet si cum prodigo, cum filiosfamilias, cum puero, cum stulto, cum moniali, &c.: Quamvis non peccent Religiosi, si ludo honesto moderate ludant recreationis causa, & in re minima; Et, ut docet Sanch. lib. 1. Consil. cap. 8. dub. 24. contra Lopez, nec committunt Simoniam, si victi obligant se ad recitandum rosarium; quia non vendunt rem spiritualem, nec miscetur res sacra cum profanis; unde nulla est irreverentia. Navar. putat peccare mortaliter Religiosum, vel Clericum, qui ludum fortunæ mortaliter malum de industria spectant, quamvis solum delectentur de arte ludendi.

non

non de malo; Lopez tamen apud Dian. part. 1. tract. 1. Miscellan. resol. 183. excusat hos a mortali; nisi sint causa ludi, vel nisi omittant corrigere, quando tenentur.

VII. Demum mortaliter peccat, qui domum, mensas, candelas, aleas, &c. subministrat lusoribus, qui mortaliter peccant ludendo; quia eorum peccato cooperatur; unde absolvendi non sunt, qui habent domi mensas lusorias, & excipiunt indifferenter omnes ad ludendum ludis prohibitis; vel eos, qui ludo exponant, quæ non possunt alienare; vel qui ludendo in juramenta, & blasphemias prorumpunt.

VIII. Dubium est, An Princeps concedere possit licentiam, ut quis possit domum exponere hujusmodi ludis? Respondeo ex fuse dictis quæst. 7. art. 1. negative cum communi apud Dian. loc. cit. res. 65., & Trull. lib. 7. cap. 27. dub. 1. num. 7. Ratio est, quia etsi sit res indifferens subministrare necessaria ad ludendum; at quando ludus utplurimum conjungitur cum pravo usu blasphemiarum, rixarum, furtorum, dilapidationis bonorum, &c., non licet ad hæc peccata concurrere. Docuit oppositum Vincentius Justinianus apud Lopez, & Trull., ea ductus ratione, quia ex D. Th. 2. 2. quæst. 169. art. 4., & ex exemplis adductis a Sanch. lib. 1. Consil. cap. 8. dub. 21. & a Bonac. tom. 2. disp. 2. quæst. 4. punct. 2. licitum est ministrare, & vendere res indifferentes etiam cum cognitione pravi usus secuturi. Sed communiter rejiciuntur; quia tunc licitum est ministrare res indifferentes cum cognitione pravi usus secuturi, quando non ministrantur aut in ipso exercitio, aut exercitium paranti; idcirco enim licitum est locare domum, & vendere ornamenta meretrici; quia hæc non sunt adjumento proxime, & immediate ad peccandum; sicut si sternatur lectus meretrici, aut si solum paretur mensa sic ludentibus. Ubi Doctores notant, majorem causam requiri ad permittenda peccata ludentium, quam meretricis; quia illa sunt publica, sunt in damnum tertii, sunt blasphemiæ contra Deum, sunt innumera, nec permitti solent ad vitandum majus malum, sicut permittuntur peccata meretricis, & usurariorum.

IX. Hinc inferunt Doctores apud Sanch. lib. 1. Consil. cap. 8. dub. 21., quod admittentes ad ludendum eos, qui fraudes faciunt, teneantur restituere quicquid isti tenebantur, si nolint restituere; Et ratio est, quia essent causa injustæ acceptionis; non secus ac qui dat alteri ensem petitum ad aliam percutiendum.

X. Quæritur tertio: An qui aliquid ludo vetito lucratus est, (puta alearum, taxillorum, seu talorum, &c., qui jure Cæsareo prohibentur,) teneatur ad restitutionem?

Respondeo, & dico primo, probabilius esse sic lucrantem non teneri ad restitutionem ante sententiam Judicis; modo non impediat per vim, aut fraudem, ne a Judice ad restitutionem condemnetur, & contractus fuerit justus. Ratio est ex Sanch., & aliis apud Trull., quia leges hujusmodi prohibentes hos ludos non reddunt irritum ludi contractum, nec efficiunt ludentes inhabiles ad dominium transferendum, sed solum concedunt perdenti, quod possit apud Judicem intra octo dies juxta Pragmaticam Caroli V. anni 1528. editam Matriti repetere, quod perdidit; (quod etiam inter Clericos servandum ex Sanch. lib. 1. Consil. cap. 8. dub. 1. cum aliis ex Authent. *Alearum usus*, Cod. *de Religiosis, & sumptibus funerum*,) & ad summum irritant obligationem solvendi, quod pecunia credita perditum est, ut multi apud Sanch. lib. 1. Consil. cap. 8. dub. 4. docent; Unde donec Judex condemnet victorem ad restitutionem, non tenetur hic

re-

restituere: Immo ex Sanch. dub. 2. nec tenetur restituere, si vocatus a Judice, repetente parte, negat lucrum, & sic non condemnatur; quia hæc repetitio, & restitutio non conceditur in favorem ludentium, (ut minori conceditur in integrum restitutio,) sed in eorum pœnam, & odium; & reus, qui juridice vocatus negat veritatem, non tenetur restituere pœnam, qua damnandus erat, ut communiter docent cum Sanch. lib. 2. Sum. cap. 22. num. 22., & lib. 10. de Matrim. dub. 8. num. 14; quia non peccat contra justitiam commutativam, sed contra legalem; Quare neque reus in casu nostro tenetur ad restitutionem ante sententiam Judicis. Ubi notandum cum Molin. disp. 513., & Sal., leges istas, quatenus vetant lusum, esse consuetudine abrogatas, itaut nemo peccet ludendo, sed non esse abrogatas quoad jus repetendi in judicio pecuniam solutam in his ludis deperditam.

Dico secundo cum Sanch. lib. 6. de Matrim. dub. 38. num. 34. probabilius esse, quod non teneatur solvere, quod perdidit victus, quando datur ei facultas repetendi, quod perdidit apud Judicem. Ratio est, quia is, cui datur actio ad repetendum, potest retinere, ex Regula, *Qui ad agendum* 61., *de Regulis Juris*. Et ratio ulterior est, quia frustra solvitur; & esset circulus inutilis, quando aliquid statim restituendum est.

Dico tertio: Qui aliquid amisit ludo prohibito, & solvit, non potest privatim illud sibi compensare. Ratio est, quia victor non tenetur restituere ante Judicis sententiam. Ita communiter cum Less., Sanch. apud Trull.; Quicquid in contrarium nonnulli censeant, putantes probabilem esse sententiam Matinæ, Lopez, Guttier., Sot. apud Sanch. in Conf. lib. 1. cap. 8. dub. 4., quod scilicet teneatur victor restituere, eo quod in lib. 8. tit. 7. Novæ Recog. talis contractus ludi reddatur irritus; Et rursus putantes probabilem esse sententiam, quod stante prædicta probabilitate possit victor de possessione deturbari auctoritate privata: Quod tamen Sanch. loc. cit. putat falsissimum; quia cum etiam probabile sit victorem non teneri restituere, in dubio melior debet esse conditio possidentis; unde non est licita talis compensatio: In eo casu permittit Sanch. compensationem, quando scilicet victus solum præ pudore, vel alio respectu fingit solvere, quod perdidit, habens animum se compensandi, cum suppetet facultas.

XI. Quæritur quarto: An qui ludit ad creditum ludo prohibito, teneatur in conscientia solvere, si fidem dederit? Et quid si juraverit?

Respondeo jure naturæ teneri; quia omne promissum, quod licite adimpleri potest, servandum est. At jure communi Cæsareo non tenetur in conscientia, si solum dederit fidem; ut communiter docent apud Trull., & Dian. part. 1. tract. 3. Miscell. resol. 8. contra Salon., Rebel., Valent.; cum enim leges istæ sanciant, quod victus non cogatur solvere, dicendum, quod illum etiam in foro interno deobligent. At si juravit solvere, procul dubio tenetur; Quamvis possit Episcopus tale juramentum relaxare, etiam absque partis citatione, ex Henr., & Trull. dub. 4. contra Molin. apud Less. lib. 3. cap. 26. num. 27.; non secus ac qui juravit solvere usuras; Quod si juravit se non petiturum dispensationem talis juramenti, adhuc probabiliter ex Trull., & Azor. apud Sanch. lib. 3. cap. 21. num. 15. contra Less. loc. cit. potest petere, quia tale juramentum bonos mores evertit. Notandum tamen, quod ubi istæ leges non obligant, ut in Regno Valentino, ex Trull. in conscientia solvenda est pecunia in ludo promissa; Ubi autem obligant, etiam inter Clericos servandæ sunt, ut diximus ex Sanch.

XII.

XII. Rogabis, An si uterque ludens ad creditum, vel ludo prohibito, renunciaverit beneficio hujus legis, & cesserit juri suo repetendi, quod solvit, adhuc possit non solvere, aut repetere?

Respondeo cum Less. lib. 2. cap. 26. num. 26., & Trull. contra Bonac., & Azor., quod possit, si sine juramento renunciavit; quia simplex cessio non privat hominem jure, quod ei tribuit in favorem boni communis; Alioqui facillime omnis vis legis redderetur frustratoria, & inanis.

XIII. Rogabis secundo: An qui lucratur ab alio pecuniam præsentem, ipse tamen perdebat pecuniam creditam, & habebat animum non solvendi propter leges id sibi concedentes, teneatur ad restitutionem?

Respondent Victor., & Lopez teneri; quia aliter non servaretur æqualitas; At Sanch. probabiliter putat, quod non teneatur; quia victor utitur privilegio legis, & alter sibi imputet, quod velit ludere pecunia credita; Præterquamquod nulla est inæqualitas in tali contractu, quia etiam alter potest uti eodem legis beneficio, & non solvere. Additque Sanch. cum doctis Junioribus, quod qui ludit pecunia numerata ludo vetito cum proposito repetendi in judicio, quod perdit, adhuc possit lucrari; quia utitur jure suo, & nulli facit injuriam.

XIV. Quæritur quinto: An aliquando possit per ludum, aut sponsionem lucrari, qui non potest perdere?

Respondeo cum Trull. dub. 5., quod tale dubium in tribus casibus procedere possit. Primo si alter est ita peritus, ut certum moraliter sit ipsum lucraturum; & diximus in tali casu tunc teneri hunc ad restitutionem, quando vel peritus simulat imperitiam, ut alterum alliciat, vel peritus scit se esse longe peritiorem, & alterum ipsius peritiam ignorare. Secundo, si ludens habet animum non solvendi, aut solutum repetendi, & de hoc diximus quæsito superiore. Tertio, quando alter ludentium non potest alienare, ut sunt Religiosi, filiifamilias, fures, &c.

Quod attinet ad Religiosos, non possunt hi quicquam exponere ludo sine consensu Superioris; Quod si exponant, & Monasterium notabiliter lædatur, potest hoc uti beneficio restitutionis in integrum. Similiter nec filiusfamilias, nisi pubertatem ingressus habeat bona castrensia, vel quasi, vel alia bona sibi a parente concessa ad liberam administrationem: Bona vero adventitia non potest ludo exponere, nisi constet Patrem condonare filio usumfructum, & cedere juri suo administrandi illa bona.

Notat tamen Trull., quod si filiusfamilias sustentetur in aula, vel universitate, necnon Religiosus si versetur in studiis, vel in negotiis Monasterii expensis sui Abbatis, possint ex destinata sustentatione sumere quotannis quatuor, vel quinque in centum, ut ludo honesto insumant. Ratio est, quia ad alimenta pertinet honesta recreatio ætati, & statui conveniens, & æqualibus passim concessa. Notat etiam, quod qui lucratus est a filiofamilias, vel a Religioso, satis est, si ipsis restituat; quamvis peccare possit contra charitatem, si hinc illi ansam arriperent iterum ludendi. Demum fur, usurarius, depositarius, &c., si non habent aliquid proprium quod tradant vincenti, non faciunt lucrum suum, quando ipsi vincunt, sed debent lucrum restituere ipsi perdenti; aliter non est æqualis utriusque ludentis conditio.

XV. Quæritur ultimo; An utens fraudibus contra leges ludi teneatur restituere etiam quod alter lucraturus erat?

Respondeo, teneri ad restituendum tam quod lucratus est, quam quod alter

alter certo moraliter lucraturus erat; (non vero si dubium sit, an lucraturus esset;) Ut si quis suffuretur, & signet chartas, vel ita disponat, ut sibi felix sors contingat, vel si acceptet ludum, & sponsionem, eo quod admonitus sit ab aliquo inspectore chartarum, quod acceptet; (secus tamen si ante admonitionem decreverat acceptare) Sicut etiam tenetur ad restitutionem, qui admonuit, in defectum ejus, cui facta est admonitio. Quod si ante admonitionem dubius erat, an acceptaret, videtur obligandus ex Bonac., Sanc., Et Trull. obligat illum ad partem dumtaxat restituendam pro rata dubii.

Qui tamen videt chartas alterius ob solam hujus negligentiam, licite lucratur, quia nullam fecit fraudem; Sicut etiam qui utitur astutiis communi consuetudine receptis; ut qui auget sponsionem sciens certo se lucraturum, quamvis simulet timorem; Immo probabilius esse docet Sanch. dub. 14., quod si collusor videat alterum errare in calculorum numero, possit adhuc lucrari; quia licet teneatur illum non defraudare; at non tenetur de sua negligentia, vel errore illum admonere; hæc enim, ait, est lex ludi, &c.: A fortiori spectans ludum non tenetur admonere ludentes de errore in computando; Communiter enim lusores id ægre ferunt, & datur occasio querelis. Qui autem dolose surripit primam manum, tenetur restituere solum jus illud præeundi in ludo; Sicut qui comburit messes in herba, non tenetur restituere frumentum, sed quanti tunc ea messis æstimatur.

ARTICULUS V.

De Quasi Contractibus.

I. Obligatio ex quasi contractu habetur ratione mutui consensus non expressi, sed taciti.

II. Quinque modis oriri potest obligatio isthæc ex quasi contractu, videlicet ex negotiis gestis, ex tutela, ex rerum communione citra contractum societatis, ex Hæreditate relate ad legata, & ex solutione indebiti facta per errorem.

III. Negotiorum gestori debentur expensa, & laborum compensatio, quamvis negotiationis eventus non succedat feliciter.

IV. Idem dicendum de inventore rei alienæ, & de fidejussore sponte solvente pro principali; Non tamen de eo, qui ex mera liberalitate, aut pietate aliquid expendit pro alio, puta pro famulo ægroto.

V. Tutori debentur a pupillo expensa; Sed salarium ille accipere non potest, nisi constituatur a Judice.

VI. Mandatario, Procuratori, Advocato ex quasi contractu debentur expensa, si gratis tale munus suscipiant: Ex contractu vero conductionis debetur salarium, si de illo conveniant. Idemque dicendum de Syndico, seu defensore, non a domino, sed a Communitate constituto, aut ab Episcopo.

VII. Quando res communes pluribus ab uno administrantur citra contractum Societatis, datur actio a Juristis dicta Communi dividendo ex quasi contractu.

VIII. Acceptans hæreditatem ex quasi contractu tenetur solvere legata; Quod si legatarius propria auctoritate illa sibi usurpet, in pœnam legato privatur.

IX. Qui indebitum ex errore accepit ex quasi

quasi contractu, ad restitutionem tenetur. Si tamen acceperit bona fide, solum tenetur ex re accepta, & quatenus est factus ditior.

I. Quæritur primo: Quænam sit obligatio isthæc orta ex quasi contractu?

Respondeo, aliquando aliquem obligari ad aliquid faciendum obligatione naturali simul, & civili, ut diximus quæst. 1. art. 2., & non ex delicto, aut quasi delicto, puta ex imperitia, aut imprudentia culpabili, neque ex contractu, seu mutuo consensu expresso, sed obligari ex mutuo consensu tacito, & tunc obligatio dicitur oriri ex quasi contractu.

II. Quæritur secundo: In quibus casibus, & quomodo oriatur hæc obligatio ex quasi contractu?

Respondeo, hanc obligationem quinque modis, seu ex quinque causis consurgere, ut habetur *Tit. Instit.*, *de Obligationibus ex quasi contractu*. Primo quidem ex negotiis gestis. Secundo, ex tutela. Tertio, ex rerum communione, si nulla societatis conventio præcesserit. Quarto, ex hæreditate relate ad legata præstanda. Quinto, ex solutione indebiti per errorem facta.

III. Circa primum, habetur obligatio ex quasi contractu ratione negotiorum gestorum. Nam qui utiliter agit rem alterius absque ejus mandato, is acquirit actionem contra illum, quamvis ignorantem, qua compellitur rem gestam ratam habere, expensas necessarias, & utiles præstare, necnon damnum, & lucrum cessans, ac demum compensare labores, ex leg. 2. *de Negotiis gestis*, idque verum est, etiamsi negotii eventus non feliciter succedat: Verbi gratia, si equum Titii de manu furis, tanquam illius negotium gesturus, exiguo pretio redimas, & dum equus ad dominum reducitur, fortuito casu pereat, tenetur ille expensas, & pretium restituere; Contra vero negotiorum gestor tenetur exacta diligentia rem administrare, & perficere, administrationisque rationem reddere.

IV. Hinc infertur primo, quod licet rei alienæ inventor non possit mercedem inventionis tanquam jure sibi debitam exigere, quia ex justitia tenetur rem inventam domino restituere; potest tamen juste exigere laboris compensationem, & expensas factas, ut notat Rebell. lib. 17. apud Laym. c. 30.

Infertur secundo, quod fidejussor solvens pro principali habeat contra illum actionem negotiorum gestorum, seu ex quasi contractu, si scilicet sponte se obtulit ad fidejubendum, ex leg. *Sed videamus*, ff. *de Negotiis gestis*; nam si fidejubere jussus fuit, habet contra illum actionem ex mandato, seu ex contractu.

Infertur tertio, quod quæ aliquis ex mera liberalitate, aut pietate pro aliquo expendit, non possit postea mutato animo ea repetere ex actione negotiorum gestorum, ex leg. *Si alimenta*, Cod. *de Negotiis gestis*; Verbi gratia, si ad curandum famulum domi tuæ ægrotantem aliquid expendisti liberaliter, non poteris deinde illud de constituta mercede detrahere; secus vero si expendisti animo repetendi; quia dominus non tenetur pro famulo ægrotante facere expensas, nisi tenues, juxta usum, qui talem obligationem interpretatus est, ut notat Filliuc. tract. 20. part. 2. cap. 2. Immo secundum se nec tenetur salarium pro eo tempore infirmitatis illi dare; nisi aliud ferat loci consuetudo; præsertim quando tempus infirmitatis non est diuturnum. Similiter mater, & avia præbentes alimenta filiis, vel nepotibus, quia censentur ex affectu materno, & pietate ea conferre (nisi contrarium protestentur, aut ex circumstantiis col-

ligatur,) non possunt ea repetere; secus vero si magnas expensas pro iis fecerant.

V. Circa secundum, habetur obligatio ex quasi contractu ratione tutelæ; Nam ex legis dispositione Tutor erga pupillum etiam ignorantem, aut invitum contrahit obligationem administrandi res illius cum exacta diligentia, & rationem reddendi administrationis; Et idem dicas de Curatore erga minorem: Contra tamen pupillus obligatur tutorem indemnem reddere circa ea, quæ pro ipso expendit: Quamvis tutor pro sua cura salarium accipere non possit, nisi ei a Judice constitutum sit, ex leg. *A tutoribus*, ff. *de Administratione Tutorum*; Est enim hoc unum ex publicis muneribus, a quibus lex neminem immunem esse voluit, nisi ex justa causa.

VI. Huc revocatur mandatum, quod ab aliquo gratis suscipitur exequendum; Nam si interveniente pecunia suscipiatur, potius spectat ad locationem, & conductionem, quam ad quasi contractum: Quare inter mandantem, & mandatarium datur implicita conventio, quod fideliter hic rem exequatur; mandans vero ratum habere debeat, quod a mandatario fit, (dummodo non excedat fines mandati,) & servare illum indemnem; Officium etiam Procuratoris, & Advocati, & similia spectant ad quasi contractus, si quando gratis suscipiantur; secus vero si interveniente salario. Idem dicas de Syndico, hoc est defensore, seu Procuratore, qui non a domino, sed ab Universitate, aut ab ejus administratore, verbi gratia, ab Episcopo, Capitulo, Prælato Monasterii constituitur.

VII. Circa tertium, oritur obligatio ex quasi contractu, si habeatur rerum communio absque prævia conventione societatis; Verbi gratia si res pluribus legata, aut donata inter illos dividenda sit, aut si unus solus ex re communi fructus perceperit, vel necessarias, aut utiles expensas pro re communi fecerit, tunc non minus, quam si societas communi consensu contracta esset, consurgit actio dicta a Juristis Communi dividendo, ex *leg.* 2. ff. *de Communi dividendo*.

VIII. Circa quartum, ex quasi contractu obligatur hæres ad legata præstanda; quamvis enim nec cum Testatore, nec cum legatariis expressum contractum habuerit, tamen eo ipso quod acceptavit hæreditatem, obligationem suscepit solvendi legata; & viceversa obligatur legatarius rem sibi legatam non usurpare sibi propria auctoritate, nec ab alio, sed tantum ab hærede petere, aliter in pœnam privatur legato, ex leg. *Non est dubium*, Cod. *de Legatis*.

IX. Circa quintum; Ponitur inter quasi contractus solutio indebiti per errorem facta; quia is, qui indebitum accepit, obligatur implicite ad restituendum, detecto errore. Notat tamen Laym., quod qui bona fide indebitum accepit, habet obligationem restituendi potius ex re accepta, quam ex quasi contractu. Unde solum restituere tenetur, quatenus locupletior factus est, si bona fide accepit; Quod si bona fide rem illam absumpsit, in nihilo factus ditior, aut si sine dolo perdidit, cessat omnis obligatio.

QUÆ-

QUÆSTIO X.

De Teſtamentis, Legatis, & aliis ultimis voluntatibus.

EXaminandum primo, Quid, & Quotuplex ſit Teſtamentum; Et quænam ſint conditiones ad valorem Teſtamenti requiſitæ? Secundo, Quænam ſint Teſtamenta privilegiata? Tertio, Quinam teſtari poſſint, & Teſtamentum revocare? Quarto, Quinam poſſint inſtitui hæredes? Quinto agendum de Renunciatione hæreditatis. Sexto, de Codicillis. Septimo, de ſubſtitutione hæredis, & Fideicommiſſis. Octavo, de Legatis.

ARTICULUS I.

Quid, & Quotuplex ſit Teſtamentum; Et quænam ejus Conditiones?

I. *Teſtamentum eſt* Voluntatis noſtræ juſta ſententia de eo, quod quis poſt mortem ſuam fieri velit cum directa hæredis inſtitutione.

II. *Quid interſit inter Teſtamentum, & Codicillum? Et quot teſtes ad utrumque requirantur?*

III. *Teſtamentum ſcriptum, ſeu clauſum quomodo differat a Nuncupativo?*

IV. *Quinam eſſe debeant ſeptem teſtes ad Teſtamentum requiſiti? Religioſus nequit eſſe teſtis ſine ſui Prælati licentia.*

V. *Validum eſt Teſtamentum, quamvis obnoxium nullitati in foro externo, quando quis interrogat Teſtatorem, Num velit Cajum inſtituere hæredem? & ille annuit.*

VI. *Eſt pariter validum, ſi Teſtator coram ſeptem teſtibus det alteri ſchedulam dicens, in ea ſuum Teſtamentum contineri.*

VII. *Pactum inter duos de reciproca hæreditatis ſucceſſione non valet tanquam mutua donatio irrevocabilis, ſed valet tanquam duo utriuſque Teſtamenta, quæ ante mortem revocari poſſint.*

I. TEſtamentum dicitur, eo quod mentis teſtatio ſit, ſeu diſpoſitio; nam ante mortem quilibet jure Gentium facultatem habet diſponendi de rebus ſuis.

Quæritur nunc primo: Quomodo Teſtamentum definiatur?

Reſpondeo, ex Ulpian. definiri, quod ſit *Voluntatis noſtræ juſta ſententia de eo, quod quis poſt mortem ſuam fieri velit*. Ita in *leg.* 1., *ff. de Teſtamentis*. Per primas particulas convenit cum aliis contractibus inter vivos, per ultimas diſconvenit; Nam Teſtamentum non habet robur ante mortem Teſtatoris, teſtante Apoſtolo ad Hebr. 9. *Ubi Teſtamentum eſt, mors intercedat Teſtatoris neceſſe eſt*. Quia tamen hæc definitio Teſtamenti videtur etiam convenire cum aliis ultimis voluntatibus, nempe cum Legatis, Codicillis, Fideicommiſſis, & aliis diſpoſitionibus, ideo aliqui cum Bartol. explicant verba illa definitionis, *Juſta ſententia*, quod ſcilicet debeat eſſe perfecta, atque adeo cum inſtitutione hæredis bonorum univerſalis; Alii cum Laym. explicant ly, juſtam, hoc eſt, ſole-

solemnem, seu Juris solemnitatibus nixam; Alii apud Laym. addunt definitioni adductæ claritatis gratia hæc verba, *cum directa hæredis institutione*; hoc enim proprium est Testamenti directe hæredem instituere: Quamvis enim militi concedatur in leg. *Militis*, *ff. de Militum Testamentis*, quod possit in Codicillo hæredem instituere; Codicillus tamen directe ordinatur non ad hæredis institutionem, sed ad aliquid in Testamento explicandum, vel mutandum, addendum, vel detrahendum; ut ad legata instituenda, vel ad substitutionem fideicommissariam faciendam.

II. Unde ad Codicillum satis sunt quinque testes etiam non rogati, inter quos possunt esse etiam mulieres; ad Testamentum vero requiruntur septem testes rogati masculi, & puberes.

III. Quæritur secundo; Quotuplex sit Testamentum?

Respondeo esse duplex. Primum dicitur Scriptum, seu clausum, alterum Nuncupativum, seu apertum. Testamentum scriptum est, quod Testator propria, vel alterius manu coram septem testibus ad id rogatis, seu vocatis subscribit; vel si nesciat scribere, alteri a septem illis testibus diverso tradit suo nomine subscribendum coram iisdem septem testibus, qui etiam uno, eodemque continuato tempore debent illud subscribere, & proprio, vel alieno sigillo signare; Quamvis possint eodem sigillo omnes uti, ut habetur in leg. *Hac consultissime*, Cod. *de Testamentis*. Testamentum vero Nuncupativum, seu apertum habetur, quando coram septem testibus scripto, vel voce articulata profertur: Hodie tamen talis nuncupatio a Notario publico in Scripturam redigi solet, ut, si testes decedant, a tali Instrumento fides veritatis fiat, nec insinuatione ulla apud Judicem opus sit.

IV. Porro hi septem testes debent esse masculi puberes, liberi, & ad id vocati; nec possunt esse surdi, muti, cæci, furiosi, prodigi, Jure infames, & in Testatoris potestate, nec Pater Testatoris, aut in Patris potestate, nec hæres, aut in hæredis potestate, nec fratres, &c., sed debent esse extranei. Potest legatarius esse testis; Sicut etiam Tutor nominatus in Testamento pro liberis, ex leg. *Qui Testamento* apud Laym.; quia non censentur testari in causa propria, dum de Testamento principaliter testantur. Potest etiam Religiosus esse testis, sed peccat, si id faciat sine Prælati licentia. Quod si alicujus testis defectus publice ignorentur, non per hoc invalidatur Testamentum, quia error communis jus confert.

V. Dubium est primo; An valeat Testamentum, si Notarius, vel alius interroget Testatorem, num velit instituere hæredem Cajum, & ille verbo expresso annuat? Affirmant communiter; quamvis tale Testamentum sæpe infringatur, allegando, quod Testator vel non erat mentis compos, vel ob importunitatem suggestionis contradicere non sit ausus.

VI. Dubium est secundo; An valeat Testamentum, si Testator Confessario, vel alteri coram septem testibus schedulam tradat, dicendo tantum, illud esse suum Testamentum, & ibi voluntatem suam contineri? Affirmant communiter apud Molin. disp. 127.; dummodo deinde constet de identitate schedulæ.

VII. Dubium est tertio: An valeat pactum inter duos de futura hæreditatis successione reciproca? Negant communiter ex leg. *Licet*, Cod. *de Pactis*, quia tolleretur tali pacto facultas testandi; valet tamen non tanquam Testamentum, sed tanquam mutua donatio causa mortis facta, quam possit uterque ad libitum ante mortem

rem revocare; sic enim censentur esse duo Testamenta, unde uterque debet illa subscribere, & proprio sigillo signare, itaut integrum sit utrique ante mortem Testamentum hoc mutare.

ARTICULUS II.

De Testamentis Privilegiatis.

I. Plura sunt Testamenta privilegiata, nempe ad pias Causas, Tempore pestis, Militis, si fiat coram Principe, si ab ascendentibus inter liberos, aut si ruri fiat, ubi nonnisi quinque testes reperiantur.

II. In Testamento ad pias causas non requiritur solemnitas juris civilis, sed solius juris naturalis, Divini, & Gentium: Pro foro interno satis est, quod constet de mente Testatoris.

III. Parochus cum alio teste sufficiat ad testandum, etiam in favorem propria Ecclesia.

IV. Per Testamentum ad pias causas minus solemne revocatur aliud solemne; & probabiliter etiam subsequens ad causas non pias.

V. Testamentum sine solemnitate juris ad causas profanas validum est quoad legata pia; Et Testamentum sine juris solemnitate ad causas pias valet quoad legata profana.

VI. Ad causas pias testari potest etiam Filiusfamilias, Impubes, Damnatus ad mortem, Prodigus, Mutus, & Surdus, ac similes. Qui committit bona sua dispositioni Titii, hic debet ad causas pias omnia distribuere. Voluntates Captatoria sunt irrita.

VII. Tempore Pestis ad Testamentum satis sunt solemnitates jure Gentium requisita.

VIII. Quid de Testamento Militis, sive in bellica expeditione, sive in Castris?

IX. Non requiruntur solemnitates, quando Testamentum fit coram Principe, aut a Patre, Matre, vel aliis ascendentibus, ut hareditas inter liberos dividatur. Et sufficiunt quinque testes, quando a rusticanis in Villis degentibus plures haberi non possunt.

I. Quæritur primo; Quænam dicantur Testamenta privilegiata, in quibus non requiruntur omnes juris solemnitates ad eorum valorem?

Respondeo esse plura. Primo, Testamentum ad pias causas. Secundo, quod fit tempore pestis. Tertio, Testamentum Militis, dum est in expeditione bellica. Quarto, Testamentum coram Principe factum. Quinto, Testamentum, quod a Patre, Matre, aut alio ascendente fit inter liberos. Sexto, Testamentum eorum, qui ruri versantur, ubi plures testes, quam quinque haberi non possunt.

II. Circa Testamentum ad pias causas, in quo scilicet hæres est pia causa, aut substitutionis via hæreditas devenit ad pias causas; Dico primo; In eo nulla omnino requiritur solemnitas juris civilis, aut consuetudinis, sed satis sunt solemnitates requisitæ a Jure naturali, Divino, & Gentium: Et ratio est, quia jura sæcularia non possunt præjudicium ferre causis Ecclesiasticis salutem animæ directe spectantibus, nisi a Summo Pontifice approbentur, & recipiantur, ex Cap. *Ecclesia, de Constitution.* Unde fit, Testamentum ad causas pias factum validum esse, etiamsi nullus in eo testis sit adhibitus, dummodo sufficienter constet de voluntate Testatoris: Certe, sæpe duo, vel tres testes requiruntur ad probationem; puta ad testandum, quod talis scriptura facta sit a Testatore, &c., isti tamen duo, vel tres testes requiruntur a Jure Canoni-

co solum pro foro externo ; nam in conscientia valet quomodocumque constet de mente Testatoris, ut notat Dian. part. 7. tract. 6. resol. 2.

III. Parochus etiam cum alio teste sufficit ad testandum, quamvis legatum sit pro Ecclesia sua.

IV. Adde, quod Testamentum minus solemne ad pias causas revocat prius solemne factum ad causas non pias. Immo ex Covar. contra alios apud Dian. loc. cit. resol. 27. censetur habere clausulam derogatoriam subsequentium Testamentorum, sicut Testamentum conditum inter liberos.

V. Dico secundo; Testamentum factum ad causas profanas sine solemnitate juris, quamvis non valeat in ratione Testamenti, valet tamen in foro conscientiæ quoad legata pia in ipso contenta, ut communius docent cum Molin. disput. 134. contra Barbos. propter eandem rationem; quia jura sæcularia non possunt præjudicium ferre causis spiritualibus: Et econtra Testamentum factum ad causas pias sine solemnitate juris valet in foro conscientiæ etiam quoad legata profana in eo contenta, ut docet Barbos. contra Vasq., Bonac., Lug. apud Dian. resol. 4.; quia si tenet principale, tenet etiam accessorium.

Ex quibus sequitur, quod si moriturus cœpit facere Testamentum, aut Codicillum, & morte præventus non absolvit, quamvis quoad alia illud sit irritum, tamen tenet quoad ea, quæ continet ad causam piam, ut notat Dicastil. apud Dian. loc. cit. resol. 19.

VI. Dico ultimo; Testari ad pias causas possunt non solum omnes, qui possunt jure communi testari, sed etiam Primo filiusfamilias de bonis adventitiis, consentiente tamen Patre. Secundo, Impubes, permissu tamen Principis, ut Malder. contra Bonac. apud Dian. resol. 7. Tertio, Damnatus ad mortem ex consuetudine testari potest ad pias causas de bonis non confiscatis. Quarto, Prodigus ex Less., Dicastil. contra alios apud Dian. resol. 9. Quinto, Mutus, & Surdus ex Molin., Lug. contra Hunnium; Et idem docet de quibusdam aliis Dian. loc. cit. Adde ex Laym., quod si quis dicat, Committo mea bona dispositioni Titii, tunc Titius censetur nudus hæres, qui debet ad causas pias omnia distribuere; Si tamen dispositio sit ad causas profanas, irrita est institutio hæredis collata ad arbitrium, & liberam voluntatem Tertii, ex leg. *Si quis, ff. de Heredibus instituendis*; Sicut irritæ sunt captatoriæ voluntates, ut si quis dicat, Instituo te hæredem, dummodo tamen instituas hæredem me, aut meum fratrem, ex leg. *Captatoria, ff. de Legatis*.

VII. Secundum Testamentum privilegiatum est tempore Pestis; quia in eo satis sunt solemnitates juris Gentium, ut communius docent contra Molin., & Vasq. apud Dian. part. 7. tract. 6. resol. 34.

VIII. Tertium Privilegiatum Testamentum est Militis, quod fit a milite in bellica expeditione; nam si in Castris ille testetur, ad validitatem Testamenti sufficiunt duo testes; Si vero testetur in conflictu hostium, tunc satis est, quod per duos testes innotescat militem proprio sanguine in clypeo, vel vagina, vel alia materia testamentum scripsisse, &c. Addunt aliqui apud Dian. part. 7. tract. 6. resol. 64., Privilegia concessa militi testanti in Castris propter dignitatem militiæ, & utilitatem Reipublicæ convenire etiam omnibus doctoris gradu insignitis, ex leg. 2., ff. *de Origine Juris*; Sicut conveniunt omnibus aliis, qui in hostili loco decedunt, perinde ac si essent milites, ut notat Laym.

IX. Quarto: Privilegiatum est Testamentum factum coram Principe; satis enim est, quod constet ultimam

volun-

voluntatem Testatoris expressam fuisse Principi voce, vel scripto absque alia solemnitate, ex leg. *Omnium*, Cod. *de Testamentis*.

Quinto: Non requiritur solemnitas testium in Testamento, quod a Patre, Matre, aliove ascendente conditum est, itaut liberis hæreditas dividatur, quamvis portionibus inæqualibus.

Demum in Testamento facto a Rusticanis, quando sunt in locis, ubi non possunt haberi plures testes, quam quinque, hic numerus testium sufficit, ex leg. ultim., Cod. *de Testamentis*; Et in terris subjectis temporali dominio Pontificis satis est præsentia Parochi, & duorum, vel trium testium, ut notant Laym., & Molin. disp. 133.

ARTICULUS III.

Quinam testari possint, & Testamentum revocare?

I. Omnes testari possunt, nisi iis jure naturali, aut positivo prohibeatur. Nemo autem ad testandum tenetur; Expedit tamen ad pias causas aliquid relinquere.

II. Naturali jure nequeunt testari infantes, amentes, furiosi, dum furore sunt correpti.

III. Jure positivo vetatur Testamentum surdis, & Mutis a nativitate. Quid de Cæcis, Prodigis, Mancipiis, Usurariis, Damnatis ad mortem, Impuberibus, Filiisfamilias? Quid de Clericis, ac de Beneficiariis? Quid de Regularibus?

IV. Num valide, an solum illicite absque Superioris licentia testentur, aut donent, qui vota simplicia in Societate Jesu emiserunt ante professionem?

V. Quonam pacto revocari possit Testamentum?

VI. Ut prius Testamentum reddat posterius invalidum, quid requiratur? Et quomodo possit posterius Testamentum invalidare prius, in quo habetur clausula invalidativa posterioris?

VII. Qui juravit se non revocaturum esse Testamentum, quandonam possit illud revocare? Hujusmodi juramentum non est contra bonos mores, nec absolute nullum.

I. CErtum est, omnibus habentibus liberam facultatem disponendi de bonis suis licitum esse testari, nisi aut naturali, aut positivo jure prohibeantur. Certum etiam est, neminem per se loquendo obligari ad testandum, quamvis aliquando fieri debeat Testamentum ad vitandas lites, & incommoda, quæ aliter obvenirent; Et Christiani ad id adhortandi sunt, ut pro ratione suarum facultatum aliquid ad pias causas pro anima sua relinquant, ut recta ratio, & aliorum exempla suadent.

Quæritur tamen, Quinam prohibeantur testari?

II. Dico primo; Jure naturali prohibentur omnes, qui rationis usu carent; ut sunt infantes, amentes, furiosi; Quamvis si illud condiderint, dum furor intermisit, & habebant lucida intervalla, ratum esse debebit, licet postea in furorem reciderint.

III. Dico secundo, Jure positivo prohibitum esse testari, Primo, Surdis, & Mutis a nativitate; Cæcis vero permittitur testari, sed cum aliis conditionibus relatis a Dian. part. 5. tract. 6. resol. 26.; Secundo, Prodigis, quibus bonorum administratio est interdicta; Tertio, Mancipiis; testari enim non possunt, nisi ad pias causas, vel domino consentiente; Quarto, Usurariis manifestis, nisi prius satisfecerint, aut cautionem dederint; Quinto, Damnatis ad mortem, ubi eorum bona confiscanda sunt; Sexto Impuberibus ob judicii immaturitatem. Se-

ptimo, Filiisfamilias, qui tantum de bonis Castrensibus, vel quasi castrensibus testari possunt, de Adventitiis vero solum ad pias causas de consensu Patris: Clericus tamen testari potest de bonis adventitiis etiam sine licentia Patris, & sine solemnitatibus juris Civilis, ut notat Dian. part. 5. tract. 3. resol. 124; sed cum solemnitatibus juris Canonici, adhibendo scilicet duos tantum, vel tres testes, ex eodem Dian. lo. ci. resol. 52.: Beneficiarius testari non potest de bonis Beneficii ad causas non pias; quamvis possit aliquid legare consanguineis, famulis, aut aliter benemeritis per modum justæ remunerationis. Possunt tamen Episcopi, & Cardinales de licentia Pontificis (quæ ex justa causa dari potest) ad usus profanos testari de bonis Ecclesiasticis. Demum Regulares, qui non sunt Regulares Milites, ne de consensu quidem Superioris testari possunt; (sicut nec filiusfamilias sine consensu Patris,) possunt tamen de licentia Superioris aliquid donare causa mortis, sicut possunt donatione inter vivos, ut docet Dian. part. 5. tract. 3. resol. 128., quia magis est donare inter vivos, seu irrevocabiliter, quam donare causa mortis, ita scilicet ut donatio incipiat habere effectum suum post mortem donantis; ergo si Prælatus potest dare licentiam ad primum, poterit etiam ad secundum; Quamvis possit ex Laym. ad arbitrium talem licentiam revocare ante mortem donantis.

IV. Religiosi Societatis Jesu post emissa vota simplicia ante professionem, quamvis illicite, valide tamen testantur absque licentia Superioris, ex Sanch. lib. 7. cap. 8. num. 25. contra Less. cap. 4. n. 28. & Molin. disp. 139.; quia cum retineant dominium rerum suarum, voto paupertatis non irritatur eorum donatio, sed solum prohibetur usus sine licentia Superioris: Laym. etiam lib. 3. tract. 5. cap. 7. juxta sententiam Lessii, & Molinæ contra Sanch. docet, donationes omnes factas ab habentibus vota simplicia in Societate Jesu sine licentia Superioris esse irritas; non secus ac donationes pupilli sine auctoritate Tutoris; quia Tridentium irritat omnes donationes non factas in duobus mensibus ante professionem, & excipit Societatem Jesu solum circa ea, quæ sunt propria suarum constitutionum; Unde cum sit contra Constitutiones renunciare sine licentia Superioris, ideo irritæ videntur hujusmodi renunciationes; Hinc Notarii licentias Superiorum in hujusmodi renunciationibus solent inserere.

V. Porro circa revocationem Testamenti certum est, quod Testamentum, & quælibet ultima voluntas possit ad arbitrium Testatoris revocari, & mutari, potestque revocari tam tollendo aliquid substantiale, verbi gratia sigillum a Testamento facto, quam conficiendo novum Testamentum perfectum, & solemne; aliter per secundum Testamentum non revocatur primum, ex leg. *Hac consultissima*, Cod. *de Testamentis*, nisi in aliquibus casibus exceptis, ut notat Laym. cap. 4.; verbi gratia, si secundum minus solemne sit ad pias causas, vel inter liberos factum.

VI. Ubi notandum, quod si in priori Testamento dicat Testator, quod si alterum Testamentum conditurus sit, nolit secundum habere vim, in tali casu secundum Testamentum non revocat prius, nisi addat clausulam derogatoriam prioris: Immo non satis est, ut dicat in secundo Testamento, quod nolit valere alterum Testamentum prius factum, cum possit id dici ex oblivione prioris; sed debet revocare clausulam illam appositam in priori Testamento, & tunc valebit secundum Testamentum; nam ex leg. *Si*,

Si quis, ff. *de Legatis* nemo potest eam sibi legem dicere, ut a priori voluntate recedere non liceat.

VII. Dubium est, An qui juravit, se non revocaturum Testamentum, possit illud deinde revocare?

Respondeo cum communi contra Gomez apud Dian. part. 5. tract. 3. resol. 122., quod peccet mortaliter peccato perjurii, si sine justa causa revocet; revocatio tamen erit valida in utroque foro: Quod si detur justa causa revocandi, verbi gratia, quia dispositum est contra leges justas, licite revocari potest; quia juramentum esset iniquum; Potest autem peti relaxatio talis juramenti, quamvis non dispositi contra leges justas, juxta dicta quæst. 1. art. 4. Non tamen admiserim, quod docet Gomez apud Dian. loc. cit., tale juramentum esse absolute nullum, utpote contra bonos mores, dando hæredibus occasionem desiderandi mortem Testatoris; (sicut in leg. *Stipulo* ff. *de Verbor. obligat.* dicitur esse iniquum, & non observandum hoc pactum, Instituo te hæredem, & nisi præstitero, spondeo tibi tantam pecuniam, quia tale pactum est contra libertatem naturalem testandi;) Et ratio est, quia non videtur esse contra bonos mores, nec peccatum ullum, in reverentiam Numinis invocati carere libertate testandi.

ARTICULUS IV.

Quinam possint Hæredes institui?

I. Hæredes vel instituuntur a Testatore, vel veniunt ab intestato; Vel sunt necessarii, vel non necessarii; Vel universales, & ex asse, vel particulares, quibus aliqua pars assis relinquatur. Quænam sint Assis partes?

II. Hæredes necessarii quinam sint? Et quænam sit legitima portio descendentium? Quinam in portionem hæreditatis admittuntur in Capita, quinam in Stirpes? In feudalibus quinam, & quomodo succedant?

III. Quomodo se gerere debeat Pater, ac Mater relate ad filios illegitimos? Quid relinquere possint Spuriis præter alimenta?

IV. Omnes homines, & Communitates institui possunt hæredes, nisi specialiter prohibeantur, ut Spurii, Hæretici, Infames, qui dicuntur intestabiles. Quid de Religiosis? Quid de Professis Societatis Jesu? Potest domus Professa Societatis Jesu institui hæres; non tamen Conventus Fratrum Minorum.

V. Hæredes ab intestato quinam veniant? Quandonam succedant consanguinei in linea transversali usque ad decimum gradum? Et quandonam Fiscus sæcularis, quando Ecclesiasticus succedant?

VI. Uxor, quæ sine dote nupsit, quandonam succedat in quarta parte bonorum Mariti? Et quando maritus pauper in quarta parte bonorum uxoris?

VII. Quid restituere debeat conjux transiens ad secundas nuptias?

VIII. Hæres suus in hæreditate succedit, antequam illam adeat, non vero hæres non suus.

IX. Qui hæreditatem acceptavit, num teneatur aliquando solvere creditoribus defuncti supra vires hæreditatis? Et quando illi competat quarta Trebellianica, aut Falcidia?

I. Hæredes, alii instituuntur a Testatore, alii veniunt ab intestato, seu de jure succedunt in hæreditate, etiam nullo condito Testamento, aut Testamento non legitime condito. Rursus hæredes ex Testamento, seu qui instituuntur in Testamento, alii sunt necessarii, hoc est,

quos Testator cogitur instituere, nisi justam habeat causam exhæredandi, ut sunt descendentes, & iis deficientibus, ascendentes; Alii non necessarii, quos scilicet non cogitur instituere Testator, ut sunt extranei. Demum alii sunt hæredes universales, seu ex asse; alii particulares, quibus scilicet aliqua pars hæreditatis relinquitur, verbi gratia, triens, quadrans; &c.. Sciendum enim, hæreditatem dividi in jure in duodecim uncias, quæ Assis nomine continentur. Unde duodecima pars hæreditatis vocatur Uncia; sexta pars vocatur Sextans, hoc est, duæ unciæ; quarta pars vocatur Quadrans, hoc est, tres unciæ; tertia pars vocatur Triens, hoc est, quatuor unciæ; Quincunx dicuntur quinque unciæ; Semis, vel Semissis, sex unciæ; Septunx, septem unciæ; Bes, octo unciæ; Dodrans, novem unciæ; Dextans, decem unciæ; Deunx, undecim unciæ; As demum dicitur integra libra, seu hæreditas. Hæres autem particularis in hoc differt a Legatario, quod Legatarius, cui aliqua res determinata relinquitur in Testamento, nullum onus subire debet; econtra hæres particularis subire debet partem onerum hæreditatis juxta partem hæreditatis, quam acquirit. His explicatis

II. Dico primo, hæredes necessarios esse solum Descendentes, & iis deficientibus, Ascendentes, qui sunt consanguinei in linea recta. Porro legitima portio descendentium est triens hæreditatis, si non plures sint, quam quatuor liberi masculi, vel fœminæ; Semissis vero, si plures sint, quam quatuor; Et in horum liberorum numero ponendus est, qui renunciavit hæreditati, non vero qui est incapax hæreditatis vel ob ingressum in Religionem, vel quia est exhæredatus, &c. Si tamen unus ex liberis defunctus nepotes reliquit, isti omnes repræsentant personam Patris sui, & in ejusdem portionem succedunt; Unde cum reliquis liberis Testatoris non in capita, sed in stirpes in hæreditatem admittuntur. Hæc tamen legitima portio, quæ hæredibus necessariis debetur, est solum ex bonis, quæ sunt de substantia Patris, non vero ex bonis feudalibus, quæ dicuntur ex pacto, & providentia secundum gratiam, & liberalitatem concedentis; Sic Regna, & Comitatus Magnatum debentur Primogenito, dummodo aliis sustentatio sufficiens relinquatur. Quod diximus de Descendentibus, dicas de Ascendentibus; nam deficientibus descendentibus, triens hæreditatis debetur Patri, & Matri Testatoris; Quod si neuter supersit, in locum patris succedit avus, & avia paterna, & in locum matris avus, & avia materna. Quare si hujusmodi legitima portio debita hæredibus necessariis non relinquatur in Testamento, non adjecta causa, verbi gratia, ingratitudinis, Testamentum erit nullum quoad hæredis institutionem, quamvis valeat quod legata, & alia.

III. Hic autem notandum primo, quod deficientibus descendentibus simul, & ascendentibus, non sit necesse instituere ullatenus hæredem fratrem, vel sororem Testatoris, ut communiter docent contra Riccium apud Dian. part. 1. tract. 8. resol. 85., & part. 5. tract. 3. resol. 114, quamvis possint isti conqueri tanquam de inofficioso Testamento, si fuerit relictus hæres aliquis infamis. Secundo, quod Pater non teneatur instituere hæredes filios naturales non legitimatos; quamvis si careat filiis legitimis, possit illos hæredes instituere, dummodo non fraudet parentes debita portione. Si vero Testator habeat filios legitimos, non potest relinquere filiis naturalibus, eorumque matri plusquam unam unciam hæreditatis. Mater tamen juxta jus Cæsareum æque tra-

tractare potest filios legitimos, ac naturales, cum æquali jure succedant in hæreditate, ut notat Molin. disp. 166. apud Laym.. Spuriis, hoc est natis ex coitu damnato, & punibili (seu ex Patre, & Matre, qui non poterant tempore conceptionis propter impedimentum dirimens in matrimonium conjungi,) nihil relinquere potest Pater præter alimenta juxta proprium statum, quæ sunt de jure naturæ; Unde in hoc jus Canonicum revocavit jus Civile, ut notat Dian. part. 5. tract. 3. resol. 112. Potest etiam aliquid iis relinquere in remunerationem pro benemeritis, quia hæc est solutio, non donatio; at non veniunt pro benemeritis obsequia debita Patri, ut notat Dian. loc. cit. resol. 131. Potest Avus instituere hæredem nepotem filium spurii, si non faciat id intuitu patris; potestque etiam mater probabiliter ex Less., dummodo non sit illustris habens filios legitimos.

Si tamen Pater instituat hæredem extraneum cum onere, quod hæreditatem det spurio, peccat graviter acceptans hæreditatem cum tali promissione; eo quod prohibeatur id graviter in lege; Quia vero promissio isthæc est nulla, ideo nihil deinde tenetur dare spurio, ut notat Becan. apud Dian. loc. cit. resol. 121.

IV. Dico secundo, posse omnes homines, & Communitates institui hæredes, nisi specialiter prohibeantur. Prohibentur enim primo Spurius, ut diximus. Secundo, hostium Civitates, & Communitates Judæorum. Tertio, Hæreticus, & Apostata, necnon deportatus, seu damnatus ad metalla. Quarto, Collegium, quod non est erectum auctoritate publica, exceptis Confraternitatibus, quæ pietatis causa institutæ sunt etiam sine auctoritate Superioris Quinto, Occisor Testatoris, & alii, qui in jure dicuntur intestabiles, ut occisor Cardinalis. Demum circa Religiosos certum est omnes professos Ordinum, quibus concessum est bona immobilia in communi possidere, posse institui hæredes, & ab intestato sucedere, ut notat Sanch. lib. 7. cap. 12.; Ex Trident. autem sess. 25. cap. 3. omnibus Ordinibus id conceditur, præterquam Cappuccinorum, & Minorum de Observantia. Quia tamen Societas Jesu concessionem hanc Tridentini bona immobilia, & redditus possidendi non acceptavit, ideo Professi Societatis Jesu non possunt institui hæredes, nec possunt ab intestato succedere ipsi, nec loca ubi degunt: Immo quamvis Collegia, & domus probationis Societatis Jesu possint bona immobilia, & redditus possidere, non possunt tamen succedere in hæreditate ratione professi, aut alterius habentis vota formata, ut habetur in 6. part. Constit. cap. 2. Illud autem est discrimen inter Ordinem Cappuccinorum, aut Minorum de Observantia, & Societatem Jesu, quod Collegia, & Domus Professæ societatis, quamvis non possint ratione Professi acquirere hæreditatem aut ex Testamento, aut ab intestato; possunt tamen etiam Domus Professæ institui hæredes, & hæreditatem adire; ita tamen, ut si in hæreditate habeantur bona immobilia, Domus professa possit illa vendere; Contra vero non solum Professi Cappuccini, & de Observantia non possunt institui hæredes, sed neque eorum Conventus; & probabiliter ex Sanch. lib. 7. cap. 25. nec eorum Ecclesiæ; Immo probabiliter ex eodem Sanch. contra Rodriq., nec potest Fratribus Minoribus relinqui hæreditas cum pacto, quod vendatur, & in necessarios usus pretium venditionis expendatur; quamvis possit institui hæres alius cum onere, quod hæreditatem vendat, & pretium in Fratrum necessitates convertat.

V.

V. Dico tertio, Hæredes ab intestato ante omnes venire liberos legitimos tum mares, tum fœminas æqualibus portionibus; In istorum autem mortuorum locum succedunt nepotes in stirpes, non in capita, ut supra diximus. Secundo, deficientibus descendentibus, veniunt, ut supra etiam diximus, Ascendentes, videlicet pater, & mater Testatoris; in quorum mortuorum locum succedunt avi, & aviæ illos repræsentantes. Quod si una cum patre, & matre, vel avis adsint etiam fratres, & sorores Testatoris, etiam ipsi succedunt æqualiter, seu in Capita. Tertio, deficientibus descendentibus, & ascendentibus, succedunt fratres, & sorores ex utraque parte conjuncti æqualibus portionibus, & excludunt conjunctos, vel ex patre tantum, vel ex matre tantum. Mortuis fratribus, & sororibus, succedunt eorum liberi, & his deficientibus succedunt fratres, aut sorores ex una tantum parte conjuncti. Quibus etiam deficientibus, devolvitur successio ad propinquiores Collaterales usque ad decimum gradum in Capita, ut habetur apud Molin. disp. 164., & Laym.. Quarto, deficientibus omnibus hæredibus in linea transversali usque ad decimum gradum, succedit conjux defuncti, & conjuge etiam deficiente succedit Fiscus sæcularis in bonis Laici, & Ecclesiasticus in bonis Clerici, ex leg. *Vacantia*, Cod. *de Bonis vacantibus*.

VI. Ubi notandum primo, quod si uxor marito nupsit sine dote, debeat, si inops est, succedere in quarta parte bonorum mariti, etiamsi hæreditas ad consanguineos pertineat; ita tamen ut si Testator relinquat liberos, ad uxorem spectent solum ususfructus quartæ partis bonorum mariti, dum ipsa vivit, & deinde si plures, quam tres liberi adsint, ipsa cum iisdem in capita succedat; Et eadem est ratio, si uxor dives præmoriatur relicto marito inope.

VII. Notandum secundo, quod uxor, quæ susceptis ex priore matrimonio liberis transit ad secundas nuptias, debet servare, & relinquere liberis quicquid donatione, aut testamento habuit a priore marito: Et idem dicas de marito transeunte ad secundas nuptias. Quod si ad secundas nuptias non transeant, possunt bona a conjuge profecta (excepta donatione propter nuptias, & lucris ex dote) consumere, & alienare; Quod si non alienarint, possunt deinde liberi illa sibi vindicare.

VIII. Notandum tertio discrimen, quod intercedit inter hæredem suum, & hæredem non suum; Nam hæres suus (videlicet proximus descendens in possessione defuncti existens tempore mortis, cui annumeratur posthumus legitimatus, & professus,) quia censetur una persona cum defuncto, succedit in hæreditate, & ejus dominium acquirit, antequam illam adeat: Econtra hæres non suus (quales dicuntur omnes alii hæredes) non acquirit dominium hæreditatis, antequam illam adeat, hoc est voluntarie acceptet, profitendo se esse hæredem; habetque anni spatium ad deliberandum, an velit illam acceptare. Peccat autem ex Sanch. lib. 6. dub. 4., & Molin. disp. 345., si nolit illam acceptare, qui debitis est obstrictus, quibus non potest aliter satisfacere, & non vult, ut creditoribus, sed ut hæredibus ab intestato hæreditas obveniat; qui enim ex justitia ad aliquid obligatur, tenetur etiam adhibere media non multum difficilia ad illud ponendum, atque adeo qui tenetur solvere creditoribus, tenetur etiam acceptare hæreditatem necessariam ad solvendum.

IX. Notandum ultimo, quod qui hæreditatem acceptavit, ita teneatur onera hæreditatis subire, ut duo habeat privilegia; Primum est, quod si intra tri-

triginta dies cœpit facere inventarium, & intra alios septuaginta novem compleverit, non teneatur solvere creditoribus defuncti supra vires hæreditatis; quod etiam competit Ecclesiæ, & Fisco, si instituantur hæredes, quamvis inventarium non confecerint: Immo Sanch., & Vasq. contra Covarr., & Molin. apud Laym. dicunt, neminem in foro conscientiæ ad id teneri. Secundum privilegium est, quod talis hæres, deductis expensis funeris, & solutis debitis, &c., saltem quartam partem hæreditatis habere debeat; aliter detrahere potest illam de legatis, beneficio legis Falcidiæ a Falco Consule latæ, ut habetur in Digestis, & Cod. *Ad legem Falcidiam*; quamvis in legatis piis cesset lex ista Falcidia, ut notat Less. cap. 19. num. 88.; Sicut cessat in iisdem quarta Trebellianica, seu quarta pars, quæ debetur illi, qui instituitur hæres cum onere restituendi alteri hæreditatem, beneficio legis factæ a Trebelliano Senatus Consulto: Confunduntur autem in jure quarta Falcidia, & Trebellianica, cum fere idem importent.

ARTIC. V.

De Renunciatione Hęreditatis.

I. Hæreditatis renunciatio non subsistit, nisi juramento firmetur.

II. Quid si filius post portionem suam acceptam hæreditati renunciet? Quid si juramento renunciet in præjudicium posterorum? Quid si renunciet in favorem fratris, & interim parens decedat? Renunciatio hæreditatis non se extendit ad feudalia, nec ad alimenta.

III. Irrita est renunciatio hæreditatis, quæ speratur obventura, exceptis nonnullis casibus.

IV. Quænam renunciatio hæreditatis facta ante ingressum in Religionem a Tridentino irritatur?

V. Hac in re nihil Tridentinum innovavit circa institutum Societatis Jesu.

VI. Irrita est renunciatio facta a Candidatis Societatis in causas profanas, aut in causas pias, sed sub conditione professionis, si non fiat juxta Tridentinum.

VII. Qui a Societate dimittitur, num possit repetere, quod illi donavit?

I. Quæritur primo: An valeat renunciatio hæreditatis facta ab hærede necessario?

Respondeo, illam non subsistere, nisi sit juramento firmata; jure enim Civili statutum est propter bonum publicum, ut hæreditas pactis nec dari, nec auferri possit; ut docent communiter Doctores in leg. *Hæreditas*, Cod. *de Pactis conventis* apud Laym.

II. Notandum tamen primo, quod si filius (aut alius hæres necessarius,) vivente patre, integram suam portionem acceperit, & deinde renunciaverit reliquæ hæreditati, valide renunciaverit; quamvis ex Molin. disp. 579., si deinde bona patris crescant, non obstante renunciatione nuda, adhuc possit in morte patris petere legitimam portionem talis augmenti. Secundo, quod si filius cum juramento renunciet hæreditatem, valida est renunciatio, quamvis id cedat in detrimentum eorum, qui filio successuri essent; quia istis nullum jus illius hæreditatis, vel alterius competit, nisi dependenter a persona patris. Tertio, si quis renunciavit in favorem fratris, eo mortuo ante mortem patris renunciatio corruit; cum cesset ejus causa. Demum renunciatio sicut non extenditur ad feudalia, quia non debentur jure hæreditario, sed ex concessione Principis, seu ex pacto, & providentia, ita nec extenditur ad alimenta, utpote jure naturæ debita; & communiter nec ad dotem necessariam, quippe quæ suc-

ce-

cedit loco alimentorum.

III. Quæritur secundo: An Titius sperans aliquam hæreditatem sibi vel ex Testamento, vel ab intestato obventuram, possit illam alteri promittere, aut obligare?

Respondeo negative; irritantur enim hujusmodi pacta in *leg. ult.*, Cod. *de Pactis* propter insidias, quæ parantur ejus vitæ, super cujus bonis paciscuntur, ut ait Glossa. Excipe tamen primo, nisi adsit consensus ejus, de cujus hæreditate agitur, & talis consensus usque ad mortem perseveret; potest enim ille semper consensum revocare, ut proinde dicatur voluntas hominis ambulatoria usque ad ultimum vitæ spiritum. Secundo, nisi pactum fiat circa hæreditatem personæ incertæ, quia sic non datur ansa insidiis. Tertio, si donetur hæreditas personæ certæ alicujus Communitatis, idque propter eandem rationem.

IV. Quæritur tertio: Num renunciatio hæreditatis facta ab aliquo ante ingressum in Religionem sit valida?

Respondeo, certum esse, quod Tridentin. sess. 25. cap. 16. irritet renunciationes etiam juratas eorum, qui Religionem ingrediuntur, nisi factæ sint cum licentia Episcopi, vel Vicarii intra duos menses proximos ante professionem, nec vult illas effectum sortiri, nisi secuta professione. Certum etiam est, quod si hujusmodi renunciationes fiant multo tempore ante ingressum, & non intuitu ingrediendi in Religionem, sint validæ; Si tamen fiant paulo ante ingressum, & intuitu ingressus, probabile est ex Navar., Molin. disp. 139.; Sà, Rodriq., Laym. cap. 7. contra Vasq., Sanch. lib. 7. cap. 5. & alios apud Pelliz. tract. 2. cap. 9. num. 4. esse invalidas; tum quia Tridentinum loquitur absolute de omnibus renunciationibus factis ante duos illos menses; tum etiam quia aliter frustraretur finis Tridentini intendentis tueri libertatem Novitiorum ad egrediendum; tum demum quia id declararunt Cardinales apud Marsilium citatum a Laym.: Docent etiam Navar., Sanch., Laym. contra Molin. disp. 149. esse pariter irritas donationes, & renunciationes factas post ingressum, sed ante duos illos menses sub conditione expressa secuturæ professionis; quia sic etiam libertas ad egrediendum Novitiorum minueretur; nam ipsi ægre contristare vellent donatarios, dejiciendo illos a possessione incæpta bonorum; & donatarii omnes modos adhiberent, quibus novitius ad profitendum inducatur. Quod si tales donationes fierent non longe ante ingressum, probabile etiam est esse invalidas; Videntur enim factæ in fraudem Canonis Trident.

V. Notandum hic, Tridentinum ibidem addere, quod nolit hac in re innovare quicquam circa institutum Societatis Jesu, in quo præcipitur cap. 4. Exam. Gener., quod ingressurus juxta Consilium Christi Domini, *Si vis perfectus esse, Vade, vende, quæ habes, da pauperibus, & sequere me*, debeat ante ingressum vel bona sua erogare in causam piam, puta pauperibus sine spe illa recuperandi, vel promittere se prompte relicturum omnia post annum ab ingressu, quandocunque illi injunctum fuerit. Potest etiam fieri post edita vota simplicia renunciatio in consanguineos, accedente tamen consilio, & judicio unius, aut plurium prudentium, & licentia Superioris; aliter erit irrita, ut docet Lessius cap. 4. num. 28., & Layman contra Sanch., ut diximus articulo 3. n. 5.; quia Tridentinum irritat omnes donationes, & renunciationes non factas intra duos illos menses, aut juxta Societatis institutum.

VI. Censeo tamen contra Less. lib. 2. cap. 41. num. 41. irritas etiam esse renunciationes factas a Candidatis Societatis Jesu ante ingressum, vel absolute

tute in causas profanas, vel in causas pias, sed sub conditione professionis secuturæ; quia tales renunciationes non sunt juxta institutum Societatis.

VII. Notandum etiam, quod qui aliquid relinquit Societati, si dimittatur, non potest illud repetere, ut declaravit P. Claudius anno 1584., quia censetur talis donatio facta juxta institutum, & sine spe recuperandi.

ARTIC. VI.

De Codicillis.

I. Codicillus, quasi parvus Codex, est quoddam Testamentum imperfectum, supponens haredem; In eo quinque testes sufficiunt.

II. In testamento carente debitis requisitis clausula Codicillaris fert, ut vim habeat Codicilli, si non desint requisita ad Codicillum.

III. Vi clausula Codicillaris legata subsistunt, quamvis non subsistat haredis institutio: Sunt alii etiam ejusdem clausula effectus.

IV. Potest Codicillus esse Nuncupativus coram quinque testibus. Legatum potest nutu relinqui a Testatore; Sed haredis institutio debet ore Testatoris proferri, saltem ad alterius interrogationem.

I. Quæritur primo: Quam vim habeat Codicillus?

Respondeo, Codicillum esse quasi parvum Codicem, seu scripturam, qua ultima aliqua voluntas absque directa hæredis institutione continetur; Unde est quoddam Testamentum imperfectum; tum quia non requiritur solemnitas Testamenti; cum ad Codicillum satis sint quinque testes, licet non rogati, & fœminæ; tum etiam quia Codicillus supponit hæredem vel in Testamento institutum, vel succedentem ab intestato, & solum deservit vel ad legata, & fideicommissa relinquenda, vel ad Testamentum declarandum, aut immutandum. Ex quo sequitur, quod possit Codicillus fieri etiam nullo facto Testamento, obligando verbi gratia ad aliqua legata hæredem ab intestato venientem.

II. Quæritur secundo: An si Testator intendens facere Testamentum non adhibeat solemnitates requisitas ad Testamentum, sed requisitas solum ad Codicillum, talis scriptura cum non habeat vim Testamenti, habeat saltem vim Codicilli?

Respondeo distinguendo; si enim illi addatur clausula codicillaris, dicendo, verbi gratia, Si hæc mea dispositio non valeat ut Testamentum, valeat ut Codicillus, aut valeat quantum valere potest, certe vim Codicilli habet, cum habeat solemnitates ad illum requisitas: Quod si talis clausula non addatur, neque habebit vim Testamenti, neque vim Codicilli; nisi forte ex conjecturis præsumatur, quod disponens voluerit, scripturam illam valere, ut Codicillum, si non posset valere ut Testamentum: Sicut præsumeretur in casu, verbi gratia, quod quis aliquid relinqueret filio, aut alii valde dilecto; nam vehemens amor præsumptionem facit clausulæ codicillaris, ut notatur in leg. *Testamento*, ff. *de Fideicommissis*.

III. Effectus autem clausulæ codicillaris sunt, quod quamvis irrita sit institutio hæredis in ea scriptura facta, subsistant tamen legata, & alia ibi posita; unde solvenda sunt ab hærede ab intestato. Secundo, si Testator carens hæredibus necessariis (hoc est descendentibus, vel ascendentibus) instituat in tali Codicillo hæredem extraneum, ita hæreditas debet redire ad hæredes ab intestato, ut isti teneantur hæreditatem dare illi extraneo, retenta sibi tantum quarta Trebellianica, hoc est quarta parte hæreditatis, jux-

Tertia substitutio dicitur Exemplaris, eo quod fit ad exemplum Pupillaris; acciditque, quando fit substitutio hæredis filio amenti, vel surdo, & muto, vel prodigo, cui bonorum administratio sit interdicta; (nam tam surdus simul, & mutus, quam prodigus testari non possunt, nisi ad pias causas.) Quare si pater filio, verbi gratia, amenti substituat Cajum, & filius moriatur ante pubertatem, talis substitutio erit Pupillaris simul, & Exemplaris; Si vero moriatur post pubertatem, erit solum Exemplaris, & in eadem substitutione continetur etiam Vulgaris, quatenus si filius moriatur ante Testatorem, succedit Cajus, sicut in omni substitutione vulgari. Expirat tamen substitutio exemplaris, si filius amens in sanam mentem redeat, nec cito in insaniam relabatur, & talis substitutio potest etiam a matre fieri cum conditionibus, quæ habentur in leg. *Humanitatis*, Cod. *de Impuberibus*.

III. Quarta substitutio dicitur Fideicommissaria, & est indirecta; nam per illam gravatur hæres, ut hæreditatem vel totaliter, vel partialiter restituat alteri, qui idcirco fideicommissarius dicitur. Est autem hæc substitutio indirecta, quia ministerio hæredis directi debet deferri hæreditas substituto; & ideo potest talis substitutio fieri per Codicillum, non vero reliquæ, quæ sunt directæ; quamvis si reliquæ fiant in Codicillo, ex benigna interpretatione juris habebunt vim substitutionis fideicommissariæ.

Notandum tamen, quod si hæres sit gravatus, potest quartam partem hæreditatis restituendæ fideicommissario, retinere sibi, quæ vocatur quarta Trebellianica, idque tum ne vana sit talis hæredis institutio, tum ut alliciatur ad præstanda onera hæreditatis; A legatis tamen hæc quarta pars non detrahitur, sicut nec si substitutio sit ad piam causam, ut nec a legatis piis detrahitur Falcidia, de qua diximus art. 3. Quando enim privilegium cum privilegio concurrit, cessat utrumque, & servatur jus commune. Potest etiam Testator expresse prohibere, ne detrahatur quarta ista Trebellianica, aut Falcidia, ut notat Less. loc. cit. Præterea si talis hæres sit in primo gradu cum Testatore, potest detrahere suam legitimam, quæ fideicommisso gravari non potest, & de reliquo detrahere quartam Trebellianicam.

IV. Præter has quatuor Substitutiones dantur duæ aliæ mixtæ, quæ scilicet plures ex quatuor enumeratis substitutionibus complectuntur. Prima dicitur Reciproca, seu Breviloqua, qua instituti hæredes sibi invicem substituuntur: Verbi gratia si Testator dicat, Instituo hæredes meos Titium, & Cajum, eosque invicem substituo; In hac enim substitutione non solum habentur duæ substitutiones vulgares, sed etiam altera erit Pupillaris, si alter tantum sit impubes; utraque vero erit Pupillaris, si erit impubes uterque; Habetur etiam Exemplaris, si verbi gratia, alter sit amens; habetur Fideicommissaria, si fiat vel per Codicillum, vel si fiat in Testamento, imponendo hæredibus, ut qui prior moritur, restituat alteri hæreditatem. Secunda substitutio mixta dicitur Compendiosa; ista autem complectitur plures substitutiones quoad tempora, vel ætates (sicut Reciproca continet quoad personas,) ut si Testator dicat, Instituo hæredem filium meum, & quandocumque hic vita decesserit, substituo Titium; In tali casu, si in morte Testatoris filius sit etiam mortuus, succedit Titius ex substitutione vulgari; si filius moritur deinde impubes, succedit Titius ex Pupillari; Si amens, ex Exemplari; Si post pubertatem sanus decesserit, succedit Titius ex Fideicommissaria, detracta

pro filio mortuo legitima, & quarta Trebellianica.

ARTICULUS VIII.

De Legatis, & Fideicommissis particularibus.

I. Legatum dicitur donatio a defuncto relicta, & ab hærede præstanda. Differt a Fideicommisso particulari in forma verborum dumtaxat; hoc enim dirigitur ad hæredem, illud ad legatarium.

II. Potest aliquid legari etiam iis, qui non possunt institui hæredes, puta Fratribus Minoribus, relinquendo illis annuos redditus ad decennium, aut ad vitam Monachi; Possuntque hæredes gravari, ut quotannis aliquid iisdem solvant.

III. Domus Professa Societatis Jesu capax est etiam hæreditatis; dummodo stabilia intra decennium vendantur.

IV. Quonam pacto possit res aliena legari?

V. Qui aliquid legat suo creditori, censetur liberaliter donare, si sit debitor ex contractu voluntario; Secus vero si sit aliunde occultus debitor.

VI. Confessarius debet, quantum fieri potest, urgere, ut Testator statim restituat, cum passim Testamenta infirmentur.

VII. Legatum relictum Bertæ sub conditione nuptiarum debetur illi, etiamsi caste vivat.

VIII. Pariter legatum relictum sub conditione, quod quis a nuptiis abstineat, dandum eidem, quamvis nubat. Non tamen si fiat sub conditione, quod non iterum nubat.

IX. In favorem piæ causæ, & Status Religiosi, ac Sacerdotalis valet legatum relictum sub hujusmodi conditionibus.

X. Conjux, qui promisit alteri se servaturum esse post ejus obitum viduitatem, quomodo ad id obligabitur, quando eo fine relinquitur illi legatum?

XI. Quandonam possit Episcopus legata ad pias causas relicta commutare?

XII. Non solum Judex Ecclesiasticus, sed etiam Sæcularis Executores Testamenti compellere potest ad solutionem Legatorum.

XIII. Si legatum sit incertum respectu personæ, cui danda sit res legata, corruit; nisi sit ad pias causas; in quo casu arbitrio Episcopi vel res est dividenda, vel danda pauperibus. Sed quid si legatum sit incertum respectu rei legatæ?

I. Definitur Legatum, quod sit *Donatio quædam a defuncto relicta, & ab hærede præstanda*; Convenit etiam talis definitio fideicommisso particulari, verbi gratia si relinquatur in hæreditate domus danda Titio. Solum enim in forma verborum differunt Legatum, & Fideicommissum particulare; nam si sermo dirigatur ad legatarium, dicendo, Lego centum Titio, dicitur Legatum, si sermo dirigatur ad hæredem, rogando, vel imponendo illi, ut det centum Titio, dicitur Fideicommissum particulare; ad differentiam Fideicommissi universalis, quod habetur in substitutione hæredis. Præterea certum est, omnes, & solos, qui testari possunt, posse etiam legare; cum legatum non relinquatur, nisi in Testamento, aut Codicillo, & Codicillus non possit fieri, nisi ab eo, qui testari potest, ex leg. *Divi, ff. de Jure Codicillorum*

II. Quæritur nunc primo: Quinam sit capax legati?

Respondeo universim posse aliquid legari omnibus iis, qui possunt institui hæredes: Immo iis, qui non possunt institui hæredes, possunt legari alimenta competentia, & dos, quæ succe-

succedit loco alimentorum : Similiter Fratribus Minoribus de Observantia, & Cappuccinis, qui non possunt institui hæredes, potest legari aliqua eleemosyna in ea quantitate, quam Sanch. lib. 7. cap. 26. examinat apud Laym. cap. 10., Possunt enim eam quantitatem solum recipere, quæ præsenti necessitati sublevandæ opus est : Quamvis non repugnet, quod supra necessitatem accipiant, quod iis legatur, si iis legetur annuus redditus ad decennium ; quia hoc non videtur longum tempus, sed veluti unum legatum, cujus solutio sit divisa. Immo Sanch. contra Laym. putat, nec repugnare, si legatum annuum sit relictum ad vitam Monachi, cum vita hominis sit incerta. Possunt etiam ex Rodriq. contra Sanch. gravari hæredes ad eleemosynas solvendas Fratribus quotannis, cum talis obligatio sit sine ullo jure Monasterii.

III. Domus autem Professa Societatis Jesu potest & hæreditatem, & legata accipere, dummodo bona stabilia non necessaria suo usui vendantur intra tempus non longum, videlicet intra decennium.

IV. Quæritur secundo : Quid possit legari?

Respondeo, non solum legari posse res proprias, sed etiam alienas, ita ut hæres cogatur illas redimere, si possit, & dare legatario, vel si non possit, dare æstimationem rei ; dummodo tamen Testator adverterit rem illam esse alienam, vel si ignoravit, censeatur velle, quod rei æstimatio detur legatario ; puta vel quia est persona conjuncta, vel benemerita, &c. Immo res hæredis semper hoc pacto tanquam propria legatur a Testatore, ut notat Abbas apud Laym., & Vasq.

V. Dubium est, Num debitor aliquid legans suo creditori, nihil exprimens, censeatur illud legare in compensationem debiti, an liberaliter ?

Respondent communiter Doctores, quod si quid illi debeat ex contractu voluntario, censeatur legare liberaliter, itaut hæres teneatur extra solutionem debiti dare illi rem legatam : Secus vero si aliunde sit debitor ; nam colore, & titulo legati honestius solet aliis debitis satisfieri.

VI. Notandum tamen, Confessarium non debere esse contentum, quod legato satisfiat a Testatore debitoribus ex furto, aut alia læsione injusta ; Quia Testamenta, & Legata sæpius infirmari solent ; & quia restitutio facienda est statim ; Dummodo tamen sine læsione famæ fieri possit, aut non putetur, quod commodius, & sine dubio statim id faciendum sit ab hæredibus, quia scilicet sunt viri probi, hæreditas est pinguis, & legatum est ad pias causas propter debita incerta ; Hæc enim legata cum non pendeant a solemnitatibus Testamenti, non facile evertuntur.

VII. Quæritur tertio : An validum sit legatum relictum sub conditione Matrimonii contrahendi, vel non contrahendi ?

Respondeo, & dico primo, legatum, vel hæreditas relicta sub conditione nuptiarum dari debet, etiamsi ille, vel illa non nubat, sed Religionem ingrediatur, ex benigna interpretatione juris, quatenus si Testatori id in mentem venisset, adhuc idem relinquere debuisset. Hinc si relinquantur centum Bertæ, si Religionem ingrediatur, & biscentum, si nubat, probabiliter ex Sà, Armill. & aliis contra Molin., Sanch., Guttier. apud Laym. cap. 10., danda illi sunt biscentum, etiamsi ingrediatur Religionem ; Quamvis enim Testator id faciat ex bono fine, puta ex honesta educatione prolis, & non ut retrahat a Religione, tamen quia id aliquo modo a Religione retrahit, non videtur subsistere.

VIII. Dico secundo, legatum, vel hære-

hæreditas relicta sub conditione, Si nuptiæ non contrahantur, dari pariter debet, quamvis nuptiæ contrahantur, ex leg. *Quoties ff. de Conditionibus*; Quod tamen verum est tantum de primis, non de secundis nuptiis; Quare si legentur alicui Virgini biscentum, si matrimonio abstinuerit, centum, si nupserit, danda sunt illi biscentum, quamvis nupserit; idque etiam in foro conscientiæ, ex Molin. disp. 207., Sanch. lib. 1. dub. 44. contra Vasq., Medin., Guttier.; Et idem dicas, si legatum fiat sub conditione, quod non fiant nuptiæ sine consensu tertii, quia hoc obstat libertati matrimonii.

IX. Notandum tamen, quod sicut valide apponitur conditio non nubendi, quando legatur aliquid viduo, vel Viduæ, dicendo, verbi gratia, Relinquo illi centum sub conditione, quod non iterum nubat; ita valide talis conditio etiam apponitur in favorem piæ causæ, & in favorem Status Religiosi, aut Sacerdotalis, verbi gratia, dicendo, Relinquo centum Virgini, si abstinuerit a matrimonio, aliter ea centum dentur pauperibus; vel si dicatur, Relinquo centum Titio, si non duxerit uxorem, sed Religionem ingrediatur, vel Sacros Ordines suscipiat, ut notat Molin. disp. 207.: Et ratio a priori est, quia dispositiones legum civilium non possunt præjudicium ferre causis piis, quando non approbantur jure Canonico.

Dico tertio, Legatum, vel hæreditas relicta sub conditione, si Religionem ingressus non fuerit, debetur, etiamsi Religionem ille ingrediatur; nam conditio, quæ bonis moribus repugnat, rejicitur tanquam inutilis in ultimis voluntatibus.

X. Rogabis, An uxor, quæ promisit conjugi post ejus mortem se non transituram ad secundas nuptias, teneatur stare huic promissioni, præsertim si eo fine legatum aliquod illi relictum sit?

Respondeo certum esse, quod ea non possit legatum acquirere, & simul nubere, si legatum relictum sit sub conditione, quod non nubat; quare alterutrum poterit eligere: Si vero sponte promisit non nubere, obligabitur vi promissionis, saltem sub veniali, si juramentum non accessit. Quod si incontinentiæ periculum immineret, promissio illa non videtur obligare, cum non censeatur voluisse se obligare cum tanta difficultate; quare poterit petere relaxationem juramenti, si promissionem juravit. Legatum tamen sub ea conditione relictum, quod non nubat, tunc retinere non poterit. Demum si uterque conjux voluit invicem se obligare ad servandam viduitatem, quamvis ad id ex justitia obligentur, poterunt tamen excusari a mortali ob levitatem materiæ, quia exiguum damnum censetur illud, quod conjugi mortuo per id infertur, nisi forte liberis superstitibus grave damnum oriretur ex secundis nuptiis sui parentis.

XI. Quæritur quarto: Quinam possit commutare legata?

Respondeo, legata pia, si non possunt applicari ad id, ad quod Testator disposuit, (verbi gratia, si relinquatur pecunia ad ædificandum novum Monasterium, ad quod illa pecunia non sufficit,) debent applicari arbitrio Episcopi, & Executorum Testamenti ad aliam piam causam; ita tamen ut quantum fieri potest, voluntas Testatoris impleatur, ut docent Covarr., & Abb. apud Laym. ex cap. *Nos quidem, de Testamentis*: Legata tamen profana, si nequeunt applicari juxta mentem Testatoris, caduca fiunt. Si tamen voluntas Testatoris impleri potest, non est licitum commutare legatum in aliud opus præstantius, nisi de licentia Sedis Apostolicæ ex justa, & necessaria causa; ut habetur in jure Canonico apud Mo-

Molin. disp. 240. Et in jure Civili apud Laym. prohibitum est, ne res Civitati legata ad unum usum convertatur in alium sine Principis auctoritate: Potest tamen Episcopus ex Sà, Covarr. apud Laym. lib. 3. cap. 11. num. 11. aliquando cum consensu hæredis, & Executorum Testamenti convertere legata in alios similes usus, non per modum dispensationis, ut potest Pontifex, sed per modum Epicheiæ interpretando voluntatem Testatoris, quod aliter disposuisset, si prævidisset, quod de novo habetur; Verbi gratia, si reliquisset centum ad restaurationem Ecclesiæ, vel ad Vasa Sacra, & alius interim reliquerit pecuniam ad eundem effectum, poterit per Epicheiam ab Episcopo legatum commutari; Et idem docent, si convertatur ad usum magis Christianæ Reipublicæ, & Religioni necessarium, cui aliunde subveniri nequit sine magna difficultate.

XII. Hic autem notandum ex Sylvest., & Sà, Executores Testamenti peccare mortaliter, si longo tempore sine justo impedimento differant exequi, quæ defunctus præceperat; Et ad id compelli possunt tam a Judice laico, quam ab Ecclesiastico; cum officium hujus Jurisdictionis sit mixti fori, deturque locus præventioni: Spectat autem potissimum ad Ecclesiasticum Judicem, præsertim si quid relinquatur ad causas pias; quia ex cap. *Super, de Verbor. signific.* Judex Ecclesiasticus subvenire debet personis miserabilibus, & multo magis si sint omni ope destitutæ, sicut sunt defuncti, qui causam suam agere non possunt adversus hæredes. Pœnæ autem negligentibus Executoribus in Jure statutæ recensentur a Covarr., Abb., Sylvest., Laym., & aliis.

XIII. Quæritur quinto: Relicta incerta quomodo executioni mandanda sint?

Respondeo, si incertitudo sit ex parte legatarii, verbi gratia, quia duo eodem nomine vocantur, & ignoretur, cui danda sit res legata, tunc legatum corruit; ex leg. *Si quis pluribus*, ff. *de Rebus dubiis*; & quamvis Molin. disp. 197. putet, in tali casu in foro conscientiæ rem esse dividendam, negat tamen id Laym., quia jus Civile tollit hanc obligationem ad tollendas, & vitandas occasiones litium: Excipitur tamen, si legatarius sit pia causa, cum jus Civile non possit præjudicium ferre piæ causæ; Unde tunc vel res est dividenda, vel danda Ecclesiæ pauperiori, aut Parochiali Civitatis, in qua Testator domicilium habebat, aut pauperibus arbitrio Episcopi loci. Si tamen incertitudo sit ex parte rei legatæ, verbi gratia, si ignoretur Bos ne, an Equus, Vestis A, an Vestis B sit legata; tunc si eæ res sunt in Patrimonio Testatoris, danda est res una mediocris ad arbitrium legatarii; Quod si non sit in Patrimonio Testatoris, danda est res ad arbitrium hæredis, etiamsi minimi pretii, dummodo servetur proprietas verborum, usus consuetus, & mens Testatoris, prout ex conjecturis colligi potest: Excipiunt tamen Abbas, & Covarr. contra Molin., & Sanch, si res sit legata causæ piæ; tunc enim putant dandam esse rem in eo genere maximi, non minimi pretii; cum ea præsumatur pia mens Testatoris. Atque hic sit hujus annui pensi (Sed oh ubi Æternitatis!)

FINIS.

Ad M. D. G., & B. V. sine labe Conceptæ.

S Y.

si pollicitatio fiat Ecclesiæ, & ad pias causas? Si donans moriatur, antequam Nuncius moneat illum de donatione facta, ad donatarium ne, an ad hæredes spectat res illa donata?

ARTICULUS III. 8

An sit validus Contractus per errorem, dolum, aut metum celebratus, vel sine solemnitatibus Juris?

I. *Error potest esse vel circa substantiam rei, vel circa qualitates. Dolus vel potest dare causam Contractui, vel potest incidere in Contractum. Metus potest esse vel a causa necessaria, vel a libera, vel incuti ad extorquendum Contractum, vel ad alium finem; Potest etiam esse justus, vel injustus, levis, vel gravis.* II. *Error circa substantiam invalidat Contractum, sive talis error sit Antecedens, seu inducens ad contrahendum, sive sit Concomitans, quatenus etiam errore deprehenso adhuc Contractus fieret, quamvis ad hunc non inducat.* III. *Error circa accidentia universim Contractum non invalidat, (ut nec Contractum Matrimonialem,) dummodo dolus ab altero proveniens non det causam Contractui; tunc enim Contractus rescindibilis esset rescindendus ad arbitrium decepti. Quod si quis expresse dicat se nolle contrahere, si erres circa qualitates expositas, tunc etiam Contractus Matrimonialis esset irritus, necnon Professio Religiosa.* IV. *Dolus circa substantiam multo magis, quam error hujusmodi irritat Contractum. Dolus vero circa qualitates dans causam Contractui, si proveniat ab altero Contrahente, est irritandus ad arbitrium decepti; secus vero si proveniat a tertia persona; qua tamen tenetur damnum resarcire.* V. *Non datur obligatio adimplendi Contractum initum per dolum circa qualitates a tertia persona provenientem, si ex altera parte nondum sit adimpletus; Nec Sponsalium Contractus obligat, si notabilis mutatio aut superveniat, aut de novo appareat.* VI. *Si Contractus per dolum ab altero Contrahente provenientem dantem causam Contractui esset juxta probabilem opinionem irritus, teneretur deceptor solum ad damnum compensandum; secus si esset irritandus.* VII. *Contractus per dolum incidentem in Contractum celebratus non est irritus, sed irritandus ad arbitrium decepti.* VIII. *Dolus, ac error circa causam finalem irritant promissionem, & donationem; Secus vero si sint circa causam impulsivam. Hinc ad restitutionem tenetur pauper, qui paupertatem simulans, magnam obtinet eleemosynam; Secus vero si parvam.* IX. *Votum simplex pariter irritum est, si emissum sit per dolum versantem circa causam finalem; non tamen votum solemne, sicut nec Matrimonium.* X. *Universim est jure naturæ validus Contractus per metum gravem celebratus ad illum extorquendum, licet sit rescindibilis; Jure tamen saltem positivo Matrimonium sic contractum est irritum; sicut etiam Professio Religiosa. Sic pariter Sponsalia, Renunciatio Beneficii, Donatio, Testamentum, Legatum, & similia.* XI. *Si tamen metus sit justus, aut si sit injustus, sed non incussus ad Contractum extorquendum, neque irritus est contractus, neque irritandus: Sicut neque si levis sit metus injustus ad Contractum extorquendum incussus. Quid de metu reverentiali, ac de precibus importunis?* XII. *Probabile est, invalidum esse Matrimonium initum cum metu levi injuste incusso ad illud extorquendum.* XIII. *Contractus, deficientibus solemnitatibus juris substantialibus, (sine quibus scilicet Contractus annullatur,) non solum est irritus in foro externo, sed etiam probabilius in foro conscientiæ. Nec quia cessat aliquando finis legis inducentis formam Contractus, ideo tunc cessat ea lex obligare. Testamentum tamen,*

men, deficientibus solemnitatibus, solum pro foro externo est irritum. XIV. *Hinc probabilius est, restituenda esse, quæ per Contractum gratiosum accepta sunt sine solemnitatibus substantialibus; Et Contractus minorum esse irritos sine auctoritate Curatoris; Contra vero legata in testamento minus solemni relicta solvenda esse.*

ARTICUL. IV. 15

Utrum juramentum confirmet contractus.

I. *Juramentum confirmare contractum est vi juramenti dare jus alteri, & actionem adversus jurantem propter contractum cæteroqui irritum jure positivo.* II. *Juramentum additum contractui irrito jure naturali in multis differt a juramento addito contractui irrito jure positivo.* III. *Universim contractus jure positivo sive Civili, sive Canonico irriti juramento confirmantur.* IV. *Non confirmantur tamen juramento contractus jure positivo irriti, si metu injusto aut ipsi contractus, aut juramentum superadditum extorqueantur.* V. *Indiget relaxatione facta a Prælato hujusmodi juramentum, ut non servetur.* VI. *Votum simplex metu extortum non indiget relaxatione, ut non servetur; secus vero juramentum. Illud quippe ex traditione Ecclesiæ est irritum, non vero istud.* VII. *Juramentum metu injusto extortum superadditum Contractui, qui a lege irritatur propter bonum commune non obligat, nec indiget relaxatione, ut non servetur. Tale est juramentum additum matrimonio, ac sponsalibus metu injusto extortis, necnon Professioni Religiosæ; & probabiliter etiam Voto Religionis.* VIII. *Quinam possit relaxare isthæc juramenta addita contractibus? Regulares privilegiarii quamvis possint vota etiam jurata commutare, non possunt tamen hæc juramenta relaxare.* IX. *Quænam causa requiratur, ut licite hæc juramenta relaxentur?*

ARTICUL. V. 18

Quinam possint contrahere?

I. *Contrahere non possunt, qui carent usu rationis; & qui a Jure impediuntur; ut pupillus sine licentia Tutoris, qui tamen in sui favorem valide contrahit.* II. *Contractus pupilli, aut Minoris, nisi fiat de licentia Tutoris, aut Curatoris, & cum Judicis facultate, quando alienatur res immobilis, aut mobilis, quæ servando servari potest (verbi gratia per triennium) est invalidus. Si vero alienetur res mobilis, quæ servari non potest, requiritur solum licentia Tutoris, aut Curatoris; Quod si absque hac licentia fiat, probabilius in foro conscientiæ est invalidus, & obligatorius; quamvis non in foro civili.* III. *Pupillo, & Minori absque licentia debita contrahentibus competit restitutio in integrum.* IV. *Probabiliter Pupillus, & Minor, quibus competit restitutio in integrum ob contractus sine licentia initos, retinere possunt in conscientia, quæ ob tales contractus deberent solvere.* V. *Filiusfamilias puber, aut pubertati proximus potest quidem contrahere de bonis Castrensibus, vel quasi Castrensibus; non tamen de Adventitiis, aut Profectitiis.* VI. *Qui non est pubertati proximus, invalide donat etiam bona Castrensia, vel quasi; quæ tamen probabiliter possunt a donatario retineri.* VII. *Filiusfamilias non debet Patri operas artificiales, sed obsequiales, nisi tamen ab eo alatur.* VIII. *Uxor solum de bonis paraphernalibus contrahere potest, non vero de dote. Religiosi pariter contra Superioris voluntatem nequeunt se obligare.*

AR-

ARTIC. VI. 21

Ex qua culpa contrahentes teneantur ad restitutionem in contractibus.

I. *Sine culpa Theologica gravi non datur grave onus restitutionis. Quenam dicatur culpa lata, levis, levissima, ob quas in contractibus dari potest restituendi obligatio?* II. *In contractibus, qui sunt in utilitatem solius dantis, datur onus restituendi ob culpam latam; si vero sint in utilitatem solius recipientis, datur onus ob culpam levissimam, excepto Precario; si demum in utilitatem utriusque, ob culpam levem.* III. *Ex hac doctrina plura ad praxim deducuntur.* IV. *Quamvis citra culpam Theologicam gravem non detur onus restituendi sub gravi, nihilominus in contractibus secundum se presumitur Theologica culpa gravis, si detur culpa illa juridica, ob quam pro foro externo contrahens ad restituendum obligatur.* V. *Si casu fortuito res pereat, contrahens ad nihil tenetur, secluso pacto, aut mora culpabili.* VI. *Qui non potest in navi, imminente naufragio, res suas simul, & alienas conservare, quandonam debet suas potius projicere, quam alienas?*

ARTIC. VII. 128

Cuinam competat restitutio in integrum, si ex aliquo Contractu læsus sit?

I. *Quid ferat restitutio in integrum?* II. *Minoribus conceditur beneficium restitutionis in integrum, si læsi sunt in Contractibus, nisi impetrarint veniam ætatis, aut Contractum ratificaverint facti Majores.* III. *In multiplici casu possunt Minores hoc beneficio gaudere, sed nonnisi per quatuor annos post vigesimum quintum.* IV. *Majores contrahentes cum minoribus possunt tale damnum præcavere, aut obtinendo veniam ætatis, aut exigendo juramentum, vel fidejussionem.* V. *Præter Minores gaudent hoc privilegio Ecclesia, Hospitalia, & alia loca pia; Item Persona Ecclesiastica, quando sunt læsæ quoad jura Beneficii, Respublica, Civitas, Oppidum, Castrum, necnon Rudes, ac Mulieres, Milites, dum militant, & alii.*

ARTICULUS VIII. 25

An obliget Contractus celebratus sub Causa, Modo, Demonstratione, vel Conditione?

I. *Contractus fit sub Causa, si explicetur causa movens ad Contractum, sive ea sit Finalis, sive Impulsiva.* II. *Fit sub Modo, si adjiciatur onus contrahenti, nullatenus suspendendo Contractum, sicut suspenditur per Conditionem. Sed quid si dubitetur num fiat sub Modo, an sub Conditione?* III. *Sub Demonstratione fit dispositio, quando indicatur qualitas aliqua vel rei, quæ disponitur, vel ejus, in quem fit dispositio.* IV. *Fit demum sub Conditione, quando usque ad adventum Conditionis suspenditur Contractus. Conditio autem potest esse honesta, turpis, impossibilis, impertinens, &c.* V. *Non subsistente causa finali, Contractus est invalidus; secus vero si non subsistat causa impulsiva.* VI. *Si causa finalis testamenti non subsistat, sed subsistat causa finalis legatorum, hæc sunt valida, illud vero nullum. Pariter nulla est donatio eleemosynæ, aut collatio Beneficii, si causa finalis non subsistat; seu quando innotescente falsitate, non solum non conferretur talis eleemosyna, aut Beneficium, sed conferens vellet collationem esse irritam.* VII. *In dubio num deprehensa falsitate donans vellet irritam esse donationem, favendum possidenti, & standum pro valore actus.* VIII. *Valida est dispositio facta sub Modo, etiamsi Modus, qui fit*

causa impulsiva, non adimpleatur; ut si quis donet filia centum, ut Religionem ingrediatur, & deinde hac non ingrediatur: Secus vero si sit causa finalis. IX. *Error in Demonstratione non invalidat Contractum, nisi apponatur per modum Conditionis, aut Causa finalis, aut refundatur in errorem circa substantiam.* X. *Contractus sub Conditione honesta, aut impertinente ante Conditionis purificationem non obligat: Nec si fiat sub conditione turpi; At post hanc purificatam probabilius obligat.* XI. *Conditiones impossibiles Contractum reddunt simpliciter nullum; Non tamen Contractum matrimonialem, in quo habentur pro non adjectis tam Conditiones impossibiles, quam turpes, quæ non sunt contra substantiam Matrimonii, (seu contra tria illa bona, fidelitatis, prolis, & Sacramenti;) sicut etiam in ultimis voluntatibus, saltem pro foro externo.* XII. *Habetur pariter pro non adjecta conditio ista, Si non nupseris, Si Religionem non ingrediaris. Quid si quis relinquat alieni biscentum, si nubat, centum vero si Religionem ingrediatur? Aut si quis relinquat hæreditatem Titio, itaut, si sine filiis decedat, ea transeat ad Cajum, & Titius Religionem ingrediatur? Num legatum relictum pro Virginibus maritandis possit iisdem dari, si velint ingredi Religionem?* XIII. *Num possit contrahens, antequam conditio purificetur, resilire?* XIV. *Conditiones necessariæ non suspendunt Contractum, sed habentur pro impletis.*

ARTICULUS IX.

Expediuntur reliqua ad Contractus spectantia.

I. *Contractus per Procuratorem validus est, quamvis Procura sit revocata, si non sit intimata; Non tamen matrimonium, nec Sponsalia, nec Votum, nec Contractus in præjudicium tertii, & similes. Mortuo Principali Contractus per Procuratorem celebrati sunt irriti, etiamsi id ignoret Procurator, si res sit integra, & non pertineat ad causas pias.* II. *Si quis per Nuncium, aut Epistolam mittat aliquid donandum, & interim dominus moriatur, donatio est nulla.* III. *Pariter est nulla emptio, si quis mandet per Nuncium aliquid emi, & ante emptionem revocetur mandatum. Sed est validus Contractus, si fiat ab Institore, qui interim revocetur, si non proponatur publice talis revocatio.* IV. *Evincere est auferre rem de manu emptoris, eo quod non pertineat ad venditorem, & tunc emptor habet jus adversus venditorem, ut servetur indemnis.* V. *In omnibus Contractibus onerosis, præterquam in nonnullis casibus, datur obligatio de evictione, non tamen in Contractibus lucrativis, secluso pacto, & culpa contrahentis.* VI. *Contractus, qui est invalidus, per hoc, quod alter ficte, aut per metum consenserit, probabilius per verum, ac liberum ejusdem consensum internum ratificatur, quin requiratur novus consensus utriusque. Contractus vero irritus propter dolum dantem causam Contractui, aut propter impedimentum dirimens, requirit novum utriusque consensum, postquam veritas innotuerit.* VII. *Probabilius idem dicendum in matrimonio propter aliquod impedimentum invalido; debet enim illud innotescere utrique parti, antequam revalidetur matrimonium. Sed quid in casu urgentissimæ necessitatis ad scandalum vitandum?*

QUÆSTIO II. 33

De Emptione, & Venditione.

ARTICULUS I.

Quid sit Emptio, & Venditio?

I. *Emptio est Pactio pretii pro merce; Sicut Venditio est Pactio mercis pro pretio.*

tio. Quid venit nomine mercis? Traditio rei, aut pretii non requiritur ad Contractum perficiendum, sed ad transferendum dominium. II. *Tributum, seu laudemium debetur Gabellario, seu domino, qui erat tempore Contractus, non illi, qui est tempore traditionis. Quid si Contractus exigat ratihabitionem?* III. *Si pro merce datur pretium simul, & alia res, Contractus dicendus erit venditionis, si pretium excedat talem rem, ut proinde gabella debeatur; secus vero erit permutationis. Quid si res non excedat valorem pretii, quod cum illa datur?* IV. *Non est Emptio, sed locatio, & conductio, quando Artifex ponit solas operas, & non materiam; Secus vero si materiam simul, & operas ponat, & in hoc casu gabella erit solvenda.* V. *Non tamen si Artifex materiam simul, & operas ponat ædificando domum in fundo meo.*

ARTICULUS II. 35

Quænam res emi, vel vendi possunt?

I. *Res pretio æstimabiles dumtaxat emi, vel vendi possunt, seclusa speciali prohibitione; Unde non possunt vendi spiritualia, nisi ratione materiæ; Nec Templum sine licentia; Nec res pupilli, vel minoris; Nec homo liber, nisi pro vita tuenda, pro aliis redimendis, aut si Saraceni bello justo sint capti.* II. *Res indifferentes, quibus homines sæpe ad malos usus utuntur, quandonam vendi possunt? Num possint ex motivo propriæ utilitatis vendi hujusmodi res, quæ non vergunt in damnum proximi, & quarum abusus a Republica toleratur? Quid si locando domum ludentibus, aut meretricibus grave inde damnum sequatur?* III. *Quandonam, & a quibus, & sub quibus conditionibus vendi possunt publica officia sæcularia, puta Gubernatoris, Judicis, &c.?* IV. *Quonam pacto emi possit res furtiva? Ad quid tenetur, qui bona fide rem furtivam emit, & revendidit? Et quid si mala fide emerit?* V. *Venditio rei alienæ jure positivo est solum invalida quoad transferendum dominium talis rei, non vero quoad transferendum dominium pretii. Hinc potest dominus rei venditæ sibi illam vindicare, ubicunque repererit, & Venditor mala fide illam vendens solum tenetur Emptori damnum resarcire.* VI. *Quandonam poterit quis cogi ad vendendas res suas?* VII. *Si res eadem uni donetur, alteri vendatur, & tertio vendatur simul, & tradatur, ad quem istorum ea spectabit?* VIII. *Quando donatur res Titio ab eo, qui impar est solvendis omnibus debitis, poteritne Titius rem illam sibi retinere? an debet creditoribus donantis illam restituere?*

ARTIC. III. 39

De pretio justo rerum venalium.

I. *Pretium rei justum triplex est, Legale, Vulgare, & Conventionale. Quodnam in pretio vulgari dicitur Summum, Medium, & Infimum? Justum pretium ex quinque capitibus crescere, aut decrescere potest.* II. *Num possint ultra taxam vendi res notabiliter meliores, dummodo non segregentur a vilioribus? Quid de vino aqua diluto?* III. *In subhastatione pretium crescit, aut decrescit pro medietate valoris rei, si procedatur sincere; Sicus etiam relate ad res, quæ per proxenetas per vicos discurrentes venduntur.* IV. *Qui aliquid vendendum accipit, assignato pretio, quandonam possit excessum talis pretii sibi retinere? Quid de Sartoribus, quibus pars pretii dicitur a Mercatoribus relaxari?* V. *Num possit aliquid sibi retinere pro suo labore, qui rem alterius vendendam suscepit? Et quid si promiserit illam gratis se venditurum?* VI. *Merces ultroneæ vilescunt pro tertia, & aliquando etiam pro dimidia parte.* VII. *Qui mer-*

merces vendit ad creditum, potest illas vendere pretio justo summo citra usuram; Num possit etiam aliquid accipere pro lucro cessante, vel pro periculo proximo amittendi sortem? Num possit quis emere aliquando merces minoris ob solutionem anticipatam? VIII. *Num possint citra usuram emi minoris, quam contineant apodixæ, seu credita immatura?* IX. *Non potest aliquid carius vendi, eo quod sit valde utile emptori; potest tamen sic vendi, si venditor ex ejus amissione grave incommodum patiatur.* X. *Qui est ignarus valoris rei, quam vendit, si dicat se donare excessum pretii, quod recipit a vendente, invalide donat: Quando autem communiter ignoratur valor rei, potest emi, quanti communiter æstimatur, etiam ab eo, qui conscius est talis valoris.* XI. *Pro foro externo non est rescindendus Contractus, nisi læsio sit ultra dimidium; at pro foro interno, si læsio sit notabilis, reducenda est ad æqualitatem.* XII. *Quonam pacto citra injustitiam emi, vel vendi res potest cum pacto redimendi, aut retrovendendi? Quid de Contractu, qui dicitur* Godere a Godere? XIII. *Contractus Mohatra quandonam est injustus? Et quando est justus, sed scandalum præbens, & a Christiana charitate alienus?*

ARTICULUS IV. 49

An monopolia, & negotiatio sint illicita?

I. *Monopolium est unius venditio, & quadrupliciter contingere potest.* II. *Si venditores conspirent in pretium justum rigorosum, solum peccant contra charitatem; sicut si emptores conspirent in pretium infimum. Qui tamen malis artibus ad id inducunt mercatores, peccant etiam contra justitiam.* III. *Probabilius contra justitiam peccant, qui omnes merces alicujus generis emunt, ut carius illas vendant. Num peccent, qui has emunt, postquam cives sibi necessaria pararunt?* IV. *Injustum est monopolium, quando quis impedit malis artibus merces, ne in Civitatem advehantur, ut carius vendat res proprias; Sicut quando quis rumores disseminat, quod naves mercibus onustæ sint submersæ, ut pretium mercium augeatur; Aut si vendens sub hasta apponit fictos licitatores, qui plus offerant, ut alii in pretio ascendant.* V. *Monopolium, quod habetur, quando ex Principis privilegio aliquis solus certas merces vendit pretio justo, licitum est, si detur causa talis concessionis, & pretium non taxetur ab iis venditoribus; aliter est injustum.* VI. *Negotiatio non est intrinsece mala, sed mali speciem præsefert, cum sæpe variis culpis annectatur.* VII. *Clericis in Sacris, ac Religiosis sub mortali prohibetur negotiatio. Num etiam Beneficiariis? Prohibetur pariter iisdem conducere aliena prædia, ut fructus vendant, necnon emere jumenta, ut ea locent.* VIII. *Non est prohibita iisdem negotiatio œconomica, sed Lucrativa, & Politica. Num tamen possint per alios negotiari?* IX. *Qui habet alibi suam pecuniam, & ne patiatur jacturam cambii, emit ibi res aliquas, quas hic vendat, tunc non dicitur negotiari, quando id facit ad servandum se indemnem, non ad lucrandum.*

ARTIC. V. 53

An debeat Venditor aperire vitia rei venditæ?

I. *Defectus rei vendendæ vel sunt in substantia, vel in quantitate, vel in qualitate. Alii autem sunt Emptori noxii, alii vero solum reddunt rem inutilem: Istorumque ignorantia potest esse Emptori invincibilis, & potest esse vincibilis.* II. *Contra justitiam peccat, qui rei vendendæ defectus in substantia, & quan-*

quantitate non manifestat. Quid si quis vino præstanti aquam intermisceat? III. *Rei vendendæ defectus occulti in qualitate a Venditore ex justitia debent manifestari, quando Emptor interrogat de certo defectu, & quando res petitur ad certum usum, ad quem res illa est inutilis: Sicut etiam si res sit Emptori nociva.* IV. *Emptor pariter tenetur manifestare ex justitia valorem rei Venditori illum ignoranti; Sed non tenetur, quando talis valor communiter ignoratur.* V. *Validus est Contractus venditionis, quando Venditor ignorat vitium notabile rei venditæ; sed comperta veritate tenetur Emptori damnum resarcire.*

ARTICULUS VI. 55

Ad quem spectant fructus rei venditæ?

I. *Fructus pendentes rei venditæ spectant ad emptorem, nisi aliter conveniatur.* II. *Pertinent tamen ad venditorem, quamvis res tradita sit emptori, si pretium nondum sit solutum, aut non sit data fides de pretio solvendo.* III. *Quomodo possit sine labe usuræ emptor, concessa venditori dilatione solutionis pretii, percipere interesse ratione fructuum rei venditæ?* IV. *Ex re vendita, & aliena possunt percipi fructus solum ratione lucri cessantis.* V. *Si Contractus venditionis dissolvatur post annum, sive quia fuit conditionatus, & conditio non est purificata, sive quia celebratus fuit per dolum dantem causam Contractui, fructus talis rei eo anno provenientes spectant ad venditorem.* VI. *Spectant vero ad emptorem, si Contractus post annum rescindatur, quia intercessit læsio ultra dimidium justi pretii.* VII. *Quid si venditio rescindatur ratione pacti de re retrovendenda?* VIII. *Quid si venditio cum pacto addictionis in diem, vel cum pacto legis commissoriæ verbis directis celebrata deinde dissolvatur? Et quid importent hæc pacta addictionis in diem, & legis commissoriæ?* IX. *Si venditio rescindatur jure Retractus, seu jure congrui intra annum post venditionem, fructus medii temporis ad emptorem spectant. Explicatur, quid sit hoc jus Congrui, seu Retractus.*

ARTICULUS VII. 58

Utrum res vendita pereat, vel deterior fiat in damnum emptoris, an venditoris ante, vel post traditionem?

I. *Res, quæ venditur, potest esse aut determinata, aut indeterminata; & potest vendi ad corpus, aut ad mensuram.* II. *Res vendita, si sit determinata, & pereat post venditionem, & traditionem, perit emptori, qui est dominus. Ex jure autem positivo etiam perit, & fit deterior, aut fit melior emptori ante ejus traditionem.* III. *Res vendita, quæ sit indeterminata, si ante traditionem pereat, perit venditori; pretium vero crescit, aut decrescit emptori.* IV. *Hinc si vendatur dolium vini ad corpus, & ante traditionem pereat, perit emptori, & eidem fit deterius, aut melius. At si vendatur ad mensuram, perit venditori; fit tamen deterius, aut melius emptori.* V. *Si fundus determinatus vendatur, & ante traditionem alluvione absumatur, perit emptori, eidemque crescit, si per alluvionem crescat.* VI. *Quid si vinum, verbi gratia, vendatur ad mensuram, & emptor differat illud mensurare?*

QUÆ-

QUÆSTIO III. 60

De Mutuo, & usura.

ARTIC. I. ibid.

Quid, & quotuplex sit Mutuum? Et quinam a restituenda re mutuata deobligentur?

I. *Quid sit Mutuum, & in quo differat a commodato, & aliis Contractibus?* II. *Si pecunia commodetur ad ostentationem, potest commodans aliquid percipere a Commodatario propter talem usum: At si pecunia detur mutua, nihil potest accipi propter ejus usum.* III. *Mutuum potest esse tacitum, seu implicitum, ac virtuale; ut si vendatur res pluris, quam valeat, propter dilationem solutionis.* IV. *Ex juris privilegio, saltem pro foro externo, non tenetur filiusfamilias restituere pecuniam mutuo acceptam etiam post mortem Patris, si non habeat bona Castrensia, vel quasi Castrensia.* V. *Pariter deobligantur Ecclesia, & loca pia, ac Oppida, nisi constet pecuniam conversam esse in eorum utilitatem. Quid de Pupillis & Minoribus?*

ARTIC. II. 62

Quid, & Quotuplex sit Usura, & quo Jure prohibita?

I. *Usura est lucrum immediate proveniens ex Mutuo: Unde non potest Mutuatario imponi, quod ponat, quæ alias debet, ex alia virtute a justitia; Nec potest aliquid ab eo exigi tanquam debitum ex gratitudine, pravio pacto saltem implicito.* II. *Usura alia est mentalis, alia realis, alia manifesta, alia palliata.* III. *Non est Usura mentalis mutuare cum spe, & intentione lucri, dummodo non interveniat pactum; Sicut nec est simonia Officium recitare intendendo distributiones.* IV. *Nec est Usura sperare ex Mutuo amicitiam; At probabilius hæc non potest in pactum deduci.* V. *Non licet excitare Mutuatarium ad remunerationem tanquam debitam pro mutuo; licitum tamen est excitare illum ad aliquid omnino liberaliter donandum. Sed in praxi periculosum.* VI. *Quid si dubites, an Mutuatarius aliquid omnino tibi liberaliter donet?* VII. *Jure Civili, Canonico, & Naturali prohibetur Usura.*

ARTICULUS III.

An quævis obligatio imposita Mutuatario sit Usura?

I. *Usuraria est omnis obligatio ex justitia Mutuatario imposita, ad quam aliunde non tenebatur; non vero si obligetur ad id, quod alias ex justitia erat debitum.* II. *Quid si imponatur illi onus, ad quod solum ex charitate tenebatur?* III. *Non sine usura imponitur mutuatario, quod præstet munus a lingua, aut ab obsequio, aut a manu, aut quod tibi quamvis digno officium, vel Beneficium conferat.* IV. *Quid si quis mutuare nolit, nisi alter remutuet? Aut nisi ad suam scholam, molendinum, aut apothecam veniat?* V. *Probabiliter non est usurarius, qui vendit merces pretio justo rigoroso pecunia credita, quas venderet pretio infimo pecunia numerata.* VI. *Num debens centum post annum possit nunc dare quinquaginta cum pacto, quod alia quinquaginta post biennium solvantur?* VIII. *Quid si mutuetur triticum vetus cum pacto, quod post annum restituatur novum?* VIII. *Æstimatio valoris rei mutuatæ desumenda est ex eo quod ea valebat in loco, ubi fuit mutuata.*

AR-

ARTIC. IV. 68

Quotupliciter potest aliquid ultra sortem exigi citra usuram?

I. *Potest mutuator aliquid ultra sortem exigere ratione damni emergentis, aut periculi damni*. II. *Num debeat moneri mutuatarius, ut teneatur damnum emergens compensare?* III. *Potest ab initio pacisci mutuans de compensando lucro cessante, dummodo adsint quatuor conditiones*. IV. *Spes lucri tanti astimanda, quantum quis eam venderet alteri, aut ipse ab alio emeret*. V. *Ratione periculi non quidem remoti, sed proximi amittendi sortem potest aliquid a mutuatario exigi*. VI. *Nihil potest accipi pro obligatione non repetendi mutuum usque ad certum tempus*. VII. *Contractus trium, videlicet Societatis, Assecurationis sortis, & venditionis lucri, non continet usuram, si vere pecunia ad negotiationem implicetur*. VIII. *Non solum est immunis a labe usuræ venditio rei fructifera, cum pacto retrovenditionis, & locatione ejusdem ipsi Venditori, sed etiam emptio census sive realis, sive personalis, sive mixti, quamvis utrinque redimibilis. Servandum tamen hac in re jus positivum*. IX. *Usurarius est Contractus* Godere a Godere, *si non sit emptio cum pacto retrovenditionis*. X. *Num possit, & sub quibus conditionibus dari mutuum cum pacto, quod si Mutuatarius præfixo tempore mutuum non restituat, teneatur aliquid solvere in pœnam mora culpabilis? Et an talis pœna debeatur in conscientia ante sententiam judicis?* XI. *An sit usura apponere in Contractu mutui pœnam legis commissoria? Et quid ea sit?* XII. *Quandonam possint fructus pignoris dati mutuanti non computari in extinctionem sortis?* XIII. *Quomodo ab usura excusentur Montes pietatis accipiendo, verbi gratia, sex insingulos centenarios a mutuatariis? Et quomodo excusentur, qui in iis suam pecuniam deponunt accipiendo quatuor pro centum?* XIV. *Qui bona fide celebravit Contractum usurarium, poteritne lucrum retinere ex eo, quod procul dubio Contractum licitum celebrasset, si advertisset illum esse usurarium?* XV. *Num possit quis pecuniam ultra sortem acceptam bona fide retinere, si deinde dubitet, an Contractum licitum celebraverit?*

ARTICULUS V. 77

Expediuntur, quæ spectant ad Usurarium.

I. *Non acquirit Usurarius dominium rerum per usuram acceptarum, si extent in individuo. Quod si res istas vendiderit, jure positivo fit dominus pretii, quamvis Emptor non fiat dominus rerum illarum*. II. *Si res per usuram accepta misceantur cum aliis rebus usurarii, hic fit dominus illarum: Mutuatarius tamen habet tunc actionem personalem adversus usurarium, & probabiliter habet jus in re relate ad illum cumulum*. III. *Usurarius restituere debet res per usuram acceptas, earumque fructus naturales, ac mixtos, necnon lucrum cessans, ac damnum emergens, eo prorsus pacto, quo fur. Quid si Officium, aut Beneficium usurarie accepit?* IV. *Tenentur pariter ad restitutionem, qui ad usuras cooperati sunt ex parte mutuantis, non tamen si id fecerint in bonum mutuatarii*. V. *Usurarii manifesti vel ob notorietatem facti, vel ob sententiam judicis sex gravibus pœnis in jure mulctantur*. VI. *Num punitio hujus delicti ad judicem etiam sæcularem spectet, an ad Ecclesiasticum dumtaxat?* VII. *Licitum est petere mutuum ab Usurario ob indigentiam. Num etiam id liceat, si pecunia petatur mutua ad negotiandum?* VIII. *Num peccet mortaliter, qui petit ab Usurario mutuum, ut eo ad vana, & in-*

& inutilia utatur? IX. *Si Usurarius sit habitualiter paratus ad dandum mutuum sub usuris, probabilius peccat mortaliter, qui illud petit ad usus vanos, aut malos. Si vero sit paratus actualiter, probabiliter solum peccat venialiter; quia illud petit sine ulla causa honesta.*

QUÆSTIO IV. 81

De Censibus, seu Redditibus annuis.

ARTICULUS I.

Quid, & Quotuplex sit Census?

I. *Definitur Census, quod sit jus exigendi annuam pensionem ex re fructifera alterius. Nomine autem rei venit hic etiam Persona, quæ possit lucrari.* II. *Ratione modi dividitur Census in Reservativum, & Consignatitium. Per illum transfertur res, reservato jure ad pensiones. Per istum retinetur res sua, & consignatur alteri jus ad pensiones.* III. *Ratione rerum Consignatitius subdividitur in Realem, Personalem, & Mixtum. Quamvis singuli ex his Censibus jure naturæ sint liciti servatis debitis conditionibus; at spectata Bulla Piana solum licitus est Census Consignativus Realis fundatus in sola re immobili.* IV. *Dividitur etiam Census in Fructuarium, & Pecuniarium: Ille importat jus ad fructus, hic ad pecuniam.* V. *Ratione durationis dividitur etiam in Temporalem, Vitalitium, & Perpetuum. Rursus in Redimibilem, & Irredimibilem; hic tamen a Pio V. prohibetur; Juxta conditiones Bullæ Pianæ celebrandus est Census, ubi ea Bulla sit recepta; secus juxta consuetudinem receptam regionis.* VI. *Census personalis probabilius non est usurarius, si debitæ conditiones serventur.*

De Conditionibus jure naturali requisitis, ut Census sit licitus, & non usurarius.

I. *Jure naturali requiritur ad contractum census, quod pretium sit justum spectatis spectandis; quod sit super re fructifera, & quod fundetur in re propria non habente jus impeditum.* II. II. *Census perpetuo irredimibilis jure naturæ non est illicitus, dummodo majori pretio ematur.* III. *Potest censuarius obligari, ne vendat alteri rem censui subjectam, dummodo tale onus compensetur.* IV. *Tributum, quod ex fundo debetur Principi, solvendum est a Censuario; at expensæ pro scriptura census solvendæ sunt a censitore.* V. *Potest pariter jure naturæ fieri census, cum pacto, quod pereunte hypotheca speciali, succedat alius fundus, aut ipsa persona censuarii, compensato tamen hoc onere.* VI. *Si tota domus, super qua fundatus est census, corruat, census extinctus est, quamvis ea readificetur; secus vero si corruat per partes.* VII. *Usu receptum est, quod censuarius asseturet Censitorem, non quidem pro casibus fortuitis, sed, ut si forte res Censui subjecta deprehendatur esse alterius, tunc altera succedat; Sicut etiam si fuerit Censuarius in mora ad solvendum, aut reddatur impotens.* VIII. *Num possit in censu apponi pœna legis commissoriæ, sicut apponitur in Emphyteusi?* IX. *Quomodo possit esse justus, & ex natura rei licitus census redimibilis ex parte emptoris? Si Census sit utrinque redimibilis, majus est onus compensandum in emptore, quam in venditore.* X. *Census vitalitius personalis quonam pacto ex natura rei sit licitus? Num, & quanam via prohibeatur a Bulla Piana?* XI. *Num sit licitus ex natura rei tam Census realis, quam personalis ex utraque parte redimibilis?*

AR-

ARTIC. III. 87

De Conditionibus jure positivo requisitis ad Contractum Census.

I. Olim Martinus V., & Calixtus III. plura requirebant circa Contractum Census, prout in Germania solebat institui. II. Nicolaus V. approbavit hunc Contractum, prout in Regno Neapolitano, & Sicilia celebratur, sub quatuor praesertim conditionibus. III. *At Pius V. in celebri sua Bulla decrevit usurarium esse talem Contractum, si deessent decem conditiones. Et communius docent etiam in foro conscientia esse invalidum, & usurarium, deficientibus his conditionibus, ubi Bulla est recepta.* IV. *Debet primo constitui Census super re fructifera, & certis finibus designata, qua pereunte Census extinguatur; quamvis alia bona soleant tanquam hypotheca generalis addi solum ad securitatem solutionis.* V. *Debet secundo pretium Census solvi pecunia numerata coram Notario, & Testibus. Quid si in pretio detur laesio, num debeat diminui pensio, an debeat pretium augeri?* VI. *Debent tertio pensiones in pactum deduci, quae aut in fine anni, aut singulis semestribus solvantur; Et in loco ubi fuerit conventum, dummodo non addatur novum onus Censuario.* VII. *Debet quarto deobligari Censuarius a casibus fortuitis, nec obligari, ut reddita infructifera aut totaliter, aut partialiter hypotheca speciali, alia substituatur. Quid si talis hypotheca specialis nonnullis dumtaxat annis fructum non ferat?* VIII. *Debet quinto non posse impediri Censuarius, quominus alteri vendat rem Censui subjectam; Nec si vendat, debeat laudemium solvere.* IX. *Debet sexto Censuarius, si velit rem censitam vendere, monere Censitorem, & per mensem illum expectare, ut deliberet, si velit aliis praeferri.* X. *Debet septimo excludi pactum, quo Censuarius non solvens praefixo tempore pensiones obligetur ad interesse. At expensa necessaria ad exigendas pensiones a debitore culpabiliter moroso exigi poterunt; Sicut etiam probabiliter lucrum cessans intrinsecum, quamvis non extrinsecum.* XI. *Debet octavo ex pensionibus non solutis non posse novus Census fundari, aut idem augeri.* XII. *Debet nono Census esse redimibilis, dummodo antea per bimestre denuncietur Censitori, quod Census redimendus sit. Putant nonnulli, Census irredimibiles non vetari, si majori pretio emantur, Census redimibilis emi poterit tertia, vel quarta parte minoris, quam valeat. Non vetatur in Bulla pactum, quod Census non possit per partes redimi.* XIII. *Debet denique pretium ab initio statutum Censui non posse a Censitore vendi minori pretio, nisi forte census evaserit illiquidus, aut non facile exigibilis.* XIV. *Universim pretium Census justum desumendum est ex praxi timoratorum cujuscumque regionis.*

ARTIC. ULT. 91

Expediuntur, quae supersunt de Censibus.

I. Pii V. Bulla non obligat, ubi non est recepta. Num in Regno Neapolitano recepta sit? II. *Praescriptio militat etiam in Censibus adversus jus, quod habet Censitor exigendi pensiones.* III. *Immemorialis continuatio solvendi pensiones vim habet causae, & tituli, ita ut debeant continuari.* IV. *In dubio num res sit censuaria, an emphyteutica, censenda potius est esse censuaria.* V. *Si dubitatur vero, num Census sit redimibilis, an irredimibilis, censendus redimibilis.*

Curatorem. II. *Episcopo id prohibetur, nisi relate ad bona, quæ solita sunt dari in emphyteusim, aut in feudum: Quænam autem dicantur sic solita dari?* III. *In feudum accipere, ac succedere possunt, qui instituuntur, si nullo jure excludantur.* IV. *Fœmina non succedit, nisi feudum sit fœmineum, itaut expresse admittatur.* V. *Sine culpa Feudatarii potest quinque modis feudum amitti.* VI. *Potest etiam feudum amitti ob culpam Feudatarii; præsertim ob gravem ingratitudinem erga dominum directum, aut si alium proditorie occidat. Num feudum transeat ad Fiscum ob crimen hæresis, aut læsæ majestatis?* VII. *Amisso feudo quænam melioramenta debentur domino directo, quænam vero debentur ipsi Feudatario?*

QUÆSTIO VI. 100

De Cambiis.

ARTICULUS I.

Quid, & Quotuplex sit Cambium?

I. *Cambium est Permutatio lucrosa pecuniæ pro pecunia diversa, sive quoad materiam, sive quoad pondus, sive quoad locum.* II. *Campsor tradens pecuniam Campsario non transfert illius dominium, nisi sequatur traditio alterius pecuniæ facta a Campsario.* III. *Dividitur Cambium in verum, & fictum, seu siccum; in Minutum, & Locale, quod etiam triplex est.* IV. *Quodnam dicatur Cambium Custodiæ?* V. *Ut taxetur pretium justum Cambiorum, attendenda præsertim est translatio, & assecuratio pecuniæ, ac proinde distantia locorum, & periculum viarum, necnon copia, aut inopia Campsorum, & Campsariorum.*

ARTIC. II. 101

An Cambium Minutum ferat palliatam usuram?

I. *Cambium minutum fert pecuniarum permutationem cum lucro.* II. *Non est usurarium, si ex justis titulis lucrum consonum reportetur.* III. *Justi tituli sunt; Permutatio pecuniarum ex officio; Obligatio cambiendi; necnon commoditas, quæ datur Campsario cambiendo pecunias minutiores cum grandioribus.* IV. *Num famulus cambiendo pecunias domini, ipso inscio, possit sibi lucrum retinere?* V. *Est pariter justus titulus lucrum cessans, aut damnum emergens, sicuti etiam si dentur pecuniæ puriores, aut rariores.* VI. *Nequit pecuniam adulterinam pro vera expendere, qui illam pro vera accepit.*

ARTIC. III. 103

An Cambium Locale contineat usuram?

I. *Cambium locale triplex est, si scilicet pecunia hic accipiatur a Campsore alibi restituenda; aut si hic accipiatur a Campsario solvenda alibi; aut si hic accipiatur a Campsore restituenda in hoc eodem loco.* II. *Primi generis Cambium locale licitum est propter monetæ translationem saltem virtualem, etiamsi Campsor indigeat hic pecunia alibi solvenda; Necnon propter assecurationem pecuniæ, ac propter officium cambiendi.* III. *Pariter si pecunia alibi restituenda sit pretiosior, aut rarior.* IV. *Provisiones Cambiorum, seu quod datur Campsori pro labore, & periculo, solet esse tertia pars scuti pro singulis centenariis.* V. *Secundi generis Cambium est pariter licitum, cum sex tituli concurrere possint ad lucrum reportandum.* VI. *Cambium, & Recambium, seu cum Recursa, multi-*

ti-

tipliciter haberi potest. Probabilius est Cambium siccum esse usurarium; & solum speculative est probabiliter licitum, si in eo concurrant conditiones a Pio V. requisita. VII. *Num Campsor dans bona fide pecuniam restituendam Romæ, possit lucrum retinere, si deprehendat, quod Campsarius careat Romæ pecunia, quæ restituatur?*

ARTICULUS IV. 107

De Conditionibus a Pio V. requisitis ad Cambium Locale, ne sit siccum, & usurarium.

I. *Bulla Pii V. damnat ut usuraria Cambia, & Recambia, seu cum Recursa, & quatuor conditiones requirit ad licite cambiendum.* II. *Nequit Campsor ratione dilationis lucrum accipere.* III. *Neque pactum fieri potest de solvendo certo interesse, si solutio differatur. Num sit irritum tale pactum, an solum illicitum, ubi Bulla est recepta?* IV. *Pecunia nequit ad Cambium dari, nisi pro nundinis proximis. Quænam dicantur nundinæ proximæ?* V. *Nequit terminus solutionis protrahi cum majori lucro plus, quam exigit distantia locorum. Quid si mercatorum judicio tempus hoc solutionis protrahatur cum lucro ob justos titulos?*

ARTICULUS V. 108

De Cambio sicco.

I. *Si campsarius nec formaliter, nec virtualiter habeat in loco distante pecuniam restituendam, tam cambium est usurarium, quam Recambium.* II. *Si campsor bona fide contraxit, debet campsarius servare illum indemnem.* III. *Campsor, si non teneatur ex officio cambire, potest nolle dare ad cambium in loco, ubi parum lucratur, ut det, ubi plus lucretur. Aliquando tamen peccat in hoc contra charitatem.* IV. *Probabilius peccant etiam contra justitiam, qui circa cambia ineunt Monopolia.* V. *Quænam dicantur esse Monopolia circa cambia?*

QUÆSTIO VII. 110

De Locatione, & Conductione.

ARTICULUS I.

Quid sint hi contractus, & quænam locari possint?

I. *Per locationem Persona, vel res ad usum, vel fructum pretio conducitur; Per conductionem vero Persona, vel res ad usum, vel fructum pretio accipitur.* II. *Quæ possunt vendi, universim locari possunt; nisi aliquando id jure vetetur. Res usu consumptibiles solum ad ostentationem locari possunt, non secus ac pecunia. Res vero locata potest sublocari, sine tamen detrimento primi locatoris.* III. *Domus meretrici, aut usurario locari potest ab eo, qui non tenetur eorum peccata impedire; Non licet tamen sternere, verbi gratia, lectum meretrici, nisi forte ad mortem evadendam. Immo nec ad evadendam mortem licitum est esse internuncium meretrici ad peccandum. Num liceat saltem ad mortem evadendam deferre literas provocantes ad peccatum?* IV. *Tenere domum ludo expositam, si ut plurimum ludentes blasphement, aut furentur, nullatenus licet. Immo nec Principes possunt id permittere, quamvis possint permittere meretrices.* V. *Non licet aurigis concubinam conducere ad amasium, ne lucrum amittant.* VI. *Ne metu quidem mortis licitum est cooperari cum peccato proximi, ponendo actiones proxime ad illud concurrentes, puta admovendo scalas volenti ascendere ad Virginem stuprandam.* VII. *Cur aliquando possint in triremibus, & in Castris permitti lu-*

ludi, qui sæpe cum blasphemiis, furtis, & dolis conjunguntur; non tamen in Civitatibus? Et quare in Civitatibus Histriones permittantur? VIII. *Universim qui possunt vendere, possunt locare, & qui possunt emere, possunt conducere; nisi jure positivo id vetetur, ut in multis casibus.*

ARTIC. II. 113

Quid ferant Locatio, & Conductio?

I. *Locator expensas necessarias ad usum rei locatæ tenetur solvere, necnon onera, ac tributa eidem annexa.* II. *Quatuor de causis Conductor expelli potest ante tempus præfixum; præsertim si tempore statuto pensio non solvatur.* III. *Nequit Conductor absque justa causa rem conductam ante præfixum tempus dimittere. Quænam autem dicatur justa causa?* IV. *Si Conductor citra suam culpam nequeat uti re conducta, num teneatur pensionem solvere, ubi impedimentum casu obveniens se teneat ex parte rei conductæ? Et quid, si obveniat ex parte Conductoris?* V. *Qui vespere conducit operas pro die sequenti, & mane certiorem facit locatorem, quod iis non indigeat, ad quid tenetur?* VI. *Quando ex infortunio aliquo fructus consueti non percipiuntur, num possit Conductor petere pro rata pensionis diminutionem?* VII. *Num vice versa teneatur pensionem augere, quando habetur casu magna ubertas?*

ARTICULUS III. 116

De Conductione famulorum, & aliorum Officialium.

I. *Stipendium justum famulorum, & similium operariorum est, quod dari iisdem communiter consuevit; itaut decrescat, quando est illorum copia, aut quando cum famulatu conjunguntur alii honores, & lucra.* II. *Qui liberaliter alicui voluit inservire, nequit labores sibi compensare.* III. *Si ultro quis se offerat ad inserviendum domino, qui illo non indiget, satis est, quod habeat alimenta: At si illo indiget dominus, hic tenetur dare illi stipendium aliquanto minus consueto justo.* IV. *Pueris honorariis, quando pretium non est taxatum, dari solet in retributionem victus, vestitus, ac bona educatio, itaut deinde promoveantur.* V. *Qui Episcopis inserviunt, nequeunt citra simoniam velle obligare illos ad conferenda sibi Beneficia: Compensari tamen solent eorum obsequia victu, vestitu, & nonnullis stipendiis, nisi censeantur ea remittere.* VI. *Famuli, qui necessitate coacti paciscuntur de pretio injusto, quandonam possint occulta compensatione uti?* VII. *Num teneatur ad restitutionem Sacerdos, qui necessitate coactus promittit duo Sacra pro uno stipendio consueto, & deinde unum tantum Sacrum offert?* VIII. *Famulo per unam, aut alteram hebdomadam ægrotanti ex æquitate debetur salarium, necnon alimenta, & expensæ moderatæ ad ejus curationem.* IX. *Num Cappellanus per breve tempus ægrotans teneatur per alium celebrare? Et quodnam dicatur breve tempus?* X. *Secundum se qui pluribus locat operam suam in solidum, potest a singulis integrum stipendium accipere.*

QUÆSTIO VIII. 120

De Promissione, & Donatione.

ARTIC. I.

Quid importet Promissio, & Donatio?

I. *Promissio est spontanea, vera, ac deliberata fidei obligatio de re bona, & possibili.* II. *Promissio prodiga etiam jurata non obligat, si ejus executio sit illicita; Quod si executio sit licita, proba-*

babiliter obligat solum ad quantitatem; in qua nulla est prodigalitas. III. *Donatio est datio liberalis, sive fiat ex liberalitate, sive ex gratitudine, quin res donata ex justitia debeatur. Jure positivo non transfertur dominium per donationem ante traditionem rei donatæ.* IV. *Inter promissionem, & donationem verbalem fere nullum est discrimen.* V. *Differunt tamen a Pollicitatione, quippe quæ fiat sine acceptatione; Necnon a Pacto, quod fert utriusque contrahentis obligationem; Et a Stipulatione, quæ importat formulam quandam contrahendi.*

ARTIC. II.

Quando obligent Promissio, ac Donatio; Et Quomodo?

I. *Promissio, ac donatio mere interna, si fiant Deo, obligant, non tamen si fiant homini.* II. *Obligat promissio interna de dando aliquid homini, si ea fiat soli Deo per modum voti.* III. *Si promissio interna fiat homini cum juramento, & non per modum voti, non obligat, & ante acceptationem revocari potest.* IV. *Nec datur obligatio patefaciendi promissario internam promissionem; Nec per illam transfertur dominium.* V. *Universim promissio externa, etiam jurata, ante acceptationem non obligat, sed potest revocari, nisi juramentum fiat per modum voti.* VI. *Jure positivo promissio facta Civitati, aut Infanti parit obligationem ante acceptationem; & probabiliter etiam quæ fit ad pias causas.* VII. *Promissio facta Civitati jure positivo solum revocari non potest ante acceptationem, nec datur obligatio illam implendi ante petitionem.* VIII. *Pro foro externo, ut promissio sit valida, debet exprimi causa, propter quam fit.* IX. *Promissio, ac donatio, si fiant absenti per Nuntium, aut per literas, quonam pacto valide acceptentur? Et quid si ante acceptationem revocentur?* X. *Post mortem donantis valide potest acceptari donatio missa per Nuncium, aut per Epistolam; nisi detur mandatum Nuncio, ut nomine Principalis donet, & mandatum hoc non sit ad pias causas.* XI. *Probabilius ad duplicem solutionem tenetur Nuncius, si sua culpa non fuerit tradita donatario res donata ante mortem donantis.* XII. *Petrus donans Paulo agrum cum onere, quod det Titio mille post quinquennium, etiam elapso quinquennio potest hoc onus revocare, si nondum sit acceptatum a Titio.* XIII. *Probabilius promissio acceptata in materia gravi obligat sub gravi ex virtute justitiæ, aut fidelitatis valde affinis justitiæ, seu quæ sit justitia minus rigorosa.* XIV. *In multis discriminatur obligatio orta ex justitia ab obligatione orta ex fidelitate, quæ est justitia minus rigorosa.* XV. *Est, qui velit obligationem promissionis pendere regulariter ab intentione promittentis; Et in dubio an promittens voluerit sub gravi se obligare, judicandum ex communiter contingentibus.* XVI. *In promissione solet subintelligi conditio illa, Nisi rerum status notabiliter mutetur.* XVII. *Ut possit promissio acceptata obligare sub gravi, requiritur materia notabilis, quæ est duplo, aut quadruplo major, quam in furto. Hinc qui omittit facere unum Sacrum debitum ex justitia, aut ex voto, peccat mortaliter; secus vero si illud debeat ex fidelitate.* XVIII. *Promissio facta ob turpem causam revocanda est; at patrato scelere probabilius obligat.* XIX. *Jure naturali sunt irrita promissiones, quæ citra culpam impleri non possunt; jure tamen positivo plures aliæ promissiones irritantur. Quandonam istæ posito juramento obligant?*

ARTIC. III. 130

Quinam donare possint, & quantum?

I. *Donare potest, qui pollet usu rationis, habetque dominium, ac liberam suorum bonorum administrationem, nisi id sibi vetetur. Cui tamen prohibetur donatio, non prohibetur donatio remuneratoria.* II. *Quid de Prodigo, de Impubere, de Filiofamilias, de Minore? Quid de Uxore absque consensu mariti, de Beneficiariis, de Superioribus Regularium, ac de Subditis Regularibus?* III. *Licentia Religiosis data expendendi probabiliter non ita limitatur, ut si expendant ad usus turpes, peccent contra votum, & qui illam accipit, ad restitutionem teneatur.* IV. *Donatio inter filios, & Parentes quandonam est irrevocabilis?* V. *Inter conjuges est universim revocabilis, sed in multis casibus est irrevocabilis. Et quid, si superaddatur juramentum?* VI. *Donatio omnium bonorum præsentium, & futurorum est invalida; nisi fiat ad pias causas, aut fiat causa mortis, vel titulo oneroso. Quid si superaddatur juramentum?* VII. *Sine insinuatione non est valida donatio, quæ excedat valorem quingentorum solidorum, seu ad septingenta, & quinquaginta scuta Hispaniæ; nisi tamen sit remuneratoria, aut fiat ad pias causas, vel causa mortis, aut si juramento firmetur.*

ARTIC. IV. 133

Quando possit Donatio revocari?

I. *Donatio causa mortis est revocabilis; Secus vero Donatio inter vivos.* II. *Potest tamen Donatio inter vivos revocari, etiamsi sit acceptata, & res sit tradita, si sit inofficiosa, dummodo non sit facta ad pias causas.* III. *Revocari pariter potest, si deinde donatori proles nascatur, nisi huic privilegio expresse renunciet; Necnon ob ingratitudinem donatarii, nisi sit facta ob causam.* IV. *Donatio causa mortis revocari potest, tam si donatorem pœniteat factæ donationis, quam si ea facta sit intuitu mortis imminentis. Necnon si donatarius præmoriatur.* V. *Si dubitetur num donatio facta fuerit causa mortis, an inter vivos, præsumendum, quod sit inter vivos, nisi facta sit mentio mortis, quamvis facta fuerit tempore infirmitatis. Quid dicendum de donationibus factis in testamento, aut codicillis, si non fiat mentio mortis?*

ARTIC. V. 135

De Promissione, & Donatione Conditionali.

I. *Valida est donatio conditionata; & purificata conditione obligat, sive conditio sit de præsenti, sive de præterito. Pariter si sit de futuro necessario, quin suspendatur obligatio usque ad purificationem conditionis.* II. *Si conditio sit de futuro contingenti, suspenditur obligatio usque ad eventum conditionis, sed donatio interim revocari non potest, nisi sit donatio causa mortis.* III. *Conditio impossibilis irritat donationem conditionatam; necnon quemcumque alium contractum, excepto contractu matrimoniali, & ultimis voluntatibus, in quibus habetur pro non adjecta.* IV. *Idem dicendum de conditione turpi; quæ tamen reddit etiam irritum matrimonium, si sit contra ejus substantiam, videlicet contra bonum prolis, fidei, & Sacramenti.* V. *Conditio isthæc, Si non nupseris, apposita ultimis voluntatibus, num habeatur pro non adjecta? Et quid de conditione, si Religionem non ingrediaris?*

QUÆSTIO IX. 137

De aliis præcipuis Contractibus.

ARTIC. I.

De Fidejussione, Assecuratione, Pignore, & Hypotheca.

I. *Per fidejussionem homo suscipit alterius promittentis obligationem in ejus defectum.* II. *Non tenetur fidejussor solvere in iis casibus, in quibus Principalis non teneretur. Nec antequam petatur. Quid si plures in solidum fidejubeant? Obligatio fidejussionis transit ad hæredes.* III. *Citra usuram potest aliquid a principali debitore accipi pro fidejussione.* IV. *Per Assecurationem suscipit quis in se periculum rei alienæ. Et quidem si id fiat gratis, est promissio liberalis; si fiat pro pretio, reducitur ad venditionem. Quodnam sit pretium justum Assecurationis?* V. *Per contractum Pignoris datur Creditori res mobilis in securitatem crediti. Per Hypothecam res immobilis remanet apud debitorem obligata creditori in securitatem.* VI. *Res, quæ vendi non possunt, nec possunt in pignus dari, ut res sacræ, quæ tamen in quibusdam casibus & pignorari, & vendi possunt.* VII. *Hypotheca dicitur esse Tacita, quando ex juris dispositione involvitur in aliquo contractu, ut ratione dotis hypothecantur bona mariti, & in aliis casibus.* VIII. *Hypotheca generalis extenditur ad bona omnia etiam futura, nec impedit quominus hæc vendantur, dummodo pretium succedat loco rei.* IX. *Quandonam Creditor potest uti pignore?* X. *Num, & quando possit tam in foro interno, quam in externo Creditor vendere pignus?*

ARTICULUS II. 140

De Deposito, Commodato, & Precario.

I. *Per Contractum Depositi traditur aliquid custodiendum, ut integrum restituatur.* II. *In periculo incendii, aut naufragii, num sint salvandæ prius res depositæ, aut commodatæ, seu locatæ, aut in pignus datæ, an vero propriæ sive æqualis, sive inæqualis valoris sint?* III. *Quandonam possit Depositarius ex Epicheja uti re deposita?* IV. *Aliquando Depositum transit in Mutuum, sive in Commodatum, aut Locatum. Quod si in mutuum transeat, non poterit ex ejus rei usu Deponens aliquid lucrari citra usuram.* V. *Depositarius in multis casibus non tenetur rem depositam reddere domino petenti; præsertim si ea sit abusurus contra justitiam; & probabiliter etiam contra alias virtutes.* VI. *Per contractum Commodati res alicui conceditur gratis ad certum usum, & pro determinato tempore: Tenetur Commodatarius ex levissima culpa juridica ad restitutionem, si pereat res commodata.* VII. *Expensæ ordinariæ pro re commodata faciendæ sunt a Commodatario: extraordinariæ vero a Commodante.* VIII. *Num possit Commodans ante tempus præfixum rem commodatam repetere ad declinandum proprium damnum æquale illi, quod in tali casu immineret Commodatario?* IX. *Per contractum Precarii res alicui conceditur gratis; ita tamen, ut possit ea ad arbitrium repeti citra alterius grave damnum.* X. *Non cessat Precarium morte concedentis illud; cessat vero morte accipientis, ita ut non transeat ad hujus hæredes.*

ARTICULUS III. 144

De contractu Societatis.

I. *Societas est conventio duorum, vel plurium contracta ad conferendum aliquid in usum, vel quæstum communem. Quando factoribus in stipendium datur quarta, vel quinta pars lucrorum, tunc habetur contractus conductionis potius, quam Societatis.* II. *Multipliciter fieri potest contractus hic Societatis; Hac autem si fundetur in negotiatione illicita, nullam parit obligationem ante negotiationem. Periculum sortis stare debet penes apponentem, si non superaddatur Assecuratio.* III. *Ut Societas fiat ad caput salvum, plura requiruntur.* IV. *Colonus ex contractu Societatis non solum debet reportare pretium suæ operæ, ac si esset famulus, sed etiam lucrum consentaneum.* V. *Si Titius apposuit centum, & Cajus operam suam, & in fine negotiationis remanent biscentum, aut etiam centum, quonam pacto dividenda inter socios?* VI. *Quid si Titius apponat sortem, quæ in principio negotiationis pereat, antequam Cajus ponat adæquate operam suam?* VII. *Est injustus contractus, quod dentur centum oves Pastori, itaut totidem reddat in fine anni, & lucrum dividatur, si non superaddatur alius contractus Assecurationis.* VIII. *Cum eadem assecuratione potest locari justo pretio Pharmacopolæ Apotheca cum vasis suis, & pharmacis, cum onere, quod in fine anni totidem vasa, & pharmaca ejusdem pretii reddantur: Depurantur isti contractus a labe usuræ ob pretium assecurationis.* IX. *Sixtus V. declaravit, usurarium esse contractum Societatis, si periculum sortis non pertineat ad apponentem, quando tamen non superadditur assecuratio.* X. *Socius tenetur ad restitutionem damni secuti alteri ex culpa levi juridica, quæ sit Theologice gravis; non tamen ex levissima.*

ARTIC. IV. 148

De Ludo, & Sponsione.

I. *Ludi contractus habetur per pactum, quo victori certaminis res ab utroque exposita tribuatur. Per Sponsionem duo contendentes de veritate, aut eventu rei sibi vicissim aliquid spondent dandum victori.* II. *Si quis certo sciat rei veritatem, num possit spondere cum altero, qui dicit se cedere juri suo? Num possit quis spondere cum singulis ex quatuor oppositoribus, quod non sint Cathedram assecuturi?* III. *Qui vi, aut importunis precibus, vel conviciis pertrahitur ad ludendum, retinere potest, quod vincit, quamvis alter si vincat, ad restitutionem teneatur. Idemque dicendum de eo, qui injuriam alteri facit in numero punctorum, aut aliter; ac de eo, qui fingit imperitiam ludendi, ut alterum pertrahat ad ludendum.* IV. *Probabile tamen est, quod ad restitutionem non teneatur, qui minis inducit alterum ad ludendum, si vincat; dummodo satisfaciat pro injuria illata.* V. *Ludus late sumptus, seu Jocus, si sit moderatus ad melancholiam expellendam, pertinet ad virtutem Eutrapeliæ.* VI. *Ludus honestus vitiari potest multipliciter; videlicet ratione finis mali, ratione Loci, Personæ, Modi, Legis vetantis, vel ratione Personæ, cum qua luditur. Quid de Clericis, aut Religiosis ludentibus?* VII. *Peccant mortaliter, qui domum, mensas, aleas subministrant ludentibus ludis vetitis, aut intermiscendo blasphemias, furta, perjuria.* VIII. *Princeps licet possit permittere peccata meretricis, non potest tamen permittere peccata ludentium inique cum fraudibus, & blasphemiis.* IX. *Ad restitutionem damnorum tenentur, qui ad ludendum inique ludentes admittunt.* X. *Qui ludens ludo prohibito aliquid lu-*

cratur, non tenetur illud restituere ante sententiam Judicis. Qui vero victus perdidit, probabiliter non tenetur solvere, quando datur illi facultas repetendi: Si tamen illud solverit, non potest compensare. XI. *Jure Cæsareo qui ludit ad creditum, probabiliter non tenetur in conscientia solvere, nisi juraverit se soluturum: Quod si juraverit hujus juramenti dispensationem non esse petiturum, adhuc probabiliter potest illam petere.* XII. *Si uterque ludens ludo prohibito, aut ad creditum, renunciavit harum legum privilegio, adhuc probabiliter potest non solvere quod perdidit, aut in judicio illud repetere.* XIII. *Ludens ad creditum cum alio ludente pecunia numerata cum animo non solvendi, si perdat, probabiliter ad restitutionem non tenetur, si lucratur. Immo ludens ludo vetito pecunia numerata cum animo repetendi, si perdat, adhuc probabiliter lucrari potest.* XIV. *Lucrari non potest in ludo, aut sponsione, qui certus moraliter est, quod perdere non possit. Nec qui ludit cum Religiosis, aut filiisfamilias, qui non possunt aliquid ludo exponere. Quandonam possint isti quatuor, vel quinque in centum exponere ludo honesto? Restitutio in his casibus secundum se potest etiam fieri ipsi Religioso perdenti.* XV. *Qui per fraudes aliquid lucratur, tenetur restituere non solum quod lucratus est, sed etiam quod certo moraliter alter esset lucraturus.* XVI. *Qui in ludo utitur astutiis consuetis, non tenetur quicquam restituere, si lucratur. Nec tenetur ludens admonere collusorem, si videat illum errare in numero calculorum.*

ARTICULUS V. 145

De Quasi Contractibus.

I. *Obligatio ex quasi contractu habetur ratione mutui consensus non expressi, sed taciti.* II. *Quinque modis oriri potest obligatio isthæc ex quasi contractu, videlicet ex negotiis gestis, ex tutela, ex rerum communione citra contractum societatis, ex Hæreditate relate ad legata, & ex solutione indebiti facta per errorem.* III. *Negotiorum gestori debentur expensæ, & laborum compensatio, quamvis negotiationis eventus non succedat feliciter.* IV. *Idem dicendum de inventore rei alienæ, & de fidejussore sponte solvente pro principali; Non tamen de eo, qui ex mera liberalitate, aut pietate aliquid expendit pro alio, puta pro famulo ægroto.* V. *Tutori debentur a pupillo expensæ; Sed salarium ille accipere non potest, nisi constituatur a Judice.* VI. *Mandatario, Procuratori, Advocato ex quasi contractu debentur expensæ, si gratis tale munus suscipiant: Ex contractu vero conductionis debetur salarium, si de illo conveniant. Idemque dicendum de Syndico, seu defensore, non a domino, sed a Communitate constituto, aut ab Episcopo.* VII. *Quando res communes pluribus ab uno administrantur citra contractum Societatis, actio datur a Juristis dicta Communi dividendo ex quasi contractu.* VIII. *Acceptans hæreditatem ex quasi contractu tenetur solvere legata; Quod si legatarius propria auctoritate illa sibi usurpet, in pœnam legato privatur.* IX. *Qui indebitum ex errore accepit ex quasi contractu, ad restitutionem tenetur. Si tamen acceperit bona fide, solum tenetur ex re accepta, & quatenus est factus ditior.*

QUÆ-

QUÆSTIO X. 157

De Testamentis, Legatis, & aliis ultimis voluntatibus.

ARTICULUS I.

Quid, & Quotuplex sit Testamentum; Et quænam ejus Conditiones?

I. *Testamentum est* Voluntatis nostræ justa sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri velit cum directa hæredis institutione. II. *Quid intersit inter Testamentum, & Codicillum? Et quot testes ad utrumque requirantur?* III. *Testamentum scriptum, seu clausum quomodo differat a Nuncupativo?* IV. *Quinam esse debeant septem testes ad Testamentum requisiti? Religiosus nequit esse testis sine sui Prælati licentia.* V. *Validum est Testamentum, quamvit obnoxium nullitati in foro externo, quando quis interrogat Testatorem, Num velit Cajum instituere hæredem? & ille annuit.* VI. *Est pariter validum, si Testatur coram septem testibus det alteri schedulam dicens, in ea suum Testamentum contineri.* VII. *Pactum inter duos de reciproca hæreditatis successione non valet tanquam mutua donatio irrevocabilis, sed valet tanquam duo utriusque Testamenta, quæ ante mortem revocari possint.*

ARTICULUS II. 159

De Testamentis Privilegiatis.

I. *Plura sunt Testamenta privilegiata, nempe ad pias Causas, Tempore pestis, Militis, si fiat coram Principe, si ab ascendentibus inter liberos, aut si ruri fiat, ubi nonnisi quinque testes reperiantur.* II. *In Testamento ad pias causas non requiritur solemnitas juris civilis, sed solius juris naturalis, Divini, & Gentium: Pro foro interno satis est, quod constet de mente Testatoris.* III. *Parochus cum alio teste sufficit ad testandum, etiam in favorem propriæ Ecclesiæ.* IV. *Per Testamentum ad pias causas minus solemne revocatur aliud solemne; & probabiliter etiam subsequens ad causas non pias.* V. *Testamentum sine solemnitate juris ad causas profanas validum est quoad legata pia; Et Testamentum sine juris solemnitate ad causas pias valet quoad legata profana.* VI. *Ad causas pias testari potest etiam Filiusfamilias, Impubes, Damnatus ad mortem, Prodigus, Mutus, & Surdus, ac similes. Qui committit bona sua dispositioni Titii, hic debet ad causas pias omnia distribuere. Voluntates Captatoriæ sunt irritæ.* VII. *Tempore Pestis ad Testamentum satis sunt solemnitates jure Gentium requisitæ.* VIII. *Quid de Testamento Militis, sive in bellica expeditione, sive in Castris?* IX. *Non requiruntur solemnitates, quando Testamentum fit coram Principe, aut a Patre, Matre, vel aliis ascendentibus, ut hæreditas inter liberos dividatur. Et sufficiunt quinque testes, quando a rusticanis in Villis degentibus plures haberi non possunt.*

ARTICULUS III. 161

Quinam testari possint, & Testamentum revocare?

I. *Omnes testari possunt, nisi iis jure naturali, aut positivo prohibeatur. Nemo autem ad testandum tenetur; Expedit tamen ad pias causas aliquid relinquere.* II. *Naturali jure nequeunt testari infantes, amentes, furiosi, dum furore sunt correpti.* III. *Jure positivo vetatur Testamentum surdis, & Mutis a nativitate. Quid de Cæcis, Prodigis, Mancipiis, Usurariis, Damnatis ad mortem, Impuberibus, Filiisfamilias? Quid*

de

de Clericis; ac de Beneficiariis? Quid de Regularibus? IV. Num valide, an solum illicite absque Superioris licentia testentur, aut donent, qui vota simplicia in Societate Jesu emiserunt ante professionem? V. Quonam pacto revocari possit Testamentum? VI. Ut prius Testamentum reddat posterius invalidum, quid requiratur? Et quomodo possit posterius Testamentum invalidare prius, in quo habetur clausula invalidativa posterioris? VII. Qui juravit se non revocaturum esse Testamentum, quandonam possit illud revocare? Hujusmodi juramentum non est contra bonos mores, nec absolute nullum.

ARTICULUS IV. 163

Quinam possint Hæredes institui?

I. *Hæredes vel instituuntur a Testatore, vel veniunt ab intestato; Vel sunt necessarii, vel non necessarii; Vel universales, & ex asse, vel particulares, quibus aliqua pars assis relinquatur. Quænam sint Assis partes?* II. *Hæredes necessarii quinam sint? Et quænam sit legitima portio descendentium? Quinam in portionem hæreditatis admittuntur in Capita, quinam in Stirpes? In feudalibus quinam, & quomodo succedant?* III. *Quomodo se gerere debeat Pater, ac Mater relate ad filios illegitimos? Quid relinquere possint Spuriis præter alimenta?* IV. *Omnes homines, & Communitates institui possunt hæredes, nisi specialiter prohibeantur, ut Spurii, Hæretici, Infames, qui dicuntur intestabiles. Quid de Religiosis? Quid de Professis Societatis Jesu? Potest domus Professa Societatis Jesu institui hæres; non tamen Conventus Fratrum Minorum.* V. *Hæredes ab intestato quinam veniant? Quandonam succedant consanguinei in linea transversali usque ad decimum gradum? Et quandonam Fiscus sæcularis, quando Ecclesiasticus succedant?* VI. *Uxor, quæ sine dote nupsit, quandonam succedat in quarta parte bonorum Mariti? Et quando maritus pauper in quarta parte bonorum uxoris?* VII. *Quid restituere debeat conjux transiens ad secundas nuptias?* VIII. *Hæres suus in hæreditate succedit, antequam illam adeat, non vero hæres non suus.* IX. *Qui hæreditatem acceptavit, num teneatur aliquando solvere creditoribus defuncti supra vires hæreditatis? Et quando illi competat quarta Trebellianica, aut Falcidia?*

ARTIC. V. 167

De Renunciatione Hæreditatis.

I. *Hæreditatis renunciatio non subsistit, nisi juramento firmetur.* II. *Quid si filius post portionem suam acceptam hæreditati renunciet? Quid si juramento renunciet in præjudicium posterorum? Quid si renunciet in favorem fratris, & interim parens decedat? Renunciatio hæreditatis non se extendit ad feudalia, nec ad alimenta.* III. *Irrita est renunciatio hæreditatis, quæ speratur obventura, exceptis nonnullis casibus.* IV. *Quænam renunciatio hæreditatis facta ante ingressum in Religionem a Tridentino irritatur?* V. *Hac in re nihil Tridentinum innovavit circa institutum Societatis Jesu.* VI. *Irrita est renunciatio facta a Candidatis Societatis in causas profanas, aut in causas pias, sed sub conditione professionis, si non fiat juxta Tridentinum.* VII. *Qui a Societate dimittitur, num possit repetere, quod illi donavit?*

AR-

ARTIC. VI. 169

De Codicillis.

I. *Codicillus, quasi parvus Codex, est quoddam Testamentum imperfectum, supponens hæredem; In eo quinque testes sufficiunt.* II. *In testamento carente debitis requisitis clausula Codicillaris fert, ut vim habeat Codicilli, si non desint requisita ad Codicillum.* III. *Vi clausulæ Codicillaris legata subsistunt, quamvis non subsistat hæredis institutio: Sunt alii etiam ejusdem clausulæ effectus.* IV. *Potest Codicillus esse Nuncupativus coram quinque testibus. Legatum potest nutu relinqui a Testatore; Sed hæredis institutio debet ore Testatoris proferri, saltem ad alterius interrogationem.*

ARTICULUS VII. 170

De Substitutione hæredis, & Fideicommissis.

I. *Substitui quis potest in hæredem, vel directe per substitutionem sive Vulgarem, sive Pupillarem, sive Exemplarem; Vel indirecte per Fideicommissariam, vel per Mixtam, sive Reciprocam, sive Compendiosam.* II. *Pupillaris substitutio habetur, si fiat hæres pupillus sub ea conditione, quod si ante pubertatem decedat, alius sit hæres: Exemplaris est instar Pupillaris, si scilicet filio amenti, surdo, & muto, aut prodigo alius in hæredem substituatur.* III. *Fideicommissaria substitutio habetur, quando gravatur hæres, ut hæreditatem vel totaliter, vel partialiter alteri restituat; quod etiam fieri potest per Codicillum.* IV. *Potest vi hujus indirectæ substitutionis fideicommissariæ detrahi quarta Trebellianica, non tamen a legatis; nec si substitutio sit ad piam causam; Nec a legatis piis detrahitur Falcidia.* V. *Quænam dicatur substitutio Mixta Reciproca; Quænam Compendiosa?*

ARTICUL. VIII. 172

De Legatis, & Fideicommissis particularibus.

I. *Legatum dicitur donatio a defuncto relicta, & ab hærede præstanda. Differt a Fideicommisso particulari in forma verborum dumtaxat; hoc enim dirigitur ad hæredem, illud ad legatarium.* II. *Potest aliquid legari etiam iis, qui non possunt institui hæredes, puta Fratribus Minoribus, relinquendo illis annuos redditus ad decennium, aut ad vitam Monachi; Possuntque hæredes gravari, ut quotannis aliquid iisdem solvant.* III. *Domus Professa Societatis Jesu capax est etiam hæreditatis; dummodo stabilia intra decennium vendantur.* IV. *Quonam pacto possit res aliena legari?* V. *Qui aliquid legat suo creditori, censetur liberaliter donare, si sit debitor ex contractu voluntario; Secus vero si sit aliunde occultus debitor.* VI. *Confessarius debet, quantum fieri potest, urgere, ut Testator statim restituat, cum passim Testamenta infirmentur.* VII. *Legatum relictum Bertæ sub conditione nuptiarum debetur illi, etiamsi caste vivat.* VIII. *Pariter legatum relictum sub conditione, quod quis a nuptiis abstineat, dandum eidem, quamvis nubat. Non tamen si fiat sub conditione, quod non iterum nubat.* IX. *In favorem piæ causæ, & Status Religiosi, ac Sacerdotalis vales legatum relictum sub hujusmodi conditionibus.* X. *Conjux, qui promisit alteri se servaturum esse post ejus obitum viduitatem, quomodo ad id obligabitur, quando eo fine relinquitur illi legatum?* XI. *Quandonam possit Epi-*

Episcopus legata ad pias causas relicta commutare? XII. *Non solum Judex Ecclesiasticus, sed etiam Secularis Executores Testamenti compellere potest ad solutionem Legatorum.* XIII. *Si legatum sit incertum respectu personæ, cui danda sit res legata, corruit; nisi sit ad pias causas; in quo casu arbitrio Episcopi vel res est dividenda, vel danda pauperibus. Sed quid si legatum sit incertum respectu rei legatæ?*

FINIS.

IN-

INDEX
RERUM NOTABILIUM,

Quæ in hac Quarta Parte De Contractibus continentur.

Prior numerus Quæstionem; Alter Articulum; Tertius numerum marginalem designat.

Q

Te-

T

V

F I N I S.